

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ALİ EMİRÎ EFENDİ'NİN
OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMUASI (319-637 Arası Sayfalar)**

**Hazırlayan
Âdem KÖPÜR**

**Tez Danışmanı
Prof Dr. Kenan ERDOĞAN**

**MANİSA
2013**

ÖZET

Bu çalışma Ali Emîrî Efendi'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyât Mecmuası hakkındadır. Osmanlı Tarih ve Edebiyât Mecmuası 31 Mart 1334 ile (31 Mart 1918), 30 Eylül 1336 (30 Eylül 1920) tarihleri arasında toplam 31 sayı yayımlanmıştır. OTEM'in 31 sayısı üç kişiye paylaştırılmıştır. Bu çalışmada 16-25 arası sayılar incelenmiştir.

Dergide manzum ve mensur parçalar bulunmaktadır. Manzum kısımlarda gazeller çoğunluktadır. Bu gazellerin ekserisi nazire gazellerdir ve Ali Emîrî'ye aittir. Mensur kısımlarda ise mektup, biyografi, tenkit vb. gibi türler bulunmaktadır. Ali Emîrî dergide birçok şairin şiirine yer vermiştir. Bu şairlerin bazıları sultan şairlerdir. Fakat en fazla kendi şiirleri yer almaktadır. Nesir yazılarının çoğu tenkitlerden oluşmuştur. Mehmet Fuat Köprülü, Ömer Seyfeddin gibi şahısları tenkit etmiştir. Ayrıca en fazla Maârif Nezareti'ni eleştirmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Ali Emîrî, Osmanlı Tarih Ve Edebiyat Mecmuası, tenkit.

ABSTRACT

This study is about Ali Emiri Efendi's Ottoman History and Literature Periodical. Ottoman History and Literature Periodical was published from 31st March 1334 (31st March 1918) to 30th September 1336 (30th September 1920) as 31 issues in total. 31 issues of the periodical was shared with 3 people. In this study issues between 16 and 25 were analysed.

In the periodical, writings in verse and prose are available. In the verse part, ghazals (lyric poems) are in majority. The majority of these ghazals are nazire ghazals and they belong to Ali Emiri. In the prose part, on the other hand, types such as letter, biography, critique are available. Ali Emiri added some poems of many poets in the periodical. Some of these poets are sultan poets. However, his own poems are the most. The majority of prose writings are critiques. He criticized some men such as Mehmet Fuat Köprülü, Ömer Seyfettin. Moreover he criticized The Ministry of Education the most.

Key Words: Ali Emiri, Ottoman History and Literature Periodical, critique

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ALİ EMİRİ EFENDİ’NİN-OSMANLI TÂRİH VE EDEBİYYÂT MECMUASI (319-637 Arası Sayfalar) ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2013

Âdem Köpür

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10004622
Yazar Adı / Soyadı	ADEM KÖPÜR
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 11612575626
Telefon	5447292569
E-Posta	ademkopur@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	ALİ EMİRİ EFENDİ'NİN OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMUASI (319-637 Arası Sayfalar)
Tezin Tercümesi	ALİ EMİRİ EFENDİ'NİN OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMUASI (319-637 Arası Sayfalar)
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı
Üniversite	Celal Bayar Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Türk Edebiyatı Bölümü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yıl	2013
Sayfa	327
Tez Danışmanı	PROF. DR. KENAN ERDOĞAN 25922581734
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	24 ay süre ile 26.06.2015 tarihine kadar kısıtlı

Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtım ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

26.06.2013

İmza:

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 31.05.2013 tarih ve 11/12 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü Öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Adem KÖPÜR'ün "Ali Emiri Efendi- Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası (319-637 arası sayfalar)" Konulu tezi incelenmiş ve aday 14.06.2013 tarihinde saat 14:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☐	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☐
DÜZELTME yapılmasına	* ☐	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	** ☐	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN

(Danışman)

ÜYE

Prof. Dr. Adem CEYHAN

(Signature)

ÜYE

Yrd.Doç. Dr. Bilal ELBİR

(Signature)

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

ÖNSÖZ

Ali Emîrî Efendi, hayatını okumaya, araştırmaya, yeni şeyler keşfedip bunları neşretmeye, yanlışları görüp pervasızca düzeltmeye çalışan; âlimlik, şairlik, hattatlık gibi alanlarda maharet sahibi çok yönlü bir edebî şahsiyettir.

Ali Emîrî Efendi küçük yaşta klasik eserleri okumuş, Arapça ve Farsça'yı çok iyi öğrenmiştir. Başta Osmanlı tarih ve edebiyâtı olmak üzere Türk kültürünü iyi bilen, ona hâkim olan bir yazardır. Bunu ortaya koyduğu otuzdan fazla eserinde de görmekteyiz. Mirası olan Millet Kütüphanesi ve içindeki değerli eserler, bize onu anlatmaktadır.

Ali Emîrî'nin büyük zorluklara rağmen fedakârlık göstererek çıkardığı “Osmanlı Tarih ve Edebîyat Mecmuası”nın 16-25. sayılarını Arap asıllı Türk alfabesinden Latin asıllı Türk alfabesine aktardık. Seher Erdoğan Çeltik “*Ali Emîrî'nin Osmanlı Tarih ve Edebîyat Mecmuası Üzerine Bir İnceleme*” adlı yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Bunun dışında OTEM'in metni üzerinde bir çalışma yapılmamıştır. Çeltik'in çalışması mecmuanın içeriği hakkındadır. OTEM'in metin kısmı üç arkadaş arasında paylaştırılmış ve Latin asıllı Türk alfabesine aktarılmıştır. Böylece derginin bütün sayıları Latin kökenli Türk alfabesine aktarılmıştır.

Bu çalışma üç bölümden ibarettir. Birinci bölümde Ali Emîrî'nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bu konu hakkında ayrıntılı birçok çalışma bulunduğu için dolayı öz bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, Osmanlı Tarih ve Edebîyat Mecmuası'nın 16-25. sayıları incelenmiştir. OTEM'de nazım ve nesir parçalar bulunmaktadır. Bu bölüm nazım ve nesir olmak üzere iki kısımdan oluşur. Nazım kısmı; nazım biçimleri, nazım türleri ve halk edebiyatı nazım biçimleri diye üç başlıkta incelenmiştir.

Nesir kısmı ise; tenkit, mektup, biyografi, otobiyografi, diğer konular başlıklarıyla incelenmiştir.

Osmanlı Tarih ve Edebîyat Mecmuası 31 Mart 1334 ile (31 Mart 1918), 30 Eylül 1336 (30 Eylül 1920) tarihleri arasında toplam 31 sayı olarak yayımlanmıştır. Dergide nazım ve nesir parçalar bulunmaktadır. İncelediğimiz sayılarda nazım parçalar çoğunluktadır. Özellikle de gazellerin sayıları daha fazladır. Bunların ekserisi de nazîredir ve Ali Emîrî'ye aittir.

İncelemede [...] şeklinde yazılan numaralar Osmanlı Tarih ve Edebîyat Mecmuası'ndaki sayfa numaralarıdır. Üçüncü bölümde ise metin kısmı bulunmaktadır.

Bu alışma sırasında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Kenan ERDOğAN'a ve desteklerinden dolayı Prof Dr. Âdem CEYHAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Âdem Kpür

Haziran 2013 Manisa

İÇİNDEKİLER

Özet	i
Abstract	ii
Önsöz	iv
Kısaltmalar	xiii
Yahya Kemâl (Gazel).....	xiv
1. BÖLÜM	1
1. ALİ EMİRÎ EFENDİ HAYATI.....	1
1.1. Hayatı.....	1
1.2. Eserleri	7
1.2.1 Manzum Eserleri.....	7
1.2.2. Mensur Eserleri	7
1.2.3. Mecmuaları	8
2. BÖLÜM	8
1. OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMUASI.....	8
OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMUASINDA NAZİM	10
1.1.1 NAZİM BİÇİMLERİ.....	10
1.1.1.1 Gazel.....	10
1.1.1.2 Tahmis.....	12
1.1.1.3 Kıt'a.....	12
1.1.1.4 Tercî-i Bend.....	12
1.1.1.5 Taştir	12
1.1.1.6 Müstezad.....	13
1.1.2 NAZİM TÜRLERİ.....	13
1.1.2.1 Münâcaat.....	13
1.1.2.2 Na't.....	13
1.1.2.3 Mersiye.....	13
1.1.3 HALK EDEBİYATI NAZİM BİÇİMİYLE YAZILAN ŞİİRLER.....	14
1.1.3.1 Koşma	14
1.1.3.2 Varsağı.....	14
1.2 OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMUASINDA NESİR.....	15
1.2.1 TENKİT.....	15
1.2.1.1 Evkaf ve Maarif Nezareti.....	15
1.2.1.2 Kâmil Paşa'nın Sadâreti ve Konak Meselesi.....	16
1.2.1.3 Su Meselesi.....	17
1.2.1.4 Mehmet Fuat Köprülü.....	18
1.2.1.5 Süleymân Şehabeddîn.....	20
1.2.1.6 Ömer Seyfeddîn.....	20
1.2.2 MEKTUP.....	21
1.2.3 BİYOGRAFİ.....	22
1.2.4 OTOBİYOGRAFİ.....	23
1.2.5 DİĞER KONULAR.....	24
1.2.5.1 Mecmuayı Çıkartırken Yaşadığı Zorluklar.....	24
1.2.5.2 Kitâplara Olan Sevgi.....	24
3. BÖLÜM	25
OSMANLI TÂRİH VE EDEBİYYÂT MECMUASI (Metin)	25

Aded: 16**(Sayfa
OTEM)**

Sultan Mustafâ-yı Sâlis Hazretlerinin Hırka-i Sa'âdet Dâire-i Füyûzât-Fâhiresinde Mutazarriâne ve Belîğû ne Bir Münâcât-ı Mülûkâneleri	[319-321]
Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sânî Hazretlerinin 1235 senesinde Ravza-i Mutahhara-i Hazret-i Risâlet-penâhîye takdîm eyledikleri murassa şamdan münâsebetiyle inşâd eyledikleri istimdâdkârâne ve mutazarriâne na't-ı şâhâneleri.....	[321-322]
Melîke-i kişver-i belâgat Âdile Sultân bint-i Sultân Mahmûd Han-ı Sânî Hazretlerinin hâkipây-ı Risâlet-penâhîye arzhâl-ı iffet-penâhîleri.....	[322-323]
Na't-ı Şerîf-i Nâbî Tahmîs.....	[323-324]
Macâristân'ın şâirât-ı kadîme-i Osmâniyesinden Âişe Hanım'ın Gazel-i Belîğû ne ve Rindâneleri.....	[324-325]
Şâirât-ı Kadîme-i Osmâniyeden Sâhib-i Dîvân Fâtıma Ani Hanım'ın Gazeli..	[326]
Gazel-i Fitnât Hanım.....	[326-327]
Nazîre-i Leylâ Hanım.....	[327]
Gazel-i Şeref Hanım Redîf-i Dîger.....	[327-328]
Dîger Gazel-i Şeref Hanım.....	[328]
Diyârbekirli Sırrî Hanım'ın Büyük Hemşîreleri Hadîce İffat Hanım'ın Gazeli..	[329]
Diyârbekirli Sırrî Hanım'ın 1260 târihinde nevrûz-ı sultanîden birkaç gün evvel Rifat Beğ nâmında bir ciger-pâresi henüz sekiz yaşında iken vefât eylediginden deryâ-yı ye's ü mâtem müstagrak olduğu bir zamânında malihane ve mütahayyirane bir sûretde yazdığı tercî-i bend-i dilsûzdur.....	[329-331]
Ma'ârif Nezâret-i Celîlesine.....	[331-334]
Gazel-i Emîrî-i Âmidî Cedd-i Kebîr-i Fakîr.....	[334-335]
Nazîre-i Nusret-i Âmidî.....	[335]
Nazîre[-i] Şabân Kâmî-i Âmidî Amm-i Kebîr-i Fakîr.....	[335-336]
Süleymân Nazîf Efendi'nin bundan bir asır evvel vâki olan tahmîs-i nefis ve selîsleridir.....	[336-337]
Diyârbekirli Saîd Paşa Merhûmun Gazeli.....	[337-338]
Nazîre Gazel.....	[338-339]
Süleymân Nâzîf Beyefendî'nin On Numerolu Nûshadaki "Gelir" Gazeline İltifâtkârâne Nazîreleri.....	[339-340]
Muhyiddîn Beğ Efendi'nin Nazîreleri.....	[340-341]
Nazîre-i Emîrî-i Fakîr.....	[341-342]
Nazîre-i Muhyiddîn.....	[342-343]
Dîger Nezâir.....	[343-344]
Vahdetî-zâde Su'ûdî Beğ Efendi'nin Üstâdâne, Nevâzişkârâne Nazîreleri...	[344-445]
Gazel-i Cevrî Çelebi.....	[345-347]
Kıt'a-i Nefî-i Mu'ciz-beyân.....	[347]
Gazel [-i Ferîd]	[347-348]
İşkodra mülhakâtından İşpozalı Abdurrahman Efendi-zâde Mehmed Ferîd Târîhî Bazı Malumât.....	[348]
Kıt'a	[348]

Şehzadelerin târîh-i velâdet ve vefâtları.....	[348]
Şehzade Mustafâ.....	[349]
Şehzade Mehmed.....	[349]
Sultân Selîm Hân-ı Sâni.....	[349]
Şehzade Bayezîd.....	[350]
Şehzade Cihângîr.....	[350]
Aded: 17	
Sultân Murâd Hân-ı Sâlis Hazretlerinin bir gazel-i belîğ-i şâhâneleri... ..	[351-352]
Yine Sultân-ı Müşârün İleyh Hazretlerinin Gazel.....	[353-354]
Yine Sultân-ı Müşârün İleyhin Bir Muhammes-i Bî-nazîr-i Şâhâneleri.....	[355]
Şehsûvâr-ı Meydân-ı Belâgat Âdile Sultân Hazretlerinin Gazel-i Mutasavvîfâneleri.....	[356]
Yine Müşârün İleyhâ Âdile Sultân Hazretlerinin.....	[356-357]
Yine Müşârün İleyhâ Âdile Sultân Hazretlerinin Fezâil-i Âl-i Osmân Hakkında.....	[357-358]
Emetullah Sıdkî Hanım (Na't-ı Şerîf).....	[358]
Şâire-i Müşârün İleyhâ Sıdkî Hanımın Kenzü'l-Envâr'ından.....	[359]
Şâire-i Müşârün İleyhâ Sıdkî Mecmau'l-Ahyâr'ından.....	[359]
Pederi Kâmetî-zâde Mehmed Efendî'nin Vefâtına Söylediği Târîhi.....	[359]
Mürşidleri Şeyh Himmet Efendî'nin Vefâtına Söylediği Târîh.....	[360]
Gazel-i Tevfik'a Nesîbâ Hanım.....	[360]
Nesîbâ Hanım'ın Bâlâdaki Gazelini Şâire-i Meşhûre Leylâ Hanım'ın Tahmîsi..	[360-361]
Gazel-i Ferîde Hanım.....	[362]
Şâire-i Edîbe Şeref Hanım Tarafından Zeynep Hanım'ın Gazelinin Tahmîsi... ..	[362-363]
İsbât-ı Müdde'â İçin Tahrîf ü Sâik.....	[363-369]
Gazel-i bî-nazîr-i Nedîm-i Kadîm.....	[369]
Nazîre Nedîm-i Meşhûr.....	[369-370]
Nedîm-i Kadîm'in Bâlâda Geçen Gazelinin Nedîm-i Meşhûr Tarafından Taşîri.....	[370-372]
Ceddimiz Mehmed Emîrî Çelebi'nin Gazeli.....	[372]
Nazîre-i Şeyh Esad Gâlib-i Mevlevî.....	[372-373]
Nâmık Kemâl Beğîn Gazeli.....	[373-374]
Dâhiliye Nâzır-ı Esbakı Fâik Memdûh Paşa Hazretlerinin Nazîresi.....	[374]
Fâik Memdûh Paşa Hazretlerinin Bâlâdaki Gazelinin Tahmîsi.....	[375-376]
Dâhiliye Nâzır-ı Memdûh Paşa Pâk-zât.....	[376]
Gazel Nedîm Yolunda.....	[376-377]
Nazîre.....	[377-378]
Nazîre[-i] Emîrî.....	[378-379]
14'üncü Nüşhadaki "Arar" Gazellerine Nazîre.....	[379]
Dîger Nazîre.....	[380]
Geçen Nüşhadaki Gazelimize Nazîre.....	[381]
95 Hudûdunda Yazılan Bir Mecmû'ada "Varsağı" Ser-levhası Tahtında Şu Manzûme Görülmüşdür.....	[381-382]
Aded: 18	
Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretlerinin Târîhi Bir Gazel-i Şâhâneleri.....	[383-384]
Yine Müşârün İleyh Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretlerinin Târîh-i Dîger Bir Gazel-i Şâhâneleri.....	[384]
Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretlerinin Târîh-i Dîger Hamiyet-pîrâ Gazeli...	[385]

Yine Hakan-ı Müşârün İleyh Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretlerinin, Pederleri Egri Fâtîhi Sultân Mehmed-i Sâlis Hazretlerinin İrtihâllerinden Mûteessiran İnşâd-ı Hümâyün Buyurdıkları Mersiye -güne Gazel-i Belîğ-i Şâhâneleridir.....	[385-386]
Abdulmecîd Hân Hazretlerinin Sultânları Hakkında Âdile Sultân Hazretlerinin Mersiye-güne Kıt'a-i Garrâları.....	[386]
Âdile Sultanın Zevc-i Muhteremi Mehmed Ali Paşanın Diğer Zevcesinden Mûtevellid Damad-ı Şehriyârı Ethem Paşa Merhum Hakkında Mersiye-güne Kıt'a-i Teessür-edâları.....	[387]
Sultân Selîm-i Sâni Ve Sultân Murâd-ı Sâlis Asr-ı Şâhâneleri Şâirelerinden Hubbî Hanımın Murassa Gazel-i Ârifâneleri.....	[388]
Diyarbakırlı Merhûme Hatice İffet Hanımın Gazeli.....	[388]
Diyâbakırlı Sırrı Hanımın	[389]
Şâir-i Meşhûr Nef'i Efendinin Bir Mektûbu	[390-391]
Leskofcalı Gâlib Beğ'in Gazeli	[391-392]
Ma'ârif Nezâreti Mektûbî-i Esbakı Merhûm Hâlet Beğ'in Nazîresi	[392-393]
Nazîre	[393]
Reşîd 'Âkif Paşa Hazretlerinin Bir Gazel-i Belâgat-pîrâları	[394]
Merhûm Hersekli 'Ârif Hikmet Beğ'in Nazîresi	[394-395]
Merhûm Hersekli 'Ârif Hikmet Beğ'in Nazîresi[Dipnot].....	[395-396]
Süleymân Nazîf Beğ Efendi Hazretlerinin Yedinci Nûshadaki Gazellere Nazîre-i Belâgat-pîrâları.....	[396]
Sadr-ı Esbak Mahmûd Nedîm Paşa Merhûmun Gazeli	[396-397]
Dâhiliye Nâzır-ı Esbakı Fâik Memdûh Paşa Hazretlerinin Gazeli	[397]
Diğer Nezâir	[398]
Nazîre-Gazel.....	[398-399]
Cenâb-ı Fuzûlî'ye Nazîre	[399-400]
Nazîre	[400]
Mütezâd.....	[400-401]
Nazîre	[401]
13'üncü Nûshada Mevcûd "Sana" Gazellerine Nazîre	[402]
Aynen Mektûb	[402-403]
Mecmû'a	[403-405]
Te'vîl Götürmez!.....	[405]
Tarîk gazetesinin 2 Ağustos 1335 târihli [2 Ağustos 1919] ve 13 numaralı nüshasından: Târîhi Vesîkalar Etrafında	[405-412]
"Dârü'l-Fünûn"un Şerh-i Mütûn Müdderisliği Nâmzed-i İntihâbı	[412-414]
Teşekkür	[414]
Aded: 19	
Sultan Selim-i Sâlis Hazretlerinin Tab'-ı Dürer-bârları âsâr-ı diyânet-şi'ârı [Na't].....	[415-416]
Hâdim ü Hâfız-ı Emânât-ı Mübâreke, Hulefâ-yı Celîle-i Osmâniyenin Şeref-i Silsile-i Siyâdetleri Ve İlm-i Celîl-i Ensâbın Fevâidi	[417-435]
Ali Kemâl Beğ Efendi Hazretlerine Cevâb: Danişver-i Meâli-haslet.....	[436-449]
Fuzûlî ve Nabî'ye Nazîre	[449-450]
Mütezâd	[450]
Aded: 20	
Üçüncü Sultân Selîm Hân-ı Şehîd Hazretlerinin Kıt'a-i Ubûdiyetkârâne ve	[451-453]

Pâdişâhâneleri.....	
Müessis-i Bünyân-ı Saltanat Osmân Gazi Hazretlerinin Seyyid Edebâli Hazretlerine Damad olması ve Bu Münâsebet-i Mübâreke İle Devlet-i Muazzama-i Osmâniyede Kılıc Kuşanmak Merâsimi.....	[453-481]
Su ve Tanzifât Rûh-ı Memlekettir.....	[481]
Reşîd Âkif Hazretlerinin 18'inci Nüşâdaki Gazel-i Ârifânelerine Nâzire ...	[481-482]
Aded: 21	
Sultân-ı Taht-gâh-i Belâgat Sultân Murâd Hân-ı Sâlis Hazretlerinin Na't-ı Şerîf-i Şâhâneleri	[483]
Yine Sultân-ı Müşârünileyh Hazretlerinin Bir Gazel-i Muhakkikâne ve Belîgâneleri.....	[484-486]
Selâtin-i İzâm-ı Osmâniyyenin Millet Kütübhanesinde Yazma Olarak Mevcûd Bulunan Enâfis-i Âsâr-ı Şâhâneleri	[486-489]
İbn Kemâl Hazretlerinin Sûr-i pür-Sürûr-i Hitân ve İzdivâc Hakkındaki Makâleleri.....	[489-492]
Tezyîl.....	[492-494]
Zeyl-i Mecnû'a.....	[494-498]
Cenâb-ı Emîrî	[499-500]
Teşekkür.....	[500-502]
Şeyhûhet - Vazîfe-i Sakîle	[502-506]
Şâir Nedîm'in Ta'lik Hattıyla Matbû' Meşhûr Dîvânında Mevcûd Olmayan Gazellerinden.....	[507-508]
Fâtih Sultan Mehmed ve Sultan Bâyezîd-i Han-ı Velî Hazerâtının Zamân-ı Şâhâneleri Şâirelerinden Mihrî Hanım.....	[508]
Şâire-i Müşârün İleyhâ Mihrî Hanımın Dîger Gazeli	[509-510]
Şâire-i Meşhûre Leylâ Hanım	[510]
Kastamonulu Baharzâde Ferîde Hanım'ın Gazeli	[511]
Ferîde Hanım'ın Dîger Gazeli (Bu Dahi Leylâ Hanım'a Nazîre)	[511-512]
Ferîde Hanım'ın Dîger Gazeli	[512]
Merhûm Hersekli Ali Paşa Kerîmesi Habîbe Hanım'ın Gazeli	[512-513]
Gazel-i Nâbî-i Üstâd	[153-514]
Noktasız Gazel [Emîrî]	[514]
Aded: 22	
Noktasız Tercî-i Bend	[515-518]
Fâtih Sultan Mehmed Han Gazi Hazretlerinin Nefs-i Nefis Hümâyûnları İçin Yazdırıp Mütâlaa Buyurdıkları Kitâplar.....	[518-519]
Kitab-ı Tahrîr-i Öklîdis.....	[519-520]
Mütâla'a.....	[520-523]
İ'tizâr	[523-528]
Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin Üçüncü Mahdûmu Meşhûr Şehzade Cem'in Velâdeti Hakkında İbn Kemâl Târîhi'nden Aynen Nakl Olunan Makâle.....	[528-531]
Vezîr-i Meâlî-Fıtrat Reşîd Âkif Paşa Hazretlerinin Gazel-i Âlîleri	[532]
Nazîre [Emîrî]	[532-533]
Tahmîs [Emîrî]	[533-535]
Nezâir, Gazel-i Seyyid Mehmed Emîrî Çelebi Cedd-i Câmiü'l-Hurûf ...	[535]
Nazîre-i Hamdî-i Âmidî	[535-536]
Nazîre-i Emîrî-i Câmiü'l-Hurûf	[536]

Dîger Nezâir, Gazel-i Fehîm-i Kadîm	[537]
Nazîre, Şeyh Gâlib-i Mevlevî	[537-538]
Nazîre-i Keçecizâde İzzet Molla	[538]
Nâilî-i Kadîm.....	[538-539]
Fehîm-i Cedîd	[539]
Leskofçalı Gâlib Beğ	[539-540]
Nazîre Nâmık Kemâl Beğ	[540]
Yenişehirli Avnî Beğ	[540-541]
Nazîre Emîrî Câmîü'l-Hurûf	[541-542]
Reşîd Âkif Paşa Hazretleriyle Hersekli Ârif Hikmet Beğ Merhûmun 18. inci Nüşhadaki Üstâdâne Gazellerine Nazîreler Nazîre Muallim Feyzî-i Merhûm...	[542-543]
Nazîre Hoca Hayret Merhûm	[543]
Nazîre-i Muhyiddîn Râif Beğ	[544]
Gazel, Üstâdımız Süleymân Nazîf Beğ Efendi'ye.....	[544-545]
Cezbe-i Tasavvuf	[545]
Hakk-ı Kemterânemde Re'y Veren İstanbul Müntehab-ı Sânilerine Arz-ı Teşekkür	[546]
Aded: 23	
Gazel-i Kânûnî Sultân Süleymân Hân	[547-548]
Nazîre, Sultan Selîm Han-ı Sâlis	[548-549]
Fâtih Sultan Mehmed Han-ı Gazi Hazretlerinin Nefs-i Nefis-i Hümâyûnları İçin Yazdırıp Mütâlaa Buyurdıkları Kitâplar, İkinci Kitâp, Kıtâb-ı Şerh-i Müsâderât-ı Öklidis.....	[549-553]
Kıblelî-zâde Mehmed Vassâf Beğ	[553-560]
Teşekkür	[560-566]
Zeyl.....	[566]
Mescid-i Âlî [Şi'r]	[567]
Nazîre-i Âcizâne	[567-568]
Fehîm-i Kadîm	[568]
Nazîre, Yenişehirli Avnî Beğ	[569]
Nazîre-i Leskofçalı Gâlib Beğ	[569]
Nazîre, Nâmık Kemâl Beğ	[570]
Nazîre, Fâik Memdûh Paşa	[570-571]
Emîrî Câmîü'l-Hurûf	[571-572]
Gazel-i Kâmî-i Âmedî amm-ı Kebîr Câmîü'l-Hurûf	[571-573]
Nazîre-i Şeyh Osmân Şems Efendi	[573-574]
Gazel, Ahmed Âkif Efendi	[574-575]
Ahmed Âkif Efendi [Dipnot]	[575-576]
Biraderime Nazîre, Emîrî-i Câmîü'l-Hurûf	[576-577]
Gazel, [Emîrî]	[577-578]
Ellibeş Sene Akdem Çocuk İken Ezberleyip Hâtırda Kalan Bazı Millî Koşmalarda.....	[578]
Aded: 24	
Cennet-mekâm Sultan Mahmûd Han-ı Sâni Hazretlerinin Neşîde-i Garrâ-yı Şâhâneler.....	[579-580]
Sülâle-i Celîle-i Osmâniyenin Mülûk-ı Kadîme-i Sâsâniyeden Nüşirevân-ı Âdil Sülâlesiyle Dahi Rabîta ve Münâsebeti	[580-586]
Fâtih Sultan Mehmed Han Gazi hazretlerinin nefis-i nefî-i hümâyûnları için	[586-589]

yazdırıp mütâlaa buyurdıkları kitâplar üçüncü kitâp	
Emine Sultân-ı ‘Aliyyetü’ş-Şân Hazretlerinin Vefât-ı Kudûret-Engîzi.....	[590-593]
Nezâir, Fehîm-i Kadîm	[594]
Nazîm-i Kadîm	[594-595]
Leskofçalı Gâlib Beğ.....	[595]
Nâmık Kemâl Beğ	[596]
İsmâil Paşazâde Hakkı Beğ	[597]
Emîrî-i Câmî‘ü’l-Hurûf	[597-598]
Diğer Nezâir, Fehîm-i Kadîm	[598-599]
Nazîre, Nâmık Kemân Beğ	[599-600]
Nazîre, Hersekli Ârif Hikmet Beğ.....	[600]
Nazîre, Emîrî-i Câmî‘ü’l-Hurûf	[600-601]
Şâ‘ir-i Nezîh Celil Nihâd Beğ Efendi’nin Hakkında Muhterem Vakit Gazetesinin 798 Numero ve 27 Kânûn-ı Sâni 1336 Târîhli Nüshasındaki Hezel- Âmîz Manzûmelerin Tahmîsi	[601-603]
Urfa’dan Mektûb	[604]
Mecmû‘a	[604-607]
Âli Beğ Efendi’ye Nazîre Olarak Yazılan Gazelin Tahmîsi	[607-608]
Dördüncü Nüshadaki Gazelin Tahmîsi.....	[609]
Gurûb	[610]
Bir Eser-i Mu‘azzam.....	[610-612]
Aded: 25	
İfâde-i Mahsûsa	[613-616]
Firdevs-i Âşiyân Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretlerindir	[616]
Yine Sultân-ı Müşârün İleyh Hazretlerinin Nutk-ı Hakâyık-Eser-i Şâhâneleri... Sultân-ı Müşârün İleyh Hazretlerinin Diğer Gazel-i Pâdişâhâne ve Beligâneleri.....	[616-617]
Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Gâzi Hazretlerinin Nefs-i Nefis-i Hümâyûnları İçin Yazdırıp Mütâl‘a Buyurdıkları Kitâblar, Dördüncü Kitâb	[617-619]
Mütâlâ‘a	[619-622]
Topkapı Müze-i Hümâyûn Müdîr-i Âlisi Fâzıl-ı Muhterem Halîl Beğ Efendi Hazretleri Tarafından Vârid Olan Parça.....	[623-627]
Cevâbı	[627-628]
Harbiye Nezâret-i Celîlesi Mektûbî-i Sâbıkı Fâzıl-ı Muhterem Müdekkik-i Etemm Ali Rızâ Beğ Efendi Hazretlerinden Vârid Olan Parça	[628-632]
Cevâbı	[632-635]
Sonuç	[635-637]
Bibliyografya	(311-312)
	(313)

KISALTMALAR

C.: Cilt

H: Hicrî yıl

M: Milâdî yıl

OTEM: Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmuası

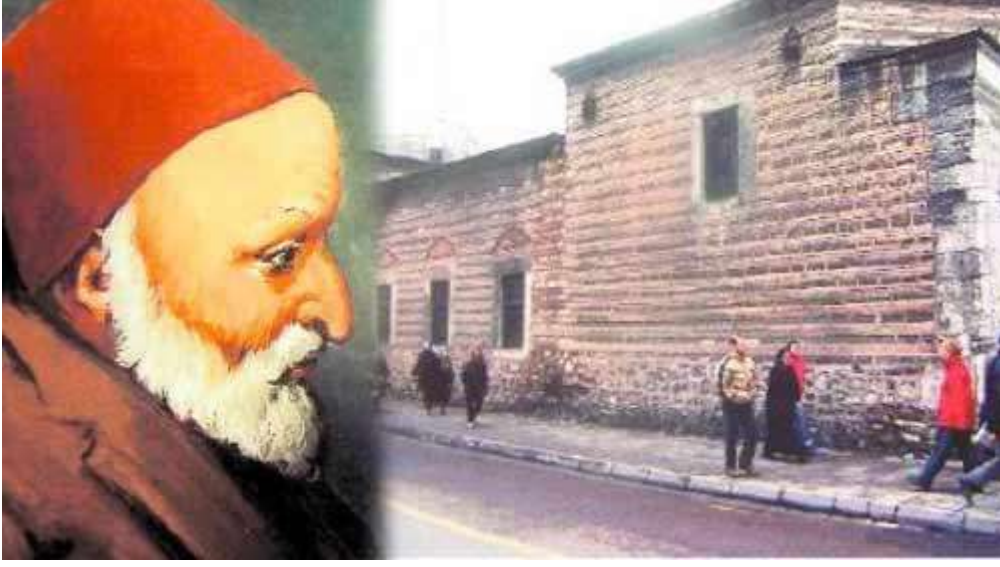
Sa.: Sayı

s.: Sayfa

TEM: Tarih ve Edebiyât Mecmuası

vb.: ve benzerleri

Muhtâc isen füyûzuna eslâf pendinin
Diz çök önünde şimdi Emîrî Efendinin

Âmid o şehr-i nûr öğünsün ile'l-ebed
Fazl u fazîletiyle bu necl-i bülendinin

İklîm-i Rûm'u gezdi otuz yıl taraf taraf
Bir maksadıyla tab'-ı nefâis-pesendinin

Yekpâre nûr olan bu kütüphâne-i nefîs
Yekpâre servetiydi bu âlemde kendinin

Ecdâd-ı pâkimiz gibi vakfetti millete
Hayrânı oldu halk eser-i bî-menendinin

Yâ Fahr-ı Kâinât sen iyfâ et ecrini
Dîvân-ı Kibriyâ'da bu şark ercümendinin
Yahya Kemâl

1. BÖLÜM

1. ALİ EMİRÎ EFENDİ

1.1. Hayatı

Ali Emîrî, 1857 (H. 1274) yılında Diyarbakır'da doğdu. 19-20. Yüzyıllarda yetişmiş büyük Türk Tarihi ve Türk Edebiyât Tarihi araştırmacı, kütüphaneci, yazar, şair, ve bibliyografya âlimlerinden biridir. Aile, Diyarbakır ve çevresinin kültür hayatında önemli yeri olan, Diyarbakırın gençliğini eğiten, birçok fikir ve sanat adamını yetiştirmiş, şöhreti il dışına yayılmış seyyid ve şerif nesebli seçkin ailelerden **Emîrîzâdeler**'dir. Babası Mehmed şerif Efendi, Diyarbakır'ın ünlü şairlerinden Mehmed Emîrî Çelebi'nin torunlarından biridir. Ali Emîrî, ailenin son çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. (Çelik, 2007: 12)

Ali Emîrî Efendi, Diyarbakırlı şairlerin hayat ve eserlerinden bahseden “Tezkire-i Şu'ara-yı Âmid” de kendi hayat hikâyesine geniş yer vermiştir. Bu kısım biraz uzun olmakla beraber, bazı yerlerini atlayıp buraya almayı uygun gördük:

“Telgraf fennindeki seyyâle-i berkıyye hârikasını merak ederek 1292 (1875) senesinde altı mâh kadar ba'zı günler Diyârbekir telgrafhânesine devam ve az vakitte pek ziyâde meleke ve vukûf hâsıl eyledim...

Târîhler mütâlaasına dahi öyle bir meslek-i ciddiyâne ile sarf-ı evkât eyledim ki, hâb u râhatı ve uykuyu gâib ettim. Lanba kenarında kitâb mütâlaa ederken sabâh olmak defe'âtle vâki' oldu. Uyusam kimse yanımda yatamazdı. Okuduğum kitâbları sûret-i alenî ile tekrâr edermişim. Artık za'îf ve bî-tâb düşdüm. Etıbbâ bir müddet terk-i mütâlaa ile sigara içmeğe ve yâhut tebdîl-i havâyâ mecbûriyet gösterdiler. Terk-i mütâlaa ile tütün içmek kâbil olmadı. Dayılarım âti't-terceme Abdülfettâh Fethi ve Abdülkerim Abdî Efendiler Mardin sancağı tahrîrât ve rüsûmât müdürlüklerinde bulduklarından sene-i mezkûrede Mardin'e giderek kesb-i âfiyet eyledim. Meşhûr Kâsım Pâdişâh medresesi müderris-i fâzılı âti't-terceme Ahmed Hilmi Efendi-i Âmidî hazretlerinin üç seneden ziyâde sabâh akşam ders-i âlilerine devâm ederek Tasdikât-ı Tasvîrât, Kadı Mîr, Mutavvel, Şerh-i Akâyid me'a Gelenbevî, Celâl kırâ'atine hasr-ı vakt ü sâ'at eyledim.

Hâl-i büzürgvârım tevsî-i fezâil ve ma'lûmâta teşne olduğundan birçok kitâblar cem' ve hattâ Şehnâme-i Firdevsî'yi görmeyi arzu eylediğimden Bağdad'a telgraf yazılıp bir nüsha-i nefisesi posta ile celb olundu. Münşiyân-ı kadîme-i Osmâniyye'nin pişvâ-yı münferidi olan fâzıl-ı meşhûr Cenâb-ı Veysî'nin Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhib-i Mi'râc unvânlı siyer-i meşhûrun lugat-i Arabiyye ve Acemiyyesi hallolundukdan başka ibtidâdan intihâya kadar tamâmen ezber edilmiştir.

Mardin ahâlîsi lisân-ı Arabî ile mütakellim olduklarından bizim kâmuslarda güç ile bulabildiğimiz lugatlerin ekserîsini kavm-i necîb-i Arab âdetâ konuşurken telaffuz eylemekte oldukları câlib-i dikkat olduğundan lisân-ı Arabîde bir hayli tedkîkât icrâsına mecbûr oldum. Birçok şu'arâ-yı Arab âsârını nakş-tırâz-ı hâfizâ ederek Arabî şî'r söylemeğe yeltendim.

Hele zabt-ı lugat husûsunda öyle bir selîkaya mâlik oldum ki bir gün ahibbâdan birinin lugat-i Osmâniyyeye mürâcaat ettiğini görünce, "onda lugat var mıdır ki mürâcaat ediyorsun" demiş bulundum. İhvân-ı kirâm ittifâk ederek lugat-ı Osmâniyyede ne kadar lugat-ı gâmıza var ise su'âl eylediler. Lehü'l-hamd hiç birisinin mânâsını isâbet ettirmekten âciz kalmadım.

Ol esnâda Sultân Murâd-ı Hâmis hazretlerinin cülûs-ı şâhâneleri vukû' bulduğundan:

Kilîd-i genc-i adli keffine ikrâm ile Gaffâr sene: 1293 (1876)

Cihânın kıldı şâh-ı akdesi Sultân Murâd Hân'ı sene: 1293 (1876)

târîhlerini hâvî 93 beyitli bir kasîde tanzîm edip Diyârbekir'e irsâl ederek Vilâyet gazetesiyile parlak bir ser-levha ile neşr olundu. Bu kasîde vilâyet dâhilinde velveleyi mûcib oldu. Bizim kârgâh-ı endîşemizden nesc edilmiş olmayıp ceddimizin dîvânından me'hûz olduğu hükm olunuyordu. Vezn ve kâfiyesini ba'zı ahabâba intihâb ettirmek sûretiyle sultân-ı müşârün ileyh hakkında yine aynıyla 93 beyitli bir kasîde daha tanzîm ve kasîde-i sâbikanın mahsûl-i tabî'atımız olduğunu yâr u ağıyâra tasdîk ettirdim. Şu beyitler ikinci kasîdedendir:

Hemân emr eyle vasfun âsmâna eyleyim îsâl

Erişsin şöhreti güftârımın tâ gûş-ı Îsâ'ya

Değil ilhâh u ibrâm eylemekle tab'ıma billâh
Bana ikrâm edip Hak mazhar etmiş bu tecellâya

....

O sırada Maraş mutasarrıflığından tahvîl-i me'mûriyet eden Sa'id Paşa hazretleri Mardin'e geldi. Bendenizi celb edip taltîf ile berâber o kasîde-i nâdîdenin bizim olmayıp diğeri bir mahalden alınmış olduğunun rivâyetini ve fi'l-hakîka böyle bir kasîdenin inşâdı müşkil olduğunu beyân etdi. İkinci kasîdeden henüz ma'lûmât-ı âlîleri yok idi. Dedim ki bunu zât-ı âlîniz söylememeli idiniz. Zîrâ şâirsiniz, sizin için tecrübesi çok kolaydır. Gâyet dik bir vâdîde bir gazel inşad buyurunuz, tanzîrinden âciz kalırsam hakikat anlaşılır.

Çok takdîr etdi. Zâten pederleri Süleymân Nazîf Efendi merhûm ceddimiz Emîrî'nin:

Bir gün ol çâk çâk olsa girîbân-ı hayât
Biz de olsak dest-i nâ-hemvâr-ı dünyâdan halâs

beytini hâvî olan gazelini tahmîs eylemesi ve bizim nâmımızın da Emîrî olması bir mahabbet-i mevrûse teşkîl ediyordu. Üç gün sonra bir akşam Sa'id Paşa hazretleri bizimle Diyârbekir'in ezkiyâ-yı ahâlîsinden olup ol esnâda Mardin rûsûmât kitâbetine gelen âti't-terceme Mâhir Efendi'yi istemişler, gittik.

İbret alsın âlem-i fânîde istikbâr eden
Sâm'dan Fir'âvn'dan Nemrûd'dan Câlût'dan

beytini muhtevî inşâd buyurdıkları bir gazeli irâe ve tanzîrini irâde buyurdular.

Mâhir Efendi bizim hânede bendenizin odamda misâfir idi. Hâneye geldikde mumu aldım. Karanlıkda inşâd eylediğim bir beyti kurşun kalemle bir varak-pâreye yazar, sol tarafa atardım.

Otuz yedi beyitli bir kasîde yazdım. Mâhir Efendi uykudan kalkınca keyfiyeti hikâye ile okudum. Taaccüb etdi. Kasîde-i yek-şebeyi tebyîz edip Sa'id Paşa hazretlerine götürdüm. Ol kadar takdîr buyurdular ki ta'bîri gayr-ı kâbilidir. Mezkûr kasîde şudur:

Menfa'at insâna gelmez câhil-i fertûtundan
Olsa 'âlî-kevkeb-i ikbâli burc-ı Hût'dan

...

Olmasın jeng-i elem âyînesinde rû-nümâ

Zâtını Mevlâ berî etsin gam-ı mevkûtdan

Bir buçuk sene sonra pederi görüp yine avdet etmek üzere Diyârbekir'e geldim. Memleketimiz ahâlîsinden büyük bir hüsn-i kabûl gördüm. Sokakta, câmide, teferrüc mahallerinde birbirlerine gösterirlerdi. Üstâd-ı ekremimiz Şa'bân Kâmî ve peder-i muhteremimiz Muhammed Şerif Efendiler hazerâtının emr ü muâvenetleriyle Mir'ât-ı Fevâ'id'in tahrîrine mübâşeret eyledim. Üç mâh geçmeksizin tekrâr Mardin'e giderek yazılan mikdârı Sa'îd Paşa Hazretlerine irâe olundukda takdîr olunarak devâmına teşvîk ve muâvenet îfâ buyurdular.

Mebâdî-i mes'ele-i zâ'ilede tahrîr eylediğim doksan beyitli bir kasîde-i du'âiyye Diyârbekir gazetesiyle neşr olunarak mazhar-ı takdîr-i umûmî oldu.

O esnâda Diyârbekir telgrafhânesinde üç yüz guruş maâşlı münhal bir me'mûriyete ta'yîn olduğumuzdan Diyârbekir'e avdet olunması hakkında resmi bir telgrafnâme alınmış ise de Sa'îd Paşa Hazretleri redd ederek muvâfakat buyurmadıklarından 150 guruş maâşla Mardin tahrîrât kalemi ketebesini sınıfına ilhâk eyledi.

1295 (1878) senesinde dayımız Abdülfettâh Fethi Efendinin Gümüşhâne sancağı tahrîrât müdürlüğüne tahvîli hasebiyle âcizleri de tahrîrât kitâbetinden istifâ ederek Diyârbekir'e avdet eyledim.

Üstâd-ı ekremimiz Şa'bân Kâmî Efendi Hazretleri'nden bu kere de Şifâ-i Şerîf ve Tefsîr-i Şerîf-i Celâleyn kırâ'atine sarf-ı makderet eylediğim gibi bir sene kadar da münâsib vakitlerde kabristânları dolaşarak târîh-i vefeyâtın tedkîkına gayretle Mir'ât-ı Fevâ'id'in ikmâlîne çalıştım. 1292 (1875) senesinde Mir'ât-ı Fevâ'id'i müsvedde sûretiyle ikmâl ederek andan telhîsân şu Tezkire-i Şu'arâ'yı yazmakta iken Âbidin Paşa beyefendi hazretlerinin riyâseti tahtında Diyârbekir, Ma'muretü'l-Aziz, Sivas vilâyetleri Hey'et-i Islâhiyyesi nâmıyla bir hey'et Diyârbekir'e geldi.

Bendeniz bu esnâda ticârete karar vermişdim. Fakat Sa'îd Paşa Hazretleri'nin âlî-cenâblığı iktizâsından olarak bu abd-i âcizi Âbidin Paşa hazretlerine senâ buyururlar imiş. Âbidin Paşa bir Cuma günü dayımız Abdülfettâh Efendi'ye gelirler, bendenizi isterler. Gittiğimde iltifât eyledi. Sizin tabi'at-ı şî'riyyeniz de var imiş. Nef'i'nin:

Sanman ki felek devr ile şâm u seher eyler

Her vâkı‘anın ‘âkıbetinden haber eyler

matla‘lı bir kasîdesi vardır ki ecnebî mekâtibinde bile kırâ‘at etdirirler. Size bir hafta müsâde, bunu tanzîr etmelisiniz, buyurdu.

Nef‘i’nin ihtîşâm-ı elfâz ve debdebe-i ma’ânîsinin zâten hayrânı olduğum gibi o kasîdeye öyle bir âb u tâb vermişdir ki, tanzîrinin ihtimâli yok. Husûsuyla Sultân Ahmed-i Evvel’in, o genç pâdişâhın muvaffakiyyet ve fütûhâtıyyede hayâlât-ı üstâdânesinin vüs‘at ve cevelânına pek büyük yardım etmiş. Şimdi ben kimi vasf edebilmeliyim ki imdâd-ı rûhâniyyeti öyle bir kuvveti bana bahş edebilsin.

Nef‘i dîvânını karşıma aldım. Kasîdenin rûhu‘l-kâinât Efendimiz Hazretleri’nin nu‘ût-ı nebevîyeleri hakkında tanzîmini tensîb eyledim. Hemen kaleme sarıldım.

O gün sa‘ât dokuz râddesinde idi. Dayımız Abdülfettâh Efendi geldi. Kasîdeyi yazmakta olduğumu görünce “bir şey karalayabildin mi” suâlîne “evet, kasîdeyi bitirdim. Şu yazdığım nihâyetindeki duâ beytidir.” dedim. Ta‘dâd eyledik. Yetmiş dört beyit olmuş. Okudum, hâl-i büzürgvârım dinledi. Şöyle bir mütebessimâne yüzüme baktıktan sonra bir şey söylemeksizin hemen kalkıp gitdi. Ben de yorulmuş idim. Hattât-ı meşhûr Dervîş Efendi hafîdi ahıbbâ ve şürefâdan âti‘t-terceme Zülfikâr Zihnî Efendi ve daha bir iki ihvân geldi. Temmûzun harâretli zamânı olmakla Dicle nehri kenârına gitdik. Hayâl-hâne-i tabîatde öyle bir galeyân zuhûra gelmiş idi ki, gûyâ nazargâhımda bütün menâzır-ı eşyâ mazmûn ve mânâ olmuş idi. Her ne semte baksam hâtıra bir mazmûn hüçûm ederek onu kisve-i nazma sokmak için nazar-ı kuvâ oraya saplanıp kalıyordu. Dicle nehrinin o emvâc-ı cereyân-ı safâ-efzâsı tabîat-ı müheyyicenin bâ‘is-i ta‘dîli oldu.

Meğer dayımız doğruca Âbidin Paşa Hazretleri’ne giderek kasîdenin bitmiş olduğunu haber vermiş. Paşa merâk ederek “serîan müsvedde olduğu hâlde kasîde ile berâber şimdi geliniz, akşâm taâmını birlikde ederiz” zemîninde bir da‘vet tezkiresi yazmış. Hâlbuki akşam hâneye avdet etmeksizin birâder-i şefkat-mendim Mahmûd Efendi ile doğruca med‘uv bulunduğumuz bir zâtın hânesine gitdik. Gece saât dört râddesinde hâneye geldim. Gitmek zamânı geçmiş idi. Ferdâsı erken şehrimiz eşrâfından vilâyet müdde-i umûmî muâvini İmâmzâde Süleymân Efendi geldi. “Gâlibâ böyle büyük zevât ile görüşmek istemiyorsun. Ben me‘mûrum, müsveddeyi al da gidelim. Fakat bir kere oku dinleyeyim.” dedi. Kasîde bitince gitmeye sûret-i isti‘câl gösterdi. Ben ise acelesi ne, bugün tebyîz eder, yarın götürürüm, deyiverdim. Süleymân

Efendi'nin canı sıkılarak "Canım Allah'ın büyük lutfuna karşı niçün ehemmiyetsiz davranıyorsun. Böyle bir kasîde birkaç sâ'at içinde yazılır mı? Husûsıyla yüzden ziyâde Hânedân-ı Ekrâd'ı nefy ve teb'îd edip Kürdistan kıt'asına ateş bırakan böyle zî-kudret sâhib-i nüfûz bir zât merâk ederek tezkire yazar, müsvedde olarak ister, sonra da bizzât beni me'mûr edip gönderir, artık durulur mu?" dedi. Gitdiğimizde müşârün ileyhin yanında me'mûrîn ve eşrâfdan ba'zı zevât var idi. Müsveddeyi teslim eyledim. Kasîdenin üstünde biraz göz gezdirdikten sonra üslûb-ı şâirâne ile kırâ'ate başladı. Sevimli bir âheng ile kırâ'at etdikçe kemâlâtını gösteriyordu. Hamele-i Rüstemâne ile kelimâtın başını gözünü kırıp çıkarmadı.

Paşanın kâmil, hakîm, şâir bir zât olduğunu anladım. Yirmi beyit kadar okuduktan sonra "Şâir sözü kendi ağzından dinlenmelidir" taltîfiyle bu abd-i âciz tarafından okunmasını emr eyledi. Kasîdeyi tamâmen okudum.

Ne kadar alkışladığının derecâtını tahrîr edersem belki mübâlağaya haml olunur. Yalnız şurasını diyebilirim ki, o zât-ı kadr-dâna dikkat etdim. Ben kasîdeyi kırâ'ate devam eylediğim müddet zarfında kemâl-i inbisâtından birkaç defâ yerden kalkıp yine oturdu (Kadioğlu, 27-41).

Ali Emîrî, incelediğimiz OTEM'in 19. Sayısında kendi hayatı hakkında şunları ifade etmektedir: "...ben Diyârbekir'den yetmiş ve ecdâdımın evlâdına âid vakfî olan Sülûkiye mektebinde badehu amcamın yanında ve bir müddet de Mardin'de Kâsım Pâdişâh medresesi müderrisi nezdinde tahsil görmüş henüz sinni askeriye vâsıl olmamış iken Heyet-i Islâhiyye ketebesine iltihâk ederek dört beş sene kadar Âbidin Paşa merhûmun husûsi kitâbetinde bulunduktan sonra a'şâr müdürlüklerinde ve muhâsebecilik ve defterdârlık ve müfettişlik gibi muâmelât-ı mâliyede rub'ı asırdan ziyâde istihdâm olunmuş ve Meşrûtiyetin zuhûrunda beş bin kuruş ma'zûliyet maâşım var iken bir gûne memuriyet kabûl etmeyerek mücerred kitâb mütâalasıyla meşgûl olmak için 2600 kuruşa kanâat ederek kendi rızâmla tekâüd olmuş idim" (OTEM, Sa. 19, 444-45).

Ali Emîrî uzun yıllar devletin çeşitli kademelerinde memurluk yapmıştır. 1893(H. 1309) yılında, ehliyet ve liyakatinden ötürü, kendisine "Rütbe-i Sâlise (üçüncü derecede rütbe)" tevcih edildi ve beşinci rütbeden "Mecidiyye Nişânı" verildi.

Ali Emîrî'nin ömrü araştırmak, yazmak, derlemek kısacası vatana ve millete faydalı olabilecek eser ve çalışmaları ortaya koymakla geçmiştir. 23 Ocak 1924 Çarşamba gecesi sabaha karşı vefat etmiştir (Refik, 1340: 51).

1.2 Eserleri

Ali Emîrî'nin Tarih ve Edebiyât alanında birçok eseri mevcuttur. Tarih ve edebiyât kitâplarının yanı sıra “Osmanlı Tarih ve Edebiyât Mecmuası” ve Tarih Ve Edebiyât” mecmualarını da büyük çabalar sarfederek çıkartmıştır. Genel olarak eserleri şunlardır:

1.2.1 Manzum Eserleri

- 1) Dîvân: 3 cilt (Millet Kütüphanesi Emîrî kitâpları, Manzum No 37, 38, 39).
- 2) Tuhfetü'l-Leyliyye: Kaybolmuştur. Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'deki otobiyografisinde bu eserden bahsediyor.
- 3) Yavuz Sultan Selim Han Hazretlerinin Türkî Eş'âr-ı Şâhânelerinin Tahmîsâtı: Basılmıştır.
- 4) Cevâhirü'l-Mülûk Mukaddimesi: Birinci Cüz-Mukaddime, Âsır Matbaası, İstanbul, H. 1319.
- 5) Ezhâr-ı Hakîkat: Kader Matbaası, İstanbul, H. 1316.
- 6) Kitabü'l-Egânî (Şarkılar Kitabı) Tercümesi: Kayıptır.
- 7) Levâmiü'l-Hamidiyye: Yazma, Âlem Matbaası, İstanbul, H. 1312.
- 8) Yanya Şairleri: Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Manzum, no: 1190.

1.2.2 Mensur Eserleri

- 1) Cevâhirü'l-Mülûk Mukaddimesi
- 2) Levâmiü'l-Hamidiyye
- 3) Ezhâr-ı Hakîkat
- 4) Osmanlı Vilâyât-ı Şarkiyesi
- 5) İşkodra Şairleri
- 6) Yanya Şairleri
- 7) Osmanlı Şairleri Tezkiresi: 16 cilt.
- 8) Diyarbekirli Bazı Zevâtın Terceme-i Halleri
- 9) Esâmi-i Şu'arâ-yı Âmid: Yazma
- 10) Mir'atü'l-Fevâid fî Terâcim-i Şu'arâ-yı Âmid (Mir'atü'l-Fevâid fî Ahvâl-i Üdebâ ve Fuzalâ-yı Âmid)

- 11) Tezkire-i Şu‘arâ-yı Âmid
- 12) Nevâdir-i Eslâf
  - a- Câm-ı Cem âyîn
  - b- Mardin Mülûk-ı Artukiyyesi
  - c- Âsâf-nâme
  - d- Nizâmü’ d-Düvel
  - e- Acâibü’l-Letâif
- 13) Tunus Tarihi
- 14) Yemen Hâtırâtı
- 15) Şeyh Emîn Tokâdî Hazretlerinin Terceme-i Hâli
- 16) Teselya Osmanlı Şairleri
- 17) Abâu’l-Akvam
- 18) Kitâbü’l-Eganî Tercemesi
- 19) Durub-ı Emsal

1.2.3 Mecmuaları

- 1) Âmid
- 2) Osmanlı Tarih ve Edebiyât Mecmuası
- 3) Tarih ve Edebiyât Mecmuası
(TEVFİKOĞLU 1989: 85-89- Çelik 207: 40-49)¹

2. BÖLÜM

1. OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMUASI

Osmanlı Tarih ve Edebiyât Mecmuası, 31 Mart 1334 ile (31 Mart 1918), 30 Eylül 1336 (30 Eylül 1920) tarihleri arasında toplam 31 sayı yayımlanmıştır. Derginin adından anlaşılacağı üzere tarih ve edebiyât içeriklidir; yani nazım ve nesir parçalardan oluşur. Derginin çoğu sayısında şi‘rler, özellikle de gazeller fazla yer kaplar. Bunların ekserisi de nazîredir ve Ali Emîrî’ye aittir.

Ali Emîrî derginin amacını birinci sayısında şöyle açıklar: Mecmû‘amız hakkında ittihâz olunan hakîki meslek, Osmânlıların hayât-ı mâziyye ve an‘ane-i târihiyye ve edebiyelerine ve âbâ ve ecdâdımızın mefâhir-i milliyyelerine ve bilhassa husûsî ve

---

¹ Ali Emîrî’ni hayatı ve eserleri hakkında yeteri kadar malumat mevcut olduğundan ve bu konu üzerinde çalışmalar yapıldığından dolayı burada kısaca hayatından bahsedip, eserlerinin ismini verdik. Hayatı ve eserleri hakkındaki bilgileri içeren çalışmalar Bibliyografya kısmında verilecektir.

müteferrik evrâk-ı nâdire üzerinde kalarak tevârîh-i Osmâniyye’de yer bulmayan ve yâhud gayr-ı kâfî derecede yazılan vekâyi’-i milliyyenin tedkîk ve taharrîsiyle enzâr-ı enâma vaz’ına çalışmaktan ibâretidir. Erbâb-ı ihtisâs tarafından gönderilecek makâlât ve vesâik sûretleri ve sâire mesleğe muvâfık ve risâlemizin hacmi müsâid olduğu takdirce ma’û’t-teşekkür derc olunur.” (OTEM Sa. 1, s. 6). Ali Emîrî bu amacını derginin her sayısında, kapak kısmında şu ibarelerle ifade eder: “Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu’ûn-ı sâireye müte‘allik mebâhis-i müfideyi hâvî Mecmû‘a-i şehriyyedir.”

Başka bir yerde Emîrî dergiyi çıkarma amacını şöyle açıklar: “*bundan üç dört sene evvel Kibleli-zâde Fuâd’ın nasıl kabına sığmamakta olduğu ve zîr ü bâlâyâ nasıl şütûm-ı galızalarda bulunduğu ma’lûmdur. Beni de başkası gibi zannederek etrafıma dolaşmağa cesâret etmesi üzerine mücerred o nâ-mübârek hâtırı için dört yüz lirayı aşk edip iki senelik kağıdını bittehiye hammiyet-i ilmiyem ve vatan-ı pâkime olan mahabbet-i ciddiyem icâbınca “Osmânlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası”nı çıkarmağa mecbûr oldum* (OTEM, Sa. 19, s. 419).

Derginin sayılarını incelediğimizde, Ali Emîrî’nin yukarıdaki gaye ve amacına pek uymadığını görüyoruz. Çünkü derginin nesir bölümlerinin ekserisi Ali Emîrî’nin tenkit ve yazılarından oluşuyor. Tenkitlerinin odağında ise Kiblelizâde diye nitelendirdiği Mehmed Fuad Köprülü bulunmaktadır. Nazım kısımlarında da yine Ali Emîrî’nin şi‘rlerinin çok yer kapladığını görüyoruz. Bunların ekserisi de nazîrelerdir. “Esasen Emîrî Efendi de bir yazısında (OTEM, Sa.12) Maksadının mükemmel bir edebiyât dergisi çıkarmak olmadığını, ancak söz ve yazılarıyla aleyhinde bulunan bazı şahıslara cevap verebilmek için bu dergiyi çıkarmak zorunda kaldığını ifade ediyor.”(TEVFİKOĞLU 1989: 90)

Ali Emîrî birinci sayıda derginin amacının, Osmanlı’nın geçmiş hayatıyla ilgili edebi ve tarihi ananeleri yazmak, geçmiş ecdadın kültürünü canlı tutmak olduğunu belirtmişti. İçeriği de “erbab-ı ihtisâs” tarafından gönderilen yazılar oluşturacaktı. Fakat 12. Sayısındaki ifadesiyle, zamânla derginin Ali Emîrî’nin “mücadele” organı olduğunu görüyoruz.

OTEM 31. Sayıdan sonra kapamıştır. Kapanış sebebi de “o zamân kazara şeyhülislam oldu dediği Mustafa Sabri Efendi aleyhinde Ali Kemal’e hitaben bir makale yazdığını, bu makalenin sansür tarafından çizildiğini söyler. Ali Emîrî, bunun üzerine

makalenin bir sureti ile Dahiliye Nezareti'ne müracaat etmiştir; ama yazının devamına müsaade alamamıştır. Bu duruma gücendiğini söyleyen Ali Emîrî, dergiyi tatil etmeye karar vermiştir.” (ÇELTİK 2007: 32)

Osmanlı Tarih ve Edebiyât Mecmuası kapandıktan sonra Ali Emîrî'nin dostları derginin yeniden çıkması için ısrar ederler. Fakat Ali Emîrî'nin dergiyi yeniden çıkarma şevki kalmamıştır. Ancak derin bir düşüncenin ardından dergideki bir beyitlik na'tın bile affına sebep olabileceğine karar verir. Bunun üzerine gayrete gelip dergiyi yeniden çıkartır. Bunu şöyle ifade eder: “...mukaddema çıkardığım mecmuanın sekte-i tatile uğradığı zamândan beri yârân-ı kiramım tarafından tekrar neşri hakkında hün-i arzu ibraz buyrulduğu halde gönlüm suret-i temayyül göstermiyordu. Bâlâdaki tefekkür-i elîm üzerine mecmuanın neşri feyz ü terakki-i vatan hakkındaki bir hüsn-i hizmeti mucib olmasa bile mesela na't-ı nebevîde bir beyt yazılıp dercedilmiş olsa nezd-i İlahîde baîs-i ğufrân olmak ümidi beni yeni baştan şevk ü gayrete getirdi”(TEVFİKOĞLU 1989; S. 92). Böylece kısa bir süre sonra (23 ay) Ali Emîrî derginin Osmanlı ibaresini kaldırarak “Tarih ve Edebiyât” ismiyle, 31 Ağustos 1338'de (31 Ağustos 1922) dergiyi yeniden çıkarmaya başlamıştır. Fakat bu isimle ancak 5 sayı çıkarabilmiştir.

Yukarıda kısa bilgi verdiğimiz Osmanlı Tarih ve Edebiyât Mecmuası'nın 16-25. Sayılarını Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine aktardık ve şu başlıklarda inceledik:

1. OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMUASINDA NAZIM

1.1.1 NAZIM ŞEKİLLERİ

1.1.1.1 Gazel

Gazel, divan şi'rinde en fazla kullanılan nazım şeklidir. OTEM'de İncelediğimiz sayılarda toplam 136 gazel bulunmaktadır. Şairlere taksim ettiğimizde en çok gazelin Ali Emîrî'ye ait olduğunu görüyoruz. Bunların da çoğu çeşitli şairlere yazılmış nazîre gazellerdir. Dergide gazeli bulunan şairler şunlardır:

1) Ayşe Hanım	7) Said Paşa	13) Adile Sultan
2) Fatıma Hanım	8) Süleymân Nazif	14) Nesibe Hanım
3) Fıtnat Hanım	9) Muhyiddin	15) Feride Hanım
4) Leyla Hanım	10) Cevri Çelebi	16) Nedim-i Kadim
5) Şeref Hanım	11) Nail-i Kadim	17) Emiri Çelebi
6) Hatice Hanım	12) Sultan Murad	18) Namık Kemal

- 19) Memduh Paşa
20) İsmail Hakkı
21) I. Ahmet
22) Hubbir Hanım
23) Hatice İffet Hanım
24) Sırrı Hanım
25) Leskofçalı Galip
26) Halet Beğ
27) Reşit Akif Paşa
28) Hersekli Arif Hikmet
29) Mahmud Nedim Paşa
30) İhsan Ali Rıza
31) III. Selim
32) V. Murat
33) Ahmet Refik Beğ
34) Nedim
35) Mihri Hanım
36) Habibe Hanım
37) Nabi
38) Hamdi-i Amidî
39) Fehim-i Kadim
40) Şeyh Galip
41) Keçecizade İzzet Molla
42) Fehim-i Cedid
43) Yenişehirli Avni Bey
44) Muallim Feyzi
45) Hoca Hayret
46) Mehmet Sıdkı
47) Kanuni Sultan Süleymân
48) Emin Feyzi
49) Ali Emiri
50) Kami
51) Osman Şems
52) Ahmet Akif Efendi
53) İsmail Paşazade Hakkı
Beğ
54) Sultan III. Ahmet
55) Su'ûdi Beğ

1.1.1.2 Tahmis

İncelediğimiz OTEM'in sayılarında (16-22. sayılar) toplam dokuz tane tahmis bulunmaktadır. Bunlardan altı tanesi "Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" iki tanesi "Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fe'ûlün" bir tanesi de "Mefûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün" vezninde yazılmıştır. Tahmisleri yazan şairler şunlardır:

- 1) Ali Emîrî (2)
- 2) II. Mahmut
- 3) Süleymân Nazif
- 4) Nazmi-i Giridî
- 5) Nesibe Hanım
- 6) Leyla Hanım
- 7) Zeynep Hanım

1.1.1.3 Kıt'a

Mecmuada on adet kıt'a bulunmaktadır. Kıt'aların dört tanesi III. Selim'e aittir:

- 1) Nef'i (1)
- 2) Manastırlı Şair Celal (1)
- 3) Adile Sultan (1)
- 4) III. Selim (4)
- 5) Ali Emîrî (2)
- 6) Kürkçüzâde Osman Remzi (1)

1.1.1.4 Tercî-i Bend

Dergide iki adet tercî-i bend bulunmaktadır. Bunlardan biri Sırrî Hanım'ın "Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" vezniyle yazdığı, diğeri de Ali Emîrî'nin "Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün" vezniyle yazdığı tercî-i benddir.

1.1.1.5 Taştir

Dergide bir tane taştir mevcuttur. Nedîm bu taştiri, Nedîm-i Kadim'in gazeline yapmıştır. "Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır.

1.1.1.6 Müstezad

OTEM’de Ali Emîrî’ye ait,” Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün /Mef’ûlü fe’ûlün” kalıbıyla yazılmış bir tane müstezad var.

1.1.2 NAZIM TÜRLERİ

1.1.2.1 Münâcat

Dergide bir adet münâcat bulunmaktadır. Bu münâcat III. Mustafa’ya aittir. Aruzun “Mef’ûlü mef’âîlü mef’âîlü fe’ûlün” kalıbıyla yazılmıştır.

1.1.2.2 Na’t

Ali Emîrî derginin yayınlama amacını belirtirken, bir na’tın indi ilahide makbul olunmasının bile bağışlanmasına vesile olacağını belirtir:

“...mecmuanın neşri feyz ü terakki-i vatan hakkındaki bir hüsn-i hidmeti mucib olmasa bile mesela na’t-ı nebevîde bir beyt yazılıp dercedilmiş olsa nezd-i İlahîde baîs-i ğufrân olmak ümidi beni yeni baştan şevk ü gayrete getirdi”(TEVFİKOĞLU 1989; s. 92).

Mecmuanın incelediğimiz sayılarında yedi adet na’t mevcuttur. Na’t yazan şairler şunlardır:

- 1) II. Mahmut (2)
- 2) Giridli Nazmi (1)
- 3) Sıdki Hanım (1)
- 4) III. Selim (1)
- 5) III. Murat (1)
- 6) Ali Emîrî (1)

1.1.2.3 Mersiye

Dergide bir tane mersiye bulunmaktadır. O da Şerif Paşa’ya aittir. “Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” vezniyle yazılmıştır.

Mersiyeler genellikle terkib-i bent biçimiyle yazılırlar. Şerif Paşa’nın mersiyesi dışında Ali Emîrî birkaç gazeli mersiyeye benzetmiştir. Emîrî’nin “mersiye-güne” tabir ettiği gazellerden bir tanesini örnek olarak yazıyoruz:

“Cennet-mekân Abdulmecîd Hân Hazretlerinin Sultânları Hakkında Âdile Sultân Hazretlerinin Mersiye-gûne Kıt‘a-i Garrâları”

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün
Sulb-i pâk-i hazret-i Abdulmecîd Hândan Hudâ
Beş nefer sultân-ı zî-şân eylemiş idi atâ

Fâtıma Sultân, Refî‘ayla Münîre, Nâile
Hem biri Behîce Sultânlar ki cümle dil-rübâ

Gülşen-i dünyâda açılmışdı bunlar gül gibi
Oldular ammâ hazân-ı mevt ile mahv ü hebâ

Süt kuzusu gibi kokarken dehânından lebin
Eyledi zâlim felek agûş-ı mâderden cüdâ

Uçdular bâğ-ı cinâna birbirin ta‘kîb ile
Oldular câriye-i bint-i Resûl-ı Kibriyâ

Muksadım bir fâtihayla yâddır ervâhların
Âdile bâkilere sabr-ı cemîl olsun sezâ

Yine bu tarzda Sultan I. Ahmet ve Adile Sultan’a ait birer mersiye daha bulunmaktadır.

1.1.3 HALK EDEBİYATI NAZIM BİÇİMİYLE YAZILAN ŞİİRLER

1.1.3.1 Koşma

Dergide Ali Emîrî’nin çocukluğunda ezberlediği yedi adet millî koşma var. Bunlar 7’li hece ölçüsü ile yazılmışlardır.

1.1.3.2. Varsağı

OTEM’de 1 tane şairi bilinmeyen varsağı bulunmaktadır. 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır.

1.2 OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMUASINDA NESİR

1.2.1 TENKİT

Bu başlık altında Ali Emîrî'nin bazı konular ve kişiler hakkındaki eleştiri, düzeltme, karşılaştırma tarzındaki yazılarını ele alacağız. Aslında nesir yazılarının hemen hemen hepsinin altında bir eleştiri ve tenkit var. Dile getirdiği konu hakkında bazen bir iki cümleyle bazen de ima yoluyla olsa bile eleştiri mevcuttur. Biz bu tenkitlerden müşahhas olanları bazı başlıklar altında vereceğiz.

1.2.1.1 Evkaf ve Ma'arif Nezareti

Ali Emîrî Evkaf Nezaretinin birçok konuda görevini yapmadığını her fırsatta dile getiriyor. Zamân zamân Evkaf Nezaretinin vaat edip de yapmadığı şeyleri şöyle sıralar:

“İstanbul'un pek galebelik yeri olan Dîvânyolu'nda cennetmekân Sultân Mahmûd Hân Türbesi karşusunda sadr-ı esbak Köprülü Mehmed Paşa Kütübhânesi ki yâr ü ağyârın gözü önündedir. Tamam üç senedir ta'mîr için kütübhâne kapanmış ve önüne bir iskele kurulmuş olduğu hâlde duruyor. Bir iki ayda ta'mîri mümkün olan bir şey üç sene sürer mi? Öyle bir zengin kütübhâne üç sene kapalı bırakılır mı?... Yine Dîvânyolu'nda Sultân Ahmed Meydanı'na karîb Fîrûz Ağa Câmi-i şerîfi vardır. Bu câmi-i şerîfin ta'mîrâtının hitâmı kuvve-i karîbeye geldiğinden geçen sene Ramazân-ı şerîfde küşâd olunacağını Evkâf Nezâreti gazetelerle i'lân etmişdi. Hâlbu ki hâlâ küşâd olunmadı” (OTEM, Sa. 21, s. 493).

Başka bir yerde Ali Emîrî Ayasofya camiiindeki evrakların ve tarihi belgelerin zayi olmasını Evkaf Nezaretinin ilgisizliğine bağlar ve alaycı bir hüznle şöyle dile getirir:

“Ayasofya Câmi-i şerîfinin üst tabakalarında dağlar kadar evrâk ve defâtîr var idi. Bundan dört beş sene akdem tasnîf olunmak için evkâfdan yevmiye ile beş on kâtib ta'yîn olundu. Senelerle yevmiyeler verildi. Avusturya imparator-ı sâbıkı Dersa'âdet'e geldiği vakt belki oralara da çıkar mütala'asıyla evrâk-ı mezkûre karma karışık bir sûretde birtakım rutûbetli yerlere atıldı. İştiğim birçok rivâyât-ı sahîheye nazaran dört yüz seneden beri hıfz edilen o mühim evrâk bir iki seneden beri bırakılan o rutûbetli yerlerde bir hayli kısmı çürümüş ve mütebâkîsi de çürümek üzere imiş. Bir

kısmı da sokağa nâzır açık ve cesîm bir pencereden şiddetle esen rüzgârların te'sîriyle kuş gibi havâlarda uçup gidiyormuş! Arayan yok, soran yok... Vâh zavallı evkâf, vâh zavallı evrâk!"(OTEM, Sa. 21, s. 496).

Ali Emîrî Evkaf Nezaretinin bu sorunları halledememesinin sebebini bu kurumun başında muktedir bir nazırın olmayışına bağlar:

"İş başına muktedir bir nâzır getirilmeyince Mi'mâr Tal'at Beğ'e ve hattâ umûm evkâf me'mûrlarına bin tenbihât icrâ buyurulmuş olsa yine netîce-i matlûbe hâsıl olamaz" (OTEM, Sa. 21, s. 495).

1.2.1.2 Kâmil Paşa'nın Sadâreti ve Konak Meselesi

Ali Emîrî, Osmanlı Tarih Encümeni dergisinin üçüncü sayısında yayınlanan Abdurrahman Şeref Bey'in Fuad Paşa Konağı Nasıl Maliye Dairesi Oldu" makalesinden sonra İbnül Emin Mahmut Kemal İnâl'ın 32 sayfalık risalesindeki hatalar ve diğer tahrifleri, Ahmet Cevdet Paşa'nın Maruzat'ıyla karşılaştırmıştır. Bu durumu şöyle ifade eder:

"Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmu'â'sının üçüncü nüshasında Abdurrahman Şeref Beğ'in "Fuâd Paşa Konağı Nasıl Mâlîye Dâiresi Oldu" unvânlı makâlesinin intişârına müteâkip bunu tavzîh maksadıyla "Kâmil Paşa'nın sadâreti ve konak meselesi" isminde Bâb-ı Âlî vilâyât-ı mümtâze ve muhtâre kalemi müdürü İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beğ tarafından 1328 târihinde otuz iki sahîfelik bir risâlecik neşr edilmiş idi. Mevzuûnun ehemmiyeti İ'tibâriyle hıyn-ı intişârında yalnız bir göz gezdirmekle iktifâ ettiğim bir kitâbceyi rûfekaden birinin ihtârıyla ahiran tedkîk etdim. Meselenin târihe ta□alluku hasebiyle netîce-i tedkîkatımı muhterem Osmânî Târîh ve Edebiyât Mecmû'asıyla neşrini münâsib gördüm.

Risâlede ber-mu'tâd Arabgîrli Yûsuf Kâmil Paşa dâstânı tekrâr edilmiş ve sıdk u kizbe ihtimâli pek tabî□i bir takım menkûlâtıdan sonra teyîd-i müddeâ için bir takım vesâik gösterilmiştir. Bu meyânda sâhib-i eser Mahmûd Kemâl Beğ Harbiye Nezâretinden o zamân Bâb-ı Âlîye gönderilen yıldız evrâkının tasnîfine memûr oldukları sırada tesâdüf ettikleri Cevdet Paşa merhûmun beş cildten müteşekkil Ma'rûzât ünvânlı târihçesinden de bir iki fıkra naklediyor Kâmil Paşa'nın sadâreti ve konak meselesi risâlesine vesîka sûretinde derc olunan fukarât ile bugün Târîh-i Osmânî encümenindeki Ma□rûzât'da görülen ibârât arasındaki mübâyenet isbât-ı müdde□â

için ma^âatteesüf tahrîf-i vesâikin bile tecvîz edilmekte olduğunu gösterir berâhindendir.

Böyle nüshası el-yevm encümünde mevcûd ve mahfûz bir eserden nakl edilen fîkarâtı tahrîfde beis görmeyenlerin Âtîf Beğ merhûm gibi kâili rahmet Hakk'a intikâl eden bir zâtın hâtîrâtına ve ismet ve hikmet ve merhûmların musâhabâtına dâir yazdıkları asâra ne derecelerde itimâm göstermek câiz olacağını tebyinen risâle ve târîhçedeki fîkarâtı ayrı ayrı enzâr-ı umûmiyeye vaz' ediyorum.”(OTEM, Sa. 17, s. 363-365). Bu açıklamadan sonra Ali Emîrî Abdurrahman Şeref Bey'in makalesi ile Cevdet Paşa'nın Maruzat'ını örneklerle karşılaştırır. Beş altı sayfayı bu konuya ayırır.

1.2.1.3 Su Meselesi

Ali Emîrî, o dönemde çeşmelerdeki suyun akmamasını büyük sorun görmüş ve derginin çeşitli sayılarında bunu dile getirmiştir. Mesela bir gün Bayezid camisinin çeşmesinde bir olaya tanık olur. İnsanlar su için kavga etmektedirler. Duruma müdahale etmek ister; fakat dayak emekten korkar ve üzüntüyle oradan ayrılır. Bu durumu şöyle ifade eder:

“Geçen gün Bayezid Câmi-i şerîfinin harîmine girdim. Şadırvanın etrâfına kayyumlar dizilmiş ellerinde birer sopa İslâm Hıristiyân su almağa hücum ediyor. Kayyumlar su ancak namâz kılanlara yetişiyor vermeyiz diye sopaları saldırıyorlar çocuklar kimisi ağlıyor kimisi boğaz boğaza su almak için kayyumlara müdâfaa ediyor ecnebî zâbitânından bir kaçı da ağlayan çocuklardan niçin döğüldüklerini istifsâr ediyor. Ben işe karışmak istedim anladım ki fenâ hâlde dayak yiyeceğim hemân kemâl-i teessüfle oradan savuştum. Hâlbuki şimdi o mudârabaya de hâcet kalmadı dört yüz seneden beri kesilmeyen Bayezid-i Velî Câmi-i şerîfi gibi bir ma'bed-i azîmin dahi suyu kesildi” (OTEM, Sa. 20, s. 478-479).

Ali Emîrî, bu duruma hassasiyetle yaklaşır, aynı sayıda, bu konuyla ilgili birçok örnek verir. Çeşmelerdeki suyun akmadığını ve bundan duyduğu üzüntüyü şöyle ifade eder:

“Geçen gün Bâb-ı Âlî'den Fâtih civârına gelinceye kadar Divânyolu Caddesi'nde elli beş çeşme ve sebîl ta'dâd etdim. Bunların hiç birisinde bir katre su yok. Ba'zısının o müzeyyen kitâbeleri bozulmuş ba'zısının san'atlı yaldızlı yazıları tozlar topraklar içinde kalmıştır. Bunları görünce dil-hûn olmaksızın bir gün bile geçmek kâbil olamıyor. Numûne olarak Bâb-ı Âlî Caddesi'nde İrân sefârethânesinin üst tarafında herkesin

gözü önünde dört yol ortasında önüne zincir gerilmiş ve içi müzahrafât ile dolmuş ve üzerindeki güzel yazı ve yıldızların mermerlerini etrafında bütün ağaçlar ve otlar şakk ve yazıların birçok yerlerini setr etmiş olan çeşmeyi gösterebilirim” (OTEM, Sa. 20, s. 477).

Ali Emîrî bu sorunun çözülmesi için Evkaf Nezareti’ne istirham ediyor. Fakat bir sonuç çıkmıyor. Bunun üzerinde duracağını şöyle ifade eder:

“Aradan iki hafta geçmiş olduğu halde takdîm eylediğim bâlâdaki arîza-i çâkerânemden hiçbir haber çıkmadı. Cenâb-ı Allâh ile ahd eylerim ki kâinâta karşı şân ve şeref-i İslâmiyeyi mu’lin mefâhir-i azîmeden olan hâyrat-ı celîle-i Osmâniyyenin nasıl teessüf olunacak bir hâle getirildiğini gelecek nüshadan İ’tibâren evvelâ derûn-ı arîzâda arz eylediğim ellibeş çeşmeden başlayarak bir milyon ahâlinin senelerden beri suya muhtâç bırakılmasına karşı rızâ-yi ilâhiyi tahsîl etmek ve şefâat-i Resûlullâh’a nâil olmak ümniyesiyle dünyâ ve mâfihânın enzâr-ı dikkât ve te’essüfüne târihi bir sûretde vaz’ ve ilân farızasını îfâyâ devam edeceğim” (OTEM, Sa. 20, s. 480).

1.2.1.4 Mehmet Fuat Köprülü

Ali Emîrî hemen hemen derginin her sayısında Fuat Köprülü’yü eleştirir. Bazen bir cümle ile bazen ima yoluyla bazen de uzun uzun Köprülü’yü tenkit eder. Köprülü İle aralarının bozulma sebeplerinden biri Divan ü Lügati’t-Türk’tür. “ Köprülü ile Ali Emîrî ‘nin arası çok iyiymiş önce. Divan-i Lügati’t-Türk’ten sonra bozulmuş. Divan’i Ali Emîrî’den alarak neşretmek istemişler. Ali Emîrî bunlara güvenemeyip de vermeyince, araları bozulmuş (Tayşî, 2009: 269). Ayrıca Fuat Köprülü’nün; Köprülüler sülalesine nisbeti, Yavuz Sultan Selim’e Türk şairi değildir demesi gibi meselelerden dolayı Ali Emîrî Efendi Fuat Köprülü ile sık sık polemîğe girmişlerdir ve Ali Emîrî Köprülü’nün birçok yanlışını tesbit etmiştir.

OTEM’de incelediğimiz sayılarda Fuat Köprülü ile ilgili tenkitlerden bazılarını, örneklerle vermeye çalışacağız.

Ali Emîrî, Fuat Köprülü’nün nesebini araştırdığını ve aslen Kiblelizâde nesebinden geldiğini ifade eder:

“...kendisi Köprülü-zâde olmayıp Kibleli-zâde olduğunu ve silsile-i ecdâdının dokuzuncu derecede Kibleli Mustafâ Paşa’ya vâsıl olduğunu ve orada tevakkuf etmeyip ondan daha yukarı yani on ikinci batna kadar ecdâdını ta’dâd eyledim” (OTEM, Sa. 19, s. 419).

Ali Emîrî muhtelif yerlerde bunu dile getirir. Hatta bazen çok ağır ifadelerle Köprülü'yü vasıflandırır:

“Cidden söylerim ki i'tikâdımcı Kibleli-zâde henüz cihân-ı edebiyâtda tevellüd etmemiştir. Yazdığı şeyleri gûyâ ki rahm-i mâder-i cehâletden yazıp gönderiyor. Çünkü cihân-ı edebiyâta doğan ve ilm ve irfân ve kemâl tahsîl eden ve hattâ bunları tahsîl etmemiş olsa bile başında biraz akıl ve şu'uru olan bir âdem hiç böyle bî-mânâ mütâla'aları bâtil satırları yazmağa cesâret edebilir mi?”(OTEM, Sa. 25, s. 635).

Ali Emîrî, Köprülü'nün yazdığı Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserini de tenkit eder. Köprülü Ahmed Yesevî ve Yunus Emre hakkında çeşitli bilgiler verir. Ali Emîrî Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'nin doğum ve ölüm tarihleri, divanlarının kesin yazılış tarihleri belli değildir. Fakat Köprülü bunları kesinmiş gibi anlatmış, der.

18 Ağustos 335 [18 Ağustos 1919] târîhli “Zamân” gazetesinde, Ali Emîrî'nin Dârü'l-Fünûna müderris olmak için aday olduğu ve hiç oy almadığı şeklinde bir yazı yayımlanır. Ali Emîrî bunu Köprülü'nün alay maksadıyla yazdığını ifade eder ve Köprülü'nün silsilesi hakkındaki çalışmalarından dolayı kendisine teşekkür etmesi gerektiğini söyler :

“...Kibleli-zâde Fuâd Beğ, şimdi benimle bir muhterem cerîde vâsıtasiyle âleme karşı eğleneceğine kendi ta'âkub-ı ukbâsiyle eğlense nefsi için daha eğlenceli olur. Benim 'âlem-i edebiyât ve târîhde bir kymetim olmasa bile kendisini isnâd eylediği bir silsileden olmadığını isbât ve tashîh edişim eğer insân ise hakkında kıyâmete kadar şükürünü edâ edemeycek ilmî ve târîhî bir insâniyet olduğunu idrâk etmelidir. Fakat o akl ü iz'ân nerde.”(OTEM, Sa. 18, s. 413).

Ali Emîrî, Ali Rızâ Bey'in mektubuna yazdığı cevapta Köprülü hakkında şu ifadeleri kullanır:

“Ketm ü inkâr etdiği nesebini tashîh ile dünyâyâ anlatdığım Kibleli-zâde'yi böyle encümen-i edebiyâtda velev ki müsellem-i cihân olan cehl ü iz'ânsızlığına dâ'ir olsun mübârek ağzınıza almanız, hamiyet-i müsellemeleri sevkıyla olmasaydı beyân-ı te'essüf edecektim”(OTEM, Sa. 25, s. 635)

Ali Emîrî Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nı Köprülü'nün uğraşması sebebiyle, maddi fedâkârlıklarla çıkarttığını belirtiyor. Bunu ifade ederken de Köprülü'ye nisbet ettiği vasıfları da saymayı ihmal etmez:

“... bundan üç dört sene evvel Kibleli-zâde Fuâd’ın nasıl kabına sığmamakta olduğu ve zîr ü bâlâyâ nasıl şütüm-ı galizalarda bulunduğu ma’lumdur. Beni de başkası gibi zannederek etrafıma dolaşmağa cesâret etmesi üzerine mücerred o nâ-mübârek hâtırı için dört yüz lirayı aşk edip iki senelik kağıdını bittehiye hammiyet-i ilmiyem ve vatan-ı pâkime olan mahabbet-i ciddiyem icâbınca “Osmânî Târîh ve Edebiyât Mecmû’ası”nı çıkarmağa mecbûr oldum. İlk çıkan bir iki nüshasına mukâbele etmek istedi. Derhâl hazret-i ilim yumruğunu cehâleti hırtlağına soktuğum gibi akli başına geldi ve ilm-i ensâb kuvvetiyle kendisi Köprülü-zâde olmayıp Kibleli-zâde olduğunu ve silsile-i ecdâdının dokuzuncu derecede Kibleli Mustafâ Paşa’ya vâsıl olduğunu ve orada tevakkuf etmeyip ondan daha yukarı yani on ikinci batna kadar ecdâdını ta’dâd eyledim.

Ve biraz daha ileri gitseydi o ilim yumruğuyla hayât-ı cehlinin hırtlağını parça parça etdikden sonra pençe-i âhenîn-i kemâlâtımı ciğergâh-ı temerrüdüne kadar yerleşdirip cehâlet-i ciğerlerini meydâna atacağımı anlayınca dayak yiyen terbiyeli maymun gibi el pençe dîvân durmak sûretiyle sükûta mecbûr oldu. Eğer böyle değil derse buyursun hele ağzını açabilsin de mu’cizât-ı ulûmun yeni başdan başına ne kadar yıldırımlar yağdıracağımı bir kere daha tecrübe etsin” (OTEM, Sa. 19, s. 419).

1.2.1.5 Şehâbeddîn Süleymân²

Ali Emîrî Fuat Köprülü’yü tenkit ederken, bir yerde Şehâbeddîn Süleymân’ı da eleştirir. Şehâbeddîn’in Osmânî Târîh-i Edebiyât’ını tashih adı altında tahrif ettiğini ifade eder:

“Zîrâ o zavallı Süleymân Şehâbeddîn’in Osmânî Târîh-i Edebiyât’ını gûyâ tashîh sûretiyle ve baş tarafına da yalnız bir “Yeni” lafzını ilâvesiyle yazdığı Yeni Osmânî Târîh-i Edebiyât’ının neresi doğrudur ki Fehîm-i Kadîm hakkında yazdığı bî-mânâ mütâla’alar doğru olsun” (OTEM, Sa. 25, s. 635).

1.2.1.6 Ömer Seyfeddîn

Ali Emîrî “Ali Kemâl Beğ Efendi Hazretlerine Cevâb” başlıklı yazısında, Köprülü’nün edebiyât bilgisinin zayıf olduğunu savunurken Ömer Seyfeddîn hakkında da ağır ifadeler kullanır:

² Ali Emîrî Süleymân Şehâbeddîn şeklinde yazmıştır.

“...bu husûsa en ziyâde edebiyât âleminde dikkat olunmak lâzım gelirken bu son zamânlarda Kiblelizâde ile Ömer Seyfeddîn nâmında resmini şahsını bilmediğim ve okuduğum eserlerinde bu da Köprülü gibi cehl-i mücessem olduğunu anladığım iki kimse matbûât meydânına atıldılar. Edebiyâtın şân ve şerefini imhâ etdiler” (OTEM, Sa. 19, s. 438).

Ali Emîrî yazının devamında, Ömer Seyfettin ve Fuat Köprülü’ye kızmasının gerekçelerini belirtir:

“Meselâ derhâl filân şâir filân şâire müreccahdır diye hükmediyorlar. Kendileri ise şi’rden bile anladıkları yok yalnız manâsız laf çok. Hâlbuki Türkçe ifâde-i merâm etmek bu zamân için meziyet-i mahsûsa değildir. Bildiğim çok mekteb çocukları vardır ki henüz on beş on altı yaşında iken onlar kuvvetinde ve daha âlâ nazım ve nesir yazıyorlar. Ma’lûm-ı âlîleridir ki nazımın yani mevzûn kelâmın aksâm-ı mütenevîyası vardır. Kasâid, gazeliyât, mesneviyât, rubâiyât, tahmisât, mukattaât, hicviyât, hezliyât ve sâire gibi. Hâl böyle iken bir gazeli ortaya atıp da işte bu gazeli söyleyen bir takım esâmî tadâd ile onlara müreccahdır demek nâdânlık ve eşeklikdir. Yukarıki silsilenâmenin bir mahallinde not ile yazdığım bir fıkra münâsebetiyle bunlara şiddetli bir sille-i tedîb aşk edişim bunun içindir” (OTEM, Sa. 19, s. 438).

Emîrî başka bir yerde Ömer Seyfettin için ağır ifadeler kullanır:

“Nazîre yazmak şöyle dursun yemin etsem hânis olmam ki Kiblelizâde gibi muallimler Ömer Seyfeddîn gibi edîb taslakları pek çok yerlerini okuyamaz” (OTEM, Sa. 19, s. 448).

1.2.2 MEKTUP

Ali Emîrî kendisine gönderilen mektupların bazılarını dergide yayınlamıştır. Gelen mektupların bir kısmı, derginin okuyucuları tarafından takdirleri arz etmek amacıyla gönderilmiş; bir kısmı da birkaç nazır veya devlet erkânı olan kişilerin gönderdiği mektuplardır. Ayrıca Ali Emîrî dergiye gelen mektupların cevaplarını da mecmuaya almıştır.

Ali Emîrî Fransız müsteşriki Mösyö Lui Masinyon’dan Arapça bir mektup almış ve bu mektubu dergide yayınlamıştır. Lui Masinyon Ali Emîrî’ye gönderdiği bazı kitâplar hakkında bilgi vermektedir. (OTEM, Sa.23, s. 565-66).

Dergide yer alan diğer bir mektup Urfa’dan Kürkçüzâde Osman Remzi tarafından gönderilmiştir. OTEM’i takip ettiğini, özellikle gazellere nazîre yazdığını

belirtmektedir. (OTEM, Sa. 24, s. 604). Bunlar dışında dergide bulunan mektupları kısaca şöyle sıralayabilir:

Topkapı müzesi müdürü Halil Bey'in mektubu (OTEM, Sa. 25, s. 627-28), Harbiye Nezaretinden Ali Rıza Bey (OTEM, Sa. 25, s. 633-34-35), Nef'i'nin süslü bir dille yazılmış mektubu (OTEM, Sa. 18, s. 390-91), İrfân isimli bir okuyucunun Nâmık Kemal Bey'in na'tından birkaç beyit yazması ve mecmuanın gelecek sayısında bu na'tın mümkünse tamamını yayımlamasını istemesi. (OTEM, Sa. 18, s.402-3), bir okuyucunun dergiden övgüyle bahsettiği mektup. (OTEM, Sa. 22, s. 498)

Ali Emîrî mecmuaya aldığı mektupların cevabını mektubun ardından dergide yayımlamıştır. Bunun yanı sıra Ali Emîrî bazen birkaç cümle ile bazı mektuplardan bahseder, yine birkaç cümle ile bunlara cevap verir. (OTEM, Sa. 19, s. 441-42)

1.2.3 BİYOGRAFİ

Ali Emîrî mecmuada sık sık Kibleli-zâde silsilesinden bahseder. Derginin farklı sayılarında bazen bir iki cümleyle, bazen de birkaç paragrafla bilgi verir. Bu bilgilerin hepsi derlenirse Kibleli-zâde silsilesi hakkında geniş bir malumat ortaya çıkar.

Ali Emîrî mecmuanın 23. Sayısında Kibleli-zâde Vassaf Bey'in hayatı hakkında bilgiler verir. Mehmet Gâlib ve Ali Rızâ Bey tarafından "On Üçüncü Asr-i Hicrîde Osmânlı Ricâli" ismiyle çeşitli makaleler yayımlanmıştır. Bu makalelerin birinde (29 kânûn-ı sâni 335 [29 Ocak 1919] tarihli) Vassaf Bey ile (dolayısıyla Kibleli-zâdeler) ilgili bir cümle geçer. Ali Emîr, "*Kiblelizâde Vassâf Beğ'in hangi âileye mensûb olduğunu irâe ve makâle-yi mezkûrede muzmer bu mühim husûsu tenvîr etmek isterim*"(OTEM, Sa. 23, s. 554) der. Vassaf Bey'in hayatı hakkında bilgi vermeye başlar. Biz de o bilgilerden bazılarını aşağıya aldık:

"Kiblelizâde Mehmed Vassâf Efendi -bugün imzâsını Köprülüzâdeliğe tebdil ve tahrîf eden –Dârü'l-fünûn edebiyât-ı târihiye müderrisi Fuad Beğ'in büyük amcasıdır.

Fuâd Beğ'in pederi Fâiz Beğ onun pederi, Ziyâ Beğ onun pederi İsmâil Afîf Beğdir. İşte pek doğru olarak –Kiblelizâdeliğe ilân buyurulan Vassâf Beğ şu İsmâil Afîf Beğ'in birâderi, hem de küçük birâderidir.

İsmâil Afîf Beğ ile küçük birâderi Vassâf Beğ'in pederleri de Kiblelizâde Numân Beğ onun pederi Osmân Beğ onun pederi Mehmed Beğ onun pederi Alî Beğ onun pederi Kiblelizâde Mustafa Paşadır.

... Vassâf Beğ müstaid, zekî, natûk ve gâyet yakışıklı bir genç idi... Hakikaten Vassâf Beğ için pek büyük bir istikbâl hazırlanıyor idi. Zîrâ Vassâf'ın iki mürebbi-i âlîsi oldu. Biri Sultan Mahmûd Hân Hazretleri gibi bir padişah-ı zî-şân ikincisi Pertev Efendi gibi müdebbir-i yektâ Vassâf Beğ'in vâsıl olduğu ni'met Sultân kaderin kendisine ibzâl eylediği âta'fet pek az insanlara nasib olan ikbâllerden idi. Hüner böyle bir ni'meti hazm iderek gerek efendisinin gerek kayınpederinin rızâlarını tahsil yoluna hasr-ı enfas-ı hayat eylemekte idi. Vassâf Beğ bir müddet mümkün mertebe bu tarîk-i necâta devâm etdi. Lâkin erbâb-ı hased ve ashab-ı nifâk insânı kendi hâline bırakır mı?

... Pertev Paşa damadının afv ve itlâkını hâk-i pay-ı şâhânedan ricâ etmeğe başladı. Bu mütelevvin hâl gadab-ı şâhâneyi teşdîd ve muârizlarının – teyîd eylediğinden Pertev Paşa mülkiye müşîrliginden birâderi Emin Beğ mühimât-ı harbiye nâzırlığından azl ve Paşa Edirne'ye birâderi Kütahya'ya nefy ve dâmâdı Vassâf Beğ'in menfâsı da vaktiyle Sultân Mahmûd Hân ile birlikte azimet eylediği Varna'ya tahvîl olundu. Perter Paşa Edirne'de Vassâf Beğ de Varna'da boğduruldu. İşte Vassâf Beğ'in şımarıkçasına tavır ve hareketi en büyük bir ikbâli elinden kaçırmış ve hânedânını da tehlikeye uğratmıştır. Ve henüz yirmi yedi yaşında iken kendi kendisinin cellâd-ı hayâtı olmuştur” (OTEM, Sa. 23, s. 554-556).

Ayrıca Ali Emîrî Tanzimat döneminde yaşamış olan Hoca Rıfat Efendi ve Nehri Efendi'nin hayatı hakkında birkaç cümleyle de olsa bilgiler verir. (OTEM, Sa.19, s. 441-42).

1.2.4 OTOBİYOGRAFİ

Ali Emîrî, “Ali Kemâl Beğ Efendi Hazretlerine Cevâb” başlıklı yazısında kendi hayatı hakkında kısa bilgiler verir. Diyarbakır'da yetiştiğini, bir müddet de Mardin'de bulunduktan sonra aşar müdürlüklerinde muhasebecilik, defterdarlık ve müfettişlik gibi görevlerde bulunmuştur:

“...ben Diyârbekir'den yetişmiş ve ecdâdımın evlâdına âid vakfî olan Sülûkiye mektebinde badehu amcamın yanında ve bir müddet de Mardin'de Kâsım Pâdişâh medresesi müderrisi nezdinde tahsil görmüş henüz sinni askeriye vâsıl olmamış iken Heyet-i Islâhiyye ketebesine iltihâk ederek dört beş sene kadar Âbidin Paşa merhûmun husûsi kitâbetinde bulunduktan sonra a'şar müdürlüklerinde ve muhâsebecilik ve defterdârlık ve müfettişlik gibi muâmelât-ı mâliyede rub'ı asırdan ziyâde istihdâm olunmuş ve Meşrûtiyetin zuhûrunda beş bin kuruş ma'zûliyet maâşım var iken bir gûne

memuriyet kabûl etmeyerek mücerred kitâb mütâalasıyla meşgûl olmak için 2600 kuruşa kanâat ederek kendi rızâmla tekâüd olmuş idim” (OTEM, Sa.19, 444-45).

1.2.5 DİĞER KONULAR

1.2.5.1 Mecmuayı Çıkartırken Yaşadığı Zorluklar

Ali Emîrî mecmuayı çıkarırken bir yanda zor şartlarda dergi için gerekli malzemeyi toplamaya, diğer yandan kendisine ve dergiye yapılan eleştirilere ve engellemelere karşı mücadele etmeye çalışır:

“Benim mecmû‘am iki senedir devâm eylemekde olduğu hâlde rağbetden düşürmek için vâki‘ olan teşebbüslere ba‘zı hamiyetsiz hasûdların hattâ birçok müste‘id gençlere mecmu‘ama âsâr yazmamak ve okumamak için teblîgât icrâ etmek yolundaki mel‘anetlere rağmen...(OTEM, Sa. 24, s. 606).

1.2.5.2. Kitâplara Olan Sevgi

Ali Emîrî'nin kitaba olan sevdası ve merakı mesleğinin önündedir. Öyle ki değerli bir eserin ismini duyduğu zamân tayinini oraya aldırılmayı göze alacak kadar büyüktür bu sevdası:

“Yemen‘le muhâbere etmekde olduğum bir kitâb hevesiyle sûret-i muvâfakat göstermiş idim. İrâde-i seniyye şeref-i ta‘alluk etmiş ise de kitâb meselesi hal olunmuş ve kendimce Yemen‘e gitmege lüzûm kalmamış olduğundan isti‘fâ edip gitmemişdim” (OTEM, Sa. 19, s. 425).

Bunların dışındaki konuları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

“Târîhî Bazı Malumât” başlıklı yazıda, Şehzade Mustafâ, Şehzade Mehmed, II. Selim,

Şehzade Beyazîd ve Şehzade Cihângîr hakkında bilgiler vermektedir.

Ali Emîrî Osmanlı halifelerinin nesebi ve faydaları konusuna değinir. Bu konu ile ilgili uzun bir yazı kaleme almıştır.

Ali Emîrî'nin üzerinde durduğu konulardan birisi de kılış kuşanma merasimidir. Osmân Gazi'nin şeyh Edebâli'ye damad olması ve kılıç kuşanması meselesini ele alan Emîrî bu adetin sonradan terkedilmesini eleştirir.

Başka bir yazıda ise Fâtiḥ Sultan Mehmed'in yazdırıp okuduğu kitâpların listesi ve içeriği verilmiştir.

Ali Emîrî Şehzade Cem'in doğumu hakkında, İbn Kemâl Târîhi'ndeki bir makaleyi dergiye almıştır.

Diğer bir konu ise Osmanlı halifeleri ile Sâsâni hükümdarı Nûşîrevân'ın münasebetidir.

3. BÖLÜM

OSMANLI TARİH VE EDEBİYAT MECMUASI (METİN)

(s. 319)

Aded: 16

30 Haziran 1335 [30 Haziran 1919]

Sene: 2

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû'ası

Mülk ve millete nâfî, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şû'ûn-ı sâireye mûte'allik mebâhis-i müfîdeyi hâvî Mecmû'a-i şehriyyedir.

Sultan Mustafâ-yı Sâlis Hazretlerinin Hırka-i Sa'âdet Dâire-i Füyûzât-Fâhiresinde Mutazarriâne ve Belîğōne Bir Münâcât-ı Mülûkâneleri

الحمد لمن وفقنا الشرع خانخان

والشكر لمن ادركنى ملك □ لمان

Mef'ûlü mef'âilü mef'âilü fe'ûlün

Yâ Rab beni bu mesned-i vâlâya getirdin

Envâ-ı inâyâtını kıldın bana ihsân

Ol şâh-ı Rusûl Fahr-i Cihân aşkına yâ Rab

Nî'metlerinin şükrüne de kıl beni şâyân

İtdin fukarâ kullarını bana emânet

Bu hidmetin ikmâlini kıl bendene ihsân
(s. 320)

Ahkâm-ı hilâfetde beni eyle muvaffak
Şer' üzre metânetle idüp fâik-ı akrân

Dergâh-ı muallâna budur arz-ı niyâzım
Makbûl-ı duâ kıl beni ey Hâlık-ı ekvân

Gördüm fukarâ kullarının hâli perîşân
Her biri ider mihnet ile çâk-i girîbân

Tahrîb-i bilâd itmek ile düşmen-i İslâm
Mahzûn u mükedder ulemâmız dahi hayrân

Her semt-i memâlikde nice dürlü mehâlik
Buldum ki taaddiyle yıkılmış nice büldân

Fikr etmek ile çâre bulunmaz buna aslâ
Tedbîr ile tanzîmi değil kâbil-i imkân

Bildim ki meded senden olur kimseden olmaz
Ey Kâdir u Kayyûm meded derdime dermân

Düşdüm şeref-i ırz-ı habîbine dahîlim
Oldum Harem-i hırka-i ulyâsına mihmân

Tutdum yüzümü Ka'be-i uşşâkına yâ Rab
Hâk üzre döker kanlı yaşı dîde-i giryân

İzzin ver celâlinçin aman kapına düşdüm
Âsâr-ı icâbet-şerefîn eyle nümâyân

Rahm eyle benim hâl-i dîger-gûnuma her dem
Lutfunla idüp hâtır-ı mahzûnumu şâdân

Nusret kerem et bu sefer-i hayr-eserimde
İmdâd-ı melâikle yetiştir bize a'vân

Ver asker-i İslâma şecâatle metânet
Mansûr u muzaffer olalar cümlesi her ân
(s. 321)

Büldân-ı firâvanda İlâhî kerem eyle
İhsânın olan seyfim ile şer'î kıl i'lân

Sâyemde cihân halkını âsûde-derûn et
Bu bendeni kıl mazhar-ı dâvât-ı zaîfân

Hıfz eyle benim meclisimi sû-i karînden
Kâr etmeye lutfunla bana hîle-i şeytân

Dünyâda vü ukbâda hacîl eyleme yâ Rab
Nâmım iki âlemde ola hâdim-i Kur'ân

Tevfîk-i şerîfin ile râzı ola benden
Ol iki cihân serveri peygamber-i zî-şân

Vâsıl ola ol şâha Cihângîr tarafından³
Ezkâ-yı tahiyyât ile ile teslîm firâvân

**Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Hazretlerinin 1235 Senesinde
Ravza-i Mutahhara-i Hazret-i Risâlet-penâhîye Takdîm Eyledikleri Murassa
Şamdan Münâsebetiyle İnşâd Eyledikleri İstimdâdkârâne ve Mutazarriâne Na't-ı
Şâhâneleri**

---

³ Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretlerinin mahlas-ı şâhâneleri Cihângîrdir.

Mef'ûlü mef'âilü mef'âilü fe'ûlün

Şam'dan eyledim ihdâya cür'et yâ Resûlallâh
Murâdım dergâh-i a'lâya hıdmet yâ Resûlallâh

Değildir ravzana şâyeste dest-âvîz-i nâ-çîzim
Kabûlünle kıl ihsân u inâyet yâ Resûlallâh

(s. 322)

Kimim var hazretinden gayri hâlim eyleyem i'lâm
Cenâbındandır ihsân u mürüvvet yâ Resûlallâh

Dahîlek sad el-emân dergâhına düşdüm
Terahhum kıl bana eyle şefâat yâ Resûlallâh

Dü âlemde kıl istishâb Hân Mahmûd-ı Adlî'yi¹
Senindir evvel u âhirde devlet yâ Resûlallâh

**Melîke-i Kişver-i Belâgat Âdile Sultân Bint-i Sultân Mahmûd Han-ı Sâni
Hazretlerinin Hâk-i Pây-ı Risâlet-penâhîye Arz-ı hâl-i İffet-penâhîleri⁴**

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Yüzün mir'ât-ı zât-ı kibriyâdır yâ Resûlallâh
Vücûdun mazhar-ı nûr-ı Hudâdır yâ Resûlallâh
Kabûl eyle anı aşkından âzâde eyleme bir ân
Kapunda Âdile kemter gedâdır yâ Resûlallâh

Var iken dest-gîrim sen gibi bir şâh-ı zî-şânım
Kime arz eyleyem eyle meded hâl-i perîşânım
Sözün makbûl-ı dergâh-ı Hudâdır ulu sultânım
Kapunda Âdile kemter gedâdır yâ Resûlallâh

¹ Selâtin-i Osmâniye içinde (Adlî) tahalüsüyle inşâd-ı eş'âr eden üç pâdişâh-ı zî-şân vardır. Birincisi Sultân Bâyezîd-i Velî bin Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Gûzî; ikincisi Eğri fâtihi Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis bin Sultân Murâd Hân-ı Sâlis; üçüncüsü şu na't-ı şerîfin nâzımını Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni bin Sultân Abdu'l-Hamîd Hân-ı Evvel hazerâtıdır.

⁴ Bu nezih manzûme bestekâr-ı meşhûr Hâcî Fâik Beğ merhûm tarafından makâm-ı şehnâzda gâyet muhrîk bir sûretde bestelenmiştir.

(s. 323)

Sana ümmetliğim iki cihânda emr-i câzimidir
Bilürsin hâlimi arz u beyân etmek ne lâzımdır
Nazar kıl lutf eyle senden dîger kim çâre-sâzımdır
Kapunda Âdile kemter gedâdır yâ Resûlulah

Na't-ı Şerîf-i Nâbî Tahmîs-i Nazmî-i Giridî ¹

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Es-selâm ey hilkat-ı pâkin mukaddem es-selâm
Vâpesîn-i enbiyâ ammâ ki akdem es-selâm
Senden özge olmadı Mevlâ'ya mahrem es-selâm
Es-selâm ey server-i evlâd-ı Âdem es-selâm
Es-selâm ey bâdî-i icâd-ı âlem es-selâm

Sensin, ey sultân-ı âlem, mültecâsı herkesin
Kuhl-ı çeşm-i hûr-ı 'ındır gerd-i hâk-i enfesin
Aşkına tahsîs olundu gerdiş-i nüh atlasın
Es-selâm ey gevher-i yektâ-yı zât-ı akdesin
Zîver-i bâlâ-yı tâk-ı arş-ı âzam es-selâm

Teşne-i mâü'l-hayât-ı şefkatin cümle milel
Es-selâm ey şâhid ü matlûb-ı Hak Azze ve Cel
Es-selâm ey dâver-i evreng-i maksûd u emel
Es-selâm ey kufl-i genc-i rahmet-i Hak tâ ezel
Dest-i isti'dâdına olmuş müselleme es-selâm

(s. 324)

Nûr-ı hatmiyet-meâb-ı zât-ı pâkinle senin
Mu'cizât-ı bî-hisâb-ı zât-ı pâkinle senin
Es-selâm ey âb u tâb zât-ı pâkinle senin
Es-selâm ey intisâb-ı zât-ı pâkinle senin
Oldu böyle nev'-i insânî mükerrerem es-selâm

¹ Bu tahmîs-i belîğ, Giridî İsmâil Nazmî Efendi merhûmundur. Meskât-ı re's olan Giridî'nin Kandiye şehrinde 1317 senesinde vefât etmiştir.

Lutfunun deryûzesidir mihr u mâh-ı nüh tabak
Aşkına devr etmede şâm u seher subh u şafak
Na‘t-gûyundur gülistân-ı cihânda her varak
Es-selâm ey ceddin olmağla Halîl'e etdi Hak
Âteş-i Nemrûd'u bir gülzâr-ı hurrem es-selâm

Es-selâm ey cümle Ku'rân şânının tefsîridir
Mu‘cizâtındır egerçi akl-ı küll takrîridir
Es-selâm ey Fahr-ı âlem zâtının tevkîridir
Es-selâm ey kurb-ı mehdin feyzinin te'sîridir
Eyledi ihyâ-yı emvât ibn-i Meryem es-selâm

Nazmi-i pür-cürm düşmüş lutf-ı rûh efzâyına
Nakd-ı cân eyler fedâ na'l-i felek-fersâyına
İlticâ etmişdir vâlâ-yı arş-ârâyına
İşte geldi Nâbî-i dil-haste hâk-i pâyına
Eyle zahm-ı cürmüne lutfunla merhem es-selâm

Osmânlı Şâirlerinin Eş'ârı

Macaristân'ın Şâirât-ı Kadîme-i Osmâniyesinden Âişe Hanım'ın Gazeli

Belğûne ve Rindâneleri

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kendi lutfuyla gelen dildâre kıymet var mıdır
Bundan âlâ âşika dünyâda devlet var mıdır
(s. 325)

Yek işâretle murâdın neydüğün fehm eylese
Nâz ile yanına gelse dise hıdmet var mıdır

Yapışınca destine sunsa lebinden bûseler
Soyunup koynuna girse dise lezzet var mıdır

Sînem üstüne çıkup uryân sarılsa ol perî

Disem cânım tizce tut hiç sabr-ı tâkat var mıdır

Vasl için cânōnımız cân nakdin istermiş bahâ
Âişe tâlib geçirsen sende himmet var mıdır¹

(s. 326)

Şâirât-ı Kadîme-i Osmâniyeden Sâhib-i Dîvân Fâtıma Ânî Hanım'ın Gazeli¹

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ilün

Pür-tâb-ı aşk olur o mehin ruhların gören
Bakmaz cihâna cân-ı leb-i Kevserin gören

Almaz cilâ-yı kuhl-i Sıfâhânı aynına
Rû-mâl-i hâk-i pây-ı ziyâ-güsterin gören

Gâh mest-i aşk, gâhî perîşân-dimâğ olur
Bâğ-ı ruhunda zînet-i sünbüllerin gören

Pâyına cûy-ı seyl-i sirişkin revân eder
Ol şîvelerle nahl-i kadd-i ar'arın gören

Açmaz o sırr-ı genc-i nihânı serin verir
Mir'at-ı sâf-ı sîne-i sîmîn-berin gören

---

¹ Macâristân havâlisinde yazılan bir mecmuada bu gazelin bâlâsında (güfte-i Âişe Hanım ber-Hâk-i Uyvar) ibâresi bulunmasına nazaran Uyvar şehriden olduğu anlaşılıyor.

(Uyvar) şehri Macâristân'ın ikinci târîh-i fethi olup vilâyet şekline ifrâğ olunan 948 senesinde dâhil-i kalemrev-i Osmânî olmuş ve Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın sadâreti zamânında bir aralık Nemçeliler yedine geçmiş ise de derhâl ve bizzât azîmet ederek istirdâd ve bu târîhi inşâd eylemiştir.

Allah mu'în oldu feth eyledik Uyvarı (1077)

Birbuçuk asırdan ziyâde zîr-i idâre-i Osmâniyede bulunan bu şehir 1096 senesinde memâlik-i Osmâniyeye vedâ eylemiştir. İşte bu gazel o şehir şâirelerinden Âişe Hanım'ın bize sermedî bir yâdigârıdır. Gazelin muharrer olduğu sahîfede 1097 târîhi mevcûd bulunmasına ve gazeldeki selâset-i elfâza nazaran Âişe Hanım'ın o devrin şâirelerinden olması tahmîn olunabilir.

Gazelin zîrinde (nazîre) serlevhası tahtında şu beyt muharrer ise de kimin olduğu tasrîh olunmamıştır.

Şîve-i şî'rin verir uşşâka cânâ takviyyet

Anber-i sârâda bilmem bu letâfet var mıdır

Görülüyor ki Macaristân'ın Uyvar şehrinde bile inşâd-ı nezâir-i eş'âr eder Osmânî edîb ve edîbeleri var idi.

¹ Sülâle-i Hasan Cân'dandır. Mahdûmu Yenişehir Fenâr kâdısı iken Fâtıma Ânî Hanım Yenişehir Fenâr'da 1122 senesinde vefât etmiştir.

Başdan izâle eyler idi akl u dânişi
Ruhsârı üzre kâkûl ü perçemlerin gören

Olmaz safâ-yı câm-ı sürûr ile neş'e-dâr
Ânî-veş ol ki mahabbet-i cân-perverin gören

Gazel-i Fıtnat Hanım

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Her gönülde tâb-ı rûy-ı yâr kendin gösterir
Kande varsan mihr-i pür-envâr kendin gösterir

Ârzû-yı la'î-i yâr olsun mu hiç dilde nihân
Câm-ı mînâdan mey-i serşâr kendin gösterir
(s. 327)

Bûseye minnet mi var geldikde hatt-ı sebz-i yâr
Nev-bahâr-ı eyyâmı elbet yâr kendin gösterir

Gırre olma hüsne kim bir gün zuhûr-ı hatt ile
Dûd-ı âh-ı âşık-ı gam-hâr kendin gösterir

Söyler elbet hâlini Fıtnat meseldür ehl-i derd
Aşk ola bir sîne de eş'âr kendin gösterir

Nazîre-i Leylâ Hanım

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Giryeler ittikçe ben dildâr kendin gösterir
Bahr içinde mihr-i pür-envâr kendin gösterir

Sîne-i mecrûhuma açdın yine bir tâze dağ
Nev-bahâr eyyâmıdır ezhâr kendin gösterir

Çâre yokdur râz-ı aşkı dilde pinhân etmege

Sâgarından bâde-i serşâr kendin gösterir

Bâis-i derd-i derûnun ehl-i derd itse suâl
Hem bakar dilden yana hem yâr kendin gösterir

Yârdan evvel n'ola agyâr gelse meclise
Güller açılmazdan evvel hâr kendin gösterir

Hazret-i pîr etmedi Leylâ'yı da mahrûm-ı feyz
Tab'ımı mir'at idüb eş'âr kendin gösterir

Fıtnat-ı merhûmeyi tanzîre yokdur kudretim
Hâme taksîrin bilür nâ-çâr kendin gösterir

Gazel-i Şeref Hanım Redif-i Dîger

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Her ne dem meclîsde sâkî câm kendin gösterir

Bûs-ı la'le sûret-i ibrâm kendin gösterir

(s. 328)

Sûret-i hüsni idince arz-ı mir'at-ı zamîr

Dâimâ ol şûh-ı sîm-endâm kendin gösterir

Bûs-ı la'le eylese ikrâr hande-rîz olur

Leblerinde va'd-i bî-encâm kendin gösterir

Ehl-i aşka ketm ü ihfâ eylemek ismin abes

Mîhr-i ikbâlinde elbet nâm kendin gösterir

Ketme yer kalmaz Şeref pervâneveş hâl-i dili

Sûz-ı kalb-i âşık-ı nâ-kâm kendin gösterir

Dîger Gazel-i Şeref Hanım

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Eylesem de bilirim gönlümü davet gelmez
Der-i cânânı mekân eyledi elbet gelmez

Tîg-ı cevri ile kıyar âşık-ı üftâdesine
Anladım hâtırına rûz-ı kıyâmet gelmez

Günde nâ-hak yere bin kan döker dîdeleri
Yine bir kerre o hûn-hâra nedâmet gelmez

N’eylesin yâr o kadar kesreti var uşşâkın
Bana lutf etmege kast etse de nevbet gelmez

Ülfet ettim bu gece düşde görüp Mecnûn’u
Her zamân bir erbâb-ı mahabbet gelmez

Göricek yâr ile ağyârı gönül bir yerde
Çıldırır yâhûd ölür sâğ selâmet gelmez

Hâh u nâ-hâh Şeref’in kadrini bilsin yârân
Âleme bir dahi Leylâ ile Fıtnat gelmez

(s. 329)

Diyârbekirli Sırrî Hanım’ın Büyük Hemşîreleri Hadîce İffet Hanım’ın Gazeli¹

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Çünkü âgehsin gönül sırr-ı nihân lâzım sana
Varlığın mahv eyleyüp terk-i cihân lâzım sana

Sen adem sahrâlarında ey gönül şebbâz iken

---

¹ Hadîce İffet Hanım 1277 senesinde Diyârbekir’de vefât ederek derûn-ı şehride Behram Paşa cami-i şerîfi hazîresinde gunûde-i merkad-i gufrândır. Ser-levha-i mezârında hemşîreleri Sırrî Hanım’ın târihi muharrerdir.

Şimdi düşdün dâm-ı hestîye figân lâzım sana

Dâm-ı cisme düşmeden Mevlâ'yı bulmaktır garaz
Râz-ı aşkı ba'dezîn etmek ıyân lâzım sana

Cümle benlikden geçip mahv-ı vücûda ermege
Hânkâh-ı aşkda pîr-i mugân lâzım sana

Feyz-i isti'dâd sende zâhir oldu İffetâ
Her cihet şimden gerü dârü'l-emân lâzım sana

Diyârbekirli Sırrî Hanım'ın 1260 târîhinde nevrûz-ı sultanîden birkaç gün evvel Rif'at Beğ nâmında bir ciger-pâresi henüz sekiz yaşında iken vefât eylediğinden deryâyı ye's ü mâteme müstağrak olduğu bir zamânında vâlihâne ve mütahayyirane bir sûretde yazdığı tercî-i bend-i dilsûzdur. Hanım-ı müşârün ileyhâ bu sûzişli tercî-i bendi yazdığı vakit otuz yaşında idi. Rahmetu'llâhi aleyha.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Ferâgat gelmişim fânî cihândan hasm-ı cânândır
Ne bilsün mihrîbânlık resmin ol kim aslı nâdândır
Felek dil-hâhım üzre dönmedi ber-geşte devrândır
Nihâr-ı nâzenînimden cüdâ hâlim perîşândır

Benim gönlüm kızıl gül goncası-veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr etmez eger yüz bin bahâr olsa
(s. 330)

Bahârın rûz-ı nev-rûzın duyup şâd olsa hep güller
Derüp gîsûların tebrîke gelse bâğa sünbüller
Bu demler her taraftan nağme-sâz oldukca bülbüller
Dil-i pür-derdimi gûş itse bülbül ney gibi inler

Benim gönlüm kızıl gül goncası-veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr etmez eger yüz bin bahâr olsa

Bu bâğın serv-kad bir lâle-ruhsârından ayrıldım
Dıraht-ı ömrümün şîrîn sühan-ı bârından ayrıldım
Melâmet etmeyin Allah içün yârimden ayrıldım
Hakîkat râhının Mansûruyum dârımdan ayrıldım

Benim gönlüm kızıl gül goncası-veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr etmez eger yüz bin bahâr olsa

Şerâr u dûd-ı hasretdir çıkan kandîl-i cânımdan
Semâda kat kat ebr-i nev-bahâr olmuş figânımdan
Göreydi hüznimi Yâkûb firâr eylerdi yanımdan
Dem-â-dem bu rumûz eyler sadâ hep üstühânımdan

Benim gönlüm kızıl gül goncası-veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr etmez eger yüz bin bahâr olsa

Nihânî şem‘-i aşka yanmağa pervâneyim şimdi
İçi dildâr ile memlû dışı bîgâneym şimdi
Bırakmam âh u zârı hasret-i humhâneym şimdi
Felek câmında semnûş etmişim mestâneym şimdi

Benim gönlüm kızıl gül goncası-veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr etmez eger yüz bin bahâr olsa

Kazâ peykânına nâ-gâh ciger pârem siper oldu
Nişâna uğradı takdîr-i Rabbânî yirin buldu
(s. 331)

Açup per murg-ı rûhı bâğ-ı firdevse revân oldu
Terahhum etmedi bu nâtüvânı yakdı yandırdı

Benim gönlüm kızıl gül goncası-veş dopdolu kandır

Açılmak ihtiyâr etmez eger yüz bin bahâr olsa

Salâdır ehl-i aşka cem‘ olup irfânı görsünler
Sarâ-yı halvete hüküm eyleyen sultânı görsünler

Melâmet hırkasında gizlenen uryânı görsünler
Hele vaktim yok imdi Sırri-i sûzânı görsünler

Benim gönlüm kızıl gül goncası-veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr etmez eger yüz bin bahâr olsa

Maârif Nezâret-i Celîlesine¹

Devletlü efendim hazretleri

Hazîne-i hâssa müsteşâr ve muhâsebeci-i esbâkı Hâlis Efendi'nin dokuz bin aded kitâblarının mebâliğ-i külliye ile iştirâ buyurulduğunu dünkü gazetelerde gördüm.

Hâlis Efendi'nin kitâbları miyânında bendenizin bildiğim, Sultân Murâd-ı Râbi Hazretleriyle meşhûr Nef'i'nin tasvîrleri birlikde alınmış ve müşârün ileyhümânın hayâtları zamânında yazılmış bir Nef'i dîvânı var idi. Bunu Hâlis Efendi bir iki sene evvel beş liraya kitâbcı Dede Efendi'den ve bedelini itâ husûsunda Dede Efendi'yi altı mâhdan ziyâde izâc etmişdi. Bir de yine yazma hakîki Cihânşâh dîvânı vardı. Bu dîvânın da Türk lisânı ve edebiyâtı üstünde pek büyük tesîri vardır.

(s. 332) Eger bu iki mühim kitâb alınan kitâbların içinde hakîkaten mevcûd değil ise şu müessif hâl Hâlis Efendi'nin birçok kıymetli kitâbları ketm etmiş olduğuna delâlet eder.

Ma'lûm-ı devletleri buyurulduğu üzere kitâbların kıymeti, adedlerinin kesretinden olmayıp nüshalarının nedretinde ve yegâneliğindedir. Ve bununla berâber birçok resimli ve kıymetli kitâblarını on dört bin liraya ecânibe satdığı da bazı ashâb-ı vukûf tarafından söylenmektedir.

Bendeniz bir kere Hâlis Efendi'ye tesâdüf edip suâl ettiğimde fi'l-hakîka bâzı ecânib dört yüz kadar kitâb tefrîk ederek on dört bin lira verdiler ammâ vermedim dedi. Acebâ bu defterde o kitâblar hangileridir. Tasrîh etmelidir; böyle mühim ve kıymetli ve nâdir kitâblar kaldırıldıktan sonra dîger kitâbların pek çoğu ise çarşıdan “alay” tabîr

¹ Bundan takrîben iki sene evvel Hazîne-i Hassa müsteşâr ve muhâsebeci esbâkı Hâlis Efendi'nin kitâbları alındığı zamân bazı mutalââ ve ihtârî hâvî takdîm olunan arîzadır.

olunan sûretde pek ucuz fiyatla alınabilir. Nezâret-i celîlelerinden kitâbların esâmîsini tahrîre evvel-i emirde fuzâladan ve muallimîn-i ma'ârifden olup himem-i celîle-i nezâret-penâhîleriyle basdırılmakda olan Dîvân-ı Lûgât-ı Türk kitâb-ı mühimminin musahihi Kilisli Rıfat Efendi tâyîn olunmuş ve Hâlis Efendi'nin hânesine kadar gitmiş ise de işine gelmediginden ferdâya tâlîk ederek yazdırmamış olması da câlib-i nazar-ı dikkatdir.

Binâenaleyh, benim mevcûdiyetini bildigim musavver Nef'i dîvânı ile gâyet mühim Hakîkî dîvânı Hâlis Efendi'den talep ve ahz edilip ale'l-usûl satdığı kitâblar miyânına idhâl olunması edebiyât ve lisânımız için elzemdir.

Gerçi bir adam kitâblarını satıp satmamak ve verip vermemekte muhtâr ise de lâkin bu alım satımda bir hamîyyet-i milliye ve hıdmet-i vataniye nokta-i mühimesi vardır.

Ve bir de bundan iki üç mâh mukaddem sâbık erzâk-ı askeriye mütehhidlerinden merhûm İsmâil Beğ'in mahdûmu Fuâd Beğ bendenize iki kitâb getirdi. (s. 333) Bu kitâbları Hâlis Efendi kendisine götürüp iki yüz lira talep ettiği ve Ma'ârif Nezâret-i Celîlesinin bile yüz elli liraya alabileceğini beyân etdiginden bahs ile benim mütâlâamı suâl etdi. Ben de bu iki kitâbın kıymetini ben alacak olursam onar liradan yigirmi liradır. Mâdem ki siz kitâb almağa merâklısınız haydi kırk lira veriniz. Ziyâde vererseniz çok aldanırsınız dedim.

Ferdâsı Hâlis Efendi yine Fuâd Beğ'in hânesine gelir. O sırada Bursa meb'ûs-ı sâbıkı muhterem Tâhir Efendi tesâdüfen kapıdan içeriye girer. Hâlis Efendi koşarak Tâhir Beğ'i bir kenâra çeker, ben bu kitâbları Fuâd Beğ'e vereceğim. İstedigim fiyata sen de muâvenet et. Yirmi lirası senin olsun der. Bu gayr-i lâyük teklîf, Tâhir Beğ gibi halîm, sabûr, mütevâzı, melek-haslet bir zâtın bile izzet-i nefsine dokunur. "Ben mürtekip miyim? Alçak!.. diyerek tekdîre başlar. Latîfe etdim. Ricâ ederim sükût et şu kitâbları satayım der. Nihâyet bir Hasan Çelebi tezkiresi daha getirmiş olduğundan şu üç kitâbı Fuâd Beğ'e elli liraya vermeğe râzı olur. Fuâd Beğ ferdâsı bana teşekküre geldi. Dünyâda böyle bir dolaba tutulmamışdım herîf yüz elli liramı çarpacakdı. Sâyenizde yüz liradan ziyâde para kazandım dedi sonra da bi'z-zât muhterem Tâhir Beğ Efendi de bendenize kemâl-i teessürle hikâye-i hâl eyledi. Tâhir Beğ Efendi ile Fuâd Beğ'den istifsâr-ı keyfiyet buyrulursa hakikat tezâhür eder.

İşte şu ma‘ruzât ile tezâhür ediyor ki Hâlis Efendi vatan râbitasını düşünmeksizin Osmanlılığa, Türklüğe, milletine, vatanına âid topladığı birtakım mühim ki kitâbları her vâsitaya mürâcaatla fûrûht ve izââ etmekde ve birtakım hîleler çevirmekde bulunmuşdur.

Binâenaleyh yalnız bir defter yapılması kifâyet etmeyip bu kitâbların bir heyet-i (s.334) mümeyyize ve mutehassisa tarafından tetkîk olunması mutâla‘asındayım. Bâkî emr-i fermân hazret men lehü’l-emrindir.

Eylül 22 [1]333 Bende kitâb mütehassıslarından Ali Emîrî.

Ben bu arızayı takdîm etdiğim vakit öyle zannediyordum ki Hâlis Efendi’in ketm u ihfâ eylediği böyle mühim kitâblar topu birkaç adeden ibâretidir. Sonradan tahakkuk etdi ki yüzlerden ve belki binlerden ziyâdedir. Eğer Hâlis Efendi tefrîk etdiği kitâbları da deftere dâhil ve irâe etdikden sonra pazarlık esnâsında ben bu kitâbları vermeyeceğim diye kenârına işâret etseydi bir diyecek kalmazdı. Nitekim Sâhib Mollazâde İbrahîm Beğ’den alınan kitâbların cümlesi Ma’ârif Nezâret-i Celîlesine verilen deftere dâhil olmuş ve itâ edilmeyecek kitâblar defterin kenârına kayd ve işâret olunmuşdur. Hâlis Efendi ise kitâbları kütübhânesinin dolablarıyla birlikte ma’ârifeye satmış olduğu cihetle artık gizlice kitâbları ayırmağa da hakkı kalmamıştır. Bu husûsa dâir Mecmû‘amda devâm eden ihtârât-ı mükerrereye karşı Ma’ârif Nezâretinde hâlâ lüzûmsüz bir sükût devâm etmektedir. Eğer bu hâl böyle devâm ederse erbâb-ı insâfa ve ahlâfa bir yâdigâr-ı muhalled olmak üzere istikbâlen çıkacak nüshalarımızın da birçok sahîfeleri bu meseleye hasr ve tahsîs edilecektir.

Nezâ’ir

Gazel-i Emîrî-i Âmidî Cedd-i Kebîr-i Fakîr

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Olmadı dil-kayd-ı gîsû-yı dil-ârâdan halâs

Bulmadı dîvânemiz zencîr-i sevdâdan halâs

Zâil olsun mu gönülden neşe-i fikr-i lebin

Bâde-i gül-fâm olur mu câm-ı mînâdan halâs

Âşıkından sakladı ruhsâr-ı âteş-tâbını

Eyledi pervânesin şem‘-i şeb-ârâdan halâs
(s. 335)

İsmet-ârâsın hele ey Yûsuf-ı gül-pîrehe
Eyledin dâmânını dest-i Züleyhâ’dan halâs

Bir gün evvel çâk çâk olsa girîbân-ı hayât
Biz de olsak dest-i nâ-hemvâr-ı dünyâdan halâs

Gör îrâd-ı vaslını hem masraf-ı hicrânını
Al Emîrî destine ol şûh-ı rânâdan halâs²

Nazîre-i Nusret-i Âmidî

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün
Olmadı dil hasret-i vasl-i dil-ârâdan halâs
Bulmadı dîvâne kayd-ı aşk-ı Leylâ’dan halâs

Pîç ü tâb-ı kâkül-i müşgîne düşdün ey gönül
Sanma mümkündür sana zencîr-i sevdâdan halâs

N’ola kılsan terk-i dāvâ-yı hîred Mecnûn gibi
Akla olmaz aşk meydânında yağmâdan halâs

Âferîn ey dil ki mamûr olmadın bir yâr ile
Gölibâ bildin ki yokdur ta‘n-ı a‘dâdan halâs

Nusretî hayfâ ki dâm-ı aşka düşdün bulmadın
Âkıbet kayd almadın derd-i dünyâdan halâs⁵

Nazîre[-i] Şabân Kâmî-i Âmidî Amm-i Kebîr-i Fakîr

² Buradaki halâs sened makûminadır. O vakit öyle istimâl olunurdu. Sâhib-i gazelin hafîd-zâdesi ve bu hakîrin cediti gümrük emîni Ahmed Ağa merhûmun 1224 târîhinde birâder-zâdesi İsmâil Âğa hakkında yazılan ve el-hâleti hâzihi nezdinde mevcûd bulunan bir sened zahrında ceditimin hatt-ı destiyle (birâder-zâdem İsmâil Ağa’nın ibrâ halâsıdır) ibâresi muharrerdir.

⁵ Nusretî-i Âmidî, Emîrî Çelebi ile muâsır olup ondan 23 sene sonra 1160 hudûdunda vefât etmiştir.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bulmadım bir dem kemend-i zülf-i Leylâ'dan halâs

Kim ola dîvâne-dil zencîr-i sevdâdan halâs

(s. 336)

Yûsuf-ı akl ü şu'ûrum ismet-ârâdır velî

Olmadı dâmen-keş dest-i Züleyhâ'dan halâs

Etmedi kimse girîbân-ı hayât-ı ömrünü

Pençe-i şîr-i kazâ-yı çarh-ı hod-râdan halâs

Geçmese iklîm-i sevdâ-yı hevesden nefis ü dil

Olmaz âsâr-ı gam sırr-ı süveydâdan halâs

Ta'n-ı hâsidden kaçınmak Kâmiyâ emr-i muhâl

Olmadı dünyâda kimse ifk-i a'dâdan halâs

Ceddimiz Mehmed Emîrî Çelebi'nin bâlâda tahrîr olunan gazeline nûr-ı uyûnum Bağdad vâlî-i esbakı Süleymân Nazîf ve Diyârbekir vâlî-i lâhıkı Fâik Âlî Beğler'in cedd-i âlâları ve şark ser-askeri Sâlih Paşa'nın dîvân efendisi eâzım-ı hânedân-ı memleketden edîb-i lebîb merhûm Süleymân Nazîf Efendi'nin bundan bir asır evvel vâki olan tahmîs-i nefis ve selîsleridir.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bulmadı rindân-ı humâr renc-i sahbâdan halâs

Olmadı âşıklar ağyâr ile gavgâdan halâs

Bulmadı Mecnûn gönül sevdâ-yı Leylâ'dan halâs

Olmadı dil kayd-ı gîsû-yı dil-ârâdan halâs

Bulmadı dîvânemiz zencîr-i sevdâdan halâs

Âsumân-ı hüsne zâtın mihr ü mehdîr kevkebin

Dem-be-dem kan yutdurur uşşâka hûnî meşrebin

Nukl-i bezm-i âşıkândır sürh sîb-ı gabgabın

Zâil olsun mu gönülden neşe-i fikr-i lebin

Bâde-i gül-fâm olur mu câm-ı mînâdan halâs
(s. 337)

Gülsitân-ı şîvede ey gonca-i nâzik-dehen
Berg-i güldür ârız-ı âlin vücûdun yâsemen
Bir kafesdir sîmden murg-ı dile çâh-ı zekan
İsmet-ârâsın hele ey Yûsuf-ı gül-pîreheh
Eyledin dâmânını dest-i Züleyhâ'dan halâs

Eylemez ferzâneler naf'-ı cihâna iltifât
At sürüp meydâna oldu bunda hayli şâh mât
Bulmamak derkâr iken dest-i ecelden cân necât
Bir gün evvel çâk çâk olsa girîbân-ı hayât
Biz de olsak dest-i nâ-hemvâr-ı dünyâdan halâs

Ol şehin arz et Nazîfâ etdiği peymânını
Kıl cefâ vü cevrinin tefhîm her noksânını
Mû-be-mû tâdâd edip uşşâkına ihsânını
Gör irâd-ı vaslını hem masraf-ı hicrânını
Al Emîrî destine ol şûh-ı rânâdan halâs

**Müşârün İleyh Süleymân Nazîf Efendî'nin Mahdûmu Fâzıl-ı Bî-müdânî
Diyârbekirli Saîd Paşa Merhûmun Gazeli**

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Rûyunda ne hoş sâye-i zülfünden eser var
Gülzârda gûyâ ki biraz ebr-i matar var

Bir gonca gülün üstüne düşmüş idi jâle
Gördükde zann etdim ki lebinde yine ter var

Maksûd meger cebhe vü rûyun imiş andan
Takvîmde gördüm şeref-i şems ü kamer var

(s. 338)

Lâyık mı görünce seni bu gûne tecâhül
Ketm eyleme söyle sana benden ne zarar var

Ağzımda dilim dönmüyor ahvâlimi arza
Gel sînemi del bak ki derûnunda neler var

Bir âfete meftûn oluşundan haber aldım
Gördün mü nasıl fitnede senden de beter var

Gitmişdi ser-i kûyuna yârin geliyor dil
Zannımca Saîd'e yine bir hayr haber var

Nazîre Gazel ¹

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Bil kadrini yârin ki sana hüsn-i nazar var
Nîk ü bedi fark etmelisin sende basar var

Bin nâz ile etdikde o gül-gonca tebessüm
Ol hokka-i yâkûtda bildim ne güher var

Zevkın bilen uşşâka salâdır ne tururlar
İstanbul içinde nice âşık-peçeler var

Seyret kameri etmededir hâle der-agûş
Sen de benim agûşuma gelsen ne zarar var

Âciz beni zann eyleme hayretle hamûşum
Arz eyleyemem yoksa derûnumda neler var

Râhat edemez bahr ile berde bu halâik
Mâdâm ki dünyâda şu esnâf-ı beşer var

---

¹ Bu nazîre otuz sene evvel yazılmışdır.

Bu hâl ile anlar da huzûr ettiği var mı
Etdikleri her hîlede bin havf u hatar var
(s. 339)

Dün gizlice kühsâr-ı hamîyyetde dolaşdım
Arslanları göçmüş yalnız ortada har var

Bir yerde iki beyt-i müferrih göremezsün
Bir evde ferah var ise bin evde keder var

Ta'n eyleme şalgam-menişân-ı sükâlâyâ
Pancara muhakkar deme kim anda şeker var

Bârî fem-i yâri ideyim mahrem Emîrî
İklîm-i ademden gelirim bende haber var

Dîger Nezâir

**Edîb-i Müstesnâ Süleymân Nâzif Beyefendi'nin Bu Hakîrin On Numerolu
Nüşadaki "Gelir" Gazeline İltifâtkârâne Nazîreleri
Nazîre, Gazel**

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Nereye her kime baksam önüme yâr gelir
Yâri gördükçe fakat hâtıra ağıyâr gelir

Bu şifâhânedede dil-haste-i hicrân olanın
Dem-i Îsî bile bâlînine bî-mâr gelir

Öyle bir gülşene düşdük ki bugün gül yerine
Dest-i hırmânımıza nîşter-i hâr gelir

Bâzan etsem de tesâdüf yine rûy-ı yâra
Bakamam gözlerime cûş-ı ebhâr gelir

Titredir gıpta ile rûh-ı Mesîhâyı dahi
Leb-i hülyâyâ o dem ki leb-i dildâr gelir
(s. 340)

Tesliyet-sâz-ı firâk olmasa yâd-ı rü'yet
Subh-ı cennet bile uşşâka şeb-i târ gelir

Yalnız ye's değil ağlayan âmâlimde
Tıfl-ı ümmîd bile hâtırına zâr gelir

Sen Nazîf eyle Emîriye nazîre inşâd
Korkma imdâda o üstâd-ı keremkâr gelir

Süleymân Nazif 29 Mayıs 1919

Edîb-i Nev-üslûb Muhyiddîn Beğ Efendi'nin Nazîreleri

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Gülerek nezdime vaktâ ki o dil-dâr gelir
Bana dünyâ denilen gamgede gülzâr gelir

Bezm-i işret gözüme şimdi benim bir gülşen
Gönlüme sâgar-ı mey bir gül-i bî-hâr gelir

Hak bilir eşk ile gasl eylemeden çeşmânım
Sana bakmak bana ey nûr-ı basar âr gelir

Ey şeh-i hüsn i bahâ dîde-i hâb-âlûdun
Şeb-i vuslatda bize devlet-i bîdâr gelir

Sevdiğim kadrime bil üzme beni dünyâyâ
Binde bir ben gibi bir âşık-ı dî-dâr gelir

Gazel-i pâk-i Emîrî-i belîgı tanzîr
Nazm-ı Kur'ân gibi Muhyî sana düşvâr gelir
(s. 341)

Dîger Nezâir

Gazel

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

İmdâdına ey Kays yetiş ki heder oldum
Düşdüm bu belâhōneye senden beter oldum

Mesdûd görünce der-i eltâfını yârin
Rüsâ-yı hevâ, mest-i cünûn, der-be-der oldum

Me'lûf-ı gam-ı aşk olalı hâtır-ı şeydâ
Zevk u eleminden feleğın bî-haber oldum

Endîşe-i hicrânla gönül titredi durdu
Eyyâm-ı telâkîde de vakf-ı keder oldum

Şemm etmek için zülf-i perîşânını yârin
Dâmân-ı sabâya sarılıp hem-sefer oldum

Rû-mâl olarak pâyine bir kerre deseydim
Hâk-i reh-i dil-dâr olalı tâc-ı ser oldum

Allâh'a giden yolları sormam sana ey şeyh
Vakt oldu ki Cibrîl'e bile râhber oldum
Süleymân Nazîf

Nazîre-i Emîrî-i Fakîr

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Bakdım vatanın hâline gark-ı keder oldum
Bildim bileli kendimi hasm-ı beşer oldum

Geldim taleb-i râhat için âleme ammâ
Âfât-ı semâvât ü zemîne siper oldum

Ben bahtıma ağlarken o şimdi bana ağlar
Baht-ı siyehimden de ben artık beter oldum
(s. 342)

Zevkî bu mudur meygede-i âlemin eyvâh
Sahbâ yerine şârib-ı hûn-ı ciger oldum

Hamd eylerim Allâh'a ki tam elli yıl oldu
Rû-mâl-i serâ-perde-i ilm ü hüner oldum

Gerçi vatana vermediler fırsat-ı hıdmet
Tahsîl-i kemâlât ederek kâm-ver oldum

Müstevli-i mülk oldu yazık tecrübesizler
Nef' ü zararından vatanın bî-haber oldum

Ben dîde gibi gerçi makâmımda mukîmim
Gördüm nice âlemleri nûr-ı nazar oldum

Nakkâd-ı vatan kıymetimi bilmedi hayfâ
Bir gevher-i yektâ idim ammâ heder oldum

Sardı belime kollarını dün gece cânân
Bir şâha kul oldum ki murassa kemer oldum

Elbette Nazîfâne olur şi'rim Emîrî
Ben perev-i üstâd-ı ma'âlî-eser oldum

Nazîre-i Muhyiddîn

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Bezm-i edeb oldu sadefim bir güher oldum

Tâb u fer-i feyzim ile reşk-i kamer oldum

Vechindeki nûr âyetini gördüğüm anda

Pertev alıp ey mihr-i emel dîdever oldum

Bir âh kesildim de yanıp aşka serâpâ

Tâ sîne-i Cibrîl'e kadar kârger oldum

(s. 343)

Toplanmamak üzere bütün âfâka dağıldım

Bak hâlime ey zülf ki senden beter oldum

Murg-ı çemen-i âlem-i kudsüm esef etmem

Ben gerçi bu vîrânedede işkeste-per oldum

Âşık olalı dîde-i mahmûruna yârin

Meyhâne-be-meyhâne gezer der-be-der oldum

Bir addedeli kahrı ile lutfunu Hakkın

Âzâde-ser-i dağdağa-i hayr u şer oldum

Eylerse ne var şa 'şaama gıpta semavât

Ben husrev-i irfâna bu gün tâc-ı ser oldum

Muhyî edeli nüsha-i tekvîni te'emmül

Üstâd Emîrî gibi âlî-nazar oldum

Diger Nezâir

Gazel

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Yakma vücûd-ı âdemi berk-ı belâ gibi

Ditretme halk-ı âlemi berd-i şitâ gibi

Bakdın ki yok zamânedeki bir sâhib-i vefâ
Çık halk-ı âlemin arasından vefâ gibi

Allâh'a irtibât ile kıl kesb-i i'tilâ
Azm et huzûr-ı Hâlik'a hâlis duâ gibi

Bîgâne-meşreb olma sakın kendi cinsine
Her âdeme mu'âmele et âşinâ gibi

Yağdır cihâna katre-i bârân-ı lutfunu
Mahv etme berg-i matleb-i halkı galâ gibi
(s. 344)

Her meşrebin yine olamazsın muvâfıkı
Vakf olsa nef'-i halka vücûdun devâ gibi

Hemcinsine keder gibi olma zarar-nümâ
Rûh-ı latîf herkese bahş et safâ gibi

Ver gülis[t]ân-ı âleme bir feyz-i bî-vücûd
Âyîne-i temessüle düşme sabâ gibi

Her nağmen olsun onda ıyân der-ıyân-ı gayb
Hem perde-i hafâda mukîm ol sadâ gibi

Göster Emîrî sen dahi bir nev-bahâr-ı feyz
Sa'y et nizâm-ı âleme âb u hevâ gibi

**Şeyhül-İslâm-ı Meşhûr Merhûm Ebu's-Su'ûd Efendi Hazretleri Ahfâdından
Vahdetî-zâde Su'ûdî Beğ Efendi'nin Üstâdâne, Nevâzişkârâne Nazîreleri
Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün**

Düşme lisân-ı zillate harf-ı recâ gibi
Kal münferid bu kubbede bir hoş sadâ gibi

Bâd-ı semûm-ı nefse uyup olma tünd ü saht
Okşa kulûb-ı halkı nesîm-i sabâ gibi

Zinhâr atılma hufre-i kibr ü ruûnete
Eyle nüfûz kalb-i cihâna ziyâ gibi

Bûd u nebûd kaydını mahv eyle sîneden
Ol sâf u pâk varsa ulüvvün semâ gibi

Merdân-ı Hakka kahbe-i gerdûn-ı bî-vefâ
Bîgânedir görünse dahi âşinâ gibi
(s. 345)

Âzâdegânı Hazret-i Allâh saklasın
Yokdur bu dâmgehde belâ ibtilâ gibi

Peyrev olup Emîrî-i üstâda ey Su'ûd
Yazdım bu nev-neşîdeyi ehl-i alâ gibi

Ol câ-nişîn-i Nef'i-i sehâr kim bize
Da'vâtdır vazîfe-i subh u mesâ gibi

Rûhânyânı mest eder âheng-i hâmesi
Zîr ü bem etse nây-ı İlâhî-nevâ gibi

**Edîb-i Lebîb Su'ûdî Bey Efendi'nin Şu Nezîh Gazeli Cevrî ve Nâilî
Çelebilerin**

**Nef'i-i üstâdın zamân-ı hayâtında hakkında inşâd eyledikleri şu iki gazeli
der-hâtır ettirdi. Her üçü için vesîle-i rahmet olmak üzere derc ediyoruz.**

Gazel-i Cevrî Çelebi

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Nice bir râzımı dil sîned e pinhân itsün
Demidir gamzene teslîm-i giribân itsün

Ko bilünsün ne imiş derd-i dil-i bî-çare
Gamzene âşık olan başına dermân itsün

Oldı Mecnû'a-i esrâr-ı mahabbet gönlüm
Zülfün alsun ele isterse perîşân itsün

Zülfün eylerse perîşân anı cem eyleme ko
Kutsiyân her varakın nüsha-i irfân itsün

İşidüp nükte-i sır-ı lebin i Cevrîden
Rûh-ı kutsî okuyup dilleri hayrân itsün
(s. 346)

Ya varup Nef'i-i sâhib-i sühanın meclisine
Arz-ı ihlâs u ubûdiyetine ün vân itsün

Hem o mu'ciz nefesinde leb-i nutku her dem
Lutf-ı râz-ı dil-i Cibrîli nümâyân itsün

Gazel-i Cevrî Çelebi

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Yılda bir kerre görün kâiliz ey mâh bize
Yeter eğlence-i hayâlin geh ü bî-gâh bize

Nükte-i sırr-ı lebinden olamaz rûh-ı Mesîh
Mahrem-i halvet-i râz-ı dil-i âgâh bize

Erdi bir mertebeye za'f-ı ten-i zerd ü nizâr

Kehrübâ kârın ider istese bir gâh bize

Görünür pîşrev-i kâfile-i Ka'be-i aşk
Tih-i hayretde kalan âşık-ı güm-râh bize

Oldu esbâb-ı tarab-ı hûn-ı ciger nûş edeli
Mutrib-i nâle ile zemzeme-i âh bize

Nâilî-i baht-ı siyeh-kâre müdârâ gücdür
Sâz-kâr ola meger âh-ı seher-gâh bize

Etmeziz âh-ı seher-gâha da minnet olsa
İltifât-ı nazar-ı mürşid-i âgâh bize

Vahy-perdâz-ı sühan Nef'i-i sâhir ki olur
Her sözü âyet-i mu'ciz gibi dil-hâh bize

Cevher-rûh-ı sühan kim görünür mertebede
Sahâ-i arşda Cibrîl ile hem-râh bize

Tengnâ-yı dû-cihân râh-zen olmaz itse
Himmetin pîşrev ol ârif-i âgâh bize

(s. 347)

Tâ ki a'dâya ola bezmi gam-engîz-i hased
Feyz-i ikbâl-i neşât ile tarab-gâh bize

Ömrün efrûz ede Hak hem ola ol feyz-i neşât
Çâre-sâz-ı gam-ı pey-der-pey cân-gâz bize

Kıt'a-i Nef'i-i Mu'ciz-beyân

Küşte-i Zülfikâr hicvümdür

Bir âlâ-yı yavegerd ü herze-tırâz

Kâdir olmazsalar cevâba n'ola

Bir ...güşte-gân-ı âvâz

Gazel

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Dilberim bîgânenizken âşinâ etdin beni

Başıma âzâd iken sen mübtelâ etdin beni

Âh solmaz âh ne sâhir güllerin varmış senin

Sihr ile bir âşık-ı şeydâ-edâ etdin beni

Âh ne eşvâk âh ne ezvâk ile dolu sünbüllerin

Nefhasıyla vâsıl-ı feyz-i bekâ etdin beni

Kalbimi celb, aklımı selb etdiniz ağlatdınız

Dört füsûle andelîb-i hoş-nevâ etdin beni

Gerçi bülbül bir rebide güllere feryâd eder

Ey gülüm sen dört füsûle âşinâ etdin beni

Yok mu sende merhamet bu âşık-ı şûrîdeye

Genc yaşımda pîr-i mihnet-i ibtilâ etdin beni

(s. 348)

Bir nigâh-ı iltifâtı kıl tasadduk âşıkâ

Merhamet et gamz-ı a'dâya fedâ etdin beni

Iyd-ı atâ ganem lazım ise işte Ferîd

Ger kabûl etsen derim lutfâ sezâ etdin beni

İşkodra mülhakâtından İşpozalı Abdurrahman Efendi-zâde Mehmed Ferîd

Târîhî Bazı Malumât

Kânûnî Sultân Süleymân merhûmun 949 senesinde beş güzîde şehzadeleri olan Sultân Mustafâ, Sultân Mehmed, Sultân Selîm, Sultân Bayezîd, Sultân Cihângîr'in cümlesi hâl-i hayâtda iken bu kıt'ayı demişlerdir.¹

Kıt'a

Bir gece vâka'anda bir pîre   dedim ey şeyh-i âkil ü dâna
Hazret-i pâdişâh-ı devrânın   penc şehzadesi ki var zîbâ
Biri bebr ü biri beyân biri şîr   biri şehbâzdır biri ankâ
Kangısı tâc u tahta lâyük olur   Hangisidir hayâtda Hızr-ı bekâ

Beni bu sırra vâkîf eyle dedi

Dedi hayrû'l-umûr-ı evsatuhâ

Şehzadelerin târîh-i velâdet ve vefâtları

Vilâdet		Vefât
921	Şehzade Mustafâ	960
927	Şehzade Mehmed	950
930	Sultân Selîm-i Hân-ı Sâni	982
932	Şehzade Bâyezîd	967
967 ⁷	Şehzade Cihângîr	960

(s. 349)

Müşârün ileyhimin cümlesi pek güzel tahsîl görmüş âlim, fâzıl, şâir idiler. Vesîle-i rahmet olmak üzere mahlasları ve birer beyit eserleri tahrîr olunur.

(1) Şehzade Mustafâ

Mahlas-ı necîbâneleri Muhlisî'dir. Bu beyt vâlid-i şâhânelerine nazîre olarak söyledikleri bir gazeldendir:

Nâz sahrâsında tîr-i gamze-i hûn-rîz ile
Şîr-i dil sayd eyleyen ol çeşm-i âhûlar mıdır

(2) Şehzade Mehmed

¹ Me'hazımız her ne kadar bu kıt'ayı Sultân Süleymân'ın olmak üzere yazıyorsa da Sultân-ı müşârün ileyhin zâde-i tab'ı olmayıp başka bir şâirin olmak lâzım geleceği ikinci beytin birinci mısra'ından istifhâm olunuyor.[Bu kıt'a 16. asır şâirlerinden ve Sultan II. Selim'in musahiplerinden Manastırlı şâir Celal'a aittir. Bakınız: Sadetin Nüzhet Ergun, Türk Şâirleri, ts., c.2, s.920. AK.]

⁷ Şehzade bayezitin vefat yılı 969'dur. Burada sehven 967 yazılmıştır.

İsm-i âlilerini mahlas ittihâz buyurmuşlardı. Vâlid-i şâhânelerinin pek müntehab ve makbûlu idi. Vefâtında,

Şehzadeler güzîdesi Sultân Mehmedim 950

Mısrâ'ını târîh inşâd ederek bu mısra'-ı târîhini bir dil-dûz "tercî-i bend, şekline ifrâğ eylemiştir" Kezalik peder-i mülûkâneleri Farisî lisâniyle

Merkad-ı Sultân Mehmed bâd Firdevs-i ebed 950

târîhini de inşâd etmiş ve Şehzade Câmî'-i celîlini bu güzîde şehzade nâmına binâ buyurmuşdur. Bu beyt şehzade-i mağfûrun bir gazelinin makta' beytidir.

Dilber oldur ey Mehmed hışm edince âşika

Boynuna bend eylerim zülf-i hümâyûnum diye

(3) Sultân Selîm Hân-ı Sâni

Ârâyiş-i taht u tâc olan selâtîn-i Osmâniye hazerâtının on birincisidir. Mahlas-ı şâhâneleri Selîmî'dir. Âsârı meşhûr-ı cihândır bu beyt dürdâne-i tab'-ı şâhâneleridir:

Tab'-ı latîfimiz bizim ey dil selîmdir

Yok kimseye adâvetimiz Hak alîmdir

(s. 350)

(4) Şehzade Bayezîd

Mahlas-ı sâmileri Şâhî'dir. Fârsî ve Türkî iki aded dîvân tertîb etmiştir. Şu beyt peder-i şâhâneleriyle büyük birâderleri Şehzade Mustafâ'ya nazîre sûretiyle söyledikleri bir gazeldendir.

Çeşmini cânâ girişmeyle dil-âşûb etmeği

Bilmezim ta'lîm eden gamzen mi ebrûlar mıdır

(5) Şehzade Cihângîr

Mahlas-ı nezîhâneleri Za'îfi'dir.¹ Şehzade Mehmed'in vefâtından sonra pederlerinin pek çok dil bağladıkları şehzadedir. Henüz yirmi üç yaşında iken şark seferine azîmet ederek vâlid-i şâhâneleriyle Haleb şehrinde bulunduğu sırada vefât

¹ Enderûnî Atâ Târîhinde Şemsî mahlasıyla bir gazel, şehzade-i müşârün ileyh nâmına muharrer ise de o gazel bu şehzadenin olmayıp Şemsî Paşa'nındır.

etmiştir. Na‘ş-ı rahmet-nakşı Der-sa‘âdete götürüldü. Tophâne üstündeki Cihângîr Cami‘-i şerîfi bu şehzade nâmına inşâ edilmiştir.

Şehzade-i müşârün ileyh pek genc bir sinde olduğu hâlde inşâd-ı eş‘âr ederdi. Bu beyt vâlid-i şâhâneleriyle birâderleri Şehzade Mustafâ ile şehzade Bayezîd’e nazîre olarak inşâd eyledikleri bir gazel-i belîgânelerindendir.

Der gören ebrûların altındaki çeşmânını
Hançer altında yatur sayd olmuş âhûlar mıdır
(s. 351)

Bâb-ı Âli câddesinde İkbâl kütübhânesinde satılır.

Fîâtı

7 sarı kâğıtlısı

5 Beyâz kâğıtlısı

Arzû edenler Fâtih’de tramvay mevkûfunda Millet Kütübhânesinde meccânen mutâlâ‘a edebilirler.

Sâhib-i mecmû‘anın kendi eserleriyle neşr ettiği diğere bazı eserler

Guruş

5 Câm-ı Cem Âyîn (Silsile-nâme-i Osmânî)

5 Mardîn Mülûk-i Artukiyye Târîhi

5 Acâibü’l-Letâif (Çîn ve Hitây Sefâret-nâmesi)

4 Âsaf-nâme

4 Cevâhirü’l-Mülûk Mukaddimesi

4 Ezhâr-ı Hakikat

5 Âmid Risâle-i Mevkûtesinin Be-her Nüşhâsı (Altı nüshâ çıkmıştır)

8 Mecmu‘a-ı Şu‘arâ

30 Tezkîre-i Şu‘arâ-i Âmid

3 Osmânî Vilâyât-ı Şarkiyyesi

Bâlâda esâmîsi ve fiyatları gösterilen kitâblar Bâb-ı Âlî caddesinde İkbâl Kitabhânesinde aranmalıdır.

Millet Kütübhânesinin telefon numerosu- İstanbul 593

Aded: 17

31 Temmuz 1335 [31 Temmuz 1919]

Sene: 2

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu‘ûn-ı sâireye müte‘allik mebâhis-i müfideyi hâvî mecmû‘a-i şehriyyedir.

**Her biri bir cihân-penâh adl ü irfân olan selâtîn-i mu‘azama-i Osmâniyeden
şehriyâr-ı kişver-i ma‘ânî Sultân Murâd Hân-ı Sâlis Hazretlerinin bir gazel-i belğ-
i şâhâneleri**

Mefâ’îlün mefâ’îlün fe‘ûlün

Benim vird-i zebânımdır mahabbet

Hayât-ı câvidânımdır mahabbet

Cenâb-ı zü’l-celâle rehberimdir

Benim sırr-ı nihânımdır mahabbet

Enîsim gam-güsârımdır dem-â-dem

Habîb-i mihrîbânımdır mahabbet

Refîkımdir kamu kârımda hem dem

Nihân ü hem ıyânımdır mahabbet

Mahabbetdir beni şeydâ kılan âh

Tenimde mahz-ı cânımdır mahabbet

(s. 352)

Gönül bahr-i hakîkatde gemidir

Ana hoş båd-bânımdır mahabbet

Mahabbetle bu ten oldu muhammer

Hakîm-i kârdânımdır mahabbet

Cemâlimdir visâlimdir mecâlim
Benim cân ü cihânımdır mahabbet

Azîzimdir refik u mûnisimdir
Benim zikr-i lisânımdır mahabbet

Gıdâ-yı rûh-bahşımıdır hayâtım
Benim dârü'l-emânımdır mahabbet

Mahabbetdendürür mîm-i Muhammed
Şefik-i mihrîbânımdır mahabbet

Bana râhımda merdüm-i reh-nümâdır
Benim eşk-i revânımdır mahabbet

Necâtımdır benim kürbetde dâ'im
Hakîkat hân-mânımdır mahabbet

Hayâlimdir dü çeşmimde şeb ü rûz
Mükerrer dîde-bânımdır mahabbet

Seherde çeşmim oldukda güşâde
Nazar-gâh-ı ıyânımdır mahabbet

Mahabbetden beni yâ Râb ayırma
Ki vird-i bostânımdır mahabbet

Murâdî cezbe-i Hakdır kelâmın
Zebânımda beyânımdır mahabbet

(s. 353)

Yine Sultân-ı Müşârün İleyh Hazretlerinin

Gazel

Müfte‘ilün müfte‘ilün fâ‘ilün

Bâd-ı sabâ cânımı gördün mü hiç

Söyle o cânânımı gördün mü hiç

Âteş-i hecriste yakan bağrımı

Yûsuf-ı Ken‘ânımı gördün mü hiç

Bağ ile hânemden ayırma haber

Mûnis ü yârânımı gördün mü hiç

Tolaşuben âlemi tâ şark ü garb

Külbe-i ahzânımı gördün mü hiç

Söyle Murâdî bana doğru haber

Derdime dermânımı gördün mü hiç

Yine Sultân-ı Müşârün İleyhin

Bu hüsn-i cihân-pîrâ

Peydâ neden olmuşdur

Bu izzet-i bî-hemtâ

Peydâ neden olmuşdur

Mihr ü kamer envârı

Dünyâyı muhîr oldu

Bu kudret ü bu azvâ

Peydâ neden olmuşdur

Ebhâr temevvüde

Eşcâr teselsülde

Âyâ bu yedi deryâ
Peydâ neden olmuşdur

Harf ile nukat geldi
Bir yere kelâm oldu

Bu âlem ile bu ma'nâ
Peydâ neden olmuşdur

Gel anla Murâdînin
Bu kavî-i muammâsın

Levh ü kâlem ü inşâ
Peydâ neden olmuşdur

(s. 354)

Yine Sultân-ı Müşârün İleyhin

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Anın kim gözleri pür-nem değildir

Hakikat bil ki ol âdem değildir

Demezler ana âşık kim gözünde
Nem-i eşki yerinde dem değildir

Dilin tut kim zebânındır ziyânın
Peşîmândır o kim epsem değildir

Müberrâ olmayan iki cihândan
Visâl-i yâr ile hem-dem değildir

Murâdî her ne kim sana gelürse

Ana şâdî denir ol gam değildir

Yine Sultân-ı Müşârün İleyhin

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Vech-tâbın kim bu dîdem tâb içinde seyr eder
Aks-i mihri gûyiyâ mehtâb içinde seyr eder

Bahr-ı aşka dalmışım âlemleri oldum muhîr
Gûyiyâ mâh-ı cihânı âb içinde seyr eder

Cân u ten ârâyişin terk eyledim ey zü-fünûn
Dîdemi sanma kim anı hâb içinde seyr eder

Hâne-i dilden geçip seyr eyledim nice büyût
Gayriler dâhil değil ebvâb içinde seyr eder

Âferîn sad âferîn zihni Murâda âferîn
Vahdeti bu kesret ashâbı içinde seyr eder

(s. 355)

Yine Sultân-ı Müşârün İleyhin Bir Muhammes-i Bî-nazîr-i Şâhâneleri

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Temâşândır cihân nakşı velâkin bî-nişânsın sen
İyân iken hicâb nûr-ı zâtında nihânsın sen
Zamân ile mekânın halıkı bî-în ü ânsın sen
Mekân senden dolu yâ Râb velâkin bî-mekânsın sen
Vücûdunla cihân memlû velâkin bî-nişânsın sen

Kadîm ü Vâhid Ferd ü Samed'sin Rabbenâ el-Ekrem
Cenâb-ı lâ-yezâlin hayretinde akl-ı kül epsem
Cihâna hân-ı feyzinden nevâl-ı lutf erer her dem
Sen ol sultân-ı âlemsin doyar na 'âmın ile âlem
Cihânı var eden sensin velâkin bî-cihânsın sen

Ezelden bâde-i aşkınla tahmîr oldu çün fitrat
Cemâl-i bâ-kemâlin pertevine olmuşum hasret
İyân oldukca nûrun ayna müstevlî olur hayret
Senindir kudret ü satvet senindir izzet ü rif'et
İyânsın cümleye şâhâ velâkin bî-iyânsın sen

Tulû'-ı âfi-tâb-ı izzetinle hıyredir efkâr
Şuhûd-ı zâtının müstağrakı oldu ulu'l-ebâr
İyândır çün beyân lâzım değildir kim eder inkâr
Aceb kudretdürür yâ Râb aceb hikmetdurur bu kâr
Beyân eyler seni eşyâ velâkin bî-beyânsın sen

Benim râzım nihândır râzdânın bulmadı kimse
O bî-mâr-ı gamın dermân-ı cânın bulmadı kimse
Bu keşf-i vücûdun bâd-bânın bulmadı kimse
Murâdî bil bu deryânın kerânın bulmadı kimse
Nazar eylerse sana bil ki bahr-ı bî-kerânımsın sen
(s. 356)

Şehsûvâr-ı Meydân-ı Belâgat Âdile Sultân Hazretlerinin Gazel-i Mutasavvifâneleri

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Taht-gâh-ı kalbime şâyeste sultân gözlerim
Esb-i aşk üzere o sahrâ içre cevelân gözlerim

Cân mahabbet-hânesinden taşra yokdur meyli hiç
Bende-i sultân-ı aşkım hükm ü fermân gözlerim

Aşkî uğrunda bu cânı isterim kurbân ola
Dost ile ben tâ ezelden ahd ü peymân gözlerim

Eylemem nemrûd nefsim zulm u kahrından hazer

Nârda mânend-i İbrâhîm gülîstân gözlerim

Tâlib-i dîdâr olan merdâna muhtâcdır hemân
İşbu sırrı fark eden bir kâmil insân gözlerim

Güft ü gû, efsânelerle eylemem imrâr-ı vakt
Âdile vakt-i seherde âh u efgân gözlerim

Yine Müşârün İleyhâ Âdile Sultân Hazretlerinin

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yine seyyâh olup gezmek diler bu mübtelâ gönlüm
Hicâz illerini gözler garîb ü bî-nevâ gönlüm

Medîne menbâ-ı feyz ü makâm vahy-ı Mevlâdır
Hakîkat Ka‘besin anda tavâf ister şehâ gönlüm

Döküp de dîdeden yaşlar o râh-ı pür-sa‘âdetde
Ulu sergâha yüz sürmeklik ister mutlakâ gönlüm

Eder her âşık-ı bî-çâre bu lutfun temennâsın
Yolunda cân vermekle eder kesb-i safâ gönlüm
(s. 357)

Nasıl olmaz cemî‘ yerden eşref ol makâm-ı pâk
Turan anda Muhammed Mustafâdır pür-vefâ gönlüm

Ana derdlü varan ey Âdile elbet bulur dermân
Ki hâk-i pâkidir heb ehl-i derde tûtyâ gönlüm

Yine Müşârün İleyhâ Âdile Sultân Hazretlerinin Fezâil-i Âl-i Osmân Hakkında

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Bihamdillah ezel takdîr ü hükm-i Rabb-i izzetdir
Mu‘îni Âl-i Osmânın o sultân-ı risâletdir

Hudâ ihsânıdır bu saltanatla anlara devlet
Nice şükr etmeyelim müminîne ulu ni‘metdir

Kim etse bunlara sıdk ile hıdmet Hak verir ecrin
Sadâkat kullara Hakdan ulu lutf u sa‘âdetdir

Cihânı sanma kim halî nice ehl-i sadâkat var
Hemân arzûları devletle dîne hüsn-i hıdmetdir

Görüp sâdıkları hâin elinde sanma bî-çâre
Mu‘îni Hak olan iki cihânda pür-selâmetdir

Odur bî-çâre kim bir iki gün ömrün eder zâyî
Ki cân yakmağa kanmaz çünkü bir ehl-i dalâletdir

Fedâ-yı cân eden dîn uğruna mahrûm kalmaz hiç
Gazâda hem firâşında vefât etse sa‘âdetdir

Cenâb-ı âlimü’s-sırra ıyândır, pâdişeh bilmez
Münâfik hâinin ahvâlin hep küfrân-ı ni‘metdir
(s. 358)

Salât ile selâm olsun Resûlallâh-ı zî-şâna
Vücûdu ayn-ı rahmet âleme kan-ı şefâ‘atdır

Duâ kıl Âdile sen pâdişah-ı Âl-i Osmân’a
Duâsı hep ibâd-ı müslimîne farz-ı zimmetdir

Emetullah Sıdkî Hanım¹

İstanbul kadısı Kâmetî-zâde Mehmed Efendi’nin kerîmesidir “Kenzü’l-Envâr” ve
“Mecmau’l-Ahyâr” nâmlarında manzûmeleri ve dîvân-ı eş‘ârı vardır.

---

¹ Emetullah Sıdkî Hanımın vefâtı 1115 senesindedir.

Na‘t- şerîf

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Tâ ‘atim yok gark-ı isyân olmuşum
Yâ Rasûlallâh şefâ‘at kıl bana
Kıl terahhum deng ü hayrân olmuşum
Yâ Rasûlallâh şefâ‘at kıl bana

Kapına yalvara geldim yâ Resûl
Eyleme red olayım kapında kûl
Ne kadar lâyık değilsem kıl kabûl
Yâ Rasûlallâh şefâ‘at kıl bana

Sıdkî arz etdi sana ahvâlini
Kimse bilmez ol garîbin hâlini
Hak Te‘âlâ lutf ede âmâlini
Yâ Rasûlallâh şefâ‘at kıl bana

Şâire-i Müşârün İleyhâ Sıdkî Hanımın Kenzü’l-Envâr’ından

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fe‘ilün

Besmeleyle edelim sözü edâ
İşimiz eyleye âsân o Hudâ
(s. 359)
Her işin mebde’idir bismillâh
Kim demez ise olur kâr-ı tebâh

Evvelâ ismin anın yâd edelim
Her .. sonrası bünyâd edelim

Tâcıdır besmele için Kur’ân’ın
İsmidir hem o Ğanî-i Sübhân’ın

Şâire-i Müşârün İleyhâ Sıdkî

Mecmau'l-Ahyâr'ından

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol Habîb-i Hak Resûl-ı muhterem
Pîşvâ-yı evliyâ fahrü'l-ümem

Enbiyâ ser-çeşmesi nûr-ı Hudâ
Şems ü mâha erdi nûrundan ziyâ

Sen ki bir deryâ-yı ummânsın şehâ
Katreyim ben katrenin kârı n'ola

İki âlem-i âfîtâbısın ıyân
Zerre hûrşîdi nice eyler beyân

Pederi Kâmetî-zâde Mehmed Efendî'nin Vefâtına Söylediği Târîhi

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Dedi târîh-i vefâtına kazzî Sıdkî anın
Kâmetî-zâdeye a'lâ-yı İrem ola mekân
Sene 1089

(s. 360)

Mürşidleri Şeyh Himmet Efendî'nin Vefâtına Söylediği Târîh

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Dedim târîh-i fevtin Sıdkî Mevlâdan olup mülhem
Bugün Himmet Efendî Adni kıldı kendine me'vâ
Sene 1105

Gazel-i Tevfika Nesîbâ Hanım¹

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fe'ûlün

Tîr-i nigehin eyledi öz cânıma te'sîr
Cânâ bu kemânkeşlik ile pîr olasın pîr

¹ Şâire-i müşârün ileyhâ Tevfika Nesîbâ Hanım Cidde vâlî-i esbakı Şerîf Paşa'nın hafidesi ve mevâlî-i kirâmdan Sa'îd Sîret Beğ'in kerîmesi ve şâir-i meşhûr Nihâd Beğ'in hemşiresidir 1260 târîhinde vefât etmişdir. Diğer birâderi Küçük Şerîf Paşa Mısır'da reis-i nüzzâr olmuş ve 1303 târîhinde vefât eylemişdi.

Şol nâvek-i gamzen idi dilden geçen ammâ
Çekdi yine ebrû-yı siyeh sîneme şemşîr

Sevdâ ile divâneliğim gördü benim yâr
Kıldı o siyeh kâkülünü boynuma zencîr

Ben Yûsuf-ı sâni desem olmaz mı sana kim
Çün eylediler dilberi bu hüsn ile ta'bîr

Lutfundan eger olsa Nesîbâ'ya da ruhsat
Binde birisin eylese ahvâlini takrîr

Nesîbâ Hanım'ın Bâlâdaki Gazelini Şâire-i Meşhûre Leylâ Hanım'ın Tahmîsi

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fe'ûlün

Etmekde iken bu dil-i pür-yâreme tedbîr
Ol çeşm-i siyeh-kâr yine eyledi teshîr
(s. 361)

Saplandı hemân sîne-i mecrûhuma bin tîr
Tîr-i nigehin eyledi öz cânıma te'sîr
Cânâ bu kemânkeşlik ile pîr olasın pîr

Cürmüm ne idi söylemedin ey gül-i ra'nâ
Bezm-i gam u mihnetde bıraktın tek ü tenhâ
Rahm eylemedin hâl-i perîşânıma kat'â
Şol nâvek-i gamzen idi dilden geçen ammâ
Çekdi yine ebrû-yı siyeh sîneme şemşîr

Hasretle yanıp yakılarak bu dil-i bî-mâr
Gâhîce figânından eder âlemi bî-zâr
Dikkatle nigâh eyleyip ol şûh-ı sitem-kâr
Sevdâ ile divâneliğim gördü benim yâr
Kıldı o siyeh kâkülünü boynuma zencîr

Kimdir bu cihânda sana benzer sanemâ kim
Dünyâda senin var mı nazîrin acabâ kim
Hûrşîdî sana benzeden ey mâhlikâ kim
Ben Yûsuf-ı sâni desem olmaz mı sana kim
Çün eylediler dilberi bu hüsn ile ta 'bîr

Avf etmese noksanını ashâb-ı mürüvvet
Etmezdi bu Leylâ dahi tahmîse cesâret
Arz etmeğe ahvâlini yok dilde liyâkat
Lutfundan eger olsa Nesîbâ'ya da ruhsat
Binde birisin eylese ahvâlini takrîr

(s. 362)

Gazel-i Ferîde Hanım¹

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fe'ilün

Fikr edip baht-ı siyâhım katı yandım bu gece
Cevr-i dil-dâr ile hânemden usandım bu gece

Şol kadar hecrin ile akdı gözümde hûn-âb
Başdan ayağa degin kana boyandım bu gece

Hâb içinde görüp ol mâhı olunca bî-dâr
Şevk-ı hüsnî ile etrafım arandım bu gece

Harc etdimse nola sîm-i sirişkim yoluna
Sen gibi bir meh-i nâ-mihri kazandım bu gece

Şöyle mest etdi beni câm-ı mey-i mihnet-i aşk
Bilmedim yârimi bîgâneyi sandım bu gece

Şeb-i firkat uzadı derd-i mahabbet gibi âh

¹ Kastamonyalı Râşid Efendî'nin kerîmesidir. Cennet-mekân Sultân Abdülmecîd Hân asrı şâirelerindedir.

Gâh hâbîde olup gâh uyandım bu gece

Âh u zârıma bakıp kıldı terahhum bana yâr
Ey Ferîde hele ben andan utandım bu gece

Şâire-i Edîbe Şeref Hanım Tarafından Zeynep Hanım'ın Gazelinin Tahmîsi

Mef'ûlü fâ'ilatü mefâ'ilü fâ'ilün

Arz eyle ârızın gülü şerm ile ahmer et
Kadd-i bülend-i işveni tûbâyâ hem-ser et
Mîhr ü mehi şua-ı cebînle pür-fer et
Keşf et nikâbını yeri göğü münevver et
Bu âlem-i anâsırı Firdevs-i enver et
(s. 363)

Reftârın ile eyle hacîl serv-i ar'arı
Pest eyle kadr-i sünbül ü şebbo vü katmeri
Hayretde ko bu hüsn ile hûrî-likâları
....yeni ..... getir havz-ı Kevser'i
Anber saçını çöz bu cihânı mu'attar et

Gerdûna etme devlet için minnet ey gönül
Eyler zuhûr hükm-i kader elbet ey gönül
Çekme meşakkat-i heves-i vuslat için ey gönül
Âb-ı hayât olmayacak kısmet ey gönül
Bin yıl gerekse Hızr ile seyr-i Sikender et

Görüp binâ-yı çarhı kurulmuş düzen gibi
Âlâyîşe kapılma sakın sen de ben gibi
Ol sözünün eri Şeref-i pür-mihen gibi
Zeyneb ko meyli zînet-i dünyâyâ zen gibi
Merdâne-vârî sâde-dil ol terk-i zîver et

İsbât-ı müdde‘â için tahrîf ü sâik

Müverrih-i müstakîm olmak gerekdir nakl ü aklında

O sûreti zabt-ı târîh etmenin üss ü esâsıdır

Mahmûd Celâleddin Paşa

“Târîh-i Osmânî Encümeni” mecmu‘âsının üçüncü nüshasında Abdurrahman Şeref “Beğ’in “Fuâd Paşa Konağı Nasıl Mâliye Dâiresi Oldu” unvânlı makâlesinin intişârına müte‘âkip bunu tavzîh maksadıyla “Kâmil Paşa’nın Sadâreti (s. 364) ve Konak Meselesi”¹ isminde Bâb-ı Âlî vilâyât-ı mümtâze ve muhtâre kalemi müdürü İbnü’l-Emîn Mahmûd Kemâl Beğ tarafından 1328 târîhinde otuz iki sahîfelik bir risâlecik neşr edilmiş idi. Mevzu‘ûun ehemmiyeti İ‘tibâriyle hıyn-ı intişârında yalnız bir göz gezdirmekle iktifâ etdiğim bir kitâbceyî rüfekaden birinin ihtârıyla ahiran tedkîk etdim. Meselenin târîhe ta‘alluku hasebiyle netîce-i tedkîkatımı muhterem Osmânî Târîh ve Edebiyât Mecmû‘asıyla neşrini münâsib gördüm.

Risâlede ber-mu‘tâd Arabgîrli Yûsuf Kâmil Paşa dastanı tekrâr edilmiş ve sıdk u kizbe ihtimâli pek tabî‘i bir takım menkûlâtıdan sonra teyîd-i müddeâ için bir takım vesâik gösterilmiştir. Bu meyânda sâhib-i eser Mahmûd Kemâl Beğ Harbiye Nezâretinden o zamân Bâb-ı Âlîye gönderilen yıldız evrâkının tasnîfine memûr oldukları sırada tesâdüf etdikleri Cevdet Paşa merhûmun beş cildten müteşekkil Ma‘rûzât unvânlı târîhçesinden de bir iki fikra naklediyor² “Kâmil Paşa’nın Sadâreti ve Konak Meselesi” risâlesine vesîka sûretinde derc olunan fukarât ile bugün Târîh-i Osmânî encümenindeki Ma‘rûzât’da görülen ibârât arasındaki mübâyenet ısbât-ı müdde‘â için ma‘atteesüf tahrîf-i vesâikin bile tecvîz edilmekte olduğunu gösterir berâhindendir.

Böyle nüshası el-yevm encümünde mevcûd ve mahfûz bir eserden nakl edilen fikarâtı tahrîfde beis görmeyenlerin Âtîf Beğ merhûm gibi kâili rahmet Hakk’a intikâl eden bir zâtın hâtîrâtına ve İsmet ve Hikmet ve merhûmların musâhabâtına dâir yazdıkları asâra ne derecelerde itimâm göstermek câiz (s. 365) olacağını tebyinen risâle ve târîhçedeki fikarâtı ayrı ayrı enzâr-ı umûmiyeye vaz‘ ediyorum.

¹ Bu risâlenin zamân-ı intişârında merhûm Kıbrıslı Kâmil Paşa sadâretten çekilmiş ve Hakan-ı esbak tarafından ana da bir konak î tâsı dedi kodusu gazeteler lîşânına düşmüş ve halk risâleyi buna âidzannıyla kapışmış idi.

² Bu mühim târîhçenin 2 ve 3 ve 4’üncü cildleri muahharan Târîh-i Osmânî encümenine tevdi edilmiş ise de en mühim kısımları muhtevî 1 ve 5’inci cildleri ma‘atteesüf ortada kaynamıştır.

“Kâmil Paşa'nın Sadâreti ve Konak Meselesi” risâlesinin ondördüncü sahîfesinden:

“Zât-ı şâhâne mesârif-i askeriye için bina-i külliye isteyüp Fûad Paşa ise vakt u hâle göre geçinebilmek için bütçe muvâzenesini büyük mazhariyet bilerek buna kasr-ı nazar eylediğinden arzû-yı şâhâneye tevfik-i hareket edemiyordu. Hâlbuki bazı mukarrebînin ilkâ'atı ile o günler bazı marûzât geri döndü. Birçok işler geri kaldı. Fûad Paşa âtisinden meyûs oldu ve onun üzerine Âlî ve Rüşdü Paşa ve Kâmil Paşalar ile ledeyul-müzâkere dördü birden istifâ edip kabûl olduğu hâlde febiha olunmadığı takdîrde elbette (niçin istifâ ediyorsunuz) diye taraf-ı şâhânedan vârid olacak suâle cevâben (tutulmuş çıkar yol değildir. Çıkar yol ancak şu ve bu sûretlerden ibâretdir. Başkasına akıllarımız ermiyor denilmek reyini Rüşdü Paşa dermeyân edince cümlesi bu reyi tasvîb etmişler ve Recebin onuncu çeharşenbe gecesi Fûad Paşa'nın konağında bi'l-ictimâ (elhayrû'l-layuahhar) kâidesince bu kararın icrâsını tekîd etdiklerinde Rüşdü Paşa (hele ben bir kere kapıdan Paşayı göreyim o da bu niyetde olmalıdır) gibi sözlerle yan çizdi. Hâlbuki bir gün sonra gerek kendisinin gerek Kapdan Paşanın azilleri vukû buldu. Ba'dehu Kâmil Paşa da dahi eser-i tereddüd görülmekle Fûad ve Âlî Paşalar yalnız kalmışlar ve zoruna bir adamı ileri sürmek münâsib olmayacağını mütâ'alesıyla yalnız ikisi istifâ etmek üzere karar vermişler. Ma'mâfih râbitasız biri serikâra geçip de kendilerini bir sadmeye uğratmak ihtimâlini ve Kâmil Paşa kalıp da sadârete geçerse kendilerini muhâfaza edeceği mülâhazasını der-pîş ederek ona istifâ etmesi husûsunu tavsiye ile onu endîşeden beri kılmışlar. Recebin on ikinci Cuma günü Fûad Paşa istifânâmesini mâbeyn-i hümayûna takdîm eyledi. Ahşâmdan sonra mâbeyinci Hasan Efendi gelip istifâsının sebebini sordukda “ayniyle istifâmda arz ettiğim gibi işin ilerisi ağırdır. Edilecek tedâbîr-i cesime itimâd tam mülûkâneye mevkûfdur. Ben ise bir vakittenberi hakkımda onun sukût ve zevâli (s. 366) âsârını görüyorum. Çâresiz istifâ etdim “diye cevâp vermiş. Hasan Efendi gidip keyfiyeti zât-ı şâhâneye arz ettikde derhâl aldığı emr üzerine gelip Fûad Paşa'dan mühr-i hümayûna istirdâd eyledi. Ferdâsı zât-ı şâhâne Şeyhülislâm Sa'adedîn Efendi'yi celble Fûad Paşa'nın istifâsını ona açdıkdâ Efendi sadârete Safvetî Paşayı sevk edip bu ise hilâf-ı marzî-i şâhâne olarak bir derece iğbirâr tab'-ı humâyûna bâdî olduğu hâlde zât-ı şâhâne Âlî Paşa'nın sadâretini dermeyân etmekle Sa'adeddîn Efendi (o da istifâ edecekmiş) dedikde zât-ı şâhâne (öyle bir şey gelmedi) buyurması üzerine (ihtimâl ki gelmiş yahud gelecektir) demiş ve fi'l-vâki'

yokladıkda Âlî Paşa'nın da istifânâmesi gelmiş de henüz takdîm olunamamış olduğu anlaşılırmıştır. Zât-ı şâhâne sadrâzam ile Harîciye Nâzırının yekdîgeri akabinde istifâlarından örmüş olduğu cihetle tevcihâtı tehrîr etdiginden ol gün makâm-ı sadâret hâlî kaldı. Ve ferdâsı Kâmil Paşa sadâzam oldu. Âlî Paşa'nın istifâsı kabûl olunmadığı cihetle makâmına devâm ile berâber Fûad Paşayı da meclis-i vâlâ riyâsetini kabûle teşvîk eylerdi. Fûad Paşa ise istiğnâ ederdi. Bu cihetle meclis-i vâlâ riyâseti bir hafta boş kaldı. Ba'dehu zât-ı şâhâne Fûad Paşayı celb ve bizzât iknâ ile meclis-i vâlâ reîsi nasb etdi. Fûad ve Âlî ve Kâmil Paşalar arasındaki arkadaşlık uhuvvet derecesinde iken bir nevi rekâbeti mutazammın olmuştur. Fûad Paşa bu dakîkayı pek a'lâ tefehhüm ve tefattun etdiği hâlde tefevvüh etmezdi lâkin ondan sonraki harekâtını bu dakîkaya tevfiik ede gelmiştir. Ma'rûzât'daki ibâre.

“Ber-vech-i bâlâ masârif-i askeriye için zât-ı şâhâne mebâliğ-i külliye isteyip Fûad Paşa ise vakt u hâlde göre geçinebilmek için bütcenin muvâzenesini büyük muzafferiyet bilerek buna hasr-ı nazar eylediginden arzû-yı şâhâneye tevfiik-i hareket edemiyordu. Hâlbuki bazı mukarrebînin ilkâatı üzerine bazı ma'rûzât geri döndü. Birçok işler geri kaldı. Fûad Paşa âtisinden meyûs oldu. Ve hemen Âlî ve Rüşdü ve Kâmil Paşalar ile ledeyyil-müzâkere dördü birden istifâ edip kabûl olunursa febihâ olunmadığı takdîrde elbette (niçin istifâ ediyorsunuz) deyu vârid olacak suâle pâdişâhiye cevâben (tutulan usûl çıkar yol değildir çıkar yol ancak şu ve bu sûretlerden ibâretidir başkasına akıllarımız ermiyor) denilmek (s. 367) reyini Rüşdü Paşa dermeyân edince cümlesi bu reyî tasvîb etmişler Recebin onuncu çehârşanbe gecesini Fûad Paşa'nın konağında bi'l-ictimâ (el-hayrû'l-layuahhar) kâidesince bu kararın icrâsı tekîd olundukda Rüşdü Paşa (hele ben bir kere Kapdan Paşayı göreyim o da bu niyetde olmalıdır) gibi sözlerle yan çizmiş hâlbuki gerek kendisinin gerek Kapdan Paşanın bir gün sonra azilleri vukûa gelmiştir. Ba'dehu Kâmil Paşa da dahi eser-i tereddüd görülmekle Fûad ve Âlî Paşalar yalnız kalmışlar ve zoruna bir adamı ileri sürmek münâsib olmayacağını mütâ'alasına binaen yalnız ikisi istifâ etmek üzere karar vermişler. Ma'mâfih râbitasız biri serikâra geçip de kendilerini bir sadmeye uğratmak ihtimâlini ve Kâmil Paşa kalıp da sadârete geçerse mümkün mertebe kendilerini muhâfaza edeceği mülâhazasını der-pîş ederek ona istifâ etmemesi husûnu tavsiye ile onu endîşeden beri kılmışlar. Recebin on ikinci Cuma günü Fûad Paşa istifânâmesini mâbeyn-i hümâyûna takdîm eyledi. Ahşâmdan sonra mâbeyinci Hasan Efendi gelip istifâsının sebebini sordukda “ayniyle

istifânamemde arz ettiğim gibi işin ilerisi ağırdır. Edilecek tedâbîr-i cîsme itimâd-ı tamm-ı mülûkâneye mevkûfdur. Ben ise bir vakitdenberi hakkımda onun sükût ve zevâli âsârını görüyorum. Çâresiz istifâ etdim. “ diye cevâp vermiş Hasan Efendi gidip keyfiyeti zât-ı şâhâneye arz ile derhâl aldığı emr üzerine gelip Fûad Paşa’dan mühri hümayûna istirdâd eyledi. Ferdâsı zât-ı şâhâne şeyhülislâm Sa‘adedîn Efendi’yi celble Fûad Paşa’nın istifâsını ona açdıkdâ Efendi sadârete Safvetî Paşayı sevk edip bu ise hilâf-ı marzî-i şâhâne olarak bir derece iğbirâr-ı tab’-ı hümayûna bâdî olduğu hâlde zât-ı şâhâne Âlî Paşa’nın sadâretini dermeyân etmekle Efendi (o da istifâ edecekmiş) dedikde zât-ı şâhâne (öyle bir şey gelmedi) diye buyurması üzerine (ihtimâl gelmiş yahud gelecektir) demiş ve fi’l-vâkî yoklandıkda Âlî Paşa’nın da istifânâmesi gelmiş de henüz takdîm olunamamış olduğu anlaşılmış. Zât-ı şâhâne sadrâzam ile Harîciye Nâzırının yekdîgeri akabinde istifâlarından ürkmüş olduğu cihetle tevcihâtı tehîr etmekle ol gün makâm-ı sadâret hâlî kaldı. Ve ferdâsı Kâmil Paşa sadâzam oldu. Âlî Paşa’nın istifâsı kabûl olunmadığı cihetle makâmına devâm ile berâber Fûad Paşayı da meclis-i vâlâ riyâsetini kabûle teşvîk eylerdi. Fûad Paşa ise istiğnâ ederdi. Bu cihetle meclis-i vâlâ riyâseti (s. 368) bir hafta boş kaldı. Ba’dehu zât-ı şâhâne Fûad Paşayı celb ve bizzât iknâ ile meclis-i vâlâ reîsi nasb etdi. Bu sûretle Fûad ve Âlî ve Kâmil Paşalar aralarındaki uhuvvet mutazammın-ı rekâbet olmuşdur. Fûad Paşa bu dakîkayı şifâhen ifâde etmez ise de ondan sonraki harekâtını bu dakîkaya tevfiik ede gelmişdir. Ba’dehu Fûad Paşa ser-asker olarak evvelkiden ziyâde mukbil ve makbûl olmuşdur.

Kâmil Paşa’nın Sadâreti ve Konak Meselesi Risâlesinden:

Kâmil Paşa da Âlî Paşanın mahrem-i esrârı ve tercümân-ı efkârı idi. Âlî Paşadan geçemezdi. Üçü (Âlî, Kâmil, Fûad Paşalar) sanki birbirine zencîr gibi merbût idiler. Ve zât-ı şâhâne Âlî Paşadan müteneffir ise de üçünün arasındaki refâkat âdeta uhuvvet derecesinde olmağla onları yekdîgerinden ayırmak müşkil idi”

Ma‘rûzât’daki ibâre:

Fûad Paşa o zamân mücerred umûr-ı devleti ıslâh etmek dâîyesinde olduğu hâlde Âlî Paşadan geçemediği cihetle onun bu gibi âmâlini tervice kendisini mecbûr görüyordu. Ve meclis-i vâlâ reîsi olan Kâmil Paşayı kalben sevmez ise de Kâmil Paşa Âlî Paşanın hemdemi ve ahşâmcılarının reîsi olduğuna mebnî Âlî Paşa da ondan geçemezdi. Bu cihetle üçü birbirine zencîr gibi merbût idiler ve zât-ı şâhâne Âlî Paşadan müteneffir ise de üçünün aralarında refâkat bir nevi uhuvvet raddesinde olarak onları

yekdîgerinden ayırmak müşkil olduğundan heyet-i vükelâ beyne'n-nâs makdûh oldukları gibi vüsûk ve itimâd-ı mülûkânededen dahi mahrûm idiler.

-Tahrîfâtı ibârelerde kolay bulabilmek için altları çizilmiştir-

-Mecmû'a-

Dahi kimden ümîd-i sıdk edersin Nâbiyâ bilmem

Sabâhın bir nefesde nısfı kâzib nısfı sâdıkdır

(s. 369)

Gazel-i bî-nazîr-i Nedîm-i Kadîm ¹

Mef'ûlü fâ'ilatü mefâ'îlü fâ'ilün

Derdin nedir gönül sana bir hâlet olmasun

Sad el-hazer ki sevdiğin ol âfet olmasun

Geh hançer-i tegâfûl geh nize-i itâb

Ol mest-i nâz, mest-i mey-i nahvet olmasun

Bîgâne meşrebâ bize tâ key tegâfûlün

Bir âşinâ nigâha da mey fırsat olmasun

Ey andelîb-i nâle-i âteş-feşânî ko

Tereddüd-i mizâc-ı nâzik-i gül sıklet olmasun

Gelmez o şûh meclise ağyâr gelmese

İster ki arz-ı hâle bile ruhsat olmasun

Merhem-pezîr olmadı zahmım benim Mesîh

Etme ilâc beyhude gel zahmet olmasun

Şâyed eser ede nefse-i âteşini hayf

Söylen Nedîm-i zâr ile germ-ülfet olmasun

---

¹ Nedîm-i Kadîm 1080 senesinde vefât etmiştir.

Nazîre Nedîm-i Meşhûr

Mef'ûlü fâ'ilatü mefâ'ilü fâ'ilün

Rûyun bezmde perde-keş-i haclet olmasun
Lutf eyle mihre zerre kadar minnet olmasun

Göstermez oldu la'lini ol hatt-ı nev-sakin
Tahrîm-i hamra nâzil olan âyet olmasun

Ben kûh kûh derd olayım iştiyâk ile
Bâr-ı nigâh o şûha hemân sıklet olmasun
(s. 370)
Hûn-ı cigerle besleyelim, tek o gamzeler
Tâ böyle ser-girân-ı mey-i nahvet olmasun

Zahm urma bûy-ı gül dahi olursa âşıkın
... tîğ-i nâza meded zahmet olmasın

Zînhâr bülbülün dahi talit-i hüsn ile
Gülbün-i nahil etdiği ol kâmet olmasun

Kira eden o pençe-i müjgânı hep yine
Dilden rubude eylediği tâkat olmasun

Aldı bu nazm-ı nev-selefin namın eyledim
Sayışinde ol sana hem külfet olmasın

Nedîm-i Kadîm'in Bâlâda Geçen Gazelinin Nedîm-i Meşhûr Tarafından Taştîri

Mef'ûlü fâ'ilatü mefâ'ilü fâ'ilün

Derdin nedir gönül sana bir zahmet olmasun

Bîmâr eden bu gûne seni râhat olmasun
Bizden tesettür etme abes külfet olmasun
Bîcâ tabîbe varmağa hiç hâcet olmasun

Sad el-hazer ki sevdigin ol âfet olmasun

*Geh hançer-i tegâful ü geh nîze-i itâb
Taraf-1 güle şikeste vü ebrûda pîç ü tâb
Baksan egerçi elde değil sâgar-1 şarâb
Ammâ henüz gamze ser-efgen-i nigeş-i harâb
Ol mest-i nâz, mest-i mey-i nahvet olmasun*

(s. 371)

*Bîgâne meşrebâ bize tâ key tegâfulün
Vey nahl-i nâz yok mu bu yana temâyülün
Açılmaz ise nâhun-1 âhımla kâkülün
Yoğ ise bir kelâma bizimle tahammülün
Bir âşinâ nigâha da mı fırsat olmasun*

*Ey andelîb nâle-i âteş-feşâmı ko
Tâ böyle hiffet eyleme âh u figânı ko
Terk eyle bî-edebliği eşk-i revânı ko
Şebnem misâli sen dahi bâr-1 girânı ko
Terdir mizâc-ı nâzik-i gül sıklet olmasun*

*Gelmez o şûh meclise ağyâr gelmese
Memnûn edin ki kendüye de yâr gelmese
Bir pâre havf-1 serdî-i bâzâr gelmese
Lutf eylemek değil hatt-1 ruhsâr gelmese
İster ki arz-ı hâle bile ruhsat olmasun*

*Merhem-pezîr olmadı zahmum benim Mesîh
Teng oldu cism ü câne bu nuh kubh-1 fesîh
Vermezse ger şifâ-şefe-i dilber-i melîh
Bihbûd olur mu değme nemekden dil-i cerîh
Etme ilâc bihude gel zahmet olmasun*

*Şâyed eser ide nefes-i vapesini hayf
Olmaz enîn-i âşika zîrâ matâ vü keyf*

(s. 372)

Hem mahlasın ki nazm ile etmişdi sell-i seyf
Bu mısra'ı benimçün okurmuş şitâ vü sayf
Söylen Nedîm-i zâr ile germ-ülfet olmasun

Ceddimiz Mehmed Emîrî Çelebi'nin Gazeli

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Mürşid-i kâbil-i irşâd ki derler o biziz
Mazhar-ı feyz-i Hudâdâd ki derler o biziz

Hacle-i tab'ımızın bîkr-i sühan mahremidir
Şâhid-i ma'naya dâmâd ki deler o biziz

Girih-i keşmekeş-i turre-i tarârından
Haşre dek olmayan âzâd ki derler o biziz

Nîm-i bismil-şüde-i tîğ-i tegâfûl değiliz
Küşte-i gamze-i cellâd ki derler o biziz

Peyrev-i Nâbîyiz ammâ ki Emîrî sözde
Feyz-perverde-i üstâd ki derler ki o biziz

Nazîre-i Şeyh Esad Gâlib-i Mevlî

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fa'ilün

Küşte-i gamze-i cellâd ki derler o biziz¹

---

¹ Şeyh Gâlib-i Mevlî gibi mevki'i pek âlî olan bir şâir-i müstesnâ-yı Rûmun, tâc-ı şeyh beyt-i gazel ittihâz eylediği şu ilk mısra'ı Şeyh-i müşârün ileyhî tevellüdünden 34 sene mukaddem memleketi olan Diyârbekirde vefât eden ceddimiz Mehmed Emîrî Çelebiden muktebes veyâ mütevâriddir.

İşte bu zâtın altıncı batında hafidi bulunan bu abd-ı âciz tahdîs-i ni'met kâbilinden olarak bundan kırk sene evvel bir gazel makta'ında şu beyti tahrîr eylemişdi:

Emîr olmak tabî'idir Emîrî şâirân üzre
Olunca ben gibi bir şâir-i sâhib-neseb peydâ

Nûş-ı hûn dile mu‘tâd ki derler o biziz

Sîne pür-âteş ü dil gevher-i aşk ile dolu
Berk-ı hîz ebr-i güher-zâd ki derler o biziz
(s. 373)

Nâ-resâ mısra-ı bercestemize çüb-ı kelîm
Kâdir-i sihr-i nev-îcâd ki derler o biziz

Bî-vücûduz, yine ... mülk-i gamız
Neydeki âteş-i feryâd ki derler o biziz

Es‘adâ ma‘nî-i nev, tıfl-ı nev-âmûz bize
Fenn-i endîşede üstâd ki derler o biziz

Nâmık Kemâl Beğın Gazeli

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Şule dilden cûş eder, sevdâ serimden renk renk
Kıl nigâh âsâr-ı aşka peykerimden renk renk

Sîne-sûz-ı dâğ-ı hicrânım bahâr-ı feyz-i aşk
Lâleler peydâ eder hâkisterimden renk renk

Gâh gark-ı hûn-ı dil, geh rîze-i elmâs pûş
Cevr-i cândır gelen eşk-i terimden renk renk

Rûyun oldukça ziyâ-pâş televvün-i dîdede
Şule-i cevâle kalkar manzaramdan renk renk

Bülbül-i tâvus nakş-ı himmetim eyler zuhûr
Bâğ-ı cennet sâye-i bâl ü perimden renk renk

Şule-ver-i pervâne-i Cibrîl-i feyz-i vahdetim

Nûr akar mişkât-ı arşa şehperimden renk renk

Sâha-i bâğ-ı selâmım sîne-i pür-dâğ ile
Bin gül nûr açılır her ahkerimden renk renk

Âfitâb-ı mahşer-i aşkım ziyâ-pâş-ı şuhûd
Müncelîdir ebr-i rahmet hâverimden renk renk
(s. 374)

Rind-i bezm-i vuslatım mest-i tecellâ-yı sıfât
Cûş eder nûr-ı İlâhi sâgarımdan renk renk

Her cemâl-i pâke Nâmık sîne-sâf âyineyim
Berk urur mihr-i tecellâ cevherimden renk renk

Dâhiliye Nâzır-ı Esbaki Fâik Memdûh Paşa Hazretlerinin Nazîresi

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Âsmân-ı pertev bulur dâğ-ı serimden renk renk
Mihrim olmuşdur cihân tâb u ferimden renk renk

Husrev-i fakrım serimde zahm-ı gûn-â-gûn değil
Olmadı cevherler nümâyân efserimden renk renk

Dîde dûz-ı ravza-i fahr-ı cihânım tâ ezel
Feyz alır rûhâniyân çeşm-i terimden renk renk

Ben tılsım-ı künt-i kenzim bir güherdir her sözüm
Gark-ı envâr oldu âlem cevherimden renk renk

Mest-i ser-germ-i elestim şule-nûş-ı hayretim
Nûr akar meydân-ı haşre sâğarımdan renk renk

Bir aceb tâvus-ı kudsüm gülşen-i lâhûtda

Cennet olmuş cümbüş-i bâl ü perimden renk renk

Nakşbend-i dergeh-i aşkım ki sırr-ı insibâğ
Rû-nümundur ehl-i hâle peykerimden renk renk

Mazhar-ı esmâ-i hüsnayım nükûş-ı mumkinât
Fâik olmuşdur dil-i feyz-âverimden renk renk
(s. 375)

Fâik Memdûh Paşa Hazretlerinin Bâlâdaki Gazelinin Tahmîsi

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Muhtelif ahvâl gördüm dilberimden renk renk
Ben neler çektim belâ-yı ahterimden renk renk
Feyzim artar tâli‘-i bî-yâverimden renk renk
Âsmân pertev bulur dâğ-ı serimden renk renk
Mihrim olmuşdur cihân tâb u ferimden renk renk

Katre-i eşkimle hem-kıymetdir meknûn değil
Hûn-ı dilden la‘l-i nâbın rağbeti efzûn değil
Çevremi her taşı bir yâkûta döndü hûn değil
Husrev-i fakrım serimde zahm gûn-â-gûn değil
Olmadı cevherler nümâyân efserimden renk renk

Pür-günâhım rû-siyâhım haste-i ye’s ü kesel
Mübtelâ-yı renc ü sevdâ beste-i tûl-i emel
Bir ümîdim var cihânda başka yok hüsn-i amel
Dîde dûz-ı ravza-i fahr-ı cihânım tâ ezel
Feyz alır rûhâniyân çeşm-i terimden renk renk

Sûret-i zâhirde gerçi muhtasardır her sözüm
Dûr-bîn, âyine-i âlî-hünerdir her sözüm
Gösterir eflâki lâhûtu eserdir her sözüm
Ben tulsım-ı künt-i kenzim bir güherdir her sözüm

Gark-ı envâr oldu 'âlem cevherimden renk renk

Dûd-ı âhım âteşindir lem'a-pûş-ı hayretim
Nâra yanmış unsurum pertev-fürûş- hayretim
Berk-ı gamdır mey bana âteş-hurûş-ı hayretim
(s. 376)

*Mest-i sergerm-i elestim şule-nûş-ı hayretim
Nûr akar meydân-ı haşre sâgarımdan renk renk*

Rûnumun oldu menâzır-ı rûzun lâhûtda
Kudsiyân hayretde kaldı mesken-i lâhûtda
Her güher bir renge girdi ma'den-i lâhûtda
*Bir aceb tâvus-ı kudsüm gülşen-i lâhûtda
Cennet olmuş cünbüş-i bâl ü perimden renk renk*

Gerçi gün-â-gün nukûş izhâr eder ezhâr-ı bâğ
Hem mülevven şîşede tebdîl-i renk eyler çerâğ
Sâbık değil birdir etmem itikâdımdan ferâğ
*Nakşbend-i dergeh-i aşkım ki sırr-ı insibâğ
Rûnumundur ehl-i hâle peykerimden renk renk*

Dâhiliye Nâzırı Memdûh Paşa Pâk-zât¹

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün(fâ'lün)

Ey Emîrî göster nazmında nûr-ı mu'cizât
Bak ne kudsî gevher eyler yâdigâr-ı kâinât
*Mazhar-ı esmâ-i hüsnayım nukûş-ı mumkinât
Fâik olmuşdur dil-i feyz âverimden renk renk*

Gazel

Nedîm Yolunda:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

---

¹ Yirmi sene evvel tahmîs olunmuşdur.

Kûyunu gezdikce gördüm cüst-ü-cûlar var idi
Dîdelerden cûşîşe âmâde cûlar var idi

Kâmetinle gâliba gülzârı taltîf eyledin
Dikkat etdim servilerde ser-fürûlar var idi
(s. 377)

Mâcerâ-yı hüsnünü söylerdi bülbül bülbüle
Gülşen-i esrâr içinde güft ü gûlar var idi

Bir sen eksikdin tarabgâhında adn-i ülfetin
Kevseri sermest eden meyden sebûlar var idi

Rehgüzârın câ-be-câ dolmuşdur âşıklerle hep
Pâyına müştâk ü cârî âb-rûlar var idi

Cân nisâr ü hâk-pây olmak dilerlerdi sana
Her gönülde böyle cûşân arzûlar var idi

Kangı iklimin sabâsı okşamışdır bilmedim
Sünbül-i zülfünde râz-engîz bûlar var idi

Öyle bir bezm-i tahayyürde buldum ki Nazîf
Zehr-i ye'sinden firâkın neşve-cûlar var idi
Süleymân Nazîf

Nazîre

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Nerde ol demler ki Hakka ser-fürûlar var idi
Sînelerde sâf, kudsî arzûlar var idi

Nahl-i Fevzi perveriş-yâb etmeğe evvelce âh
Âsitân-ı feyze rîzân âb-rûlar var idi

Bir kebûterdi hevâ-yı aşkı, anda rûhumu
Dem-be-dem ihrâk eden âteşli hûlar var idi

Bir sema-i şevk idi meyhane kim sahnında hep
Neşve-efrûz-ı mahabbet mâh-rûlar var idi

Vâdî-i sevdâ değildi gark-ı samt-ı mâtemi
Anda çilgın nağmeler, feyyâz cûlar var idi
(s. 378)

Arz-ı istidâd-ı irfân olmamışdı şûre-zâr
Gülşen-i hestide evvel reng ü bûlar var idi

Şimdi bâtıldır mutâ-ı halk Muhyî bir zamân
Bağy ü butlân ehline müdhiş guluvlar var idi
Muhyiddîn

Nazîre[-i] Emîrî ¹

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün
Bezm-i âlemde ne zîbâ mâh-rûlar var idi
Âfitâb endâmlar kerrubi hûlar var idi

Bâğ-ı aşkın nerde kaldı nâzenîn sâkîleri
Anda sîmîn saklar âyîne-rûlar var idi

Âşıkânın her biri olmuş idi bir gûne mest
Renk renk peymâneler câm u sebûlar var idi

Nerde kalmışdır deyü ol nâzenîn bâğ-ı nâz
Gülistânda güft ü gûlar cüst ü cûlar var idi

---

¹ Bu gazel yirmi otuz sene kadar evvel söylenmiştir.

Bir hayât-efzâ mekân olmuşdur kûy-ı dilberân
Âb-ı cârîler nesîm-i müşg-bûlar var idi

Nâz ile hâmûş idi dilberler ammâ şevk ile
Âşıkânda hoş nevâlar güft ü gûlar var idi

Farkı yokdu bâğ-ı aşkın ravza-i Firdevsden
Bir taraf üşkûfeler bir yanda cûlar var idi

Her biri ser-halka-i cemiyet-i rindân idi
Nüktedân çok âşinâlar nükte-gûlar var idi

Âfitâb-ı hüsnüne olmuş idi haytü'ş-şua'
Nâmını gîsû komuş zer-târ mûlar var idi
(s. 379)

Âsitân-ı dil-rübâ olmuşdu tâ'at-gâh-ı aşk
Secdeler rû-ber zemînler ser-fürûlar var idi

Zevk ile dâd ü sitâd eylerdi anda âşıkân
Aşk şehrinde muazzam çârsûlar var idi

Sanki gûnredir olur fevvâre sâz-ı selsebîl
Nâz eder âb-ı hayâta öyle sûlar var idi

Kalmadı nakş-ı safâ mahv etdi çarh-ı bî-vefâ
Ey Emîrî sînede çok arzûlar var idi

14'üncü Nüshadaki "Arar" Gazellerine Nazîre

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Sanma câha meyl eder, âlâyiş-i dünyâ arar
Rind olan bir ömr-i sevdâ, bir melek-simâ arar

Bak ne hâl-i beyhûdidir bakdığı âyinede
Yâr iken manzûrî gönlüm kendini hâlâ arar

Dem‘a-i çeşmimde görsün cûş eden eşvâkımı
Katre-i nâcizde bir kimse kim deryâ arar

Bir semâvî gamzeden bâl ü per alsın ben gibi
Kim ki evc-i zevk-i hayrânîye istilâ arar

Âh, giryân olmağa kâmınca bir müddet gönül
Her dû âlemden uzak âsûde bir sahrâ arar

Şimdi Muhyî şevk ile tanzîr için eş‘ârını
Hep Emîrî-veş bir üstâd-ı sühan-pîra arar
Muhyiddîn

(s. 380)

Dîger Nazîre

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün
Kenz-i mahfîden haberdâr olmayan dünyâ arar
Zevk-i vuslat bilmeyenler başka bir sevdâ arar

Olmada her zerrede bin dürlü cilve-i rûnümâ
Zerrede, hakbîn olanlar cilve-i manâ arar

Dilberin mihrâb-ı hüsni vâizi tağlît eder
Ehl-i irfân nükte-i “kavseyn-i evednâ” arar

Hamdülillah biz behişt-i ehl-i beyte dâhiliz
Bendegân-ı aşk olanlar öyle bir me’vâ arar

Nûr-ı Hak etdikce tâbân sâha-i idrâkimi

Cevdet-i fikrim nikât-ı hikmet-i Mevlâ arar

Hubb-ı câha neşve-i câmı değışmez ârifân
Dil alâikden müberrâ künc-i istiğnâ arar

Meşreb-i ehl-i fenâyı söyleme bîgâneye
Merd-i aşk ol merd olanlar mahrem-i dânâ arar

Neşe-mend-i bezm-i vahdet olmak isterse gönül
Meclis-i rindân içinde ârif-i yektâ arar

Hazret-i üstâd Emîrî-i ma'ârif-pîşenin
Halka-i fazlında "Hakkı" nûr-ı feyz-ârâ arar

Şâkird-i irfânınız
Kûtâhiye Sultânîsi târîh muallimi
İsmâil Hakkı

Mecmû'a

Arz-ı takdîr ederiz
(s. 381)

Geçen Nüshadaki Gazelimize Nazîre

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Gamzen cihânı yakmada berk-i belâ gibi
Sûziş-i ezelden âh ana mübtelâ gibi

Zulmet misâli olma nümûne memâtdan
Bürhân-ı feyz-i cûş-ı hayât ol ziyâ gibi

Sünbülîstân-ı vecd-i garâm olsa rûhumuz
Dest ursak âh ona gele bir dem sabâ gibi

Ey aşk-ı sâfiyâne anan yokdur ismini

Ma'yûb sîn-i zamânede zannın vefâ gibi

Zerrâtı eyle ref' şu süfli türâbdan
Kastdın felekde sît ise mihr-i semâ gibi

Her nakş-i pâyı ehline hemvâre-Hızır olur
Rehber olur mu dehrde akl ü zekâ gibi

Sonra te'emmül et vatana çâre, evvelâ
Teşhîs-i illet eyle de nabz-ı âşinâ gibi

Mihr ü meh ü nücûm ederim halka münclî
Ben âsümân-ı feyzde subh u mesâ gibi

Muhyî gelir mi âlem-i imkâna bir daha
Pîr-i sühan Emîrî-i mu'ciz-edâ gibi
Muhyiddîn

**95 Hudûdunda Yazılan Bir Mecnû'ada "Varsağı" Ser-levhası Tahtında Şu
Manzûme Görülmüştür ¹**

Bir perî sevmişim hâlimden bilmez
Derdinden ölmüşüm hâtırım sormaz
Bu dünyâ fânîdir kimseye kalmaz
Ağlarım ağlarım giryân gezerim
(s. 382)

N'ola felek bana murâdım verse
Sevdiğim nâz ile yanıma gelse
Lutf u ihsân edip hâtırımı sorsa
Ağlarım ağlarım giryân gezerim

---

¹ Nâzimi bilinemedi.

Yârin siyâh zülfi bölük bölükdür
Benim ciğercigim delik delikdir
Bu dünyâ fânîdir bir gölgelikdir
Ağlarım ağlarım giryân gezerim

Benim sevdiceğim gencecik olsa
Dahi açılmadık goncacık olsa
Boyu uzun beli incecik olsa
Ağlarım ağlarım giryân gezerim

Nâzlı yârim sana keder ermesin
Çeşm-i mestim, seni rakîb görmesin
Bahârında gonca gülün dermesin
Ağlarım ağlarım giryân gezerim

Kanlar akar yaş yerine gözümden
Kanlı yaşım bir siler yok yüzümden
Tıfl-ı aşkın inmez oldu dizimden
Ağlarım ağlarım giryân gezerim

Hûn-rîz imiş gamzesinin cellâdı
Gamzelerdir ol perînin üstâdı
Kan etmektir ol yağının mutâdı
Ağlarım ağlarım giryân gezerim

(s. 383)

Aded: 18

31 Ağustos 1335 [31 Ağustos 1919]

Sene: 2

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası

Etdik şeref-i hıdmet-i ecdâdı ferâmûş
Âsârına eslâfımızın rağbet olunmaz

Birgün bilinir kıymeti mecmû‘amin ammâ
Pek çok aranır ortada mecmû‘a bulunmaz

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu‘ûn-ı sâireye müte‘allik mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmû‘a-i şehriyyedir.

Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretlerinin Târîhi Bir Gazel-i Şâhâneleri

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Şükr ü hamdim anadır cân-ı gönülden ki şekûr
Ehl-i İslâmın olup yâveri kılmış mansûr

Peşte'nin fethi bu dîn ehline câh-bahş oldu ¹
Bu beşâret haberi kıldı cihânı mesrûr

Lîk kâni değilim ben buna Hakdan umarım
Engürüs'ün haber-i fethi dahi ede zuhûr
(s. 384
Münhezim eyleyeler gayret ile küffârı
Cünd-i İslâma vere fırsat u nusret o gayyûr

Ahmedâ zulmet-i küfri giydirip, ol hâdi
Mîhr-i imân ile küffâr iline doldura nûr

Yine Müşârün İleyh Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretlerinin Târîh-i Diğer Bir Gazel-i Şâhâneleri

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Bihamdillah ki kılmış dîn-i İslâmı Hudâ mansûr ¹
Vişegrad ile Estergonu almışlar olup mesrûr

---

¹ Peşte'nin istilâsı Sultân Mehmed Hân Sâlis'in evâhir-i eyyâmı olan 2011 (1011 yanlılıkla 2011 olarak yazılmıştır) senesinde sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'nın sû-i idâresi ile vukû bulmuş ise de Sultân Ahmed-i Evvel'in vâki olan cülûslarından bir sene geçmeksizin sadrazam ve serdâr-ı Ekrem Lâlâ Mehmed Paşa'nın hüsn-i tedbiriyle istirdâd olunmuş ve sultân-ı müşârün ileyh hazretlerinin sinn-i şâhâneleri on dört râddesinde olduğu hâlde bu gazel şükrân edâyı inşâd buyurmuşlar idi.

¹ Vişegrad ile Estergon kala-i metînleri yine sadrazam ve serdâr-ı Ekrem Lâlâ Mehmed Paşa tarafından 1014 senesinde feth ü teshîr olunmuş ve bu feth münâsebetiyle Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretleri İnşâd buyurdıkları bu târîhi gazeli yâdigâr-ı cihân etmiştir.

Guzat-ı müslimîne irişüp avni o Kakhârın
Urup küffâra top-ı kahrı kılmışlar yine makhûr

Çü küffâr iline âteş bıraktılar irüp nâgeh
Aceb mi bu harâretten kral olsa yine mahrûr

Îtâ‘at eyleyip serdâra cân ile çalışmışlar
Duâm oldur ki, indellah olalar cümlesi mecûr

Çün irdi müjde-i fethi bu iki kalanın Bahtî
Aceb mi ehl-i İslâmın şebi kadr olsa rûzı sûr
(s. 385)

Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretlerinin Târîh-i Dîger Hamiyet-pîrâ Gazeli

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘lün

Ey uranlar kılıcı heybet ile küffâra
Cân [u] dilden sizi ısmarlamışım Settâra

Eyledim size duâ ile selâmım irsâl
Siz selâmetde olun düşmen ola bî-çâre

Cengde nâm-ı Hudâyı komanız hiç dilden
Avn-i Hakkı dileyip yalvarınız Gaffara

Umarım hazret-i Hak‘da kiral-ı bed hu
Hep vire şehri ü hisârını gelip yalvara

Ahmedâ hayr duâ eyle guzâte her dem
Diler isen ki muîn ola Hudâ anlara

**Yine Hakan-ı Müşârün İleyh Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretlerinin,
Pederleri Egri Fâtihi Sultân Mehmed-i Sâlis Hazretlerinin İrtihâllerinden
Müteessiran İnşâd-ı Hümâyün Buyurdıkları Mersiye -güne Gazel-i Belîğ-i
Şâhâneleridir**

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâi'lün

Şeh Mehmed rûhunu yâ Rabb ebed mesrûr kıl
Her ne taksîrâtı varsa her birin mağfûr kıl

Kabrine revzenler aç tâ cennet-i Firdevsden
Rahmet-âbâd mezârın bir cihân-ı nûr kıl

Türbe-i anber-siriştin ravza-i Kuds eyleyip
Hemdemin kudsîler ile hem-nîşin-i hûr kıl
(s. 386)

Etdigince hay olanlar hayr ile emvâtı yâd
Adını dillerde yâ Rabb hayr ile mezkûr kıl

Ahmedâ umma vefâ dünyâ-yı fânîden yürü
Ol şeh-i âli-cenâbın kabrini manzûr kıl

**Cennet-mekân Abdulmecîd Hân Hazretlerinin Sultânları Hakkında Âdile Sultân
Hazretlerinin Mersiye-güne Kıt'a-i Garrâları**

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Sulb-i pâk-i hazret-i Abdulmecîd Hândan Hudâ
Beş nefer sultân-ı zî-şân eylemiş idi atâ

Fâtıma Sultân, Refî'ayla Münîre, Nâile
Hem biri Behîce Sultânlar ki cümle dil-rübâ

Gülşen-i dünyâda açılmışdı bunlar gül gibi
Oldular ammâ hazân-ı mevt ile mahv ü hebâ

Süt kuzusu gibi kokarken dehânından lebin
Eyledi zâlim felek agûş-ı mâderden cüdâ

Uçdular bâğ-ı cinâna birbirin ta'kîb ile
Oldular câriye-i bint-i Resûl-ı Kibriyâ

Maksadım bir fâtihayla yâddır ervâhların
Âdile bâkilere sabr-ı cemîl olsun sezâ
(s. 387)

**Âdile Sultanın Zevce-i Muhteremi Mehmed Ali Paşanın Diğer Zevcesinden
Mütevellid Damad-ı Şehriyârı Ethem Paşa Merhum Hakkında Mersiye-gûne
Kıt'a-i Teessür-edâları**

Kabrini ide Mehmed Ali Paşanın Hak
Bağ-ı Firdevs ile ravza-i gülzâr-ı cinân

Cigeri pâresi mahdûmu ki Ethem Paşa
Görmedi ol dahi dünyâda safâ-yı devrân

Zevce-i muhteremi yani Refi'a Sultân
Olacak âzam ... melekût-ı Rahmân

Düştü bîçâre nihâyetde gam u efkâra
Hastalandı cigerin doğradı nâr-ı hicrân

Kûşe-i mâtem u hasretde kalıp zâr u zebûn
Vermedi derdine tedbîr-i etbâ dermân

Âkıbet verdi emânetini göctü Hakk'a
Medfen-i pâkini tenvîr ede nûr-ı Kur'ân

Sonra kalmışdı anın da gözü nûru bir tıfl

Yani kim Mîr Mehmed Ali bir tâze civân⁹

Anı da aldı felek koydu bizi hasretde
İş bu acıların Hak sabrını etsin ihsân

Şüphesiz Âdile bir dâr-ı belâdır âlem
Edelim ruhların Fâtiha ile şâdmân
(s. 388)

**Sultân Selîm-i Sâni Ve Sultân Murâd-ı Sâlis Asr-ı Şâhâneleri Şâirelerinden Hubbî
Hanımın Murassa Gazel-i Ârifâneleri
Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün**

فوضت الى الله هو الرب جليل
حي صمد دام له الفضل جميل

Yok varlığı ısbâtı için gayri tekellûf
العقل له يشهد والنقل دليل

Adl eylesin ol şeh ki diler Hakka takarrub
الشرع شريف والياله □ ببيل

Aksa n'ola dil-i ârızın âbın görüp ey cân
الخنس الى الخنس كما قيل يميل

Bu nazm-ı şehe nice nazîre diye Hubbî
في الحزن مضى العمر هي الان خليل

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Remz ile fehm eyledim aşkın imiş tâ'at bana
Zevk-ı kevneyni bıraktım el verir uzlet bana

⁹ Mehmed Ali Beğ Refi'a Sultân'dan olmayıp Âdile Sultân'ın ihdâ eylediği diğere bir mahderedendir.

İbret ü hayret gözüyle âleme kıldım nazar
Oldu tâ bezm-i elestin lutfu bu dikkat bana

Zerreyim hâke berâber menzilim hûrşiddir
Ehl-i diller himmetiyle geldi bu izzet bana

Gaflete salma beni efsânelerle zâhidâ
Me‘vumundan geçmişim gel eyleme sıklet bana

Mazhar-ı sırr-ı İlâhi eyledim dil hânesin
İffetâ rûz-ı ezelde aşk imiş kısmet bana
(s. 389)

Diyâbakırlı Sırrı Hanımın

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün
Binâ-yı şer‘ bir muhkem kemerdir halka-i tevhîd
Tarîk-ı Hakka doğru râhberdir halka-i tevhîd

Hakîkî mahrem-i esrâr olanlar dermeyân eyler
Ma‘ârif bezmine zerrîn kemerdir halka-i tevhîd

Kemâl-i nefy ü isbâtı alınmaz kal‘a-i âhen
Mahabbet ehline miftâhdır der-i halka-i tevhîd

Hilâl eyler nice bî-vâyeyi bir devr-i dâimdir
Elesti çeşmine bedr-i kamerdir halka-i tevhîd

Zer-i hâlis olur mahv-ı vücûd ile talebkârı
Eder kâl ehlini bir nâr-ı zerdir halka-i tevhîd

Geçer nüh tâkı bir an içre seyr-i lâ-mekân eyler
Hümâ-yı evc-i aşka bâl ü perdir halka-i tevhîd

Ene'l-hak neş'esiyle mest olan âşıklar eymelidir
Hücûm-ı ehl-i inkâra siperdir halka-i tevhîd

Bu yolda nice Rüstem hâke yeksân oldu hasretle
Serâ-yı kurb-ı Hakka bir seferdir halka-i tevhîd

Der-i pîr-i mugâna cân veren ihlâs ile aldı
Alınmaz öyle ekser hünerdir halka-i tevhîd

Gümân-ı lâyı geçse teberrâ bâğ-ı kudsîden
Alır kâm-ı dili feyz-i seherdir halka-i tevhîd

Gubâr-ı pâ-yı âlemdir bu kemter Sırrî-i sûzân
Cenâb-ı hazret-i Hakdan nazardır halka-i tevhîd
(s. 390)

Şâir-i Meşhûr Nef'i Efendinin Bir Mektûbu ¹

Ol yegâne-i devrâne 'alâka ve incizâb-ı derûn ol mertebeden efzûndur ki gencîde-i himyân-ı ta'bîr ve sencîde-i mîzân-ı takrîr olmağa mecâl veya mektûb ile i'lâm ve tavsîline ihtimâl ola.

Husûsa sahbâ-yı hubb u valâları bir vechle hoş-rübâ-yı mahlas-ı bî-riyâ ve tefrika-endâz-ı cemi'yyet sipâhı Havâs u kuvâ olmuşdur ki bir lahza tertîb-i sufûf-ı sûtûr ve zabt-ı kalem-ı manzûm u mensûra tevcîh-i hâtır-ı emr-i muhâldır.

Duâ-yı rif'etlerine muvâzibetimiz tavsili ise bâ'is-i ilkây-ı tasdî' olduğundan gayri hoş-âmed-gûyân ile hemhâl olmağa râci' olmak ihtimâliyle sedd-i bâb-ı tekellüfât ü tayy-ı ta'asufat-ı esiccâ' ve fikarât-ı resm-i hulûs-ı muvalata evfak-ı mülâhaza olunup muhlisâne inhâ olunur ki rişte-i sûtûre-keşîde ve derûn-ı kağıda piçide kılınıp sûret-i mektûbda ihdâ buyrulan cevâhir-i girânbahâ eyemen-i evkâtta vusûl bulup gâh mahbûb-ı zîbâ-mânend sadr-ı sîneye nihâda ve kâh gül-i ra'nâ-sıfat nesîm-i tekrîm ile güşâde kalındıkda her lafzı gevher-i şe[b]çerâğ gibi hâne-i derûnu pür-nûr ve her edâsı câm-ı musaffa-var dimâğ-ı cânı mest-i sahbâ-yı sürûr etdi. Gûyâ ki

¹ Cenâb-ı Nef'i'nin hatt-ı dest-i üstâdâneleri Millet Kütübhanesinde vardır.

Ne nâmedir bu ki hüsn-i beyân-ünvânı
Eder güşâde dil ü tab‘-ı mestmendânı²

Kasîdesini bu mektûba cevâb olmak için nazm etmişiz diyeceğimiz geliyor. Elhak mektûb değil sihr ile masnû‘ matbû‘dur ki endâm-ı bâlâ-yı dil-rübâ gibi mevzûn ve dil-güşâ ve fehvâsı derûn-ı şu‘arâ gibi cevâhir-i ma‘âni ile pür-zîb ü behâdır.

Ol sebebdan yârân-ı safâ dâima düşuna ilbâs-ı per-niyân-ı tahsîn ve güşuna (s. 391) ilkâ-yı cevâhir-i bârekallah u âferîn ile teşrîf ü tezyîn üzrelerdir.

Niyâz-mendizki min ba‘d dahi bu veche üzere bâb-ı mu‘âmele meftûf olup tab‘-ı deryâgirdârlarından sünûh eden leali-i eş‘âr-ı âbdârdan ve ol etrâf u aktârda olan yârân-ı tâze-gûyânın âsârından mümkün olan mertebede irsâlna himmet ve ihtimâm buyrula ki bundan ziyâde ihsân olmaz. Husûsâ ki tâleb-i şifâyı ve şükûhu eş‘ârından mümkün oldukça irsâli lutf-ı ‘azîmdir. Yakınlarda vâki‘olan eş‘ârımızdan Şeyhülislâm hazretlerinin ve hala müteveccih-i Beytu’l-Haram olan biraderleri Abdulazîz Efendi hazretlerine dediğimiz kasîdeler huzûr-ı şerîfe irsâl olundu.¹

Ba‘de’l-yevm dahi sudûr edenlerin îsâlinde ihmâl olunmaz. Bâkî hem-vâre mesned ârâ-yı serîr-i sürûr olalar.

Mine’l-muhibbi’l-müştâk

Nef‘i

Leskofcalı Gâlib Beğ’in Gazeli²

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Şu‘le-i hasret gelür dâğ-ı serimden renk renk

Müncelîdir cevher-i aşk, efserimden renk renk

(s. 392)

Merdüm-i çeşm-i Kelîmim mâlik-i i‘câz-ı aşk

Berk urur nûr-ı tecellî manzaramdan renk renk

Dûzah-ı ‘isyânım ammâ mazhar-ı nûr-ı cemâl

² Nef‘i’nin bu kasîdesi sadrazam Nasûh Paşa hakkındadır 66 beyt olarak dîvânında mevcûddur.

¹ O zaman ekser mektûblara târîh konulmadığından cenâb-ı Nef‘i’nin bu mektûbunda târîh yokdur lâkin beyân eylediği Sa‘adeddîn Efendizâde Abdulazîz Efendi, ikinci def‘a Rumeli sadâretini ihrâzdan sonra 1026 senesinde hacc-ı şerîfe müteveccih olmasına ve ol vakit ikinci birâderi Es‘ad Efendi’de şeyhülislâm bulunmasına nazaran cenâb-ı Nef‘i bu mektûbu 1026 senesinde yazmış olduğu nümâyân olur. Şeyhülislâm Es‘ad Efendi’den evvel de büyük birâderleri Mehmed Efendi şeyhülislâm idi. Nef‘i’nin dîvânında Şeyhülislâm Mehmed Efendi hakkında beş aded kasîdesi ve birâderleri Kazasker Es‘ad Efendi hakkında iki kasîdesi ve Abdulazîz Efendi hakkında bir kasîdesi mevcûddur.

² Namık Kemâl Beğ’in gazeliyle bir nazîresi geçen nüshamızda muharrerdir.

Şu‘le-i rahmet gelir her ahkerimden renk renk

Ben o subh-ı âsmânken-i figânım kim olur
Bâğ-ı îcâd-ı âfitâb hâverimden renk renk

Şem‘-i rû-yı yâre yandıkca dil-i pervâne aşk
Bin gül-i hûrşîd açar hâkisterimden renk renk

Hâne-i dilden gelür her subh âh-ı âteşîn
Rûşenâdur dûd-ı hasret micmerimden renk renk

Gâlib ol sûretger-i hüsn-i beyânım kim çıkar
Nakş-ı ma‘nâ hâme-i feyz-âverimden renk renk

Ma‘ârif Nezâreti Mektûbi-i Esbakı Merhûm Hâlet Beğ’in Nazîresi

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Nûr-ı vahdet berk urur dûd-ı serimden renk renk
Semme vechullah, zâhir peykerimden renk renk

Renk alınmaz bü’l-aceb nîreng-i hikmetdir şu‘ûn
Bin ‘avârız rû-nümâdür gevherimden renk renk

Özge bir sûzende-i nâr-ı belâ-yı hasretim
Lâleler peydâ olur hâkisterimden renk renk

Mazhar-ı sırr-ı selâmım hem mücessem şu‘leyim
Bin gül-i hûrşîd rûşen ahkerimden renk renk

(s. 393)

Zîver-i mihnet-i gurûr ... kim ...

Cevher-i ervâh-ı şâhân efserimden renk renk

Rengden renge boyanmış bir garîb âvâreyim

Bin tecellî cilvegerdir her yerimden renk renk

İştîyâk-ı rûy-ı gülfâm ile giryeyim dem-be-dem
Hâletâ rîzân olur çeşm-i terimden renk renk

Nazîre

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Cûş edüp nûr-ı mahabbet sâgarımdan renk renk
Oldu 'âlem neş'e-i aşk-ı serimden renk renk

Kül olup şevkînla savrulsam da ben topraklara
Sûzişim rahşân olur hâkisterimden renk renk

Ben ki bir 'ankâ-yı dehrim olmasın mı dem-be-dem
Kâf-ı 'irfân cümbüş-i bâl ü perimden renk renk

Bir cihân-ı akdes-i nûrum gecem yokdur benim
Doğmada her ân güneşler hâverimden renk renk

Hîre-sâz-ı mihr-i envâr-ı safâ-cûşân olur
Gün gelip düşsem de hâke cevherimden renk renk

Husrev-i aşkım dem-â-dem yağsa Muhyî çok mudur?
Şu'eler o reng-i feyze efserimden renk renk
Muhyiddîn

(s. 394)

**Fâzıl-ı Hamiyyet-şemâil Reşîd 'Âkif Paşa Hazretlerinin Bir Gazel-i Belâgat-
pîrâları**

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Bâlâyâ doğru bir feverân etmek isterim
Taklîb-i tavr-ı devr-i zamân etmek isterim

Halkın suyunca gitmegi bilmez tabî'atım

Ben Hak yolunda hep cereyân etmek isterim

Sevmem sözümde silsile-i zülf uzanmasın
Tahrîk-i gayret-i şüc'ân etmek isterim

Nazm eyleyip hulâsa-i fikri bu ber-vefk-i dil
Ben 'arz-ı bezm-i nükteverân etmek isterim

Ahvâl-i mülk-i millete bakdıkça ey Reşîd
Mânend-i Nîl, hûn-revân etmek isterim

Merhûm Hersekli 'Ârif Hikmet Beğ'in Nazîresi

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Cân 'âleminde bir cevelân etmek isterim
Ben lâ-mekânda tayy-ı mekân etmek isterim

Bîzâr u bî-huzûrum Îlâhî zamânededen
Dergâh-ı 'izzetinde figân etmek isterim

Gördükçe ihtizâzın o serv-i revânımın
Eşkim reh-i gamında revân etmek isterim

Tûfân-ı giryeden sakın ey deşt-i kâinât
Tennûr-ı sînede feverân etmek isterim

Rûhâniyân terâne-i feryâdı gûş edin
Hırmân-ı ehl-i aşkı beyân etmek isterim

(s. 395)

Hâl-i cihâniyâna bakınca değil nizâm
İmkân bulunsa mahv-ı cihân etmek isterim

Hikmet cenâb-ı mîr-i Reşîd-i sühanverin

Her bir sözün kitâbe-i cân etmek isterim ¹
(s. 396)

**Edîb-i Müstesnâ Süleymân Nazîf Beğ Efendi Hazretlerinin Yedinci Nüshadaki
Gazellere Nazîre-i Belâgat-pîrâları**

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Ey dil şehîd-i tığ-i tegâful müsün nesin

Hâtır-ı şikeste vakf-ı tahammül müsün nesin

Dâmân-ı yâre yalvararak düşdün ey gönül

¹ Bu gazel (İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beğ) ma'rifetiyle ve (Külliyât-ı Âsâr) 'ibâresiyle basdırılan Hersekli 'Ârif Hikmet Beğ merhûmun dîvânından tayy olunmuşdur. -'Acabâ niçin- evet, 'Acabâ niçin.

1315 senesinde Teselya'dan Dersa'âdete 'avdetimde Resimli Gazete ile neşr olunan bazı gazellerimi gören 'Ârif Hikmet Beğ bendenizle görüşmek ârzüsünde bulunduğu nâşir-i dîvân İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beğ Efendi beyân ederek kendileri ve birâderleri Ahmed Tevfik ve diğer birâderleri Selîm Beğlerle birlikde Zeynep Sultân Câmi'-i şerîfi karşısındaki hâned meşhûr-ı müşârün ileyhe mülâki olmuşduk.

Gazel-i 'âciziden ve bi'l-hâssa Mehmed 'Âkif Beğ'in mezkûr Resimli Gazetede münderic olan şi'irlerinden bahs ederek du'âlarda bulundu ve hele Mehmed 'Âkif Beğ'in âsârı hakkında pek çok takdîr ve senâlar icrâ eyledi. Ba'dehu Reşîd 'Âkif Paşa hazretlerinin gazellerine nazîre söylediğini bi'l-beyân bâlâdaki gazellerini okudu. Kayd etmekliğime müsâ'ade buyurmasını ricâ etdim. Tekrâr okumağa başladı. Ben defterime kayd ederken İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beğ'e siz de kayd ediniz dedim. Ben evvelce kayd etdim cevâbını verdi. Şimdi -Külliyât-ı Âsâr-'da gayr-i mevcûd, bundan başka vaktiyle mecmû'alar ve risâlelerle merhûmun neşr eylediği birçok gazelleri de gayr-i mevcûddur. Mecmû'amızda ba'zı âsârı bulunan Ra'di Beğ isminde Vefâ sultâniyesi talebesinden Zekî Efendi bu hâle ta'accüb ederek dîvânına derc olunmayan 'Ârif Hikmet Beğ merhûmun bir hayli gazellerini Millet Kütübânesine aldığımız nüshaya derc ve 'ilâve etmek hamiyetinde bulunmuşdur.

Gerek böyle kıymetli gazellerinin amden dîvânına yazılmamasından ve gerek tercüme-i hâline derc olunan fezâyihden dolayı 'âlem-i ervâhda sıkılan cenâb-ı Hikmet bâlâda tahrîr eyledigimiz gazelini bu şekilde vaz' ve ifrâğ ile şikâyet etmez mi?

“Rûhum nihân içinde nihân etmek isterim”
Ben lâ-mekânda tayy-ı mekân etmek isterim

Bî-zâr u bî-huzûrum İlâhî Kemâl'den
Dergâh-ı 'izzetinde figân etmek isterim
(s. 396)

“Haksız ta'arruz eyledi dîvân u şahsıma”
Eşkim reh-i gamında revân etmek isterim

Tûfân-ı giryeden sakın ey deşt-i kâinât
Tennûr-ı sîned feverân etmek isterim

Rûhâniyân terâne-i feryâdı gûş edin
Hirmân-ı cânhurâşı beyân etmek isterim

Hakkımda yazdığı hezeyândan halâs için
İmkân bulunsa mahv-ı cihân etmek isterim

İbnü'l-Emîne ta'n eden ehl-i hamiyetin
Her bir sözün kitâbe-i cân etmek isterim

Dest-i recâ, dehân-ı tevekkül müsün nesin

Etdin meşâm-ı cânımı pür-ğaşy ü pür-şagaf
Ey zülf-i yâr tûde-i sünbül müsün nesin

Gördükde hüsn-i anını yârin dedim ana
Bürhân-ı zî-hayât-ı tekemmül müsün nesin

Her yazdığın gazelle sen ey hâme-i Nazîf
Gülşen-serâ-yı şî'rde bülbül müsün nesin

Sadr-ı Esbak Mahmûd Nedîm Paşa Merhûmun Gazeli

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Ey gülşen-i ümmîde açan gül müsün nesin
Kâkülde bûy-ı hilkat-ı sünbül müsün nesin

(s. 397)

Her bâr-nâz u cevrine yârin medâr olan
Yandım elinden âh-ı tahammül müsün nesin

Hüsnün bana tasavvur-ı lâ ve neam komaz
Ey hânümân-harâb tahayyül müsün nesin

'Aybım eger mahabbet-i dildâr ise benim
Gel mevki-i muhâkemeye zül müsün nesin

Kurtarmadın 'itâb-ı dil-ârâmdan beni
Âşıklık 'âleminde tekâsül müsün nesin

Bilmez dimem derûnumun ahvâlini habîb
Senden şikâyet âh-ı tegâfûl müsün nesin

Bir an Nedîm'e vermedin âsâyiş-i derûn

Âzâr-ı dil-rübâya temâyül müsün nesin

Dâhiliye Nâzır-ı Esbakı Fâik Memdûh Paşa Hazretlerinin Gazeli

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Ey ruh şarâbdan yine gülgül müsün nesin

Güldestesinde beste karanfil misin nesin

Birgün yanar elinden amân el-amân senin

Âfet mi âfitâb mı tahammül müsün nesin

Mahmûr gözlerin süzülür zîr-i turrada

Sermest-i hâb sâye-i sünbül müsün nesin

Meclisde açdı gül gibi cânânı kulkulun

Ey bülbüle terâne-i bülbül müsün nesin

Fâik bana demişdi geçen ol gazâl-i nâz

Sen mâil-i edâ-yı tegazül müsün nesin

(s. 398)

Dîger Nezâir

Gazel

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Birgün bize ol gülbeçenin rağbeti yok mu?

Evkât- vefâyı bilecek sâ'ati yok mu?

Bir bûse bile vermedi pek mümsik imiş yâr

Cândan bu kadar hizmetimin ücreti yok mu?

Dilber beçelerle ediyor cilveler ammâ

Uşşâk-ı cihân-dîdeye bir şefkati yok mu?

Üftâdelere mahşer-i gam ol kara gündür

Hüsnün, o güzel saltanatın gâyeti yok mu?

Uşşâkına her lahza niçün cevri ediyor yâr
Cevri etme kolay mı ‘acabâ zahmeti yok mu?

Hûrşîde bakup mehbeçeler etmeli insâf
Âşıklarının zerre kadar kıymeti yok mu?

Keşf etse bugün lutf edip imâ-yı nigâhı
Yârın bize ‘azm eylemege niyeti yok mu?

Hep öldüren oldur bizi dünyânın Emîrî
Hâllinde beşer ‘âciz olan hikmeti yok mu?

Nazîre-Gazel

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

Hülyâlarımın saltanat ü rif‘ati yok mu?

Ufkunda perestû-yı samimiyeti yok mu?

Nevreste gülüm! ‘Aklımı aldın bu başımdan
Servin leb cûda sana bir Hayretî yok mu?

(s. 399)

Ben ellerini tutmuş idim ra‘şe mı sordun?
Hummâ gibi aşkın güzelim nevbeti yok mu?

Kahr eylemez asla bize dildâr-ı vefâmız
Bir nezd-i İlahî’de anın haşyeti yok mu?

Âhım ile gül sînesi etdi küşâde
Cevher gibi bu gözyaşımın kıymeti yok mu?

Billâh! İçerim zehr-i füsûn-sâzını gel sun
İsbât-ı mahabbetde ölüm gayreti yok mu?

Emdirdi bana bir lebini bûse dilerdim
Yârın bize bir cûdı kadar cevdeti yok mu?

Cânânını pervîz senin görmedi İhsân
Şirin gibi ismin kuru bir şöhreti yok mu?

İhsân Alî Rızâ

Cenâb-ı Fuzûlî'ye Nazîre

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Râm olup fermân-ı aşka kûşe-i meyhâne tut
Neşe-i tahsîl et, sefâsız 'ömrü bir efsâne tut

Cilve-gâh-ı aşk her vîrâneyi ma'mûre bil
Bî-nişân-ı aşk her ma'mûreyi vîrâne tut

Cennet oldu hâsılım âh iltizâm-ı 'akıldan
Ba'demâ 'âkıl görürsen sen beni dîvâne tut

Sırr-ı aşk-ı sermedîden olmak istersen habîr
Sem'ini bir lahza olsun etdiğim efgâna tut

Gel şu lebrîz-i mahabbet gönlümü bir al ele
Dest-i sîmîninde ey meh nûrdan peymâne tut

(s. 400)

Ey hayâl-i gamze çık âteş-serâ-yı sîneden
Sâhil-i deryâ-yı eşvâkımda bir kâşâne tut

Pertev almaksa felekden maksadın Muhyî gibi,
'Âlemi nûr-ı mücessem nefsinin pervâne tut

Muhyiddîn

Nazîre

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bir elinde zülf-i müşgîn bir elinde şâne tut
Sen de hayrân ol yüzün âyîne-i rahşâne tut

Bir zamân at tut cihânda sen de emsâlin gibi
Merd-i bî-kayd ol safâ sür şermi at peymâne tut

Âfitâba serfürû-yı mâhı görsün kâinât
Cem gibi destinde bir peymâne-i şâhâne tut

Şahs-ı nâkıs tutduğu bir kârı itmâm eylemez
Merd-i tâm ol tutduğun her hıdmeti merdâne tut

Mezheb-i 'uşşâkda ebrû-yı cânân kıbledir
Mest-i bî-pervâ-yı tevhîd ol yüzün cânâne tut

Dûrbîn ol hâdim-i mülk ol Süleymânlık budur,
Rülgârın fırsat-ı ikbâlini efsâne tut

Ey Emîrî 'unsur-ı âdemden et kat'-ı ümîd
Dest-i ye'sin bârgâh-ı hazret-i yezdâne tut

Mütezâd

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Mef'ûlü fe'ûlün

Gel bezme vücûdun sebep-i def'-i gam olsun
Olsun beğim olsun
Her kûşe-i dil reşk-i tarabgâh-ı Cem olsun
Olsun beğim olsun

(s. 401)

Mestâne nigezle yürü ey nûr-ı letâfet

Ey meyve-i kudret
Lutf eyle bana bûse rakîbe sitem olsun
Olsun beğim olsun

Tek meclisine gelmesin ey dilber-i şîrîn
Sûfi-i bed-âyîn
İsterse varıp Ka‘be’ye Şeyhu’l-Harem olsun
Olsun beğim olsun

Sensin yalnız sevdiğim ey yâr-ı edîbim
Yok başka habîbim
Âyât-ı hatt-ı hüsnüne işte kasem olsun
Olsun beğim olsun

Gel encümen-i ‘işrete ey dilber-i ‘âlî
‘Arz et o cemâli
Dünyâ evi ‘uşşâkına reşk-i İrem olsun
Olsun beğim olsun

Gel meclise iç bâde kızarsın ruh-ı mümtâz
Kıl nağmeye agâz
Bir başka cihân başka safâ başka dem olsun
Olsun beğim olsun

Görmezse Emîrî şeref -i va‘d-i dehânın
Ey revnakı cânın
İsterse bu dünyâ ‘adem-ender ‘adem olsun
Olsun beğim olsun

Nazîre

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Mef'ûlü fe'ûlün

İclâl ile isterse cihân muhteşem olsun

Olsun beğim olsun

İster yıkılıp sâha-i derd ü elem olsun

Olsun beğim olsun

Endîşe değildir bana nîk ü bed-i 'âlem

Gamdır bana hem-dem

Yalnız bana hüsrân ü melâl ü sitem olsun

Olsun beğim olsun

Pek çok çekeyim cevr ü cefâ tâ o kadar kim

Görse beni her kim

Ahvâlîme hayretle bakıp lâl-ı gam olsun

Olsun beğim olsun

İsterse felek sâ'ikalar bârikalarla

Şârikalarla

Kahhâr-ı vücûd olmada sâbit-kadem olsun

Olsun beğim olsun

Kaddim gam ile benzesin isterse hilâle

Ta'n etme bu hâle

Hürşîd-i felek ister ise câm-ı Cem olsun

Olsun beğim olsun

Encâmı Kemâl'in ki zevâl oldu Emîrî

Söyletme fakîri

Varsın da bu 'âlem 'adem-ender 'adem olsun

Olsun beğim olsun

Mekteb-i Mülkiyeden: Kemâleddîn

(s. 402)

13'üncü Nüshada Mevcûd "Sana" Gazellerine Nazîre

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün fâ'ilün

İnfi'âl etdin niçin bilmem ne yaptım ben sana

Bir zarar gelmezdi ey ahû-nigeh benden sana

Sevdiğim rûhum dedimse bir hata mı eyledim

Ben seni sevmem dese ydim hışm ederdin sen bana

Yok güzellerde nazîrin kibriyânın lutfudur

Vech-i zîbâ-i hoş-edâ billûrdan gerden sana

‘Âleme karşı benim de kadrimi eyle kıyâs

Oldu dünyâ ben seni sevdim diye düşmen sana

Hâlîme ağlardın ey meh, külbe-i ahzânıma

Câm-ı hûrşîdi felek yapsaydı bir revzen sana

İnkisâr etmem seninçin eylerim her dem du‘â

Sevdiğin münkâd ola ey yâr-ı müstahsen sana

Oldular ehl-i hased hançer be-dest-i iftirâ ¹

Ey Emîrî lâzım olmuşdur demirden ten sana

Aynen Mektûb

Meftûnu bulunduğum fazl u kemâlinize –velev gıyâbî olsun- müebbed bir hürmet beslemekle mübâhîyim.

---

¹ Bu gazel ol vakt yazılmış ve dizilmiş ise de ancak bu nüshaya sıkışdırılabılmışdır.

Hâme-i ‘îrfân ve kemâlinizin bir enmûzec-i fesâhat ve belâgatı olan târîh-i edebiyâtınızı okudukca her cümlesinden bir ders-i ‘ibret her ibâresinden bir hisse-i hikmet alarak feyz-yâbım. Bundan dolayı da zât-ı ‘âlî-i üstâdânelerine (s. 403) medyûn-ı şükrânım. Envâ‘-ı ezhâr-ı eş‘âr ile müzeyyen olan o hadika-i edebînin son nüshasında Kemâl Beğ merhûmun bir gazel-i hakimânelerini okumakda iken pek çok sene evvel nasılsa zâyi‘ edip dîger bir sûretini bulamadığım –merhûmun inşâ eylediği- bir na‘t-ı şerîfin ilk ve son beyitleri hâtırıma geldi bu vesile ile sâlifü’l-arz hıssiyât-ı ihtirâm-kârânemi zât-ı ‘âlî-i fâzılânelerine ref‘ ü takdîm etmekle berâber manzur-ı ‘âlîleri buyrulacak olan o kıymetli eserin târîh-i edebiyât dîger bir nüshasında ikmâli mümkün ise lutf buyrulmasını –zât-ı ‘âlîlerinin bir hazîne-i ‘ilm ü edeb olduklarını bildiğim için- istîrâm şu ‘arîza-i çâkerânemin sâik-i tahrîr ve takdîmi oldu.

İşte Fâzıl-ı Muhterem! Na‘t-ı şerîfin İlk ve Son Beyitleri:

“İdüp fülk-i cihân-peymâ-yı dil ‘azm-i yem-i ma‘na”

“Açıldı bâdbân-ı aşk bismillah-i mecrahâ”

“Burak-ı himmetim mi‘râc-ı seyr-i feyz olup Nâmık”

“İrişdi sidre-i i‘câza sübhânellezi esrâ”

Bâkî: Tasdî‘âtımın ‘afvını ricâ ve niyâz ederek ve iki mübârek ellerinizi öperek îfâ-yı vazîfe-i hürmet eylerim efendim.

24 Kânûn-ı Evvel 334 [24 Aralık 1918] Hürmetkârınız

‘İrfân

Mecmû‘a

Târîhinden müstebân olduğu üzere bu mektûb yedi sekiz mâh mukaddem alınmışdı. Lâkin her istenilen şeyin her zamânda yetişmesine Mecmû‘amızın hacmi müsâ‘id olmadığından ol vakitdenberi mecmû‘adan mecmû‘aya devr olunup kalıyordu. Bundan dolayı sâhib-i mektûbun, hakkımda beslediği hürmet-i gıyâbiyeye ‘arz-ı teşekkürle berâber tehhirinden dolayı ma‘zeretimin kabûlünü ricâ ederim. (s. 404)

O manzûme-i muvahhidâne, Kemâl Beğ merhûmun mahdûmu ve ‘âilesi tarafından tertîb ve 1326 senesinde neşr olunan –Külliyât-ı Kemâl tab‘olunuyor- serlevhasıyla neşr olunan matbû‘ risâlede mevcûddur.¹

İşte yazıyoruz:

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

İdüp fülk-i cihân-peymâ-yı dil ‘azm yem-i ma‘na

Açıldı bâdbân-ı aşk bismillahi mecrahâ

Zihî fülk-i cihân-peymâ ki feyz-ı bâdbânından

Gelir gülbân ki Bismillahi mecraha vü mürsehâ

Hoşâ mülk-i cünûn kim rû-nümâdır her fezâsından

Kenâr-ı sidre-i himmet, civâr-ı ‘arş-ı istiğnâ

Hoşâ mülk-i derûn kim rûşenâdır her sevâdından

Kemâl-i kudret-i Bârî, meâl-i hikmet-i eşyâ

Sen ol mescûd-ı ‘âlemsin ki zülf ü ebruvânındır

Nutâk-ı Ka‘be-i ‘ulyâ, revâk-ı mescid-i Aksâ

Sen ol nûr-ı Cemalullâhsın kim hüsn ü aşkındır

Çerâğ-ı leyle-i esrâ, serâğ-ı kurb-i ev-ednâ

‘Aceb bir Ka‘be-i ‘ismetsin ey hûr-i behiştî kim

Olur hâk-i harîmin secde-gâh-ı Âdem ü Havvâ

‘Aceb bir Mushaf-ı hikmetsin ey feyz-i İlâhî kim

Eder her nakş-ı hüsnün şerh-i râz-ı ‘alleme’l-esmâ

Kitâb-ı hüsnünün her safhası bir sûre-i i‘câz

Hatt-ı ruhsârının her nüktesi bir âyet-i Kübrâ

¹ Külliyât-ı Kemâl; yazık ki tamamen neşr edilemedi.

Felek beytü'l-harâm-ı vuslatında zâir ü dâir
Melek bâbü's-selâm-ı himmetinde tâir-i ma'nâ

(s. 405)

Olur kudsiyân-ı âteş-perest-i mihr-i dîdârın
Zihî mihr-i tecellî-fer, zihî dîdâr-ı feyz-ârâ

'Ukûl âşüftedir idrâk-ı sırr-ı şân ü zâtında
Tebârek zâtıke'l-akdes, te'âlâ şâneke'l-a'lâ

Vücûdun ferd-i mutlak, fıtratın hayretih-i imkân
Olur, şâhid-i vücûb zâtına dünyâ vü mâfihâ

Eder mihr-i cemâlin rûşenâ her zerre-i 'âlem
Vücûd ancak senindir yâ İlâhe'l-hüsn âmennâ

Cemâlin ol perestişgâh-ı vahdetdir ki olmuşdur
Ham-ı ebrûsu mihrâb-ı salât-ı hazret-i Mevlâ

Burak-ı himmetim mi'râc-ı seyr-i feyz olup Nâmık
İrişdi sidre-i i'câza Sübhâne'l-lezî esrâ

Te'vîl Götürmez!

Geçen nüshamızda Bâb-ı 'Âli vilâyet-i mümtâze ve muhtâre kalemi müdiri İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beğ'in (Kâmil Paşa'nın Sadâreti ve Konak Meselesi) ismindeki risâlesinde ısbât-ı müdde'â için vesâik-i târîhiyeyi ne sûretle tahrîf eylediğini yazmışdık. Mahmûd Kemâl Beğ Tarîk gazetesiyle buna dâir bir varaka neşr ettirmiş olmakla hakikat-i hâlin enzâr-ı 'umûmiyede bir kat daha tebyîni için mezkûr varakayı ve Vakıf gazetesiyle yazdığım cevâb-ı muhtasarı nakl ile îzâhât-ı lâzime i'tâsını münâsib gördüm.

Tarîk gazetesinin 2 Ağustos 1335 târîhli [2 Ağustos 1919] ve 13 numaralı nüshasından:

Târîhi Vesîkalar Etrafında

“Osmânî Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası”nın son nüshasında “Kâmil Paşa’nın Sadâreti ve Konak Meselesi” ünvanlı eser-i ‘âcizâneme dâir “İsbât-ı Müdde‘â İçin (s. 406) Tahrîf-i Vesâik” ser-levhalı bir varaka görüldü. Sâhib-i varaka dokuz sene evvel neşr edilen bu esere “*mevzû‘unun ehemmiyeti i‘tibâriyle hıyn-ı intişârında yalnız bir göz gezdirmekle iktifâ ve ‘rûfekâdan birinin ihtârıyla ahîren tedkîk*” eylediğini söylüyor. Hâiz-i ehemmiyet olan¹ bir eseri –hıyn-ı neşrinde- yalnız bir göz gezdirip dokuz sene sonra tedkîka lüzum görmenin elbette bir sebab-i cebri vardır. Fakat bu sebebi sormak benim için iltizâm-ı mâlâyelzendir. Mâhiyet-i mahsûsası nazra-i evvelde nümâyân olan varaka-i mezbûre cevâbdan müstağni ise de birkaç söz söylemek fâideden hâlî görülmedi.

Cevdet Paşa merhûmun (Ma‘rûzât) nâmındaki târîhçesinden nakl etdiğim vesâikdeki tahrîf bakalım ne imiş: Bizim risâlede “zât-ı şâhâne masârif-i askeriye” demiş. Sâhib-i varakanın Târîh-i Osmânî encümeninde mahfûz bulunduğunu söylediği Ma‘rûzât nüshasında “bervec-i bâlâ masârif-i askeriye için zât-ı şâhâne” yazmış fikranın mâkablını risâleye derc etmediğim için bi’t-tab‘! “bervec-i bâlâ” yı yazmamışım. “Zât-ı şâhâne”yi başa “masârif-i askeriye”yi aşağıya getirmişim. Nüsha-i mahfûzda “masârif-i askeriye” mukaddem “zât-ı şâhâne” muahhar derc olunmuş. Tahrîf denilen dîger cümleler ve kelimelerin ale‘l-umûm bu kabilden olduğunu isbâta hâcet yok. Zirâ sâhib-i varaka onların altına işâret-i mahsûsa koymuşdur ki tahrîfin ne olduğunu ve muharefiyeti iddi‘â olunan risâledeki fikrat ile varakada münderic menkûlât arasında medlûl i‘tibâriyle asla mugâyeret bulunmadığını –jeng-i garazdan mutahhar olan- her göz görür.

Ma‘hazâ bu takdîm ve tehîri ve ba‘zı kelimâtda nefy ü isbâtı tensîb ve icrâ eden ben değilim. Risâlemdeki vesâiki Târîh-i Osmânî encümenindeki nüshadan değil Paşa merhûmun hatt-ı destiyle muharrer ve Bâb-ı Âlî’de mahfûz olan mecmû‘a-i müsvedâtdan nakl eyledim. Sâhib-i varaka arzû ederse mecmû‘ayı görür, menkûlâtdan

¹ Târîh-i Osmânî’nin tenvîre muhtâc pek çok nikâtı dururken “ Kâmil Paşa’nın Sadâreti ve Konak Meselesi” ni şâyân-ı tedkîk bir mesele hâline koymak hâtırımdan geçmemiş ve risâlenin ehemmiyeti derecesinde hıyn-ı intişârında göz gezdirilmekle iktifâ etmiş ve evvelki makâlede de bu ciheti telmihen zikr etmişdim. Bu defa da madde ve risâlenin ehemmiyetinden değil tahrîf-i asâra cüretinden dolayı meseleyi mevzû‘ bahs ve makâl eyledim.

bir kelime bile tahrîf olunmadığını anlar. Söyleyecek bir söz daha var “‘Âtîf Beğ merhûmun hatîrâtına Hikmet ve İsmet Beğlerin musâhabâtına ‘âid eserlerime” i‘timâd göstermek câiz olup olmayacağını, sâhib-i varaka emîn olsun ki kimse kendinden sormaz (s. 407) ve bu abd-i hakîr hakkında bir hüküm vermek için onu şehâdetine ferd-i âferîde ihtiyâç hissetmez. Baki cenâb-ı Rabb-i bîçun bizi garaz-ı fâsitleden masûn buyursun

İbnü'l-Emîn Mâhmud Kemâl

Vakit gazetesinin 8 Ağustos 1335 [8 Ağustos 1919] târîhli nüshasından:

Târîhi vesîkaları tahrîf meselesi

İbnü'l-Emîn Mâhmud Kemâl Beğ'in isbât-ı müdde'â zımnında târîhi vesîkaları ne sûretle tahrîf etdiğine dâir Osmânî Târîh ve Edebiyât mecmu'asına yazdığım makâleye cevâben Tarîk gazatesi ile münteşir varakasını gördüm. Vesâik-i târîhiye hatta imlâsı bile tebdîl edilmeksizin nakl edilmek lâzımeden iken takdîm ve tehîr-i ibârâtın tecvîz edildiği i'tiraf ediliyor. Tâhrifâtın denildiği gibi böyle takdîm ve tehîr-i ibârâta maksûr ve münhasır olmadığı Osmânî Târîh ve Edebiyât mecmu'asına münderic ve işârât-ı mahsûsa mevzu'ibârâtdan pek 'alâ anlaşılabilir. Ahvâl-ı hâzıra münâsebeti ile cerâid-i yevmiye sûtûnlarının bu gibi mübâhisi derce müsâ'id olmamasından cevâben mufassal ve muvazah mecmû'anın Ağustos nüshasına derc edilecektir.

Hakîkatı safsata ile örtmek seyyiesinde hiçbir bahsin kurtulamayacağına en bâhir bir misâl olarak Mâhmud Kemâl Beğ'in varakası gösterebilir.

Mâ'lûmât-ı târîhiyeyi vesâik ile tesbîtde bir takım usûl ve kavâ'id vardır ki nakledilen vesâikin imlâsını bile aynen geçirmek satırlarını -bi'l-hâssa mahkûkâtda işâret eylemek bu kavâ'idin en basitlerindedir. Bu gibi kavâ'id-i mahsûsaya ri'âyet edilmeksizin nakledilen vesîkalar asla ihticâca sâlih 'adedilemez. İmlâyı aynen nakl bu sûretle zârûri olduğu halde takdîm ve tehîr-i cümel ve kelimâtda kât'iyen câiz olamamak tabî'i değil midir?

İ'tirâf olunduğu gibi vesîkalarda yalnız kelime ve cümlelerin takdîm ve tehîri ile iktifâ edilmediği geçen nüshada münderic işâretli ibârâtdan pek güzel anlaşılacak ve âtîdeki ibâre farkları hâkîkatî pek güzel göstermektedir:

Mâhmud Kemâl Beğ'in Risâlesinden

Ba'dehu Kamil Paşada dahi eseri tereddüd görülmekle Fuâd ve Âlî Paşalar yalnız kalmışlar ve zoruna bir adamı ileri sürmek münâsîp olmayacağı mütâla'asıyla

yalnız (s. 408) ikisi isti'fâ etmek üzere karar vermişler. Ma'mâfih râbitasız biri serikâra geçip de kendilerini bir sadmeye uğratmak ihtimâlini ve Kâmil Paşa kalıp da sadârete geçerse kendilerini muhâfaza edeceği mülâhazasını der-pîş ederek ona isti'fâ etmemesi husûsunu tavsiye ile onu endîşeden beri kılmışlar.

“Ma'rûzât” dan:

Ba'dehu Kâmil Paşa da dahi eser-i tereddüd görülmekle Fuâd ve Âlî Paşalar yalnız kalmışlar ve zoruna bir adamı ileri sürmek münâsip olmayacağı mütâla'asına binâen yalnız ikisi isti'fâ etmek üzere karar vermişler. Ma'mâfih râbitasız biri serikâre geçip de kendilerini bir sadmeye uğrutmak ihtimâlini ve Kâmil Paşa kalıp da sadârete geçerse (mümkün mertebe) kendilerini muhâfaza edeceği mülâhazasını der-pîş ederek ona göre isti'fâ etmemesi husûsunu tavsiye ile onu endîşeden beri kılmışlar.

Ufak tefek tebdîl-i cümel ve kelimâtdan kat'-ı nazar Mahmûd Kemâl Beğ risâlesinin sebab-i neşri olan Yusuf Kâmil Paşa müdâfa'asında hazf eylediği (mümkün mertebe) cümlesinin derece-i ehemmiyeti acabâ istisgâr edilebilir mi?

Mahmûd Kemâl Beğ Risâlesi'nden:

Fuât ve Âlî ve Kâmil Paşalar arasındaki arkadaşlık uhuvvet derecesinde iken bir nevi rekâbete mutazammın olmuşdur. Fuât Paşa bu dakikayı pek a'lâ tefehhüm ve takattun ettiği hâlde tefevvüh etmezdi. Lâkin ondan sonraki hârekatını bu dakikaya tevfiik edegelmiştir.

Ma'rûzât dan:

Bu sûretle Fuât ve Âlî ve Kâmil Paşalar aralarındaki uhuvvet mutazammın rekâbet olmuşdur. Fuât Paşa bu dakikayı şifâhen ifâde etmez ise de ondan sonraki hârekatını bu dakikaya tevfiik edegelmiştir. Bâ'dehu Fuât Paşa serasker olarak evvelkinden ziyâde mukbil ve makbul olmuşdur.

Şu iki fıkradaki fark-ı ibârâtın Mâhmûd Kemâl Beğ Risâlesindeki mevzu'a nazaran ehemmiyetsiz olduğu iddiâ olunabilir mi?

Mahmûd Kemâl Beğ Risâlesi'nden:

Kâmil Paşa da Âlî Paşa'nın mahrem-i esrârı ve tercümân-ı efkârı idi. Âlî Paşa Kâmil Paşa'dan geçemezdi. Üçü (Âlî, Kâmil, Fuât Paşalar) sanki birbirine zencîr gibi merbûd idiler. Ve zât-ı şâhâne, Âlî Paşa'dan mütenefir ise de üçünün arasındaki refâkat, 'âdetâ uhuvvet derecesinde olmağla onları yek dîgerinden ayırmak müşkül idi. (s. 409)

Ma'rûzâtdan:

Fuâd Paşa o zamân mücerred umûr-ı devleti ıslâh etmek dâ‘iyesinde olduğu hâlde Âlî Paşa’dan geçemediği cihetle onun bu gibi âmâlini tervîce kendisini mecbûr görüyordu. Ve meclis-i vâlâ reîsi olan Kâmil Paşa’yı kalben sevmez ise de Kâmil Paşa Âlî Paşa’nın hemdemi ve hısn-ı habîrinin reîsi Âlî Paşa da ondan geçemezdi. Bu cihetle üçü birbirine zencîr gibi merbût idiler ve zât-ı şâhâne Âlî Paşa’dan mütebeffir ise de üçünün aralarındaki refâkat bir nevi uhuvvet râddesinde olarak onları yekdîgerinden ayırmak müşkil olduğundan heyet-i vükelâ beyne’n-nâs makdûh oldukları gibi vüsûk u i‘timâd-ı mülûkânedan dahi mahrûm idiler.

Cevdet Paşa merhûm, Mahmûd Kemâl Beğ’in dediği gibi Yûsuf Kâmil Paşa’Âlî Paşa’nın tercümân-ı efkârıdır demiş. Âlî Paşa’nın hemdemi ve ahşamcılarının reîsidir diyor.

Cevdet Paşa Mahmûd Kemâl Beğ’in dediği gibi ‘Âlî, Kâmil, Fuâd Paşalar sanki birbirine zencîr gibi merbût idiler demiyor. Fuâd Paşa mücerred ıslâh-ı umûr-ı devlet-i dâ‘iyesinde olduğu için Âlî Paşa’dan geçemezdi. Kâmil Paşa’yı kalben sevmediği hâlde Âlî Paşa’nın Kâmil Paşa’dan geçememesi cihetyile üçü birbirine zencîr gibi merbût idiler diyor. Cevdet Paşa Mahmûd Kemâl Beğ’in dediği gibi, (zât-ı şâhâne Âlî Paşa’dan müteneffir ise de üçünün arasındaki refâkat adetâ uhuvvet derecesinde olmağla onları yekdîgerinden ayırmak müşkil idi) demiyor. Zât-ı şâhâne Âlî Paşa’dan müteneffir ise de üçünün aralarındaki refâkat bir nevi uhuvvet raddesinde olarak onları yekdîgerinden ayırmak müşkil olduğundan heyet-i vükelâ² beyne’n-nâs makdûh oldukları vüsûk ve i‘timâd-ı mülûkânedan dahi mahrûm idiler diyor.

Bu tahrîfâtı görmemek için gözlerin behemmehâl (zeng-beste)³ olması iktizâ eder.

Gelelim Ma‘rûzât risâlesi meselesine: Târîh-i Osmânî encümenindeki nüsha –ki müverrih-i merhûmun hatt-ı destiyledir ve zann-ı âcizânemce nüsha-i (s. 410) yegânedir- Mahmûd Kemâl Beğ’in Bâb-ı ‘Âlî’de Nâsır ve ‘Alî Beğlerle birlikde tedkîke memûr olduğu⁴ Yıldız evrakı miyânında zuhûr etmiş, mumâileyh Mahmûd Kemâl Beğ tarafından Harbiye nezâretine gönderilerek oradan encümene tevdi‘ edilmişdi. Bu mühim eserin birinci ve beşinci ...? bir seyr ü sefer esnâsında ma‘a’t-teesüf zâyî‘ olmuşdur. Mahmûd Kemâl Beğ’in Yıldız evrâkı hakkında o vakit telâkkî eylediği emri-

² Yani Yûsuf Kâmil Paşa da dâhil.

³ Zeng pas ma‘nâsındadır. (Jeng-beste) (Jeng-garaz) yazılması hatadır.

⁴ Nâsır ve ‘Alî Beğlerin meşgale-i resmîyelerinin kesret ve ehemmiyeti bu evrâkın tedkîkinde bi‘z-zât hâzır bulunmalarına mâni‘ olduğu cihetle evrâk yalnız Mahmûd Kemâl Beğ tarafından tedkîk olunmuş ve müşârün iley Nâsır ve ‘Alî Beğler mezabıtı imzâ ile iktifâ etmişlerdir.

mahsûsa tevfikân tertîb etdiği cedvelde böyle müsveddâtdan bahs etmemesi ve bu müsveddâtın nereye tevdi' kılındığını göstermemesi vücûduna pek de ihtimâl vermezse de herhâlde bu bâbda hâlen verecekleri izâhât encümendeki nüshanın ikmâline ve ma'ahâzâ iddi'âlarının da tedkîkine vesil-bahş olmuş olur⁵ 'Ârif Hikmet Beğ merhûmun

---

⁵ Mahmûd Kemâl Beğ'in (*Eser-i Kâmil Paşa*) nâmıyla matbû' diğer bir risâlesinde Yûsuf Kâmil Paşa'nın Fuâd Paşa merhûmun vefâtına söylediği târih şöyle yazılmışdır:

Kırk yıl oldu gideli cennete 'İzzet Monlâ
Yâdigârı idi mahdûm-ı ma'ârif-vâye

Kârbend-i nısf et ya'ni Fuâd Paşa'nın
Âh çok gördü felek râğbetini dünyâya

Devlet ü millete hıdmetde himemkâr idi ol
Vükelâ meclisine rey'i olup sermâye

Söylemiş sanki kehânetle mukaddem pederi
Nice kıydın a felek acımadan Paşaya

Yaşı elli beşe ermişdi henüz etdi vefât
İttisâl etdi rûhu babası Monlâya

Oldu zâhir burada *mâte şehîden* sırrı
Dâr-ı gurbetde revân oldu reh-i Me'vâya

Lezzet-i sohbeti hayrânı idi ahbâbı
Darb-ı nutkuyla alır dâr-ı bekâda pâye

(s. 411)

Emr-i dünyâ ile meşgul iken Allah deyip
İntisâb etmişdi Hazret-i Mevlânâ'ya

Yüz bin adam var idi pîş ü pes-i na'şında
Açdılar dest-i du'â mağfîret-i Mevlâ'ya

Bâğ-ı cennetde içip dest-i 'Alî'den Kevser
Nahl-i Tübâ kadd-i bâlâsına salsın sâye

Müfred-i heyet idi gitdi denildi târih
Sadr-ı Firdevs makâm oldu Fuâd Paşa'ya

Sene 1285

Yûsuf Kâmil Paşa'nın hıdmet-i kitâbetinde bulunmuş bir zâtın hatt-ı destiyle gördüğüm bir mecmû'da ise âtîdeki sûretde yazılıdır:

Kırk yıl oldu gideli cennete 'İzzet Monlâ
Yâdigârı idi mahdûm-ı ma'ârif-vâye

Kârbend-i nısfet-i şanlı Fuâd Paşa'yı
Âh çok gördü felek hıdmet için dünyâya

Devlet ü millete hıdmetde 'alemdâr idi ol
Vükelâ mecma'ına zâtı olup sermâye

Söylemiş sanki kehânetle mukaddem pederi
Nice kıydın a felek acımadan Paşaya

musâhabâtına dâir olan (s. 411) fikrata ve Mahmûd Kemâl Beğ'e 'Ârif Hikmet Beğ'in verdiği bazı nezâirin dîvânına derc edilmemesi esbâbına dâir izâhât-ı lâzıme i'tâsını bu bâbda hâiz-i ma'lûmât ve salâhiyyet olan üstâd-ı fazîlet-nihâdımız Emîrî Efendi hazretlerine terk eyler ve varakadaki {'Âtîf Beğ merhûmun hâtîrâtına, Hikmet ve (s. 412) İsmet Beğlerin musâhabâtına 'âid eserlerime i'timâd göstermek câiz olup olmayacağını, sâhib-i varaka emîn olsun ki kimse kendilerinden sormaz ve bu 'abd-i hakîr hakkında bir hüküm vermek için onun şehâdetine ferd-i âferîde ihtiyâc hissetmez.} 'ibâresine de

Âyînesi işdir kişinin lafa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i 'aklı eserinde

der geçerim.

Osmân Ferîd

“Dârü'l-Fünûn”un Şerh-i Mütûn Müderrisliği Nâmzed-i İntihâbı

460 numara 18 Ağustos 1335 [18 Ağustos 1919] târihli Zamân gazetesinde geçenlerde Dârü'l-Fünûn Edebiyât Fakültesinde tesîsi takarrur eden şerh-i mütûn kürsüsüne Ferîd ve Süleymân Nâzif Beğler Meclis-i Müderrisince nâmzed gösterilmiş idi. Süleymân Nazîf Beğ'in nâmzedlikden istinkâfı üzerine yeniden bir nâmzed daha intihâbı nezâretce talep edilmiş ve Meclis-i Müderrisince Veled Çelebi Efendi büyük bir ekseriyetle nâmzed olarak intihâb edilmiştir. Efendi müşârün ileyhle berâber

---

Sinni elli beşe ermişdi henüz etdi vefât
İttisâl eyledi rûhu babası Monlâya

Oldu zâhir burada *mâte şehîden* sırrı
Dâr-ı gurbetde revân oldu reh-i Me'vâya

Lezzet-i sohbeti hayrânı idi ahbâbı
Darb-ı nutkuyla alır dâr-ı bekâda pâyeye

Emr-i dünyâ ile meşgul iken Allah deyip
İntisâb etmişdi Hazret-i Mevlânâ'ya

(s. 412)

Yüz bin adam var idi pîş ü pes-i na'şında
Açdılar dest-i du'â mağfîret-i Mevlâ'ya

Bâğ-ı cennetde içip dest-i 'Alî'den Kevser
Nahl-i Tûbâ kadd-i bâlâsına salsın sâyeye

Müfred-i 'âlem idi gitdi denildi târih
Sadr-ı Firdevs makâm oldu Fuâd Paşa'ya

Sene 1285

nâmzedlikleri vaz' olunanlardan 'Alî Ekrem Beğ beş, şâ'ir 'Âkif Beğ dört rey almış, 'Alî Emîrî Efendi hiç rey kazanamamıştır" 'ibâresi görülmüştür.

Dârü'l-Fünûn müderrisliği hâtırmıdan geçmemiş olduğu gibi bundan (s. 413) altı yedi mâh-ı mukaddem bazı müderris efendilerin benim Dârü'l-Fünûn mederrisliğine ta'yînine karar verileceğini söylemeleri üzerine on bin kuruş ma'âş verilse bile yine kabûlde ma'zûr olacağımı ve zinhâr teşebbüs olunmamasını beyân etmişdim.

Hâl böyle iken Kibleli-zâde Fuâd Beğ, şimdi benimle bir muhterem cerîde vâsitasıyla âleme karşı eğleneceğine kendi ta'âkub-ı ukbâsıyla eglense nefesi için daha eglenceli olur. Benim 'âlem-i edebiyâtve târîhde bir kymetim olmasa bile kendisini isnâd eylediği bir silsileden olmadığını isbât ve tashîh edişim eğer insân ise hakkında kıyâmete kadar şükrünü edâ edemeycek ilmi ve târîhi bir insâniyet olduğunu idrâk etmelidir. Fakat o akl u iz'ân nerde.

Cihânda câhil-i 'akreb-nihâd ü kec-menîşin

Beğendiğim işi yok benden inhirâfı kadar

Bundan maksadı mecmû'anın geçen nüshalarında ta'dâd eylediğim yüzden ziyâde hatâyâ-yı fâhişelerini az görmek ise müsâ'ade-i 'âlîlerine iğtirâren maba'dine bıraktığım daha binlerle seyyiât-i edebiyelerini ta'dâda müheyyâyım.

Bir de mademki şerh-i mütûn kürsüsüne bir müderris ta'yîn olunacaktır ve meclis-i müderrisînce iki zât intihâb ve 'ale'l-usûl ma'ârif nezâret-ı celîlesine takdîm olunmuştur.

Bundan birinin istinkâf etmesi üzerine tekrâr yeniden nâmzed-i intihâba lüzûm olmayıp ma'ârif nezâretine 'âid vazîfe ikincisinin tasdîkinden ibâret kalır bilemem ki ma'ârif nezâreti tarafından Süleymân Nazîf Beğ Efendi istinkâf etdi diye intihâbnâmenin i'âde edilmesi ve Dârü'l-Fünûnca daha bir dîgerinin yeniden nâmzed gösterilmesi doğrudur mudur. Ve Ferîd Bey gibi bir üstâd-ı muhteremin hakk-ı sarîhinin ta'lîl ve tehîr edilmesi hak ve 'adalete muvâfık mıdır, meselâ bu kere intihâb olunan zât dahi istinkâf ederse sûret-i intihâb kıyâmete kadar devâm edecek midir veyâhûd sonradan intihâb etdirilen zât geriye (s. 414) bırakılıp da yine Ferîd Beğ kabûl ve tasdîk olunacak olursa bu seyâhat-i evraka ne lüzûm vardı. İşte size hâlâ edvâr-ı kırtâsiye nümûneleri.

Teşekkür

Muhterem “Yeni Gazete”nin 262 numara ve 23 ağustos 335 târîhli nüshasında her ay neşr olunan “eserler”in “tedkîk ve tenkîd” sûtûnunda aynen şu ibâre görülmüştür.

Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası

“Nihrîr-i a‘zam ve fâzıl-ı muhterem Alî Emîrî Efendi hazretlerinin hâme-i belâgatlarıyla tezyin ederek her ay kûşe-i hars-ı matbû‘âtda tulû‘ eden bî-nazîr mecmû‘a-i dil-pezîrin mündericât ve muhteviyâtı hakkında arz-ı mütâla‘a etmeğe biz de cür‘et ve cesâret mefkûd ve her ne desek o âsâr-ı semâ-pâyeye karşı fikrimiz maksûr ve mahdûd olacağından esâsen muhtâc-ı tavsiye olmayan işbu mecmû‘a-i girân-bahâ hakkında icâle-i kalemden sarf-ı nazar olundu.”

Muhterem Yeni Gazete muharrirîn-i kirâmının bir ferdiyle âşinalığımız olsaydı, hakkımda ibzâl buyrulan şu ‘âlî-kıymet iltifât, ihtimâliki bazı bedhâhânca hukûka ri‘âyet sûretine haml ve teşmil olunabilirdi. Lâkin o necîb ve muhterem heyetin henüz bir ferdiyle –te‘ârûf-i ezeliyeden başka- vicâhî bir göz âşinâlığı bile yoktur. İstidlâl-i âsâr sûretiyle –hattâ iktidâr ve istihkâkımın pek çok fevkinde- hak-ı kemterânemde bu sûretle ibrâz-ı hüsn-i teveccüh ve samîmiyet etmeleri bâ‘is-i men ü şükrân-ı ‘azîm olmuştur.

Evkâf-ı İslâmiye matba'ası   sâhib-i imtiyâz müdir-i mesûl : Alî Emîrî
(s. 415)Sene: 2   30 Eylül 1335 [30 Eylül 1919]   Aded: 19

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû'ası

Etdik şeref-i hıdmet-i ecdâdı ferâmûş   Birgün bilinir kıymeti Mecmû'amın ammâ
Âsârına eslâfımızın rağbet olunmaz   Pek çok aranır ortada Mecmû'a bulunmaz

---

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, funûn, iktisâdiyât ve şu'ûn-ı sâireye
müte'allik mebâhis-i müfideyi hâvî Mecmû'a-i şehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

Ravza-i Mutahhara-i Nebevî'nin sekiz aded üstüvâne-i mübârekesi hakkında
Sultan Selim-i Sâlis hazretlerinin muharrer bulunan na't-ı ubûdiyet-i ihtivâ-yı
şâhâneleri.

Hâdim ü hâfız-ı emânât-ı mübâreke hülefâ-yı celîle-i Osmâniyenin şeref-i silsile-i
siyâdetleri ve ilm-i celîl-i ensabın fuâdı.

Alî Kemâl Beğ Efendi hazretlerine cevâb.

Fuzûlî ve Nâbî'ye Nazîre Gazel (Emîrî)

Müstezâd (Emîrî)

Nâşiri

Alî Emîrî

Evkaf-ı İslâmiye matba'ası

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû'ası

Etdik şeref-i hıdmet-i ecdâdı ferâmûş   Birgün bilinir kıymeti Mecmû'amin ammâ
Âsârına eslâfımızın rağbet olunmaz   Pek çok aranır ortada Mecmû'a bulunmaz

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu'ûn-ı sâireye
müte'allik mebâhis-i müfideyi hâvî Mecmû'a-i şehriyyedir.

Ravza-i Mutahhara-i hazret-i Peygamberide sekiz aded üstüvâne-i mübâreke
üstünde bu manzûme-i ubûdiyet-mevsûme müzehhep ve müzeyyen bir sûretde el-hâletü
hâzihî
s²d°UM¼« d□Ô züvvâr-ı kirâmdır ki Sultan Selim-i Sâlis hazretlerinin tab'-ı dürer-
bârları âsâr-ı diyânet-şi'ârındandır.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

N'ola fahr itse yazarken hâme-i na'tı hıdmetin
Ol Resûl-ı Kibriyânın vâsf-ı zât-ı devletin

Habbezâ mahbûb-ı hakdır görmemiş mislin felek
Nûrdan bir serve benzetmiş görenler kâmetin

Hilkat-ı dünyâyâ bâ'is zât-ı pâkîdir onun
Arş-ı a'lâ ile nisbet kılma kadr u rif'atın

Hamd ola Hakk'a bizi çün ümmetinden eyledi
Nice mümkündür edâ etmek bu şükrün ni'metin

(s. 416)

Da'vî-i küfr ü cehâlet eyleyen bed-meşrebân
Geldiler îmâna gördükde zuhûr-ı şevketin

Cevher-i hâk-i kudûmu tûtyâdır çeşmime
Hâk-ı râhı rûşen eyler rûz-ı haşrin zulmetin

İki ‘âlem âfitâbı sensin ey fahr-ı Rûsul
Pertev-i mihrinle buldu dîn ü dünyâ ziynetin

Eylemezsin bu kavlinden lutf u ihsânın dirîğ
Ey şehinşâh-ı cihân lutf et revâ kıl hâcetin

Mülhem oldum yazmağa ben nüsha-i evsâfını
Eyledim behr-i şefâ‘at na‘t-ı pâki hıdmetin

Şânına layık nice evsâfa olsun kudretim
Layıkınca hak eder ta‘zîm-i hulk-ı izzetin

Ey kerem-kanı zalâm gamdan âzâd et beni
Şâhlar çünkim dirîğ etmez kulundan re’fetin

Şem‘-i şevkin pertevi her dem derûnumda yanar
Sîne-i pür-sûzun efzûn eyledi germiyyetin

Nüh felekler de melekler ins ü cin hep bendedir
Hıdmetinde pâdişahlar buldu şân ü şöhretin

Dâima zikr-i salâtı ola evrâdım benim
Bahs ederse ol şeh-i taht-ı risâlet himmetin

Bin salât ile selâm olsun revân-ı pâkine¹
Eyler İlhamî ricâ nakd-ı şefâ‘at ruhsatın

(s. 417)

**Hâdim ü Hâfız-ı Emânât-ı Mübâreke, Hulefâ-yı Celîle-i Osmâniyenin Şeref-i
Silsile-i Siyâdetleri Ve İlm-i Celîl-i Ensâbın Fevâidi**

¹ Bu na‘t-ı şerîf-i ubûdiyet-redîf, Sultan Selim-i Sâlis hazretlerinin Millet Kütübhânesinde mevcûd yazma dîvân-ı şâhânelerinde dahi mevcûddur.

Peygamberimiz Rûhu'l-kainât efendimiz hazretlerine ba's-i hümayûnları evâilinde (وانذر خشيرتك الاقبيين) âyet-i kerîmesi nâzil olmuştur ki fehâvî-i celîlesi ilm-i insâba ta'alluk eder.

Bu âyet-i celîlenin şeref-nüzûlü üzerine imâm-ı Nebeviyeleri olan benî Abdulmutalibî ba'dehu benî Hâşimî ba'dehu benî Abd-i Menâfî bu silsile-i âliye üzerine akârib-i aşîreti olan ve ecdâd-ı ı'zâmlarının on dördüncü derecesinde olup Kureys lakabıyla mulakkab bulunan Nadr bin Kinâne ve ondan sonra da yirmi ikinci tabakada bulunan cenâb-ı Adnân'a kadar batnen ba'de batnın kabile-i ecdâd-ı âlîlerini İslâm'a davet etmiş ve onları ber-mûcîb-i emr-i İlâhî kabâil ve akvâm-ı kâinâtdan ziyâde teşvîk ve inzâr bulunmuşlardır¹ işte tertîb-i muharrer üzerine davet-i cenâb-ı peygamberî ilm-i ensâba ta'alluk etmekle berâber vâkıf-ı esrâr-ı kâinât olan Fahr-ı Risâlet Efendimiz hazretlerinin ilm-i celîl-i ensâba olan vukûf-ı kâmile-i beşeriyelerini dahi müsbetdir. Kezâlik (انا خلقناكمممن ذكر وانثى وجعلناكم شعيباً و قباء لتعارفوا) âyet-i celîlesi ilm-i ensâbın fezâil ve fevâidini müeyyedir. Ve kezâlik ehâdis-i Nebevîyeden (من انكم ماتصلون به ارحامكم) hadîs-i şerîfi dahi ilm-i ensâbın ta'llümünü âmirdir.

(s. 418)

Bu misullü âyât-ı celîle ve ehâdis-i Nebevî'ye kesîr olup (خلم لاينفع وجهالة لاتضر) kavlinin 'adem-i sıhhatini müeyyedir.

Kibar-ı ashâb-ı Kirâmdan yâr-ı gâr-ı şefîk Ebûbekri's-Sıddîk ve ebu'l-Cehm bin Huzeyfetü'l-'Adevî ve Habîr bin Mutam bin Adi bin Nevfel bin Abd Menâf hazerâtı ulemâ-yı mümtâz-ı nessâbûndan idiler. Hatta silsile-i ensâbda bazı iştibah vâkî' olursa ulemâ-yı ensâb, müşârün ileyhim hazerâtına ve bi'l-hâssa halîfe-i Resûl-i Rabbü'l-'Âlemîn Ebûbkri's-Sıddîk Efendimiz hazretlerine mürâca'at buyururlar idi.

'Ammızâde-i Peygamberi ebû Süfyân bin el-Haris bin Abdulmuttalib ve Amr bin el-'Âs ve Zırâr bin el-Hattâb İslâm'a gelmezden evvel hazret-i Seyyidü'l-Mürselîn Efendimizi ve müslimîni hicve tasaddî etmeleri üzerine hazret-i Hassân Peygamber Efendimize onlara mukâbele etmegi niyâz etdi. Hazret-i Risâletpenâh Efendimiz hazretleri sen onları nasıl hicv edeceksin ki onlar benim nesebimdendir ve husûsiyle ebû

¹ Fahr-ı Âlem Muhammed Mustafâ efendimiz hazretleri 2 bin Abdullah 3 bin Abdulmutalib 4 ibn Hâşim 5 bin Abd-i Menâf 6 bin Kusayy 7 bin Kilâb 8 bin Mürre 9 bin Ka'b 10 ibn Lüey 11 bin Gâlib 12 bin Fihri 13 bin Mâlik 14 bin Nadr 15 bin Kinâne 16 ibn Huzeyme 17 bin Müdrike 18 bin İlyâs 19 bin Mudar 20 bin Nizar 21 bin Me'ad 22 bin Adnân.

² Erhâm, rahimler ana karınları döl yatakları ana tarafından olan hısımlar ve akrabalar.

Süfyân bin el-Haris benim ‘ammim oğludur buyurdular. Hazret-i Hassân ya Resûllallah zât-ı Risâletpenâhîlerini ben onlardan hamurdan kıl çeker gibi çekip temyîz ederim cevâbını vermişdir. Hazret-i Sultan-ı Rûsul, sen Ebûbekr’e git ki o ensâb-ı kavme senden ziyâde vâkıfdır, diye tenbîh buyurdular. Cenâb-ı Hassân bi’l-mukâbele hicve tasaddî etdikce hazret-i Sıddîk’a mürâca‘at eyler, hazret-i Sıddîk efendimiz dahi zıkr-i ensâbda filân ve filân ümmehâtı yâd etme filân ve filânı zıkr eyle diyü ta‘lîm-i tarîk ederdi. Kavm-i Kureyş şi‘r-i Hassân’ı işitdikce bu bir şi‘rdir ki ondan Ebûbekri’s-Sıddîk gâib olmamış derlerdi.¹ (s. 419) Gerçi (والذين من خعد هم لا يعلمهم الا الله) âyet-i Kerîmesi ve (من من هاهنا كذب النفاقون) (s. 420) hadîs-i şerîfi şeref-sâdır olmuş ise de birincisi zabt olunmayıp mürûr-ı zamân hasebiyle neysen mensiyen hükmüne girmiş olanlar hakkında olup vâkı‘â ibrâz-ı ma‘lûmât edeceğim diye bir takım yalan yanlış şeyleri ihtirâ‘ ve hikâyet etmek... gibi ikinci hadîs-i şerîf de yirmin ikinci derecede cedd-i Hazret-i Nebevî olan Adnân’dan hazret-i İsmâ‘îl ‘aleyhisselâma kadar arada geçen ecdâd-ı

¹ Hazret-i Sultan-ı Rûsul mescid-i şerîfde cenâb-ı Hassân için bir minber bulundurup müşârün ileyh o minber üzerine su‘ûd ederek taraf-ı risâletden mufâhere eder ve cânib-ı celîl-i Risâletpenâhîden “ARAPÇA” hadîs-i şerîfiyle mazhar-ı teyîd ve du‘â olurdu ve cenâb-ı Hassân İslâm’a geldiği zamân sinni altmış geçmiş bir hârika-i cihân-dîde idi. Hâl böyle iken yukarıdaki izâhâtdan anlaşıldığı üzere kendisinden daha ziyâde ‘âlim ve ilm-i ensâba ve güzeşte-i tevârîhe âşinâ bulunan Sıddîk-i A‘zama mürâca‘at (s. 419) etmedikce âsârının neşrine müsâ‘ade buyrulmamışdır. Ne büyük Peygamber ne âlî mürşid.

Hâlbuki şimdi on yedi on sekiz yaşlarında çocuklar ve husûsiyle Kibleli-zâde Fuâd ve Ömer Seyfedîn gibi câhiller ortaya atılıyor târîhimizi edebiyâtımızı herc ü merc ve eslâf-ı izâmı ...?tahkîr ve tezyif ediyorlar da bir kimse ve bi’l-hassâ ma‘ârif nezâreti ortaya çıkıp da a çocuklar a tecrübesiz gâfiller siz ne yapıyorsunuz işin nerelere vardığını anlamıyorsunuz diyemiyorlar. Çünkü şerîfdir ellerinde gazete var çirkâba taş atmayalım. Sonra bize bulaşırılar diye korkuyorlar. Hâlbuki bu meslek-i sakîm ittihâz olunmayıp böyle hadd-i edebîsini bilmeyenlerden birkaçına ilm kuvvetiyle hadd-i edebîsi bildirilse ve kemâlât âyinesi karşılıklarına tutularak çehre-i cehillerinin ne kadar kerîh olduğu kendilerine gösterilse idi bu hâller zuhûra gelmezdi. Buna delîl olmak üzere söylerim ki bundan üç dört sene evvel Kibleli-zâde Fuâd’ın nasıl kabına sığmamakda olduğu ve zir ü bâlâya nasıl şütûm-ı galîtalarda bulunduğu ma‘lûmdur beni de başkası gibi zannederek etrafıma dolaşmağa cesâret etmesi üzerine mücerred o nâ-mübârek hâtırı için dört yüz lirayı aşk edip iki senelik kağıdını bittehiye hammiyet-i ilmiyem ve vatan-ı pâkime olan muhabet-i ciddiyem icâbınca “Osmânlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası”nı çıkarmağa mecbûr oldum. İlk çıkan bir iki nüshasına mukâbele etmek istedi. Derhâl hazret-i ilim yumruğunu cehâleti hırtlağına soktuğum gibi akli başına geldi ve ilm-i ensâb kuvvetiyle kendisi Köprülü-zâde olmayıp Kibleli-zâde olduğunu ve silsile-i ecdâdının dokuzuncu derecede Kibleli Mustafâ Paşa’ya vâsıl olduğu ve orada tevakkuf etmeyip ondan daha yukarı yani on ikinci batna kadar ecdâdını ta‘dâd eyledim.

Ve biraz daha ileri gitseydi o ilim yumruğuyla hayât-ı cehlinin hırtlağını parça parça etdikden sonra pençe-i âhenîn-i kemâlâtımı ciğergâh-ı temerrüdüne kadar yerleşdirip cehâlet-i ciğerlerini meydâna atacağımlı anlayınca dayak yiyen terbiyeli maymun gibi el pençe dîvân durmak sûretiyle sükûta mecbûr oldu. Eğer böyle değil derse buyursun hele ağzımı açabilsin de mu‘cizât-ı ulûmun yeni başdan başına ne kadar yıldırımlar yağdıracağımlı bir kere daha tecrübe etsin. İşte görülüyor ki hep kabâhat-ı hakîki mu‘allimlerimizde büyüklerimizdedir. Çünkü böyle haddini bilmeyen echellerin haddini bildirmediler. Artık her bir tecrübesiz câhil kendini bir kahraman-ı zamân zannetti. İş bu dereceye geldi mülke ve millete gadr oldu. Yazık oldu.

انك لاتتهدى من احببت ولكن الله يهدى من يشاء

i'zâm-ı nebevîlerinin adedi Abdullah bin Abbâs hazretleri elliden ziyâde olduğunu beyân buyurmuşlar iken nessâbûn sekiz isimden ziyâde ta'dâd edemediklerinden (من هاهنا كذب النبا لخون) hadîs-i şerîfiyle hükümsüz bulunmuşdur.

Ulemâ-yı ensâb-ı Arab yalnız silsile-i Âbâ ile kalmayıp (انا خالقناكم من ذكر و انثى) âyet-i kerîmesinde beyân olunduğu vecihle gerek zükûrun silsilesi ve gerek birçok inasın vâlide ve vâldesinin vâldesini beş on dereceye ve daha ziyâdeye kadar ta'dâd etmişlerdir. İşte kavm-i Necîb-i Arab zabt-ı ensâb husûsunda pek ziyâde i'tinâ etmiş iken Türkler tarafından vâldelerinin silsilelerini zabt etmek şöyle dursun zabt-ı ensâb-ı zükûra bile i'tinâ edilmemiş ve hatta bu bâbda hiçbir kitâb manzûrumuz olmamıştır.

Ma'attesüf kadîmden beri yazılan Osmânî târîhlerinde dahi ne zükûr ve ne de inas hakkında ta'mîk ve tedkîk-i ensâba ehemmiyet verilmemiştir.

Şu kadar ki birçok ensâb-ı sahîhanın meydâna çıkarılması için vaktiyle devlet-i Osmâniyece pek mazbût tutulmuş olan bazı aksâm-ı kuyûd ve evrâk el-hâletü hâzihi mevcûddur.

Bunların birincisi selâtîn-i mu'azzama-i Osmâniyenin sâdât-ı kirâm hazerâtına fevkalâde hürmet-i mahsûsaları olduğundan bu silsile-i mübârekeye bazı müteseyyidler karışmamak ve bir seyyid-i sahîhü'n-neseb bir memlekete seyâhat ederse hakkında hürmet olunmak ve şâyed gitdiği şehirde temekkün veya tavattun buyurursa ismi zabt u kayd olunmak üzere hicret-i seniyye-i hayru'l-beriyyenin sekiz yüz târîhinde (s. 421) selâtîn-i mu'azzama-i Osmâniyenin dördüncüsü bulunan Yıldırım Bayezîd hazretleri tarafından ol vakt pây-ı taht-ı saltanat olan Bursa'da (Nakîbu'l-Eşrâf) ünvanıyla sâdâtdan olmak üzere memûr-ı mahsûs ta'yîn buyrulmuş ve hazret-i Fâtih belde-i Kostantiniye'yi zabt buyurdıklarından sonra da bu husûsa i'tinâ buyurdıkları gibi mahdûmları .....umûm vilâyet ilvâ merkezlerine vesâir icâb eden mahallere de (Nakîbu'l-Eşrâf vekîli) unvanıyla memûrlar nasb ve ta'yîn buyrularak muhâfaza-i silsile-i sâdâta i'tinâ edilmiş ve el-ân devâm edilmekte bulunmuşdur. Ve zaten o misillü sâdât-ı kirâmdan olanların yedlerinde şecereleri bulunmak tabî'i ise de şecereleri ziyâ'a uğrar veyahut şecere tutmamış bulunanlar olur ise ya Dersa'âdetde nakîbu'l-Eşrâfa veyahud nakîbu'l-Eşrâf vekîllerine mürâca'atla siyâdetini berâe ve ısbât edebilirler.

İkincisi gerek Dersa'âdetde ve gerek Rûm ili ve Anadolu ve'l-hâsıl memâlik-i şâhânenin her tarafında ashâb-ı ashâb-ı servet hayrât ve hasenâtdan olup cevâmi'-i şerîfe ve mesâcid-i mübâreke ve medâris-i tekâyâ ve zevâyâ binâ edenlerin ekserisi

tevliyeti ya ekber-i evlâdlarına veyahud mukasemeten umûm veledlerine meşrûta eylediklerinden ve birinin vefâtıyla yerine dîgeri geçerse evkâfa vaz'-ı yed etmek için pederinin vefâtını ve kendinin tevliyete ırsen müstehak olduğunu hâkim-i memleket huzûrunda ısbât ve kayd etdirerek Dersa'âdete hükümet-i mahalliye tarafından mazbata tahrîr ve irâde-i seniyye şeref-ta'alluk ederek yedine bâlâsı tuğrâ-yı garrâ ile muvaşşah berât- humâyûn i'tâ olunur ki işte bu misillülerin dahi birkaç yüz senelik silsileleri bi't-tab' zabt olunagelip şâyed kendileri zabt-ı sülâleye ehimmiyet vermemiş olsalar bile mezkûr berâtları eben anced muhâfazaya mecbûr olduklarından hıyn-ı hâcetde lede'l-mürâca'a silsile-i âbâ ve ecdâdları ve her birinin zamân-ı hayât u vefâtları ta'ayyün etdirilebildiği gibi ilerideki silsileleri büyük bir zâta resîde ise ondan yukarısı da bulunabileceğinden bu sûretle nesebleri tezâhür eder. (s. 422)

Üçüncüsü bugüne cevâmi-i şerife ve mesâcid-i mübâreke ve tekeyâ ve zevâyâ binâ edenlerin tevliyet-i meşrûta silselerinden başka cevâmi ve mesâcide hatîb ve imamlar ve mu'arrif ve ders-hânlar ve vâ'iz ve müezzin ve ferraşlar ve sâir sûretle birçok vazîfe horân ve hademe tayîn olunduğu gibi kezalik medâris ve tekâyâ ve zevâyânın mütevelîlerinden başka bunlara da müderris ve meşâyih vesâir vazifedâr tayîn olunagelip bunların da ekserîsi evlâdiyete meşrûta ve tevarüz sûretiyle tayîn edelip ale'l-usûl ispât-ı verâsetle yedlerine berevat-ı şerîife i'tâ olunageldiğinden bunlar da kendileri bi'l-fi'l zapt-ı ensâba itinâ etmeseler bile yedlerinde bulunan berâvata veyahud kuyûd-ı evkâf ve hakaniye mürâca'atla silsilerinin bir hayli aksâm-ı tezâhür etdirilebilir.

Dördüncüsü o misüllü cevâmi ve mesâcid ve medâris ve tekeyâ ve zevâyâ ve dâru'l-Kurrâ vesâir ebniye-i hayriyye binâ edenlerin kısmı a'zamı yerliden olmayıp selâtîn-i mu'azzama-yi Osmâniyenin vüzerâ-yı Celileleri ve vülât-ı izâm vesair memurîn-i devlet olduklarından binâ eyledikleri âsâr-ı Hayriyyenin meşrûtasını ale'l-ekser kendi ve evlâtları nâmlarına yürütmeyip o memleketin sülehâ ve ulemâ ve meşâyih ve erbâb-ı istikâmetinden bir zâta havâle ederek ondan sonra da tevliyet-i mezkûre onun evlâtlarına intikâl edegelim inhilâl etdikce hâkim huzûrunda ısbât-ı verâsetle onun üzerine izn-i sultani şeref-sudûr ve beravât-ı şerife i'tâ olunageldiğinden bunların da müteselsilen yedlerindeki beravât veyahud kuyûd-i hakani ma'rifetiyle sislilerini bulmak mümkündür.

Beşincisi müessis-i bünyân-ı devlet Osman Gazi zamânında Tımar usûlü ve ikinci padişah-ı zîşan Orhan Gazi hazretleri zamânında dahi Nîzâm-ı Cedîd namı ile Yeniçeri

ihdâs edilerek her vilâyetin a‘şar-ı şer‘iye ve çiftlikâtını bunlara i‘tâ ve alay beği ve za‘îm vesâire sûretiyle deracata taksîm ve ondan sonra kezalik bu sınıftan sipâhilik (s. 423) icât olunarak bunların cümlesinin a‘şar ve mukataatı ve memûriyetleri evlâda intikâl edegeldiğinden bunlardan da inhilâl vukû buldukca evladı ıspat-ı verâset ederek izn-i sultanî şeref-sudûrı ile yedlerine beravat-ı şerife verilmiş ve 1241 senesine kadar bu vechile cereyân edegelim sene-i mezkurede taife-i mezkure lağv edilmiş ... zaptolunan tımar ve zeâmet ve çiftlikân ve mukâta‘ata mukabil hazîne-i celileden maâşlar tahsîs olunmuş ve el-ân müteselsilen yürüdülmekte bulunmuş olduğundan bu misüllülerin dahi gerek yeniçerilik zamânına ve gerek ondan sonraya âid olarak silsilelerini zapt etmemiş olsalar bile yedlerinde bulunan berâvat vesâir evraka mûra‘caatla silsilerininin tezahürü kâbildir.

İşte nümûne olarak ta‘dat eyledigimiz şu beş kısmın daha birçok aksamı vardır ki bunların cümlesi silsile-i ensâbın tezâhür ve zapt ve tahrîrinin pek mükemmel mehâzıdır. Bugün devletce bir silsile-i ensâb tebe‘a-i Osmâniye tahrîr olunmak lazım gelse gerek Dersa‘âdetdeki devâir-i âliyede ve gerek vilâyât ve elviyede bulunan kûyudat-ı hakani vesâir evrak bir araya getirilirse ve tarihlerimizde mevcûd olan isimlerle de tatbîk edilse pek mühim silsileler tezahür eder.

Bu abd-î hakir memlektim olan Diyarbekir’de henüz on sekiz yaşında bulunduğum sırada (Miratü’l-fevâid fî Ahvâl-i Üdebâ vü Fuzâla-yı Âmid) unvânlı eseri tahrîre başladığım sırada doğrusu ensâb meselesine ta‘alluk edeceği hiç de hatırıma gelmemişdi. Ve her bir ismi tahrir eyledikce bi’t-tabi pederinin ismi bilinmek lazım gelmişdi ve onun pederi de bulunabilirse daha ziyâde memnûniyet hâsıl oldu. Ve bu tetebbu bu zevâtın yekdîgerine olan derece-i karabetlerini meydâna getirdi. Ve gitgide her biri vakti ile bir memlekete gitmiş ve orada cesîm bir âile teşkîl etmiş olanların da memleketimize olan nisbeti meydâna (s. 424) çıkdı. Ve kendileri Diyarbekir’den oldukları hâlde silsilerinin inkirâzı veyahud evlâtlarının sâir mahallerde kesb-i içtihar etmeleri hasebiyle memleketimiz âhalisine mensûb buldukları külliye unutulmuş olan bir çok zevât-ı âliye ...?? yegâne olan fazilet ve fâide ind-i âcîzide tezahür ve tahakkuk ederek tamikat icrâ edildikce edildi ve sonra her bir zâtın vâldesi münâsebetiyle olan silsilesi dahi tetebbu edilerek bundan da pek çok fevâid ve mâ‘lumat istihsal olundu. Çünkü bir zatın peder cihetinden olan silsilesi her ne ise o vâsita ile dîger silsileye kesb-i irtibât eylemesi kâbil olamayıp fakat kendisinden sonra evladına

istediği bir âile-i mübecceleyle idhâl edebileceği ve her şahıs vâldesi münâsebetiyle başka bir silsileye kesb-i revâbit etmiş olduğu gibi silsile-i ümehâtın her biri de ayrıca bir peder ve vâlidenin mahsûlu olduğundan bir şahıs pederi silsilesi ile ne kadar âbâ ve onun şu‘bâtına münkasım ise vâldesinin peder ve vâldesi ve onların her birinin peder ve vâldesi silsileleri münâsebeti ile aynî ile ol kadar âksam-ı kesîreye mensûb olup bunların cümlesi ta‘dâd olunmak lazım gelse değil milyonlara hatta milyarlara vâsıl olacağı münfehim olmuştur.

Şurası pek garîbdir ki şu silsile-i ensâb âbâ ve ümehât tetebbuuna merâk edince bir mu‘amele-i tıflâne kabîlinden olmak üzere vâlidemdem vâldesini ve onun vâldesini ve onun pederini ve pederinin vâldesini ve onun peder ve vâldesini ba‘dehu pederinden onun vâldesini ve vâldesinin peder ve vâldesini ve ceddinin vâldesini ve onun peder ve vâldesini suâl ve bunları bir araya kayt ile bunların akraba ve ta‘âlukatlarını dahi mümkün olduğu kadar zapt etdim. İki asır yukarıya çıkıncaya kadar hemen mübâlağa olmasın memleket ahâlîsi tamamıyla akraba zuhûr etdikden başka Diyarbekir vilayeti ahâlîsinin de kısm-ı a‘zamı ve bunlardan vilâyât-ı sâirenin de bir kısmı akraba zuhûr etdi. (s. 425)

Burasına gerçi ensâba vâkîf olmayanlar ve vâkîf olmak istese bile mechûlu’n-neseb olup belki babasından ve anasından yukarısının ismini bilmeyenler ya an-cehlin veyahud li-hasedin inanmak istememiş olsalar bile bir hakîkat-ı vâzıha olmakla berâber bu babdaki tetkikatımı bazen yirmi otuz batn yukarılara çıkarınca doğrusu ben de hayretde kaldım. Hatta bunun için bir de (Âbâü’l-Akvâm) ismiyle bir kitâb yazmağa başladım.

Lâkin o sırada kırk gün niyetiyle memleketden çıkışım ve o çıkışımın bugünkü günde kırk iki seneye bâliğ oluşu ve daha bazı gavâil-i kitâb-ı mezkûrun ikmâline mâni oldu.¹

Bundan yirmi sene mukaddem yedi bin beşyüz kuruş ma‘âşla Yanya ve İşkodra vilâyetleri mâliye müfettişliğinde bulunduğum esnâda on bin kuruş ma‘âşla Yemen mâliye müfettişliğini kabûl edip etmeyeceğim Arnavutlukda Tiran kasabasında iken şifreli telgrafla istifsâr olunmuşdu. Ben de Yemen’le muhâbere etmekte olduğum bir kitâb hevesiyle sûret-i muvâfakat göstermiş idim. İrâde-i seniyye şeref-i ta‘alluk etmiş

¹ İttihâd-ı Akvâm cem‘iyyetinin bile nazar-ı dikkatini celb edecek meseledir.

ise de kitâb meselesi hal olunmuş ve kendimce Yemen'e gitmege lüzûm kalmamış olduğundan isti'fâ edip gitmemişdim.

Aradan yedi sene geçdikden sonra Harbiye nâzır-ı esbakı merhûm Şâkir Paşa heyetiyle on bin kuruş ma'âşla haberim olmadığı hâlde sadr-ı esbak Ferîd Paşa hud'asıyla Yemen'e gitmebligime irâde-i seniyye sâdır olmuş ve bi'z-zarûre muvakkat sûretiyle Yemen'e azimet etmiş isem de o sırada başkaca inhâ olmuş bulunduğum mâliye hazîne-i celîlesi kupon müdüriyeti avdetimde bir başka memûriyete ta'yîn olunmak desîsesiyle uhdemden nez etdirilmiş ve Yemen'den avdetimde yine o Ferîd Paşa mekriyle senelerle açıkda bırakılmışdım.

Yemen'de bulunduğum sırada Şeyh Alî Mağribî ve Seyyid Abdullah bey-i Abdulkâdir gibi ulemâ-yı sâdât cum'a günleri ziyâretime devâm ederler idi. Yemen ahâlîsi (s. 426) fevkalâde neseblerine vâkıflardır velev efrâd-ı ahâlîden birisine olsun ecdâdın kimdir diye sorulursa derhâl kıyâm ederek babam falan zât, onun babası falan diyerek ta'dâda başlar ve kırk elli dereceye kadar çıkararak netîce-i silsile-i Arab-ı arîbe olan ...yestecib?¹ Bin Yar'ib bin Kahtana kadar ta'dâd eder. Cenâb-ı Hakk'ın bana vukû bulan lutf u inâyetine teşekküren söylerim ki bir gün sâdât-ı ulemâ-yı Yemen olan zevât ile konuştuğum esnâda Seyyid abdurabbın bahsi açıldı. Târîh-i vefâtını sordum 1037 dediler, dedim öyle zannederim ki 1038 olacak kana'ât etmeyip ısrâr etdiler hatta sâdât-ı kirâmdan biri efendim bu benim ceddimidir elbette ceddimin târîh-i vefâtını ben senden a'lâ bilirim dedi. Ben sükût etdim kalkıp gıtdiler. Aradan henüz iki sa'ât geçmemiş idi ki o heyet yine müctemian avdet etdiler. Efendim biz yanlış biliyor imişiz sizin dediginiz doğru imiş avf ediniz dediler. Ve nerden ahz etdiğimi sordular dedim ki birkaç mâh mukaddem Hadide'den vapurla Muhâ'ya ve Muhâ'dan bâbu'l-mendebe girdik ve oradan yine Muhâ'ya dönerek karadan Ta'z şehrine vardık. Ta'zden altı sa'ât kadar ileride olup târîhen pek ma'rûf bir büyük şehir iken şimdi harâb bulunan Cend şehrine de gıtdik. Kumlar içinde harâb bir hâlde bulunan o şehirde mu'âz bin Cebel hazretlerinin binâ buyurmuş oldukları o azametli camî-i şerîfi ziyâret etdim. Cami-i şerif hazîresinde medfûn olan birçok fuzâla merâkızı buldum. Onları aynen defterime kayddetdim.

Orada Seyyid Abdurrab'in merkadini buldum. Bu zât Yemen sâdât-ı Kirâmından Devlet-i Aliye-i Osmâniye'nin pek sâdik bir kumandanı olduğu ma'lûmunuzdur.

¹ Yeşcih Yemen dahi denilir. Sebanın oğulları Humeyr ve Kehlan ?ekser silsile-i ensâb-ı Yemen bunlardan yürür.

Merkadinden levha-i mezârî sukut edip kırılmış ve birkaç parçaya inkisâm etmiş olduğunu gördüm; o parçaları kemâl-i itinâyla bir araya topladım dikkatle bakdım levha-i mezârında Abdurrahb'den hazret-i Fâtîma vâsıtasıyla Peygamber Efendimiz hazretlerine vâsıl olan silsile-i âliyenin muharrer olduğunu gördüm kitabe-i merkad-i mübârekini tamamıyla zabt etdim. İşte şudur diye aynen gösterdim. (s. 427)

Fevkalâde ta'accüb etmeleri hasebiyle Abdurrahb'ın vefâtını muhtevî bulunan daha on aded târîh kitâbı getirip cümlesini karşılarına dökdüm ve benim birkaç saât evvelki sükûtum size karşı bir sükût-ı hürmetkârâne idi dedim. Bunun üzerine ne kadar hayretde kaldıklarını ve o târîhden sonra bana ne kadar hürmet etdiklerini bir ben bilirim bir de Allah.¹

Ondan sonra her ne vakt yanıma gelir bir târîh bahsi açılırsa ben şöyle değil böyle dedigime karşı içlerinden biri cevâb-ı redd verecek olursa yanındakiler yavaşca dürterek sükût et sonra sen de bizim gibi mahcûb olursun derlerdi. O da derhâl sükût ederdi. Ben gülerek derhâl lazımgelen izâhâtı verirdim.

İşte Yemen'in sâdât ve ulemâsıyla târîhe ve ensâba dair her zamân böyle istifâdeli bir sûrette konuşurduk. İstanbul'da Rumeli ve Anadolu'da sâdât olup olmadığını sorarlar ben de silsileleri müsaccel pek çok sâdât-i Kirâm olduğunu söylerdim. Ben söyledikçe efendim Fâtîmîdirler derlerdi. Benim birdenbire Fâtîmî tabîrinden fikrim Mısır'da ve Mağrib-zemînde hükûmet eden Fâtîmîlere giderdi. Hiç münâsebet göremezdim. Birgün dediler ki efendim biz Fâtîmî demekden maksadımız hazret-i Fâtîmatü'z-Zehrâ'dır.

Bir seyyid Fâtîmî olmazsa biz imâmete kabûl etmeyiz. Hazret-i Alî efendimizin ondan ziyâde evlâd-ı Kirâmı var idi. Bunlardan yalnız hazret-i Hasan ile hazret-i Hüseyin efendilerimizin silsileleri hazret-i Fâtîma vâsıtasıyla Nebî-i zî-şân efendimiz hazretlerine vâsıl olur. Meselâ hazret-i Alî'nin diğer vâldeden evlâdı Muhammed bin Hanefîye hazretleri kibâr-ı ulviyeden olduğu hâlde (s. 428) onun evlâdı bile Yemen'de davâ-yı imâmet edemez. İmâmlar ya Hasenî ya Hüseyinî olmalıdır dediler. Dedim hazret-i Fâtîma valdemiz nisvândandır. Şu hâlde demek oluyor ki siz silsile-i sâdâtı nisvândan dahi kabûl ediyorsunuz. Hay hay nasıl nübüvvet temiz silsileden olmakdır. (انا خلفتنا الان ان من ذكر و انتى) (ان شانك هو الحتر) nass-ı celîli meydânda değil midir.

¹ Abdurrahb'ın vefâtı 1038 senesi evâilinde yani Muharrem ayında vukû bulmuş ve 1037 senesine pek yakın bulunmuş olmasına mebnî-i mu'teriz bundan dolayı o zehâbda bulunmuşdur. Yoksa Yemen sâdât ve ulemâ ve üdebâsı ilm-i celîl-i ensâba hakkıyla vâkıfdırlar.

kâide-i âliyesi vechiyle berâber bir erkekle bir kadın ictimâ etmeyince bir vücûdun dünyâya gelmesi mümkün olur mu? Nasıl olur ki kadınlardan silsile kabûl edilmesin.

Dedim ki öyle ise şimdi aramızdaki ihtilâf halloldu. Hânedân-ı Âl-i Osmân valde cihetinden hem Kureyşî, hem de Fâtimî'dir.

Kemâl-i ta'accüble delîl isteriz dediler. Hazret-i Osmân Gazi sâdât-ı kesîrû'l-berekâtdan Edebâli hazretlerinin kerîmeleri Râbia Hatun'u tezevvüc buyurdıklarını ve ondan sonra umûm mülûk ve hânedân-ı Osmânî bu nesl-i nesîlden geldiğini beyân etdim ve yanımda bulunan (Ankâ-yı Maşrık) kitâbını irâe ederek müellif-i âlîsinin hüviyetini ve derûnunda beyân eylediği delâil ve vesâik gösterdim ve ondan sonra silsile-i Osmâniye'nin daha bazı muhadderât-ı sâdât ile izdivâc eylediklerini söyledim. Seyyid Alî Mağribî öyle ise aramızda hiçbir ihtilâf kalmadı. Bunu şimdiye kadar niçin bize anlatmıyordunuz da bu kadar kan dökülmege sebep oldu diye kemâl-i safâsından kalkıp devr ü semâ eyledi.

Hâl böyle iken her nasılsa ötedenberi yazılan târîhlerimizde yalnız gazâ ve cihâda mütea'allik vekâyiden bahs edilerek ensâb cihetinden hiç bahs etmezler. Bu husûsuyla bir tezevvüc ve bir düğün münâsebetiyle bir kadın isminden bahs etseler bile asıl ismini yâd etmege lüzûm görmeyip “ Sultân-ı Hatun” veyahud “Vâlde Sultân” tabîr-i mukırıyla? iktifâ ederler. Hâlbuki yukarıda beyân olunduğu vecihle silsile-i ensâbımızı gösterecek pek çok kitâblar, menâkıbnâmeler, vakıfnâmeler, vesâir vesîkalar vardır.

(s. 429)

Hatta (Ankâ-yı Maşrık) unvânlı kitâb-ı mu'teberde Hânedân-ı Âl-i Osmân'ın şeref-i silsile-i siyâdetle müşerref olmaları Osman Gazi hazretlerinin sâdât-ı kirâmından ve eizze-i ulemâdan Edebâli hazretlerine dâmâd olmaları ve müşârün ileyh Edebâli'nin ... hazretlerinin hizmetinde bulunmasıyla başladığını zâhiri ve manevî birtakım mühim vesâik ile beyân ve ısbât eylemesiyle berâber, bundan başka Hânedân-ı Osmânî'nin silsile-i siyâdetleri yalnız Edebâli hazretlerinin kerîme-i affesiyle vâki olan râbîta-i celîleden de ibâret kalmayıp daha başka râbîta-i kudsiyeler mevcûd olduğu hâlde ma'atteesüf görebildiğim bazı târîhlerimiz burasından bile bahs etmezler meselâ (Çelebi Sultân Mehmed Hân) hazretlerinin vâldelerini “ Devlet Hatun”un pederleri Süleymân Şâh-ı Germiyânî ve vâldesi “Mutahhara Hatun” bint-i Sultân Veled Mehmed Bahâeddîn bin Mevlânâ Celâleddîn-i Belhî-i Rûmî'dir.¹ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretleri ise

¹ ايها الطالبين مقاصد رشاد وای سالکين منازل سداد گوش صدق داريد که خون طالع □ عارت ازليه سر سليمان شاه گرنينارا

vâlde cihetinden Hüseyinî ve pederi cihetinden Sıddîkî'dir. Şu hâlde yukarıda sâdât-ı Yemen bahsindeki izâhâtından da anlaşılacağı üzere bu râbîta-i mâderi ile Hulefâ-i Âli-Osmân hem Kureyşî hem Fâtımî'dir.

Çelebi Sultan Mehmet Hân vâldeleri “Devlet Hatun” râbîtasıyla Hafîd-i hazret-i Mevlânâ olduğu inkârı gayr-i kâbil ve sâik ve delâil ile müsbettir.

Evvelâ Devlet Hatun'un hem seyyîde olduğu ve hem de Sultân Mehmed'in vâldesi bulunduğu el-hâlet-i hâzihî Bursa'da Yeşil Câmii-i Şerîf civârında mevcûd bulunan türbe-i ismet-penâhîlerinde muharrer kitâbe ile müsbettir. İşte aynen kitâbe şudur:

تختة الشرفة الـمخدرة الـلمطان الخواتين دولت خاتون و هي والدة الـلمطان الـاخظم

الـلمطان محمد بن خايزيد خان خلد ملكه في تاريخ شهر شوال الـلمنة الـلمت خشر و ثمانمئة الهجرية الهلالية

1

تاجدار اقبال دوجهانی گردانی بدولت ازدواج حصرت مطهره سلطان ابنة السلطان بهاءالدين ولد قدس سره رسانيه
سفينة مولويه جلد ١ صحيفه

¹ İşte vâlde-i müşârün ileyhânın ismi “ Devlet Hâtûn” olduğu hâlde tevârîh-i kadîmemizden “Neşri ve Âşık Paşa târîhleri “Sultân Hâtûn” kayd ederler. Bu müverrihler kurb-ı saltanatdan ırak olsalar bile silsile ve esâmî husûsâtına dikkat ederek ya merkad-i müşârün ileyhâdaki kitâbeye veyahud kuyûd-ı vakfiyeye müraca‘at etselerdi ismini öğrenir ve tasrîh edebilirlerdi mu‘âsırînden (Sicil-i Osmânî) muharriri Süreyyâ Beğ dahi ismini (Sultân Hâtûn) kayd etmekle berâber (Germiyânoğlu Ali Beğ'in kerîmesi) dir diyerek büyük hatâyâ düşmüştür. Hânedân-ı Osmânî şehzadelerinin “ Çelebi” ünân-ı muhteremiyle yâd olunmasını ibtidâ Süleymân Şâh-ı Germiyânî'ye damad olmak için pederleri hüdâvendigâr tarafından Yıldırım Bâyezîd Hân'ın nişânının irsâliyle yazılan nâme-i hümâyûna gelen cevâbnâmede gördüm Ferîdûn Beğ münşeatında mevcûd olan o Fârisî cevâbın “ Çelebi” ünânına âid ibâresi şudur :

خدمت الملك الامراء والاعاظم مستجمع جميع المجد والمعالي والمكارم طوقدار زمان افتخار جهان خلبی

مکتûbda târîh olmadığı gibi düğünün zamân-ı icrâsı ve Çelebi Sultân Mehmed'in târîh-i tevellûdü hakkında târîhlerde bazı ihtilâf vardır. Lakin Solak-zâde târîhinde sûr-ı azîm tedârikine 778 senesinde başlandığı muharrer olduğundan bu târîhin sarâhati ihtilâfâtı def etmiş olur. Bu târîhden sonra yalnız Yıldırım Bâyezîd'in küçük birâderi Yakûb Beğ hakkında târîhlerde bazen “Çelebi” denilmiş ise de Yıldırım Bâyezîd'in hemân umûm mahdûmlarına Çelebi ıtlâk olduğu gibi daha bir müddet devâm eden “Çelebi” lakabı sonraları şehzadeler hakkında sultân ünânına tahavvül etmiş bir hayli müddetde böyle devâm etdikden sonra Sultân Abdulmecîd Hân zamânı evâilinden beri şehzade-i izâm hazerâtı Efendi ünânıyla telkîp olunmakta bulunmuştur.

Târîhler Süleymân Şâh-ı Germiyânî'nin kerîmesiyle şehzade Yıldırım Bâyezîd'in izdivacı münâsebetiyle vâki olan sûr-ı azîmin debdebesini yazmakla bitiremiyorlar:

Mısır sultânı ve Şâm padişahı tarafından nâmeler ve hediyelerle elçiler geldiği gibi bunların getirdikleri hedâyâ miyânında birçok cins atlar bulunduğu (s. 431) ve bunlardan mâ'adâ Hamîd ve Saruhan ve Aydın ve Menteşe ve Kastamonu ve Karaman beğleri dahi ağır hediyeler ile elçiler gönderdikleri ve vüzerâ ve ümerâ-yı saltanat ve erkân ve a'yân-ı devlet dahi muktedir olabildikleri pek kıymetdâr hedâyâ ile geldikleri gibi hele gazi Evrenos Beğ'in takdîm eylemiş olduğu hedâyâ o zamân bir Osmânî serdârının ne kadar zengin olduğuna delâlet edecek berâhîn-i târîhiyeden addolunabilir. Şöyle ki yüz nefer kamer-peyker on neferinin ellerine gümüşden tabaklar vermiş idi ki bunlar altın ile ve on neferinin ellerindeki tabaklarda gümüş akçe ile memlû idi bâkî seksen nefer gulâmın ellerinde nukre-i hâmdan ma'mûl ibrikler afitabeler vesâir evâni-i kıymetdâr var idi. Şu melekmanzar köleleri takib eden yüz aded peri-peyker cariyeler dahi ellerinde elmas, zümrüd, yâkût gibi envâi zî-kıymet mücevherât

Sâniyen hiçbir padişah-ı Osmâniyenin ismi bâlâsında Çelebi ünvânı bulunmadığı hâlde yalnız bu zât-ı âlîkadre “ Çelebi Sultân Mehmed” denilmesi silsile-i (s. 431) Cenâb-ı Mevlânâ’ya ilk iltihâk eden Sultân-ı Celîl olduğu için teberrüken isim ve imzâ-yı âlîlerinin baş tarafında o tâc-ı ünvân-ı mübeccel bâkî ve pâydâr kalmasıyla nümâyândır. (s. 432)

Sâlisen “Çelebi Sultân Mehmed Hân” hazretlerinin hem lieb hem liüm biraderler bulunan Îsâ ve Mûsâ Çelebilere de Çelebi denilmesi hafîd-i hazret-i Mevlânâ olduklarından dolayı idüğü “Sefîne-i Mevleviye”de aynen mevcûd olan şu ibâre ile de müsbetdir:

“Ahir-i ümerâ-i Germiyâniye olan ‘Çelebi Yakûb Hân’ katli akibine kerîme-i mükerrermeleri mahrem-i haremserâ-yı Osmâniyân olup habâle-i mutahharelerinde Mûsâ ve Îsâ Çelebiler ser-zede-i târe-i şühûd barik-i ârâ-yı saltanat ve cev vü beynes-selâtin Çelebi şöhretiyle ma’hûd olmuşlardır ki indel-ervâm”Çelebi ünvânı zâdegân-ı Hudâvendigârîde örf olunmuşdur”¹

---

olduğu gibi her biri başdan tırnağa kadar zîb-i zîvere müstağrak idi. Bunların cümlesi böyle gözler görmemiş nefâis-i kıymetdâr ve hazâin-i bî-misâl ile huzûr-ı padişahiye dâhil olunca bu kadar mutantan bir hedâyâ alaylarını görenlerin kâfesi dûçâr-ı hayret oldular. Hele ecnebi sefirleri padişahların bile vermeğe muktedir olamayacağı bu kadar servet ve sâmanı düşünerek bunula kudret ve kuvvet-i Osmâniyeyi mukâyese eylediler.

Lakin Osmânlı padişahlarında yalnız servetçe büyüklük değil şân ve semâhatce dahi büyüklük o nisbetde olduğundan sûr-ı hümâyûnun hitâmıyla süferâ avdet edecekleri zamân Gazi Evrenos’un getirdiği hedâyâyı kâfeten ve kâmilen Sultân-ı Mısır’a ihdâ için Mısır elçisine teslim etdi. Mısır sultânının göndermiş olduğu alâ atları vesâir hedâyâyı dahi Gazi Evrenos’a verdi. Bu minvâl üzere Osmânlı serdârlarından her birinin getirmiş olduğu hediyeeleri hükümdârından her birine hem de kendi gönderdikleri hediyeelerin fâiki olmak üzere ihsân ederek onların hediyeelerini dahi Osmânlı kumandanlarına bahş eyledi. Elhâsıl düğüne gönderilen hedâyâ-yı azîmeden bir habbesini nâm-ı hümâyûnlarına kabul etmedi. Ulemâyâ ve fukarâyâ varıncaya kadar ta’mîm ve taksîm ederek çok fakirleri şâdmân ve çok bîkesleri ganî kâmrân eyledi. Arab târihleri “تخوران” ile Memûn el-Abbâsî’nin izdivâcî” gibi müdebdeb düğünlere tafsilâtıyla yazmakda ve hatta allâme Harîrî makâme-i Tebrîziye’de “خوران خفر شها” “وبليقيس بعر شهاو” diye zikr etmekte iken Osmânlılarda bu kadar müdebdeb bir sûr-ı azîme sebep olan böyle bir celîlü’l-neseb-şerîfe ve seyyidenin ismini bile yanlış yazmakla berâber (Meşâhîrû’n-Nisâ) (s. 432) gibi bir kitâbımızda ne (Sultân Hâtûn) ünvânı ve ne (Devlet Hâtûn) nâmı mevcûd değildir.* İşte hep bu hâller mefâhir-i ensâbımıza layıkıyla vâkıf olmak için ehemmiyet vermemekden ileri gelir.

*¹ Dâhil-i harem-serâ-yı Osmâniyân olan “Devlet Hâtûn” Yakûb Hân’ın kerîmesi olmayıp bilimûm târihlerin şehâdet etdiği vecihle pederi Süleymân Şâh-ı Germiyânî’nin kerîmesi ve Yakûb Hân’ın hemşiresidir ve Yakûb Hân (yahud beğ katl edilmeyip 832 senesinde sinni seksen raddesinde olduğu hâlde ecel-i mevûduyla irtihâl etmişdir ve sefîne sâhibi veyahud müstensihî, Îsâ ve Mûsâ Çelebilere Çelebilik ünvânı zâdegân-ı hazret-i Mevlânâ’dan dolayı olduğunu beyân etmiş iken ana baba bir biraderleri olan hatta padişah oldukdan sonra da Çelebilik ünvânını taşıyan (Çelebi Sultân Mehmed Hân)’ı zikr etmemekte gaflet etmişdir. **

[*] Kastamonu Sinop’da hükûmet eden İsfendiyârğullarının cediti Süleymân Paşanın kerîmesinin ismi “Sultân Hâtûn”dur. Sinop’da medfûndur. Merkadinde (ره سلطان خاتون بنت سليمان پاشا سنة و سبع وسبعين وسبعمائه) (حذامقبرالقات المخد) ibâresi mevcûddur.

(s. 433)

Râbian Çelebi Sultân Mehmed'in vâldesi "Devlet Hatun"un birâderi Yakûb Beğ bin Süleymân Şâh-ı Germiyânî'nin evlâdı olmadığından dolayı (s. 434) Germiyân memâlikini kendisinin vefâtından sonra Sultân Murâd-ı Sâni ibn Çelebi Sultân Mehmed'e hemşiresinin hafîdi olduğu cihetle vasiyet eylemiştir.

İşte müesses-i sâni-i devlet olan ebu'l-hulefâ-yı Osmâniyân Çelebi Sultân Mehmed'in dahi vâlde cihetinden silsile-i sâdâta mensûb ve mulhak bulunduğu şu vesâik-i kâtia ile tayîn etdikden sonra, teberüken ale'l-esâmî zırde derc olunan silsilenâmeden anlaşılacaktır ki "Çelebi Sultân Mehmed Han"dan fahr-i âlem ve seyyid-i evlâd-ı Âdem efendimiz hazretlerine varıncaya kadar silsile-i Aliye ve râbita-i celîlenin beşi inas ve on yedisi zükûrdur.

[**] Sultân Mehmed'in vâldesi Germiyânoğlu Yakûb Beğ'in hemşiresi idi.
Osmânî Târîhi Nâmık Kemâl Beğ sahîfe 90

(s. 433) Yakûb Beğ'in hemşiresi olmasında umûm târîhler müttefikdir.* Gerek Sefine-i Mevleviye ve gerek sâir menâkıb-ı müte'allik ada Süleymân Şâh'ın Yakûb Beğ ile Yıldırım Bâyezîd Hân'a nikâh olunan kerîmesinden başka Hızır Paşa ve İlyâs nâmında daha iki mahdûmu olduğu Karahisar sâhib ve Kütahya Mevlevî Çelebiliklerini bu iki zât ile bunların sülâlesi teşkil eylediğini ve içlerinden pek büyük zâtlar yetiştiğini gerek Çelebi Sultân Mehmed ve gerek Murâd-ı Sâni ve ondan sonra selâtin-i muazama-i Osmâniye ile hasbül-karâne pek güzel geçdiklerini ve bazı selâtin-i Osmâniyenin hakların meşâire-i taltîfkarâneleri vukû bulunduğunu tafsilâtıyla ve bu bâbda vukûa gelen bazı eş'ârın dahi derciyle yazıyorlar. Lakin bundan ziyâde tafsilât atâsına mecmûamızın sahîfeleri müsâid değildir.

[*] Yakûb Beğ Sultân Murâd-ı Sâni hazretlerini görmek için evâhir-i ömründe yani 831 senesinde geldiği umûm târîhlerde mukayyed ise de bir hemşire hafîdi ile büyük dayı arasında vukû bulan mülâkat ile akrabalık mahabbetinin derecatı anlaşılmaq için Nâmık Kemâl Beğ merhûmun târîhinden aynen şu ibâreyi nakl eyleyiz.

Padişah Edirne'de bulunduğu sırada büyük vâldeesinin birâderi olan Germiyânoğlu Yakûb Beğ huzûra gelmek istedi. Sultân Murâd bu pîr-i cihân-dîdenin büyük pederi ve pederi ve şehzade Mustafa vakasında kendisi aleyhinde vukû bulan harekâtını bütün bütün nazarından ıskât ederek hakkında yâr-ı muvâffık muâmelesi eyledi.

Tazîm ve ikrâmda mûntehâ-yı imkâna varılması için etrafa emirler gönderdi. Yakûb Beğ evvelâ Bursa'ya gelerek selâtin-i Osmâniyenin mekâbîr-i mübârekelerini ziyâret etdi. Ve hayâtında bulunan Emîr Buhârî hazretlerinin hânesine gitti. Duâsını niyâz eyledi.

Birkaç gün Bursa'da oturduktan sonra Gelibolu'dan Rûmeli'ye geçerek Edirne'ye azîmet eylediği sırada Sultân Murâd tevâzuât-ı şâhânesinin gâyesini ihtiyâr ederek Ergene köprüsüne kadar istikbâl etmiş idi. Yakûb Beğ Edirne'de ikâmet ettiği müddetce dâima padişah ile berâber bulunur ve her gün bu sûretle mazhar-ı ikrâm olur idi.

Avdet ettiği sırada padişah, mâlik-i lezzetini yalnız bezl ve ihsânda bulan hânedân-ı kerîminin âdât-ı celîlesinden olduğu vechle Yakûb Beğ ile tevâbi'ine o kadar (s. 434) hediyeler itâ eyledi ki bu atâyaye nâil olanlar naklinde izhâr-ı acze başladılar.

Yakûb Beğ ise avdet ederken bezli ve ihsânî Gelibolu'ya varmadan parasız kalacak dereceye getirmiş ve muzâyikasını padişaha ihbâr edince "Allâh bize akrâbadan bir zât verdi ki kendi mülkünün vâridâtından başka bizim mülkün vâridâtını da bitiriyor" yollu latîfe ederek Yakûb Beğ'e [*] bir hayli para göndermiş olduğu rivâyet-i târîhiyedir.

Osmânî Târîhi Nâmık Kemâl Beğ sahîfe 825

* Yakûb Beğ'in hatt-ı desti Millet kütübhânesinde vardır. Yazısı pek güzeldir. 825 senesinde yazmıştır. Rahmetullahi aleyh

Esâmî-i Silsile-i Celîle-i Siyâdet

- 1 Çelebi Sultân Mehmed Han
- 2 bin Devlet Hatun
- 3 binti Mutahhara Hatun
- 4 binti Sultân Veled Mehmed Babâeddîn
- 5 bin hazret-i Mevlânâ Muhammed Celâleddîn Belhî-i Rûmî
- 6 bin Sultânü'l-ulemâ Mehmed Bahâeddîn el-Veled
- 7 bin eş-Şeyh Hüseyin Hatîbî
- 8 ibn eş-Şeyh Ahmed Hatîbî
- 9 bin Şerîfe Firdevs Hatun
- 10 binti Seyyid Abdullah Şemsü'l-eimetü's-Serahsî
- 11 bin Şerîfe Hâlısa Hatun
- 12 bint Seyyid Abdullah es-Serahsî
- 13 bin Seyyid İbrâhîm es-Serahsî
- 14 bin Seyyid Mûsâ en-Nakî el-Medenî
- 15 bin hazret-i İmâm el-Nakî
- 16 bin hazret-i el-İmâm Alî er-Rızâ
- 17 ibn hazret-i el-İmâm Mûsâ Kâzım
- 18 bin hazret-i İmâm Cafer es-Sâdık
- 19 ibn hazret-i el-İmâm Muhammed Bâkır
- 20 bin hazret-i İmâmü'l-Hümmam Zeynelâbidîn (s. 435)
- 21 ibn Sultânü'ş-Şühedâ ve İmâmü'l-Hudâ Hüseyin bin hazret-i Emîrü'l-Müminîn İmâm Alî el-Murtazâ hazret-i seyyidetü'l-kebîre Fâtımatü'z-Zehrâ bint mefhar-i âlem ve seyyidü'l-Ümem hazret-i Hâtemü'l-Enbiyâ Muhammed el-Mustafâ sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem.

Şeyh Hüseyin Hatîbî hazretlerinden bu silsile-i âliye bir de hazret-i Ebûbekr es-Siddîk efendimiz hazretlerine şöyle vâsıldır.

Esâmî-i Silsile-i Sıddîkiye

eş-Şeyh Hüseyin Hatîbî bin eş-Şeyh Ahmed Hatîbî bin hazret-i Mahmûd bin hazret-i Mevdûd bin hazret-i Sâbit bin hazret-i Museyib bin hazret-i Mutahhar bin hazret-i Hammâd bin hazret-i Abdurrahman bin Emîrü'l-müminîn ve senedü'l-muvâhhidîn hazret-i Ebûbekr es-Siddîk. Rıdvânullâhi aleyhim ecmain.

Yukarıda dedigimiz gibi ümmehât-ı Hulefâ-yı Osmâniye içinde silsile-i celîle-i siyâdete mensûb daha bazı muhadderât-ı celîle vardır. Lâkin bir kere silsilenin an‘ane-i sarîha ile cânib-i celîl-i risâlet-penâhîye vâsıl olması kâfi ise de “ÛC×² ëÔ—d½ U| p□L¼«uf” mazmûnuna ittibâ ile Seyyid Edebâlî hazretlerinin kerîmesi seyvide Râbia Mâlhûn Hatun ile Osmân Gazi hazretlerinin tezevvücünü müteâkib “taklîd-i seyf”in sûret-i icrâsını ve bu an‘anevî merâsim bu zamâna kadar bâkî ve pâydar olarak buna binâen her cülûs-ı humâyûn vukûundan el-hâlet-i hezihi icrâ oluna geldiğini “ Ankâ-yı Maşrık”da nakl ile Mecmû‘amızın sahâyifini tezyîn edeceğimiz gibi gerek zükûr ve gerek inâs tarafından hânedân-ı Osmânînin teşkîl eylediği ensâb-ı eizze-i kirâm ve meşâhîr-i mülûk ve selâtîn-i izâma dâir makâleler yazacağız. İnşallâhu teâla (s. 436)

Ali Kemâl Beğ Efendi Hazretlerine Cevâb

Danişver-i Meâli-haslet

29 Ağustos 1335 [29 Ağustos 1919] târîhli peyâm-ı meserret-encâm-ı âlîleri bâis-i inşirâh-ı derûn oldu. Vicdânımı bulandıran bir şey var ise bazı vâhi sebeblerden dolayı size muğber olduğumu uzakdan uzağa istimâ buyurmalarıdır. Nefsime âid bir tecâvüz vukûu bile beni hiçbir vakit muğber etmemiştir.

Zât-ı âlîlerine neden dolayı muğber olduğumu bir türlü anlayamadım. Evet muğber olurum. O kimselere muğber olurum ki bir takım zâtı emel ve istifâdelere sapsak sûretiyle ellerinden gelmeyen büyük işlere karışıp a‘zamet-i mâzîyemizi küçüldürler. Veyahud ni‘met-i vazîfenin kadr u şükrünü bilmeyerek hiçbir işi görmedikten ve göremedikde başka vazîfeyi yalnız maâş alıp temîn-iistirâhat-ı nefis etmekden ibâret zannederler. Tabîr-i âlîleri vechile –şimdi bu cihet böyle fasl edildikten sonra- nâme-i garrâ bahsine geçelim. Nâmenin münderecâtı ister ciddi ister mizâh olsun. Sâhibini bilmediğim gibi muheterem gazetenizde okuduğum dakîkaya kadar nâmeden de haberdâr değildim.

Müverrih Ahmed Refik Beği de o kadar küçültmeği vicdânım kabûl etmez. Zirâ Ahmed Refik Beğle arkadaşlığım ve onun selâset-i kalemiyesi hakkındaki tecrübem pek çoklarından ziyâdedir.

Meselâ 1330 senesinde neşr olunan –İlmiye Sâlnâmesi-nin meşîhat-ı İslâmiye kısmını Ahmed Refik Beğle müştereken yazdık.

Ben –târîhçe-i meşîhatı yazarken o da şeyhülislâmların tercüme-yi hâllerini yazdı. O zât dört yüz elli senelik tercüme-i hâlleri yazmak (s. 437) ve 1280 senesine iblâğa

muvaffak olmak üzere bulunduğu esnâda ben de ondan sonraki tercüme-i hâlleri yazdım.

Benim ifâdemle Ahmed Refik Beğin selîkasını yekdîgeri yanında mütâlaa ve mukâyese edenler mîr-i muhtereme benden çok yüksek bir pâye-i kemâl bahş edeceklerine şüphe etmem. Bir de biz de bir hâl vardır. Bir bahs meydâna atıldı mı onun aksâm ve edvârını tefrîk etmeksizin mütâlaa yürüdürüz. Târîh bahsi de böyledir. Her bir şeyin aksâm-ı müteneviası vardır. Bahs olunan târîhden maksad hangi devre âid ve hangi kısım târîh olduğunu ne yazan kimse izâh etmiş ne zât-ı âlîleri:

Meselâ filân tabîb filân tabîbden daha a'lemdir denileceği vakit vasf edilecek tabîb göz, kulak, burun gibi, birçok azâdan hangilerinin mütehassısı ise izâh etmek lazımgeldiği gibi târîh de böyledir. Ensâb vardır, terâcim-i ahvâl vardır. Bir memlekete bir devlete velev bir memleketin olsun sanâyine, ma'ârifine dağlarına ormanlarına tabîblerine erbâb-ı gazâ ve cihâdına ensâbına siyâsetine dâir mütenevi târîhler yazılabilir.

Dağları ormanları da sayışımdan târîh-i tabîi karışdırıyorum zannedilmesin. Güzel ormanlar yetişmiş ise bunları hangi hamiyetli insânlar yetiştirmiş yetişmemiş ise hangi vahşiler yetiştirmemiş dağlarında dahi güzel bağlar yetişmiş ve akan sulara güzel mecrâlar açılmış ise bunları hangi merd-i hamiyet-mend yetiştirmiş ve açtırmış ise maksadım onların târîhi ahvâlinde bahsetmektir. Sâir kısımlar şöyle dursun yağmur sularının bile önüne güzel sedler mecrâlar yapılırsa rahmet ve hâlî üstü bırakılırsa seylâbeler peyda ederek âfet olur.

Elhâsıl o mutahassıs denilen zât aksâm-ı târîhiyenin hangi kısmında dîgerine râcih ise gösterilmelidir. (s. 438) Hele bu husûsa en ziyâde edebiyât âleminde dikkat olunmak lâzım gelirken bu son zamânlarda Kiblelizâde ile Ömer Seyfeddîn nâmında resmini şahsını bilmediğim ve okuduğum eserlerinde bu da Köprülü gibi cehl-i mücessem olduğunu anladığım iki kimse matbûât meydânına atıldılar. Edebiyâtın şân ve şerefini imhâ etdiler.

Meselâ derhâl filân şâir filân şâire müreccahdır diye hükmediyorlar. Kendileri ise şi'rden bile anladıkları yok yalnız manâsız laf çok. Hâlbuki Türkçe ifâde-i merâm etmek bu zamân için meziyet-i mahsûsa değildir. Bildiğim çok mekteb çocukları vardır ki henüz on beş on altı yaşında iken onlar kuvvetinde ve daha âlâ nazım ve nesir yazıyorlar. Ma'lûm-ı âlîleridir ki nazımın yani mevzûn kelâmın aksâm-ı müteneviası

vardır. Kasâid, gazeliyât, mesneviyât, rubâiyât, tahmisât, mukattaât, hicviyât, hezliyât ve sâire gibi. Hâl böyle iken bir gazeli ortaya atıp da işte bu gazeli söyleyen bir takım esâmî tadâd ile onlara müreccahdır demek nâdânlık ve eşeklikdir. Yukarıki silsilenâmenin bir mahallinde not ile yazdığım bir fikra münâsebetiyle bunlara şiddetli bir sille-i tedfîb aşk edişim bunun içindir.

Zamânımızda Nedîm Nedîm denilir ama Nedîm'den olsun iktibâs-ı nûr-ı irfân olunmuyor. Bakınız Nedîm ne buyuruyor:

Nef'i vâdi-i kasâidde sühan-perdâzdır
Olamaz ammâ gazelde Bâkî vü Yahyâ gibi
Mesnevî semtinde geçmüştür Atâyî cümlesin
Hâletî evc-i rubâide uçar Ankâ gibi
Hâsılı her pîri bir vâdide bulmuş iştiâr
Müstezâd ü şarkı vü tahmîs-i şevk-efzâ gibi

Gördün mü yâ, işte hak dâiresinde söz böyle söylenilir. (s. 439)

Nef'i gibi bir mucîz-beyân bile mareke-i mefâhirede esnâ-yı cevelânda

Hâfız ü ibn Yeminim gazel ü kıtada ger
Söylesem belki rubâi de olurum Hayyâm

diye ismini tadâd eylediği üç şâirin her birinin mahâret-i aksâmını tefrîk ediyor.

در شعر □□ هـ □□ س پیغمبرانند

هر خند که لانی خعدی

اوصاف و قصائد و □□ زل را

فردوس و انوری و □□ عدی

Kıtâsı da böyle değil mi? Biz eslâf-ı izâmımızı, mefâhir ve measir-i kâdime-i milliyemizi tanıdığımız yok ki adam olalım.

(Ben patlıcana hizmet etmiyorum. Efendimizin keyfine hizmet ediyorum.)

Dâlkavukluğu muammem hâlini kesb edeli, her husûsda böyle berbâd olup kaldık. Yine gelelim târîh bahsimize:

Hâlbuki kadîm zamânlara âid târîhler şöyle dursun, Osmânlılara dâir yazılacak târîhleri birçok edvâra ve hiç olmazsa müesses-i bünyân-ı devlet olan Osmân Gâzi hazretlerinden bed ile Tanzimât-ı Hayriyyeye ve Tanzimât-ı Hayriyye'den zuhûr-ı

Meşrûtiyet'e ve zuhûr-ı Meşrûtiyet'den şimdiye kadar olmak üzere üç devreye taksîm etmek iktizâ eder.

Vaka-nüvîs ancak zuhûr-i Meşrûtiyet'den şimdiye kadar serzede-i vukû olan ve şimdiden sonra da tevâli-i sinin ile zuhûr edecek bulunan vukûâtı zabt etmege memûr olduğundan şu vaka-nüvîslik vazîfesini –kemâl-i bî-terafî iltizâm etmek roman tarzında yazmamak şartıyla- Ahmed Refik Beğ cümlemizden enseb ve elyaktır. Ve Meşrûtiyetin bidâyetinden İ'tibâren olan vekâyii tamamıyla keşf ve zabta muvaffak olabılırlerse bir de fazla olarak şâyân-ı tebrîkdirler.

İkinci devre ise Tanzimât-ı Hayriyye'den Meşrûtiyet zamânına kadar olan (s. 440) kısma âid yazılacak târîhtir. Bu devrin bidâyeti zamânına kadar Devlet-i Aliye pek çok yerler gâib etmiş ve istikbâl-i memleket tehlike tahtında bulunmuş iken Reşîd Paşa gibi bir dâhi yetişerek kuvvetden ziyâde mu'cize-i siyâsetin hükmünü yürütmege muvaffak olmuştur.

Ol vakt yarım asırdan beri devâm eden ve kangren hâlini alan Mısır meselesini hal etmiş ve Kırım muharebesiyle Rusya seylâbesine sed çekmiş ve Nasreddin Şahın 1283 senesinde Herât'ı zabtı hasebiyle İngiltere kuvvetinin Basra Körfezi'ne ihtişâd ve Benderbuşir şehri ile havâlisini zabt etmesi bir büyük gâile ve tehlikeyi mûcib olmuş ise de tehlikenin önüne geçerek hakimâne tedâbîr ile hem İngitere'yi hoşnûd ve hem de İran'ı muhâfazaya iktisâb-ı muvaffakiyet etdikden başka memâlikimizin üç tarafında temînâtsiz ve güzeştesiz demir yolları yaptırmağa İngiltere devletini râzı ederek inşâata da başlanılmış idi. Bu inşâatın en mühimi Samsun'dan Sivas'a kadar yapılacak şimendifer idi.

Yapılan mukâvele mücebince İngiltere Devleti, mesela evvel emirde on milyon lira verecek ve verilen paranın tamamıyla mâvaz lehine sarf edildiği lede'l- keşf anlaşıldıktan sonra bir ol kadar meblağ betekrâr itâ olunacak yani her suistimâlâtın önü alınmak sûretiyle Sivas'a şimendifer yapılacak ondan sonra da bilâ-tevakkuf Bağdad ve Basra'ya kadar temdîd olunacaktı.

Reşîd Paşa Devlet-i Aliye için hakikaten parlak bir istikbâl temîn etmiş ve eger ömrü vefâ etseydi bunun pek nâfi semeresi iktitâf edileceği bedîhi bulunmuş iken 1284 senesinde henüz elli sekiz yaşında olduğu hâlde vefâtı vukû bulmuştur. Şöyle vakitsiz vefât etmesi öteden beri Devlet-i Aliye için bir bela-yı nâgehânî kesilen bazı vakây-i

maneviyeye bir ilâve teşkîl etmiştir. Fâtih Sultân Mehmed'in 51 Yavuz Sultân Selim'in 54 Sultân Murâd-ı Râbiin 31 yaşlarında vefât etmeleri gibi. (s.441)

Reşid Paşa'nın vefâtından velev ki bilâ-güzeşte ve teminât olsun böyle hesâb ve kitâb tahtında para almak işe gelmemiş ve Napolyon'nun fevkalâde parlaması da durbîn-i siyâset taşımayanlar için vesile-i meyl ve teveccüh olmuştur.

Artık bol bol para almağa ve hesâbsız kitâbsız sarf etmege yol açılmış olduğundan Reşid Paşa Kırım Muhârebesi gibi azîm bir muharebe icrâ eylediği hâlde pek az istikrâz etmiş iken ondan sonra ve on beş yirmi sene zarfından Duyûn-ı Devlet-i Âliye yüz milyonları geçmiş ve Samsun'dan Sivas'a kadar tesviye-i turâbiyesine başlanılan şimendifer geri bırakıldıktan başka bu kadar milyonlar istikrâz olunduğu hâlde Dersââdetden Anadolu semtine inşâ olunan şimendifer İzmit'den öteye geçememiştir.

Tanzimât-ı Hayriyye'den İ'tibâren bir târîh-i mükemmel yazmak pek mümkün ve hatta bundan bir iki sene evvele kadar bile kâbil idi. Çünkü müesses-i bünyân-ı devlet olan Osmân Gâzi'nin muhârebelerde nasıl elbise giydiğini ve kangı ata bindiğini vüzerâ ve ümerâsının eşkâlini tamamıyla göstermek sûretiyle bir târîh yazalım dersek bu mümkün olamaz idi.

Lâkin Tanzîmat-ı Hayriyye'den İ'tibâren henüz oradan bir asır geçmemiş olduğu cihetle bu gibi dekâyık ve sanâyî-i târîhiye ve medeniyyenin cümlesini tedkîk etmek ve netîcesine destres olmak mümkün idi.

Bundan birkaç sene evvele kadar Tanzimât-ı Hayriyyeye yetişmiş ve o zamânın her hâline vâkıf bulunmuş pek çok zevât-ı muammere mevcûd idi.

Bunlardan biri Hoca Rıfat Efendi'dir. Hoca Rıfat Efendi, vükelâ vüzerâ-yı sâlifinin hemân kâfesine yetişmiş ve 1272 senesinde Mısır'a giderek Câmi-i Ezher'de ahz-ı icâzet eyledikten sonra yine İstanbul'a gelmiştir.

Cüssesi gayet küçük, vücûdu zinde tammü'l-hâfıza bir zât idi. Resmi bulunamayan zevâd hakkında icâb eden tarîfâtı icrâ eyledikten (s. 442) başka biraz resme de âşinâ olduğundan icâb ederse resimlerini de yapabileceğini bendenize va'd eylemişti. Bundan bir sene evveline kadar hayatda olduğunu gördükçe sevinir dururdum.

Şu son senelerde fevkalâde zârûrete giriftâr olmuş ise de sâdr-ı esbak İzzet ve Reşid Âkif Paşalar hazerâtının delâlet ve muavenetleriyle sedd-i ramak eylemekte

olduğunu kemâl-i şükrân ile söylerdi. Lâkin kaht u galânın tahammül-fersâ bir râddeye gelmesi, her gıda ile her âdemin temdîd-i hayât edebilecek bir mertebeyi geçmesi ve hâneler icârının pek çok artması üzerine artık İstanbul'da oturamayarak Üsküdar'a geçdiğini ve âdetâ ekmek taharrîsi uğrunda bundan yedi sekiz mâh mukaddem tramvay içinde bayılarak vefât eylediğini haber aldım.

Kezalik muhâsebecilikden mütekâid şehri bir Nehri Efendi var idi. Bunun tevellüdü 1241 olmakla beraber ahvâl ve eşkâl-i enâma vâkıf ve Gülhâne hattının kıraâtı zamânında on beş yaşında bir genç olduğunu söylemekte ve 95 yaşında tüvana bir sûretde yaşamakta idi. Sultan Ahmed Câmî'î şerîfi civârında ikâmet etmekte iken şu kaht u galâ zamânında et yüzünü göremeyen o zavallı ihtiyâr, Et Yemez Mahallesi'ne nakl-i mekân etmeye mecbûr oldu. Mahdûmunu daimâ görür hayâtda olduğunu haber alarak memnûn olurdum. Mahdûmuna birkaç gün evvel tesâdüf etdim. Galâ-yı es'âr tesîrâtına mukâvemet edemeyerek birkaç mâh mukaddem vefât eylediğini söyledi.

İşte azîzim Tanzîmât-ı Hayriyye'den İ'tibâren yazılacak târîhimizin boşluğunu doldurmak için vicdânımı müteselli etmekte olan hayâtî mehazlar bu sûretle mahvolup gitdi. Fuzalâ ve ashâb vukûf-ı kadîmemizden Cenâb-ı Hak ömürlerini arttırsın. Şûrâ-yı devlet reîsi Mehmed Rauf Paşa Dâhiliye nâzır-ı esbâk Memdûh Paşa gibi bazı zevât-ı âliye mevcûd ise de öyle bir (s. 443) târîh yazmağa teşebbüs etmiyoruz ki biz bu gibi zevât-ı âliyenin hem kendilerinden ve hem de pederleri vaktiyle vüzerâ-yi devletden olduklarından pederlerinden de rivâyeten istifâde edelim.

Birinci devre addettiğimiz kısım ki Osmân Gâzi'den bed' ile Tanzîmât-ı Hayriyye'ye kadar olan zamâna âiddir. Bu kısım yazacak zâtlar ise evvelâ ilm-i ensâba âşinâ olmalıdır. İlm-i ensâb ise târîhin tetimmatından olmak üzere bambaşka bir fendir.

İkincisi gavv-ı edebiyâta vâkıf bulunmalıdır.

Üçüncüsü mehd-i zuhûr-ı Osmâniye olan mahalleri karış karış gezip tedkîkât-ı icrâ etmelidir.

Dördüncüsü, eski ecnebi târîhlerinde Osmânlılara dâir ne kadar fıkralar yazılmış ise Türkçe'ye tercüme olunmalıdır.

Beşincisi târîhi yazacak zâtlar öyle bir zekâyı ve daha doğrusu öyle bir kafayı taşımalıdır ki nasıl bir kitâb-ı kıymetdâr irfân ve ehliyet oldukları mukaddemât-ı hutût cebhelerinden nümâyân olmalıdır.

Biz yedi yüz senelik bir Osmânlı târîhi yazmayı bir ziyâfete gitmek kadar kolay zannederek varsın bu ziyâfetden mazhar-ı teveccüh ve iltifâtımız olan ârifimiz hisse-mend-i lezzet olsun zehâbında bulunduk. Bu derece mazhar-ı iltifât-ı nâ-müstehak olan Ârif Beğ de,

cihânda başkasının yazamayacağı pek mûhim târîhi yazmak iktidârı yalnız bende varmış öyle mi diyerek hemen kemâl-i ucb ve gurûr ile kalemi eline aldı. Arkadaşlarının ihtârâtına karşı siz kim oluyorsunuz diyerek fırıl fırıl yazmağa başladı. Mâşallâh bin bir kere mâşallâh bir asra sığışması mümkün olmayan yedi sekiz silsileyi bir sene içine sıkıştırdıktan başka cihânda en birinci mefâhir-i milliye-i Osmâniyeden olan Ertuğrul Gâzinin Rum cihetine gelirken yolda Tatarlara tesâdüf ve mağlûb olan tarafa muâvenet meselesinde ibn Kemâl gibi bir zâta itirâz sûretiyle bunun aslı yokdur deyip çıktı. Sizin vaktiyle istimâl etdiğiniz -bir dağ bir fare (s. 444) doğurdu- tabîrinin aksi zuhûr ederek âdeta -bir fare bir dağ doğurdu- hükmü zuhûra geldi. Nihâyet, az gitti uz gitti, dere tepe dümdüz gitti. Seneler geçdi bir de arkasına bakdı ki bir çuvaldız boyu kadar yol gitmiş. Bravo işte böyle çalışmalı.

Yalnız ensâb husûsu mu? İstikbâlen azâmetli bir saltanât-ı Osmâniyye yetiştirmege beraât-ı istihlâl olan Osmân Gâzi devrinin bütün measiri bütün mefâhiri ihmâl ve imhâ edilerek vaktiyle yazılan bazı ehemmiyetsiz târîhlerin tabîrâtı biçimsiz bir sûretde

alt üst edilmekden başka bir şey yapılmadı. Tesîs-i saltânât-ı Osmâniyye, el-hâlet-i hâzihî İstanbul'a civâr bulunan Bilecik ve Söğüd cihetlerinde zuhûra gelmiş olduğu hâlde bir kerre oralara gidilip mahallinde lâzım gelen tatbîkât icrâ olunarak teyîd-i vukûât edilmek luzûmu defâat ile ihtâr olunmuş iken (bir kulağından girerse bir kulağından çıkar) hükm-i bâtılu zuhûra geldi. Mahallerinde tatbîkât vecihle bir kere Ertuğrul Gâzi'nin ve sonra Osmân Gâzi'nin gerek emâret gerek istiklâl zamânlarına âid haritaları yapılmak meselâ Ermeni Derbendi, İt Burnu, gibi mahaller nereler olduğu irâe edilmek lâzım gelirken ehemmiyet bile verilmedi. Elhâsıl Devlet-i Aliyenin pek kâdim târîhinden olan Neşri târîhi ile bu kere Osmân Gâzi'ye âid olarak çıkarılan târîh yanyana getirilir ise Neşri'deki ifâde-i selîse ve ibâre-i mûcize insâna daha ziyâde şevk ve lezzet ve irâe-i hakikât etmekte olduğu görülür. Ondandır dört yüz sene sonra hem de Bâb-ı Âlî dâire-i fâhiresinde âlem-i medeniyete karşı yazdığımız bir târîhin dört yüz sene evvel yazılan bir târîh kadar kıymet ve ehemmiyeti olmazsa ve o târîhe Osmânlı târîhinden

me'hazını kolay bulduğu için âdetâ bir Bizans târîhi denilmek lâzım gelirse artık hâlimize erbâb-ı hamîyyetin dil-hûn ve sîne-çâk olması lâzım gelmez mi?

Bilirsiniz ki ben Diyârbekir'den yetişmiş ve ecdâdımın evlâdına âid vakfi olan Sülûkiye mektebinde badehu amcamın yanında ve bir müddet de Mardin'de (s. 445) Kâsım Pâdişâh medresesi müderrisi nezdinde tahsil görmüş henüz sinni askeriye vâsıl olmamış iken Heyet-i Islâhiyye ketebesine iltihâk ederek dört beş sene kadar Âbidin Paşa merhûmun husûsi kitâbetinde bulunduktan sonra a'şâr müdürlüklerinde ve muhâsebecilik ve defterdârlık ve müfettişlik gibi muâmelât-ı mâliyede rub'ı asırdan ziyâde istihdâm olunmuş ve Meşrûtiyetin zuhûrunda beş bin kuruş ma'zûliyet ma'âşım var iken bir gûne memuriyet kabûl etmeyerek mücerred kitâb mütâalasıyla meşgûl olmak için 2600 kuruşa kanâat ederek kendi rızâmla tekâüd olmuş idim.

Devletin ne mekteb-i rüşdî ne de idâdîsi ne de dârül-fünûnunu gördüm. Devlet kesesinden tahsîl için Avrupa'ya da gitmedim. Bâb-ı Âlî'ce ve İstanbul'un sâir devâirince de kesb-i selîka-i kemâlât edecek bir memûriyetde istihdâm olunmadım. Âbidin Paşa tarafından defaât ile vilâyet mektûbculuğuna olsun inhâ olduğum hâlde tervîc olunmadı. Kenarlarda layıkıyla tahsil-i kemâlâta gayr-i müsâid memûriyetlerde ve mahallerde buldum.

Yâni Devlet-i Aliyenin gerek kendim ve gerek ecdâdım nân u ni'metiyle perverde olmuş bulunmakla berâber mekâtib-i resmîyenin üzerimde hiçbir hakkı ve Avrupa'ya gönderilip uğrumda paralar sarf ederek yetişsin de vatân ve memlekete hizmet etsin yolunda benden arayacak hiçbir hesâbı yoktur.

Ben Hudâ-yi nâbit olarak yetişmiş olduğum hâlde siz insâf ediniz. Mekâtib-i mühimme-i Devletin her tabakası ikmâl ile dârü'l-fünûna müderris olanların ve devlet ve vatan uğrunda beytü'l-mâl-ı müslümân tarafından nukûd-ı külliye sarf etdirilerek tahsîl-i kemâlât etdirilenlerin ve en büyük bir mekteb-i irfânımız demek olan Bâb-ı Âlî'de kırk elli sene çalışanların benim gibi ibtidâî bir adama karşı birer dâhî-i a'zam-ı ulûm ve mâânî olmaları lâzım gelmez mi idi?

Gerek zât-ı âlîlerinin gerek -velev müstehziyâne olsun- mektûb sâhibinin rivâyetlerine bakılırsa ben herkesin fevkinde bir edîb-i a'zam bir müverrih-i muazzam bir dânişver-i muhteşem imişim. (s. 446)

Mâdem ki böyledir. O hâlde yüzbinlerle liralara sarf edip dârü'l-fünûnlar açmağa ve milyonlar sarf ile Avrupaya talebe göndermeye ne lüzûm vardır.

Talebeyi benim merkez-i tahsîl-i kemâlâtım olan Diyârbekr'e gönderiniz. Hem devlet bu kadar masrâflarından kurtulur, hem de her tâlib-i ilm benim gibi bir edîb-i yektâ, bir allâme-i müstesnâ olarak az vakitte avdet ederek sevâd-ı muazzam-ı mülk-i Rumı feyze müstağrak iderek iş olur biter gider.

Ricâ ederim. Umûm milletin kan ağlamakda olduğu böyle bir zamânda beni eglenceye ve mizâha âlet etmeyiniz. Biraz da mülk ü vatanın hâline ağlamak sûretiyle feyz-yâb-ı kemâl olunuz. Meşhûrdur ki Nasreddin Hoca'ya, bir sini baklava gidiyor demişler, bana ne demiş. Size gidiyor demişler sana ne demiş.

Ben allâme-i yektâ, yâhud bir sersem ednâ olmuşum. Bundan size ne nef' ne zarar vardır.

Birgün Mikdâd bin Esved hazretleri Hazret-i Alî efendimize tesâdüf etdi. Latîfe yüzünden, yâ Alî Cenâb-ı Hak sana (Arslanım) dedi. Kâşki bana (kedicigim) deseydi. O vakit yapacağımı görürdün demiş.

“*Osmânlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası*”nın beşinci nüshasındaki bir gazelde:

Terk idüp fermânını azmaktadır yâ Rab bu halk

Destime vir Zülfikârı söyle arslanım bana

beytine o fikra münâsebetiyle mülhem olmuşdum.

Binâen aleyh kıyâmete kadar bu sözümde sebât edeceğim “Dârü'l-fünûn” muallimleri vakâr-ı ilmî ve nur-ı kemâle hâiz öyle zâtlar olmalıdırlar ki her vicdân onların âsârıyla ahvâliyle büyüklüğünü tasdik etmeli ve o zât da bu ‘uluvv ü kadr ü şânile beraber yetişecek her tâlibe kemâl-i tevâzûla pek ulvî measir telkîn etmek uslûbuna vâkıf olarak her tâlibi istikbâlen mülk ve millete hûsn-i hizmet edecek bir nûr-ı mubîn-i kemâlât şekline koymalıdır. Eger böyle yapmayıp da Türk Ocağı'na bir şube-i âlet şeklinde bırakılırsa ve yâhud her fırsattan istifâde meslek-i mazarrat âyini devâm edip giderse o hâlde 12 numaralı nüshada(s. 447) izâhen beyân eylediğim üzere ma'ârif nezâretinin masrâfindan da 4690 lira fazla olan bir meblâğ-ı mühimi böyle bir dârü'l-fünûna sarf etmekden ise hapishâne ve tımarhânelere sarf etmek mülken ve siyâseten daha büyük fevâidi mûcib olur. Böyle bir hayra sebep olacağımdan dolayı

Âmid o şehri-nûr öğünsün ilelebet

tevcihini belki o zamân hoş görürüm¹

---

1 Malûmdur onun sühanı ismi istemez:
Fehm eylemez mi şehrimizin nüktedânları

Lâf istemem delâil-i maddiye isterim. Mebâdi-i harbde dârü'l-fünûn talebesini tahrîk ile bayraklar açdırıp harb isteriz diye Bâb-ı Âliye sevkeden ve harb başlayınca zavallı çocukları asker yapıp mahv etdiren ve kendilerini askerden istisnâ etdirip yan gelen ve el-hâleti hâzihî ekserisi Ocak mensûbu olan o muallim efendiler değil mi idi, ne çabuk unuduyoruz.

İki üç sene evvel basılan Şeyhülslâm Yahyâ dîvânına meşhûr olan itirâznâmeyi yazdığım vakit Râgıb Paşa Kütübhânesi'ne bir kaç gün devâma mecbûr olmuşdum. İstanbul kütübhânelerinin ne kadar edebiyât ve muhâdarât kitâbları varsa oraya toplatdırılmış olduğundan bir hâzine-i bî-nazîr-i edebiyât idi.

Devâm ettiğim müddet zarfında sinni altmışı geçmiş ve memûriyeti cebren elinden alınarak tekâüd edilmiş Merzifonî İsmâil Hakkı Efendi Üstâdımızdan başka bir ferde tesâdüf etmedim.

İsmâil Efendi ise ben Kırşehirli muhâsebcisi iken niyâbetle gelmişti. Degerli bir fâzıl gördüğümden geceleri kendileriyle “Kitâbü'l-Egâni” mütâlaa ederdik. İstanbul'da birleştiğimiz zamân yine bir müddet mütâlaa ile vakit geçirdik. İsmâil Hakkı Efendi biraz kasr-ı basara mübtelâ olduğundan kitâbı gözünün önüne kadar yaklaştırmaya mecbûrdur. Ben o hâmiyetli ve fâzıl (s. 448) ve mağdûr İsmâil Hakkı Efendi'yi yalnız olarak kütübhânedede bırakır çıkardım.¹

O zamân mekteblerin tatil zamânı olduğundan kahvehâneleri, çayhâneleri hınca hınç görürdüm. Şüphe yok ki bunların pek çoğu muâllimler ve sarıklı bazı hoca efendiler idi. Mekteblerimiz, medreselerimiz, kütübhânelerimiz bomboş durmakda iken bunların sokaklarda böyle sefilâne bir sûrette süründüklerini gördükçe kendi kendime beni böyle tenperver ve tenbel etmediginden dolayı Cenâb-ı Hakk'a şükr eder geçerdim. Görüyor musun işimizin başı nerede bozuluyor. Geceleri sarhoş olarak kahvehânelerde, sokaklarda dolaşanları da vardır. Acaba ma'ârif nezâretinin nizâm-nâmesi veya müfettişleri yok mudur bu ne hâldir

Gayr-i müslimlerin bir reîs-i ruhânisinin veyahut bir muâlliminin kahvehânelere devâm eylediği görülüyor mu? Taşralara ders-ı kemâlâtı ibrâz ve telkîn edecek pâ-y-i taht olmak lâzım gelir. Hâlbuki kaziye bunun aksinedir. Maatteesüf ne bakan ne ehemniyet veren var.

---

¹ İsmâil Hakkı Efendi'nin bir hafta mukaddem vefât eylediğini bugün kemâl-i teessüfle haber aldım. Rahmetullâhi aleyh

“Şerh-i mütûn” kürsüsü için taleb, arzû, ma‘lûmâtım olmadığı hâlde, namzetligimi vaz‘ etdiklerini ve hiçbir rey kazanmadığımı Zamân gazetesiyle neşr edenlere ve bana rey verecek kudreti bende görmeyenlere ben de tâ 2 numaralı mecmûâmda –Mektebler; Dârü’l-Fünûnlar-ünvânı altında yazdığım manzûmeyi teklîf ederim. Rey vermeyenler kimler ise lütfen cümlesi birleşsinler. Tanzîr sûretiyle cevâp versinler de görelim.

İşte Diyarbekir’in, bâd-ı hevâ mekteplerinde yetişenler de böyle sözler söyleyen çok bulunabilir. Lâkin dârü’l-fünûnu perîşân eden İstanbul muâllimlerinde bulunur mu bulunmaz mı bilemem. 11’inci nüshada 88 beyitli bir na‘t-ı şerîfim vardır. Nazîre yazmak şöyle dursun yemin etsem hânîs olmam ki Kiblelizâde gibi muallimler Ömer Seyfeddîn gibi edîb taslakları pek çok yerlerini okuyamaz (s. 449) ve anlayamazlar. Buyursunlar mal meydânda: İşte bu gibi tenbel hodbîn milleti iğfâle çalışan câhillere karşı elli senelik sa‘y ve ikdâm hasebiyle bana her ne pâye-i muallâ-yı hürmet verilse ihtimâl ki zâhirde yakışık alabilsin. Lâkin hakikâti aranılırsa bundan böyle evlâd-ı vatani benim gibilerin seviye-i iktidârında yetiştirmek bu millete mûcib-i gadr olur. Onları benim gibi âcizlerden yirmi derece ve belki daha yüksek hilye-i ulûm-ı nâfia ve âliye ile müzeyyen yetiştirmeğe çalışmalıyız ki vatan hakâki bir mihver-ı necât üstünde terakkî edebilsin. Yoksa pek yazık oluyor. Sözü çok uzatdım. Artık kesiyorum. Şimdilik Allah’a ısmarladık ruhum.

Fuzûlî ve Nabî’ye Nazîre

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Görmemişdi şekl-i insânda gamı âlem henüz

Ben zuhûr etdim teccüm etdi şekl-i gam henüz

Cilve eylerdi serimde dûde-i baht-ı siyâh

Düşmeden dilberlerin ruhsârına perçem henüz

Cüst ü cû etdim şu eczâhane-i imkânı âh

İltiyâm -ı zahm-ı aşka bulmadım merhem henüz

Âh u zarım etdi hep nâ-mahremânı bî-huzûr

Bulmadım râz-ı dili arz etmege mahrem henüz

Âşıkın hûn-ı cigerle sâgarı leb-rîz idi
Dolmamışken bâde-i şevk ile câm-ı Cem henüz

Mübtelâ-yı gerd-i gam olmuşdu âbâ-i kadîm
Tutmadan Âdem vefât-ı Hâbil'e mâtem henüz

Ağlarım kûyunda ben hakk-ı takaddum bendedir
Her seher düşmezden evvel gülşene şebnem henüz

Âşıkân dil-hûn idi lal-ı leb-i handân ile
Zîver-i dest-i Süleymân olmadan Hâtem henüz

(s. 450)

Gösterdi vaz'-ı tıflânen ne fettân olduğun
Mâderinden süd emerken ey büt-i gülfem henüz.

Etmeyenler kible-i dîdâr-ı yârı secde-gâh
Tıfl-ı nâ-bâliğ demektir olmamış âdem henüz.

Yâd edip hûn-ı Hüseyini dem-be-dem kan ağlarım
Ey Emîrî hâtırımdan gitmiyor ol dem henüz.

Müstezâd

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Mef'ûlü fe'ûlün

Bed-mâye olan kimsede hüsn-i edeb olmaz

Olmaz gözüm olmaz

Davâ-yı neseb etse de sâhib-i neseb olmaz

Olmaz gözüm olmaz

'İzz ü şerefi gerçi verir Hâlık-ı ahkem

Sa'y etmede elzem

Esbâba teşebbüsle olur bî-sebeb olmaz

Olmaz gözüm olmaz
Sa'y etmeli tahsîl-i kemâlâta ta'abla
Ahlâk u edeble
Kesb-i hüner ü feyz-i cihân bî-ta'ab olmaz
Olmaz gözüm olmaz
Sahrâ-yı temeddünde gerek sür'ât-i ikdâm
Bî-gaflet ü ârâm
Ol bâdiyede ukde-i pâ-yı taleb olmaz.
Olmaz gözüm olmaz
Müstağrak olur nûra bilâd-ı medeniyyet
Kalmaz gam-ı zulmet
Mamûre-i Firdevs-i mu'allâda şeb olmaz
Olmaz gözüm olmaz
İksîr-i ulûma çalışıp merd-i Hudâ ol
Bî-havf ü recâ ol
Merdân-ı Hudâ mâ'il-i sîm ü zeheb olmaz
Olmaz gözüm olmaz
Ehl-i hasebin kadri olur herkese ma'lûm
Ama bu da meczûm
Bî-terbiye âdemlere nef'-i haseb olmaz
Olmaz gözüm olmaz
Etdirdi bu şeb encümene sûfî-i hâmuş
Her zevki ferâmûş
Bir ud ki mevtâ ola şevk ü tarab olmaz
Olmaz gözüm olmaz
Bîgâne-i envâr-ı safâ etdin Emîrî
Lâyık mı zamîri
Gevherde cilâ olmaz ise müntehab olmaz
Olmaz gözüm olmaz

(s. 451)

Bu nüsha 4 sahife fazladır.

Bâb-ı Âlî Caddesi'nde İkbâl Kütübhânesi'nde satılır.

Fiyâtı

sarı kağıtlısı 8

beyâz 5

Arzû edenler Fâtih'de tramvay mevkîfinda Millet Kütübhânesi'nde meccânen mütâlaa edebilirler.

Sâhib-i mecmûânın kendi eserleriyle neşr etdiği diğer bazı eserler

	Kuruş
- Câm-ı Cem Âyîn (Silsile-nâme-i Osmânî)	5
- Mardin Mülûk-ı Artûkiyye Târîhi	5
- Acâîbü'l-Letâif (Çin ü Hitay Sefâretnâmesi)	5
- Âsafnâme	4
- Cevâhirü'l-Mülûk Mukaddimesi	4
- Ezhâr-ı Hakikat	4
- Âmid Risâle-i Mevkûtesinin Bahar Nüşhası (Altı nüsha çıkmıştır)	5
- Mecma'-ı Şu'arâ	8
- Tezkire-i Şu'arâ-i Âmid	30
- Osmânî Vilâyât-ı Şarkîyyesi	30

Bâlâda esâmîsi ve fiyâtları gösterilen kitâblar Bâb-ı Âlî câddesinde İkbâl Kütübhânesi'nde aranmalıdır.

Millet Kütübhânesi'nin telefon numarası İstanbul 593.

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası

Etdik şeref-i hıdmet-i ecdâdı ferâmûş   Birgün bilinir kıymeti mecmû‘amın ammâ
Âsârına eslâfımızın rağbet olunmaz   Pek çok aranır ortada mecmû‘a bulunmaz

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu‘ûn-ı sâireye
müte‘allik mebâhis-i müfideyi hâvî mecmû‘a-i şehriyyedir.

Ravza-yı Mutahharra-i Cenâb-ı risâlet-penâhîde minber-i sa‘âdet civârında
birinci sûtûn-ı uilviyet-nümûnda cennet-mekân-ı saîd Üçüncü Sultân Selîm Hân-ı şehîd
hazretlerinin şu kıt‘a-i ubûdiyetkârâne ve pâdişâhâneleri menkûş u muharrerdir.

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fe‘ilün

Es-selâm ey mehbit-i vahy-ı emîn
Cân ile âşık sana Rûhü’l-emîn
Âsumâna fahr eder yerden göge
Cây-ı cism-i pâkin olmakla zemîn

Tâk-ı gerdûn-ı ‘imâd-ı şevketin
Oldu manîde zihî rûkn-i rekîn
Destgîri ol Selîm Hânın meded
Kim koyam ola kıyâm-ı mülk ü dîn

Dîger Sûtûn-ı Sa‘âdet Üstüne İmlâ Buyurdıkları Kıt‘a-i Âşıkâne ve Şâhâneleri**Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fe‘ilün**

Ey Kerem mülküne Sultan-ı Kerîm
Kulluğun fahir bilir Şâh-ı Selîm

(s. 452)

Yaşayıp kâime-i arş gibi
Şer‘in erkânına eyler tazîm

Bende-i hâsdır ihsân eyle
Dü-cihânda bana ey lutfi gami
Ravza-i pâkinle yüz bin salavât
Her biri başına yüz bin teslîm

Dîger Sütûn-ı Mübârek Üzerine Taştîr Buyurdıkları Kıt'a-i Rukyetkârâne ve Mülûkâneleri

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fe'ilün

Ey gül-i ravza-i dîn-i İslâm
Sana her demde hezârân selâm
Nice reşk-âver-i yâkût olmaz
Kasrına oldu sütûn seng-i ruhâm

Habbezâ şah-ı Selîm-i Sâlis
Kıldı rif'atle bu hizmetde kıyâm
Kerem eyle ona ey Ekrem-i halk
Lutuftur bendelere de'b-i kirâm

Dîger Sütûn-ı Hümâyûna Nakş-tırâz-ı Ubûdiyet Eyledikleri Kıt'a-i Nefîse-i Padişahaneleri

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Mu'allâ ravza-i fahr-i risâlet
Onun tahtındadır gülzâr-i Cennet
Sütûn-ı rif'atin tûbâ göreydi
Olurdu cebhe-fersâ-yı dirâ'at

Selîm Han' ibn-i Sultan Mustafâ'ya
Zihî devlet nasîb oldu bu hizmet
Ona dünyâda himmet, âhiretde
Şefâ'at yâ Rasûlallâh şefâ'at

(s. 453)

Mü'essis-i Bünyân-ı Saltanat Osmân Gazi Hazretlerinin Seyyid Edebâli Hazretlerine Damad olması ve Bu Münâsebet-i Mübâreke İle Devlet-i Muazzama-i Osmâniyede Kılıc Kuşanmak Merâsimi

Her padişah-ı zî-şân-ı Osmâniyenin cülûs-ı hümâyûnlarına müte'âkib müdebdeb ve mutantan bir sûretde –kılıc kuşanmak- merâsim-i celîlesi icrâ buyurulur.

Bu merâsim-i mübâreke ne vakitte ve ne sûretle başladı. Buna dâir kadîm târîhlerimizde bir sarâhat görülmez.

-Taklîd-i seyf- merâsiminin sûret-i icrâsı ancak 1000 târîhinden sonra yazılan târîhlerimizde –an'ane-i kadîme-i devlet-i Osmâniyeden olduğu üzere- ibâresiyle başlar. Hâlbuki hicret-i seniyenin 1000 târîhinden evvel yazılan târîhlerimizde yukarıda denildiği gibi bu an'anedan bahs bile olunmaz. Kadîm târîhlerimiz bundan mukaddemini nüshada tafsilen beyân eyledigimiz vecihle ilm-i celîl-i ensâba nasıl ehemmiyet vermemişler ise bu taklîd-i seyf merâsim-i mühimme ve celîlesini de öylece nazar-ı ehemmiyete almamışlar.

Zannımda aldanmıyorsam –taklîd-i seyf- merâsiminin icrâsını ibtidâ izâhlıca yazan Kara Çelebi-zâde Şeyhülislâm Abdülazîz Efendidir. Müşârün ileyh –Ravza-i Ebrâr- târîhinde fâtihi-i Bağdad Sultan Murâd Han-ı Râbi hazretlerinin taklîd-i seyf merâsimini şöylece kayd ediyor.

“Sultan-ı sa'd-ahter hazretleri resm-i dirin-i selâtin üzere hazret-i Eba Eyûb Ensârî merkad-i münevverelerinde kutbu'l-ârifin Üsküdârî Şeyh Mahmûd Efendi hazretleri dest-i şerîfinden kılınc kuşanıp evvel rûz-ı firûzun şâm-ı sürur-encâmında riâyet-i sünnet-i hitâma ikdâm etdiler.”

Lâkin bu “ resm-i dirin-i selâtin” ne vakitte başlamış ne sûretle icrâ olunmuş sarâhat vermez ve Sultan Osmân-ı Sâni ile Sultan Ahmed-i Evvel hazerâtının kılıc kuşanmalarından da bahs eder de- kimler tarafından taklîd-i seyf (s. 454) edildiğini göstermez. Bu husûsda (terâcim-i ahvâl kitâblarımız daha biraz semâhatlice davranmışlar ise de) yine hangi pâdişâhdan İ'tibâren başladığını kayd ve îzâh etmiyorlar.

Meselâ Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretlerinin 1012 senesindeki cülûs-ı hümâyûnları üzerine Edebâli Hazretlerinin ahfâdından sâhib-i ulûm-ı dîniyye ve mâlik-i

ma'ârif-i yakîniyye eş-şeyhü'l-celîl Ali Beğ bin Husrev Beğ tarafından vâki olan - taklîd-i seyf- merâsimini Nev'i-zâde Atâyî Çelebi Zeyl-i Şakâyık'da şöylece yazıyor.

« 1012 Recebinde pâdişâh Keyhusrev nişân-ı Sultân Ahmed bin Mehmed Hân vâris-i taht-ı İlhanî ve oranın nişân-i cihân-bânı oldukda kânûn-i selâtîn-i kirâm üzre merkad-i ebâ Eyyûb-i Ensârî'de taklîd-i şimşîr-i cihâni itmek lâzım olup bunlar kuşatmışlar idi »

Görülüyor ki Atâyî Çelebi'nin bu kaydı pek mühim olmakla beraber (kânûn-i selâtîn-i kirâm üzre) ibâresini yazıyor da o kânûn-i selâtîn ne vakitden beri başladığını göstermiyor Sultân Ahmed-i Evvel gibi bir pâdişâhın üstâd-ı a'zam ve şeyh-i muazzamları Azîz Mahmûd Hudâyî Hazretleri daha sâir meşâyih-i izâm ve ulemâ-yı zevil-ihtirâm hazrâtı mevcûd iken Edebalı Hazretlerinin İznik'de yetişen hafîdinin sultân-ı müşârünileyhe – taklîd-i seyf – buyurmaları gâyet muayyendârdır.

Kezalik Taşköprü-zâde Mustafa Üsâmeddin Efendi Şakâyık-ı Numâniyyede Emîr Buhârî Hazretlerinin terceme-i ahvâlinde şu ibâreyi kayd ediyor « selâtîn-i izâm-ı osmâniyye şeyh hazretlerinin kirâmâtını çeşm-i zâhir beyn ile müşâhede idüb ve dîde-i besâret-dîde ile de muâyyeneten gördükleri eelden kemâl-i ta'zîm ile tekrîm iderler idi. Sefer-i hümâyûna kâs ve azîmet eyleyüp kemer-cezm? ve hazm ile gazâ-yı zafer araya bel bağladıkda kılıcı andan kuşanup duâsını alurlar idi » (s.455) Lâkin bu – taklîd-i seyf – merâsimini hangi pâdişâh hakkında icrâ ettiğini izâh etmediği gibi ondan evvelki zamânlara aid olan – taklîd-i seyf – den de bahs etmiyor.

Emîr Buhârî Hazretleri Yıldırım Sultân Bayezid Hân zamânında Bursa'ya teşrif etmiş ve Çelebi Sultân Mehmed Hân ile Sultân Murad-ı Sâni Hazretlerinin evâil-i saltanatda berhayât bulunup 833 senesinde vefât eylemiş olduğundan taklîd-i seyf merâsimini yeni pâdişâh-ı zîşânların üçünde mi ve yâhûd hangisi hakkında icrâ eylediği tasrîh olunmuyor.

Bununla beraber terâcim-i ahvâl kitâblarımız – taklîd-i seyf – merâsimini hiç olmazsa Yıldırım Bayezid Hân zamânına kadar çıkarmakda oldukları hâlde bin târîhinden evvel yazılan târîhler, gûyâ böyle bir merâsim-i mübâreke ve müdebdebe icrâ edilmemiş gibi bî-kayd bulunuyorlar.

-Mevlid-i şerîf-i hazret-i nebevî – merâsim-i mübârekesi de böyle değil midir ya bin târîhinden sonra ekser târîhlerimizde – alây-ı vâlâ-yı mevlid-i şerîf – serlevhası tahtında bu bâbda izâhât verilmekte ise de kadîm târîhlerimiz bundan da bahs etmezler.

Hâlbü ki tâ Yıldırım Bayezîd Hân zamânında Süleymân Çelebi tarafından meşhûr-ı âlem olan mevlid-i şerîf manzûmesinin yazılmış olmasına nazaran bu merâsim-i mübârekenin de – taklîd-i seyf – merâsim-i müteberrikesi kadar kadîm olduğu söz götürmez mesâildendir.

İşte görülüyor ki Osmanlı târîhleri devr-i fütûhât ve istîlâmız olan Osman Gâzî Hazretlerinden – Yıldırım Sultân Bayezid Hân Hazretlerine ve daha doğrusu Ebû'l-feth Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin zamân-ı cülûslarına kadar – o kadar noksan o kadar mübhem o kadar karışık ki ba'zı aksâmı – ezmine-i kable't-târîh – silsilesinden zannedilse yakışık alır. (s.456) Asâr-ı müsbetesi güneş gibi şa'şaa-endâz aktâr-ı cihân olan böyle iki yüz senelik en azametli ve en hârikalı müddet için, mükemmeli şöyle dursun, muhtasar yazılmış bir târîh bile henüz manzûrumuz olmadı.

Cenâb-ı Fâtihin vâlid-i mâcidleri Sultân Murad Hân-ı Sâni Hazretlerine mahsûs ve on beş bin beyti hâvî manzûm olmak üzere – Zaiî – nâmında bir zât tarafından husûsî bir târîh yazıldığını – Tezkire-i Sehî – kayd idiyorsa da o târîhin vücûdiyedi ankâ gibi nâ-mevcûd.

O azametli zamânlarımızın o parlak devirlerimizin meydana çıkarılması mümkün olan pek çok hakâyıkının hâlâ perde-i şükûk ve zunûn altında bırakılması lâyük mıdır?

Devlet-i Osmâniyye'nin vekâyi-i mülkiyye ve mâliyye ve âsâr-ı edebiyeye ve medeniyeye ve sanâyi-i kadîmesini mümkün olduğu kadar meydana çıkarmak için bugünkü günde lâ'akal yüz bin cild kadar kütüb-i mütenevvi'e ve müteferrike ve hattâ mükerrereye mürâcaat ve bu kitâbların derûnunda ve zuhûrunda olan bazı mühim fıkralarını ve şerhlerini ve zuhûrlarındaki yazı ve mühürleri ve resimleri ve hangi pâdişâhın zamânında ve hangi şehirde ve kimlerin nâmlarına te'lîf ve tahrîr edildiklerini ve bunların cildlerini yazılarını san'atlarını târîhlerini tezhîblerini âlimâne, vâkıfâne bir sûrette arz ve amîk tedkîk etmiş. Ve keza lâ'akal yirmi bin kadar fermânlar, berâtlar, temlîknâmeleri, pederden evlâda intikâl sûretiyle tecdîdnâmeler, vakıfnâmeleri mütâlaa ve ta'mîk eylemiş mütehasıslarımız bulunmak îcâb ederdi. Bu gibi mühim kitâbları muntazam bir sûrette tertîb ve kayd ve tesbît etmek şöyle dursun hattâ muhafazaya muktedir olamıyoruz.

Henüz birkaç sene evvel teşkil olunan Evkâf-ı Hümâyûn Müzesine Topkapı Müzesi Müdürü Halil Bey Efendi tarafından devr ve teslîm edilen Sultân Murad-ı Sâni

Hazretlerinin gâyet kıymetli vakıfnâmesinin, bazı (s.457) selâtîn-i muazzama-i Osmâniyyenin sorgucları ve gâyet nefis kelâm-ı kadîm cüz-i şerîfleriyle beraber sirkat olduğunu haber aldık ki bizim gibi erbâb-ı vicdân olanların ne kadar yanıp yakılarak müteessif ve müteessir olduklarını görüp işidiyoruz.

Muntazam ve mükemmel bir – Osmanlı târîhini – sâha-i ârây-ı husûl olmak için merhûm ve mağfûr hâkân-ı sâbık hazretlerinin evâil-i cülûs-ı hümâyûnlarında Bâb-ı Âlî’de bir (Encümen-i Târîh-i Osmânî) teşekkül etdi. Bundan dolayı herkesin çeşm-i iftihârında bir lem’a-i ümîd parladı.

Vâ esefâ ki reis-i fezâil-i enîsenin her neden dolayı ise mahabbet-i vataniyyesiyle asla kâbil-i tatbîk olmayacak bir sûretde devamsızlığı umûmun o lem’a-i iftihârını birden bire söndürdü.

Husûsiyle velini’met-i bî-müntemiz pâdişâhımız şehr-i yâr milel- haslet efendimiz hazretlerinin cülûs-ı hümâyûnlarından sonra mütenebbih olup devam edilmek lâzım gelirken yine adem-i devâmda ısrâr edildi. Hiç olmazsa geçen sene vukû bulan – taklîd-i seyf-i pâdişâhî – vesile-i mübârekesiyle – kılıc kuşatmak – an’ane-i Osmâniyyesinin ne sûretle ve ne zamândan beri başlanmış olması meselesi muhterem Osmanlı gazetelerince mühim bir mesele şeklini alarak ve bu bâbda pek çok makâleler yazıldı idi.

Hiç olmazsa bu târîhî makâleleri bir araya toplamak ve evvel vakt iki ayda bir çıkan ve şimdi ise hiç çıkmaz olan (Osmanlı Târîh Mecmû’ası)’na derc etmek lâzım gelirken ve bu da Mecmû’anın usûlü iktizâsından iken bin kerre te’essüf olunur ki cüz’i iz’ân ve himmetle hâsıl olacak bu vazîfede dahi gaflet ve dirîğ hamiyet olundu. O mühim makâleler gazetelerin ömr-i yekrûzesiyle beraber sönüp gitdi.

Hâlbu ki – taklîd-i seyf – merâsimi manevi ve maddi ve an’anevî pek mühim mesâil-i târîhiyye ve sâir mübârekedendir. Devlet-i Osmâniyye’de ibtidâ müessis-i (s.458) saltanat olan Osman Gâzî Hazretlerinden başlamışdır. Silsilevî bir sûretde bugüne kadar devam etmekte bulunmuşdur. Hazret-i Ali keremü’l-lahü veche efendimiz hakkında

- Taklîd-i Seyf-i – Nebevî

Hayber gazây-ı garrasında bizzât yed-i müeyyed cenâb-ı risâlet-penâhî ile Hazret-i Ali efendimiz hakkında – taklîd-i seyf – icrâ buyurulmuşdur. Tafsilâtı şöyledir ki:

Vaktaki Resûlallâh efendimiz Hayber gazây-ı celîline azîmet ve Hayber'in en metin kal'alarından olan Kumus Hisârı'nı muhâsara buyurdular.

Eşca'-i kâinât olan peygamberimiz efendimiz hazretlerine bu sırada bir baş ağrısı ârız oldu. Yedi gün imtidâd eyledi. Hâlbuki kal'a gâyetü'l-gâye muhkem ve ceş-i nebevî ise a'dânın leşkerinden az idi.

Hazretin devâm iden baş ağrısı sebebiyle bizzât kendileri muhârebe ve muhâsaraya hâzır olmadı. Her gün alem-i zafer tev'emi sahâbe-i güzîn hazrâtından bir zâta virüp serdâr nasb ederek cenge gönderirdi.

Rivâyet-i sahîha ile sübûta ermişdir ki evvel günlerin birinde Hazret-i Ebubekir Efendimiz alem-i Resûlallâhı alıp kal'a pişgâhına vardı. Mukâtele-i şedîde gösterdi. Lâkin feth-i kal'a müyesser olmadı. İkinci günü alem-i Resûlallâhı Hazret-i Ömer aldı ve mukâtele mevki'ine azîmet etdi. Hazret-i Ömer Efendimizin mukâtelesi dünkü gündən eşedd idi. Yine feth nasîp olmadı.

Ol gece Hazret-i Peygamber Efendimiz buyurdu. "Elbette yarın alemleri bir kimseye vereyim ki cenkde döne döne hamleder. Aslâ kaçmaz, dönmez. Hazret-i Allâhı ve resûlünü sever, Hazret-i Allâh ve resûlü de onu severler. Hak Teâlâ hazretleri Hayber'i onun eliyle feth eder."

Peygamber Efendimiz me'ali tahrîr olunan bu hadîs-i şerîfi buyurduktan sonra birkaç gün akdem birâderi şehîd olan sahâbe-i kirâmdan Muhammed bin Müslime (s.459) nâm zâta hitâp edip buyurdular ki "Beşâret olsun sana yarın senin kardaşın kâtili maktûl olur."

Sahâbe-i kirâm hazerâtından Sehl bin Sa'd es-Sâ'idî radiyallâhu anh rivâyet ider ki ol vakt ki Resûlullâh Efendimiz bu evsâf-ı âliyeyi ta'dâd ile beşâretde bulundu. Peygamberimizin yanında kurb ve menzilet olanlarımızdan hiçbir kimse yoğ idi ki yarın sancağın kendisine verilmesini arzu etmeğe ve ümîd-vâr olmaya. Ve Kibâr-ı Kureyş'den bir cemâ'at dediler ki peygamberimizin yarın sancağı Hazret-i Ali'ye vermek murâdı değildir. Zîrâ Hazret-i Ali'nin gâyet şiddetli bir sûrette gözleri ağrıyor. Dünyayı görebilmesi gayr-i mümkündür. İyâs bin Müslime bin Ekvâ ol gazve-i kübrâda mevcûd bulunan babasından rivâyet eylediler. Müslime bin Ekvâ der ki yarın peygamberinin cümlesi ferdâsı gün sabahleyin peygamber efendimizin âsitân-ı sa'âdetine cem' oldular. Ol devlete nâil olmağa herkes muntazır idi. Yani alem-i Resûlallâh kendisine verilmeğe müştâk bir sûrette bekliyordu.

Kibâr-ı sahâbe ve aşere-i mübeşşereden olan Sa'd ibn Kâs Hazretlerinden menkûldür ki Hazret-i Resûlallâh Efendimizin veche-i hümâyûnlarında mübârek gözü karşısında diz çöküp oturdum. Ondan sonra yine kalkıp ayak üzere durdum. Şol ümîd ile ki Hazret-i Peygamber sancağ-ı şerîfi bana ihsân eyleye.

Cenâb-ı Ebû Hureyre Hazret-i Ömer bin Hattâb Efendimizden rivâyet eder. Hazret-i Ömer buyurdular ki ben dünyada beğ olmağa hiçbir vaktde meyl ve mahabbet etmedim. İllâ ol gün alem-i Resûlallâhın bana virilmesine müştâk idim.

İşte kibâr-ı sahâbe-i kirâm efendilerimizin her biri ümîd ve intitârda iken Hazret-i Resûlallâh Efendimiz hayme-i rahmet me'ablarından çıkdı. Sultân-ı zîşân efendimizi ibtida istikbâl eden aftâb-ı cihântâb idi. Peygamber-i (s.460) peygamberân efendimizin çadırdan tulu'uyla beraber güneş de tulû' itdi. Harîr-i nûr-i eş'adârını ferş etmek sûretiyle hâkipây-ı hümâyûnuna yüz sürdü.

Ba'dehu sahâbe-i kirâmın cümlesi ifhar-ı kâinât efendimizin huzûr-ı akdeslerinde safbeste-i ihtirâm oldular. Rûh-ı mevcûdât efendimiz buyurdular ki, Ali ibn Ebî Tâlib nerdedir. Ashâb-ı güzîn efendilerimiz dediler ki yâ Resûlallâh gözleri ağrıyor.

Zîrâ Hazret-i Ali Efendimizin mübârek gözleri ağrıdığı için birlikde gelmeyip Medine-i münevverede kalmışdı. Ve göz ağrısı öyle şiddetli bir sûretde idi ki dünyayı göremiyordu. Bu hâl ile Resûlallâh Efendimizin firâkına tahammül edemedi. İrağa düşmesi kendisine ağır geldi. Medine'den çıkdı. Ol akşam ordû-yı hümâyûnuna vâsıl olmuşdu.

Resûlallâh Efendimiz yarın sancağ-ı şerîfi vereceği zâtın beşâret-i tevsîfiyyesini işitdikde “ اللهم لا مانع لما ختيت ولا معطى لما منعت ” duây-ı şerîfiyle mihrâb-ı inâyet-i kibriyâya ilticâ eylemişdi.

Fahr-i kâinât efendimiz buyurdular ki Ali'yi götürün. Râvî Müslimetü'l Ekvâ Hazretleri varıp Hazret-i Ali'nin elini tutdu. Gözü bağlı olarak peygamber-i Rabbü'l-âlemîn efendimizin huzûr-ı sa'âdetine getirdi. Peygamber Efendimiz re's-i âlîsini tutdu. Mübârek sînesine çekdi. Gözlerinin bağını açdı.

Ağzının mübârek bârından gözüne ilkâ eyledi. Derhâl göz ağrısı zâil ve şifa-yı külli hâsıl oldu. Ve o günden sonra bir daha göz ağrısı görmedi. Peygamber Efendimiz kendilerinin mübârek zırhını Hazret-i Ali'ye giydirdi (s.461) ve – taklîd-i seyf – merâsimini bi'l-icrâ zü'l-fekârı yed-i müeyyed risâlet-penâhîleriyle Hazret-i Ali'nin beline bağladı.

Ve bazı vesâyâ-yı hümâyûn icrâ ve duâ ederek alem-i zafer-i tev'emi eline teslim etdi. Cenk yerine gönderdi. Hazret-i Ali Efendimiz Rüstemleri hayrân idecek bir heybet ile kal'anın civârına geldi. Orada ufak taşlı bir yer var idi. Alemi oraya dikdi. O gün ibtidâ kal'adan çıkan bahâdır-ı meşhûr Merhab'ın kardaşı Hâris ile etbâ'ı idi. Ehl-i İslâm'dan iki adam şehîd etdi. Hazret-i Ali Efendimiz bu hâli görünce yıldırım gibi şakıdı. Hâris'in üstüne hücûm etdi. Öyle bir kılıc atdı ki başındaki miğferiyle zırhıyla beraber dört parça olub iki tarafa düştü. Cihân-ı aleyke avnullah sadâsına müstagrak oldu.

Hisâr burcundan bu heybet ve dehşetli darbeyi gören bir Yahûdî, feryâd ederek Ey ehl-i Hayber mağlûb oldunuz dedi. Yine bir Yahûdî Tevrat'ı Mûsâ'ya gönderen Tanrı hakkiçün bu pehlivân bu hisârı zabt etmedikce dönmez. Kelâmını sarf eyledi.

Kendini pehlivân-ı cihân addeden Merhab, kardaşının maktûl olduğunu görünce iki zırh giydi iki kılıc kuşandı başına bir ammâme ve üstüne puladdan bir ... giydi. Dehşetli bir nîzesi var idi ki demirinin ağırlığından kendisinden başka kimse kullanamazdı. Eline aldı. Müntehab bir gürûh ile kal'adan çıkdı. Meydana onun muhârebesine varmağa kimse cesâret edemedi. Zîrâ o havâlîde ondan bahâdır kimse yokdu. Muhammed bin Müslime Hazretlerinin kardaşının kâtili olup Hazret-i Resûlallâhın yarın katl olunacağını tebşîr buyurduğu bu bahâdır idi. Merhab cevelân ederek bu reczi okumağa başladı.

قد علم الخبير اني مرحب

شاكى الـ للاخطل مخرب

(s.462)

اطرب حيناً وحيناً اضرب

اذا الحروب اقبلت تلهب

ان حماى لحمى لايقرب

Hazret-i Ali Efendimiz Merhab'a karşı vardı. Bu recezi okudu.

انا الذى امتنى امى حيدرہ

ضر امام اجام وليزث قـوره

خبل الذر لخين لميظ القصره

او فيهمخالصاع كيل اللـ ندره

İki kahramân cevelâna başladı. Tozlar kalkdı. Ortalığı kapladı. Görünmez oldular. Esedullah-ı a‘zam efendimiz Merhab’ın kılıc havâlesine meydan vermeyip Zü’l-fikârı öyle bir şiddetle urdu ki ... ammâmelerden geçdi boğazına kadar indi. Şiddet-i darb-ı Ali onda da tevakkuf etmedi. Kat kat zırhlarla beraber vücûdunu birkaç parça ayırdıktan sonra tâ eğer kaşına kadar indi. Ba‘zı Şu‘arâ-yı Arab şu beyti o dehşetli darb hakkında nazm etmiştir.

خلى حمى الالام من فتل مرحب

دادة لختلا مخال الحام المصمم

O ma’reke-i kübrâda Hazret-i Ali Efendimiz Merhab’dan başka Hayber bahâdîrlarından daha yedi kimseyi bizzât kendi kılıcıyla öldürdü.

Artık kal’a ahâlisi dayanamayıp kal’aya firâra başladılar. Hazret-i Ali onları ta‘kîb etdi. O sırada bir bahâdır eline bir darb urdu. Kalkan elinden düşdü. Bir dîgeri de kalkanı alıp kaçdı. Emîrû’l-mü’mînîn efendimiz ziyâdesiyle gazaba geldi. Hamle-i kerrârânelerini bir sûretde sür’atlendirdi ki bir ân gayr-i münkasım içinde berk-i hâtıf gibi kal’a kapusuna yetişdi. İşte heybet-i nûr-ı velâyet ve kudret-i sırr-ı kerâmet bu ânda zuhûra geldi.

Kal’anın demir kapısını öyle bir sür’atle çekip elma gibi eline alıp geriye döndü ki kal’anın zelzeleye uğraması ve burc u bârûnun yerlere dökülmesi esnâda Hazret-i Ali Efendimiz masûn bir mevkide bulunuyordu. (s.463)

Kal’a ahâlîsi muhayyer-i ukûl olan ol zûr-bâzuyu görünce umûmen feryâd ve figân ile amân dilediler. Emîrû’l-mü’mînîn efendimiz Hazret-i Resûlallâh Efendimizden bi’l-istîzân onlara amân verdi. Cenk nihâyet bulduktan sonra fâtih-i Hayber efendimiz ol kapıyı başı üstünden seksen karış yere atdı ve yedi âdem ittifâk edip o kapının altını üstüne döndürmeğe çalışdılar kâdir olamadılar. Nasıl ki Şu‘arâ-yı Arabdan ba‘zıları demiştir.

خلى رمى خاب المدينة خبير

ثمانين شبراً وافياً ولم يثلم

Hazret-i Ali Efendimiz feth-i kal’adan sonra huzûr-ı nebevîye avdet idince seyyidü’l-mürselîn efendimiz hazretleri istikbâl edip hayme kapısından taşra çıkdı. Mübârek sînesine çekip iki gözlerinden öpdü. Ve buyurdu ki:

فدخلغنى نباؤك المشكور وضعك المذكور

Ya'ni yâ Ali tahkîk-i seng-i sa'y-i meşkûr ve amel-i medgurun haberi gelip bana vâsıl oldu.

Ve yine buyurdu ki yâ Ali ben senden râzıyım. Bu iltifât-ı peygamberânedan Hazret-i Ali Efendimize rikkate gelip ağladı. Peygamber Efendimiz sebab-i bükâsını istifsâr buyurunca yâ Resûlallâh ferah ve sürûrumdan nice ağlamayayım ki sen benden râzı olasın dedi. Efdal-i âlem sallallahu aleyhi ve sellem efendimiz buyurdular ki senden râzı olan yalnız ben değilim bil ki Cenâb-ı Rabb-ı Celîl ve Cebrâîl ve Mîkâîl ve sâir melâike-i güzîn dahi senden râzı olmuşlardır. (s.464)

İşte sadr-ı İslâm'da taklîd-i seyf mes'ele-i celîlesinin esâs müeyyidi böyle bir sûret-i âliyyede vukû' bulmuşdur. Devlet-i Osmâniyye'de dahi bu şeâir-i celîleye tevfikân mü'essis-i devlet olan Osman Gâzî Hazretleri hakkında vukû' bularak maddi ve ma'nevî birçok fevâ'id ve havârik zuhûr etmiş ve ondan sonra beyne'l-enâm kudret kılıcı ve himmet kılıcı nâmlarıyla meşhûr-ı cihân olmuşdur. O târîhden bu güne kadar aradan tamam altı yüz elli sene kadar bir zamân geçdiği hâlde âdâb ve erkân-ı mülûk ve ehlullâh sırasına geçerek her cülûs-ı hümâyûn vukû' buldukca – taklîd-i seyf – merâsim-i celîlesi vukû' bulmaktadır. Şimdi gelelim Osman Gâzî Hazretlerinin taklîd-i seyf merâsim-i mübârekesine

Müessis-i Devlet-i Aliye, Osman Gâzî Hazretlerinin – Taklîd-i Seyf – Merâsimi

Tafsîlâtı kâşifu'l-ulûm ve'l-hakâyık kıdvetü'l-müdakkikîn Seyyid Mustafa Hâşim Celvetî¹ bin Seyyid Nizâmeddin Yusuf Celvetî Hazretlerinin (Ankâ-yı (s.465) Maşrık)

¹ Müşârûn ileyh Seyyid Mustafa Hâşim Efendi Hazretleri e'âzım-ı meşâyih-i Celvetiyyeden bir mürşid-i kemâlât mevsûfdur. Mürşid-i âyikdirleri peder-i vâlâ-güherleri Şeyh Yusuf Nizâmeddin Celvetî Hazretleridir. Onun mürşidi Şeyhü's-Şüyûh Hâmîdül-Moravî, onun mürşidi Şeyhü's-Şüyûh Veliyyü'd-dinü'l-Câhidü't-Tophânevî onun mürşidi Şeyhü's-Şüyûh ve Halifetü'l-Hulefâ Muhammed Fenâyî onun mürşidi Gavsü'l-Vâsılın Seyyidü'l-Kâmilîn Azîz Mahmûd Hüdâyî Hazretleridir. Onan yukarı olan silsilesi Hacı Bayrâm-ı Velî Hazretlerine vâsıl olur ki halîfeleri Akşemseddin Hazretleri Ebû'l-feth Sultân Mehmed Hân Hazretleriyle İstanbul fethinde birlikde bulunmuş olduğu târîhen meşhûr-ı cihândır.

Eş-Şeyhü's-Seyyid Mustafa Hâşim Efendi Hazretlerinin ecdâd-ı uzemâmından Seyyid Yusuf Efendi Hazretlerinden Sultân Bayezid Hân-ı Velî bin Ebû'l-feth Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin ve yine ecdâd-ı kirâmlarından Şeyh Abdullah Efendi Hazretlerinden fâtihi-i Mısır Sultân Selîm Hân Hazretlerinin kemer-i himmet ve seyf-i ma'nevî kuşandıkları –Ankâ-yı Maşrık- larında (s.465)muharrerdur. Pederleri Şeyh Yusuf Nizâmeddin Celvetî Hazretlerinin terceme-i hâl-i mürşidâneleri de âtiyyen görülecektir.

İşte Seyyid Mustafa Hâşim Efendi Hazretleri kâbiren ad kâbirin sâdât-ı kirâm ve meşâyih-i a'zâm silsilesinden oldukları gibi bizzât kendilerinin terceme-i hâl-i füyûzât gâyatları dahi – Tezkire-i Fatîm – de aynen şöylece muharrerdur.

Müşârûn ileyh Şeyh Muhammed (Mustafa) Hâşim Efendi medîne-i Üsküdâr'da zînet-efzâ-yı âlem şühûd olup tarikat-i aliyye-i Celvetiyye meşâyih-i î'zâmından – vâlid-i mâcidleri – bandırmaları eş-Şeyh Yusuf Efendi merhûmdan lâbis-i libâs-ı hilâfet ve mu'ahharen medîne-i tezkurede. inâdiye nâm mahalde Vâki ismine mensûb olan dergâh-ı latîfde câlis-i mesned-i meşihat olarak tesliyet-bahş-ı sigâr ve kibâr olduğu hâlde imrâr-ı leyl ü nehâr etmekde iken 1197 sâlinde rûh-ı ... âzîm-i seviyy-i eflâk ve cesed-i

nâm kitabında muharrer olmağa beraber müverrihlerimiz bu gibi merâsîmi tahrîrden udûl ile târîhlerini yalnız vekâyî-i cihâd ve gazâyâ hasrettikleri hâlde yine Neşrî gibi Âşık Paşazâde gibi en kadîm müverrihlerimizin târîhleri Osman Gâzî Hazretlerinin – taklîd-i seyf – buyurdıkları işârâtından hâlî görülemez. Meselâ Târîh-i Neşrî’de Osman Gâzî Hazretleri meşhûr olan rûyâsını mürşid ve mürebbîleri bulunan Edebalı Hazretlerine arz edince devlet ve saltanatla tebşîr ve kerîmesi Malhun Hatun’u müşârünileyhe tenkîh eylediğini tafsîllice bir sûretde beyân eyledikten sonra aynen şu ibâreyi yazıyor. “Hemân Gâzî dahi himmet kılıcını bilene muhkem bağlayup bir gece yârânlarıyla sürüp İnegöl’e gelüp yanında Kolca nâm kal’ayı oda urup kâfirini kırdı” Pek a’lâ Osman Gâzî’nin beline bağladığı bu himmet kılıcı nedir.(s.466) Kezalik Âşık Paşazâde dahi Edebalı Hazretleri tarafından ta’bîr-i rûyâ ve istinkâh mes’elesini tafsîlen yazdıktan sonra şu satırları tahrîr edindir..

“Hem-ân-dem bu ta’bîri işitdi himmet kılıcını muhkem gönlünde bağladı. Bir gece sürdü İnegöl’e vardı yanında kulle derler bir hisâr vardı. Onu yağmaladı oda urdu. Ol gece kâfirlerini kırdı.”

İşte aynıyle Şeyh Mustafa Hâşim dahi ta’bîr-i rûyâ mes’elesini beyân eyledikten sonra himmet kılıcı Osman Gâzî Hazretlerinin beline ne sûretle bağlandığını daha muvazzah bir sûretde yani hem âlem-i ma’nada ve hem de âlem-i zâhirde vukû’ bulduğunu yazıyor. Osman Gâzî Hazretlerine kılıc kuşatmak mes’elesini yalnız – Ankâ-yı Maşrık – kitabında görülmüş olmayıp daha ba’zı menâkıbnâmelerde ve müteferrik kitâblarda görülmekte ise de bunların en kıymetli aksâmını şeyh-i müşârünileyh hazretleri (Ankâ-yı Maşrık)’ına derc etmiş olduğundan bu bâbda diğere eserlerden bahsetmeğe lüzûm bırakmamışdır. Tafsîlâtı şöyledir.

Vaktaki Devlet-i Selçûkiyye’nin revâbit-ı intizâmına hâlel gelip zuhûr eden envâ-ı bid’atler münâsebetiyle zevâl-i saltanat-ı Selçûkiyye nümâyân olmağa başladı. Herkes başı çâresine düştü. Seyyid Ni’metullah Ahî Evran-ı Velî¹ (s.467) ve Seyyid Hacı

şerîfleri dergâh-ı mezkûrda defîn-i hâk-i itirnak olmuşdur. İla rahmet-i rabbihi’l-kerîm 1197 – terkîbî irtihâllerine târîhdîr. Müşârünileyh keşf ve kerâmâtı zâhir bir mürşid-i rengin mü’esser olup iş’âr-ı kerâmet-şîârları tasavvufâne ve şüyuhâte vâki olmuşdur. Bir kıt’a müretteb divân-ı fesâhat-mealleri dahi vardır. Tezkire-i Fatîn

¹ Ahî Evran-ı Velî Hazretleri Kırşehri’nde türbe-i âliyye ve kubbe-i refî’a içinde medfûndur. Meşhûr Ahîler tarîkinin pîrân-ı âlîşânındandır esâs tarîkat-ı alîyyesi tarîkat-ı Halvetiyyedir. Zamanında umûm-ı Ahîlerin metbû’ ve mutâî idi. Kudret-i velâyet ve şân-ı kerâmetsi tavsîf ve ta’rîfin fevkindedir. Bu zât-ı âlî kadre dâir târîhler ve menâkıbnâmelerimizde îzâhât-i kâfiyye görünmez hattâ zamanını bile Orhan Gâzî ve yâhûd daha sonraları kayd ederler. Hâlbuki ben vakfnâme-i âlîlerini gördüm târîhi 706 senesidir. Yalnız (Lemezât)’da hakk-ı âlîlerinde şu kadarcık bir ibâre vardır. (Menkûldür ki Kırşehri havâs

Bektâş-ı Velî ve Seyyid Edebalı hazerâtı bir araya geldiler. Daha ba'zı evliyâ-yı kirâm ile gayret-i nûr-ı nübüvvet ve himmet-i sırr-ı velâyetden istimdâd etdiler. Şu merdân-ı hudâ ve urefâyı bî-riyâ elvâh-i ilm-i ilahiye nâzır (s. 468) ve zimâm-ı saltanat-ı İslâmiyyenin âlem-i misâl-i mukayyedde Osman Gâzî Hazretlerine müteveccih

---

beyninde Gülşehrî dinilmekle yâd olunmuş. Sebeb oldur ki ibtidâ şehri binâ olundukda kerpiçlerine gülâb katmışlar. Ve ba'zılar dahi dirler ki Ahî Evran-ı Velî – pîr-i âlî ki anda medfûndur. Ekser-i halk kemer-beste budur dirler. Anın zâviyesinde olan şeyhin nâmına Gülşehrî dirlerdi Cengiz-zâdeler – e (s.467) varıp muâf etdirmişti. Şehir halkı âna bağışlanmışdı. Tahrîbden halâs etdirdiği içen Gülşehrî denildi.)

İşte Ahî Evran-ı Velî Hazretlerinin Kırşehrî'nde medfûn olduğu hem vakfnâmesiyle hem bu ibâre ile müsbettir. Hâlbü ki Şemseddin Sâmî Beğ (Kâmûsu'l-A'lâm) da yanlış olarak Trabzon'da medfûn olduğunu yazıyor. (Gülşehrî) dinilen zât Ahî Evran-ı Velî Hazretlerinin halifesidir. Bu zâtın Türkce olarak 4000 beyitden ziyâde – Mantiku't-Tayr – kitâbı vardır. Târîh-i te'lîfi Osman Gâzî zamanında 717 târîhindedir bir de Fârisi Arûz Risâlesi vardır ikisi de Millet Kütübhânesi'nde mevcûddur Türkce diğer eş'ârı da vardır. İşte şu îzâhâtдан Ahî Evran-ı Velî Hazretleri Osman Gâzî'nin zaman-ı cülûsundan 706 târîhine kadar ber-hayât olduğu müsbet bulunuyor. Ma'lûmdur ki Ahîler pek çokdur zâten Ahî Evran-ı Velî Hazretleri debbâğların pîri olduğu için her şehirde bulunan debbâğların şeyhlerine el-hâleti hazihi bile (Ahî Baba) derler Bursa'da, Trabzon'da Konya'da Niğde civârında olan – Ahî Evran – türbelerin bu zâta mensûb olan zevâta âid olduğuna şübhe yokdur. Ve Niğde civârında medfûn olan Ahî'nin terceme-i hâli Lemezât'da vardır. Timurlenk zamanındadır. Ahî Evran Hazretlerinin birçok hikâyâtı velâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî'de ve Kühü'l-Ahbâr-ı âlîde ve daha sâir ba'zı kütüb-i mütenevviada vardır. Hikâyeler azm-i kadr ve şânına delîl olmakla berâber ekserisi esâtîr-i kablindedir. Lakin vakfnâme-i âlisini bizzât mütalaa etdimdi است و سبعمائة من الهجرة المصطفوية عليه افضل الصلوة و اكمال الوقت والدوران الشيخ نصيرالدين پير پيران اخي اورن Şte Ahî Evran-ı Velî Hazretlerinin Osman Gâzî'nin evâil-i saltanatı ricâlerinden olduğuna şu vesâik artık zerre kadar şübhe bırakmaz.

Elhâleti hazihi Kırşehrî'nde meşhûrdur ki Hacı Bektâş-ı Velî Ahî Evran-ı Velî'yi ziyârete gelmiş bir değirmen civârında bir su kenarında oturmuşlar kurbağaların vakvakası mübârek sohbetlerini ihlâl etmiş kurbağalara hitâben – Ya siz susunuz yâhûd biz susalım – demişler aradan altı yüz sene geçmiş olduğu hâlde o mevkîde hâlâ kurbağa ötmey dediler. (s. 468) 1305 senesinden itibaren altı sene Kırşehrî muhâsebeciliğinde bulunduğum esnâda bu tevâtüre merâk etdim. Evkâf Müdüri Yozgatlı Hacı Ahmed Efendi'yi yanıma aldım üç beş gün kadar o mevkîe devâm etdim. Bir gün bir kurbağanın ötdüğünü işitdim oradan on altı on yedi yaşında bir esnâf çocuğu geçiyordu yanıma çağırırım sen bu mahalleden misin dedim evet dedi. Burada kurbağalar ötmey diyyordu. İşte ben işitdim kurbağa ötdü dedim. Çocuk kemâl-i ta'accüble yüzüme bakarak – Efendim o kurbağa yadırgıdır yadırgı – dedi yadırgı (yabancı) demektir. Bu tevcîh-i vecîhe hayrân kalarak avdet etdim. Garîbdir ki Ahîlik millî bir ittihâd olup netîce-i himmetlerinde Devlet-i Osmâniyye gibi bir devlet-i azîme zuhûra gelmiş iken bunlara dâir târîhlerimizde hiçbir bahs görünmez. Eğer seyyâh-ı meşhûr İbn Battûta Ahîlere âid îzâhât vermemiş olsaydı ihtimâl ki zamanımızda bulunan ba'zı bed-hâhlar târîh tahrîf ediliyor böyle bir şey yokdur derlerdi. Hâlbü ki Âşık Paşa Târîhi'nde bile aynen şu ibâre mevcûddur.

(Rûm'da dört tâife vardır kim müsâfirler içinde anılır. Biri (Gâziyân-ı Rûm) biri (Ahîyân-ı Rûm) biri (Abdâlân-ı Rûm) ve biri (Bâciyân-ı Rûm) imdi Hacı Bektâş-ı Velî Sultân bunların içinde (Bâciyân-ı Rûmu) ihtiyâr etdi. O (Ana Hâtun)'dur. Ânı kız edindi. Keş ü kerâmâtını âna gösterdi. İşte Âşık Paşa'nın da şu sarîh ibâresiyle berâber Osman Gâzî'nin evâil-i fütûhâtında, Ahî Hasan, Ahî Ahmed, Ahî Şemseddin Ahî Bayezîd gibi nice nice Ahî bahâdîrları görülür. Hattâ Bursa'nın fethinde ilk burca çıkan (Ahî Hasan)'dır. Âşık Paşazâde Târîhi'nde 826 senesi vekâyinde Düzme Mustafa'nın Bursa'ya hücumu bahsinde “ şehrin Ahîlerinden (Ahî Ya'kûb)'la (Ahî Kadem)'i gönderdiler. Mustafa dahi geldi. Fidyeye karyesine kondu bu Ahîler beğün lalasına -kim Şarâbdâr İlyâs'dır. Âna vardılar” ibâresinden Ahîliğin daha çok zaman devâm etmiş olduğu anlaşılır ve Bursa'da birçok mescidler çeşmeler mekteplerde Ahî nâmları hâlâ mevcûddur.

olduğuna nûr-ı velâyet kuvvetiyle vâkıf oldular. Osman Gâzî Hazretlerini asfiyâ meclisine idhâl ve tebşîr-i saltanat ederek istihâre emr eylediler.

Osman Gâzî Hazretleri çadırına avdetle bâr-gâh-ı cenâb-ı azîz-i Gaffâra niyâz edip erkân-ı ehlullâh üzre istihâre eyledi. (s.469) Âlem-i misâl-i mukayyedde seyr eyledi ki kudret-i yediyle Seyyid Hacı Bektâş-ı Velî miyânına bir kudret kuşağı kuşatdı ve Seyyid Ni‘metullah Ahî Evran Hazretleri dahi bir seyf-i sârim kuşatdı ki kabzasında iki bin yedi yüz elli aded lâfza-i celâl nakş olunmuşdu.

Ve yine ol ma‘nâda Seyyid Edebalı Hazretlerinin koynundan güneş zâhir olup Osman Gâzî Hazretlerinin koynuna girer. Yâ Osman Hân hitâb-ı gaybî ile beraber kıble tarafından bir seccâde zâhir olur ki mihrâbının doksan beş yerinde salât ile zekât yazılmış ve yirmi yedi küngüresi mevcûd bulunmuşdur. On yedinci küngüreye yazılmış ki

يا هذا اجلس وخذ طريق البحرين فلاتغفل يا هذا منهم وال□تقم كما امرتهم فأمرک يتمخهم

Yine heybet ve şiddet ile hitâb geldi ki (يا خثمانفم فانظر) bu şiddet-i savt ma‘nâdan Osman Gâzî Hazretlerine intibâh gelip lerziş-nümâ bir sûretde kâim ve gelecek zevâta muntazır oldular.

Biraz sonra kıdvetü’l-muhakkıkîn Seyyid Ni‘metullah Ahî Evran-ı Velî ve Hacı Bektâş-ı Velî ve Seyyid Edebalı hazerâtı çadırdan içeriye girdiler. Selâm verdiler. Erkân-ı ehlullahı yerine getirdiler.

Dediler Yâ Osman خخبنا منك تخاف منا في رؤياك ولاتخاف في يقظتك. يا خثمان خليك امور الدنيا والدين يئچغ

emr-i celîline العلماء ورثة الانبياء شد nutkuyla Osman Gâzî Hazretlerini فبشر ناكخشارة لأخشارة مثلها tevfikân ortaya getirdiler. Âdâb-ı nûr-ı nübüvvet ve erkân-ı sırr-ı velâyet üzre rûyâda işâret olunduğu vechle kemeri Hacı Bektâş-ı Velî ve seyfî Seyyid Ni‘metullah Ahî Evran-ı Velî kuşatdılar ve Şeyh Seyyid Edebalı Hazretlerinin şerîfe-i kerîmesi Râbia Malhun Hâtunu nikâh eylediler. Bu sûretle ta‘bîr-i rûyâ yerini buldu.

Ba‘dehu Seyyid Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri Yâ Osman Gâzî, ırk-ı tâhir (s.470) ve nesl-i Betül¹den nesline seygid karışdı. Senden gelecekler bize oğuldur dedi. Ve Hazret-i Peygamber Efendimiz Hayber gazâsında Hazret-i Ali Efendimize – taklîd-i seyf – esnâsında nasıl ba‘zı nasâyih-i mühimme-i celîle icrâ buyurmuşlar ise Seyyid

¹ Erkeklerden çekinip asla onlara mürâcaatı olmayan kadın, Hazret-i Meryemü’l-Azrâ ile Fâtımatü’z-Zehrâ (Radiyallahu anhüma) Hazretlerine mahsûs sıfatdır.

Hacı Bektâş-ı Velî² Seyyid Ni'metullah Ahî (s. 471) Evran-ı Velî hazerâtı tarafından da meslek-i risâlet-penâhîye ittibâen Osman Gâzî Hazretlerine –Ankâ-yı Maşrık-da îzâh

² Seyyid Hacı Bektâş-ı Velî Hazretlerinin ka'b-ı celîli ne kadar âlî-i kibâr-ı ehlullahdan olduğu ma'lûmdur. Lakin ba'zı Bektâşîler velâdet-i âlîlerini lafz-ı mürüvvet 648 müddet-i hayât-ı âlîlerini Muhammed 92 ve zaman-ı irtihâllerini lafz-ı Bektâşîyye 738 gösterirler müddet-i hayât-ı âlîleri 92 olabilir ise de ne târîh-i tevellüdleri ve ne de târîh-i vefâtları doğrudur.

Zîrâ Ahmed Eflâkî-i Mevlevî'nin Ulu Ârif Çelebi nâmına te'lif eylediği menâkıbnâmede Hacı Bektâş-ı Velî Hazretlerini Hazret-i Mevlânâ'ya mu'âssır göstererek aralarında cereyân eden ba'zı muvârede ve muhâbreyi zikr ediyor ve kitâbın târîh-i te'lîfi olan 718 senesinde Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayâtında olduğunu göstermiyor.

Ve kezalik Kırşehir'de medfûn Şeyh Süleymân-ı Velî Hazretlerinin 695 târîhli vakfnâmesinde ba'zı arâzînin hudûdunu beyân sırasında merhûm Hacı Bektâş-ı Velî'nin arâzîsine mülâsık ta'bîrini zikr ediyor ki Cenâb-ı Hacı Bektâş'ın 695 târîhinde vefât etmiş bulunduğunu isbât ediyor. Kezalik Ahî Evran-ı Velî Hazretlerinin 706 târîhli vakfnâmesinin iki mahalinde hudûdu beyân sırasında kazâen Hacı Bektâş-ı Velî ibâresi muharrerdir. Hâlbu ki Hacı Bektâş-ı Velî zamanında orasının ismi – Kara höyük – dür. Demek ki 706 senesinde Hacı Bektâş-ı Velî vefât etmiş ve hem de nâm-ı âlîleri teşkil olunan kazâyâ yadigâr kalmışdır. Bu gibi vesâik-i mühimme elde mevcûd olduğu hâlde Hacı Bektâş-ı Velî'nin 738 senesine kadar berhayât olduğuna nasıl hükm olunabilir.

Maksad Orhan Gâzî zamanına âid Yeniçeri teşkilâtına yetiştirmek, Yeniçeri ismini vaz' ettirmek ve bunlara dua aldirmek ise buna hâcet yokdur çünkü Velâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî'de bu duanın icrâsı ve Yeniçeri isminin telakkisi Hacı Bektâş-ı Velî tarafından Osman Gâzî zamanında vukû' bulduğu muharrerdir

Bundan otuz sene evvel Kırşehri muhâsebeciliğinde bulunduğum sırada dokuz saat mesâfede bulunan Hacı Bektâş nâhiyesine gitmiş ve dergâh-ı şerîfi (s. 471) ziyâret ederek beş gün Çelebi Cemâleddin Efendi'de müsâfir kalmışdım. Türbe-i sa'âdetinin önünde bulunan Kırklar Meydanı'nı tasavvur etdiğim derecede vâsi' bulmamış ve Çelebi Efendi de yeni vefât eden bir küçük mahdûmunu birinci def'a olmak üzere oraya defn ettirmiş gördüm bundan sonra bu usûle riâyet olunursa orası bir gûr-hâne şeklini alacağı cihetle o küçük merkadı başka bir mahalle nakl etdirdim. Ve Kırklar Meydanı'nı bir sülûsî nisbetinde tevsîa karâr verdim ve dergâhda mevcûd olan Arslanağzı Çeşmesi'nin suyunu bizim İstanbul'un çeşmeleri gibi münkati' gördüm.

Livâ mühendisi Abdullah Efendi'yi birlikte götürmüş olduğumdan haritalarını yapıdırarak keşfi lede'l-icrâ yüz elli bin gurûşa çıkacağı anlaşıldı. Hemân işe başlatırdım. Gerçi bu mikdâr mebâliğ ile bu mühim ameliyâtın ikmâli mümkün değildi. Lakin orada münzevî bulunan Bektâşîler meccânen amelelik vazîfesini deruhde etdiler. Öyle cândân çalışdılar ki hayrette kaldım. Lakin Arslanağzı Çeşmesi'nin suyu bizi pek yordu. Mecrâ dağların altına dayandı beş on kısma inkisâm etdi makaslar peydâ oldu her taraftan tekâtur eden sular bir araya toplatıldı. Nice de vefret hâsıl oldu Arslanağzı Çeşmesi ve sâir şadırvanlar ber-sâbık taşmağa başladı. Vaktiyle yalnız bu su, pek müşkilât ile bulunup dergâh-ı şerîfe akıtdırıldığı için ne kadar hazîneler sarf olunduğunu düşündüm de o himmetlere mütehayyir kaldım. İşin hitâma karîb bir zamanında vaktiyle yapılan mazbatanın netîcesi olarak havâlenâme ve me'zûniyeti de geldi. Ve dergâh-ı şerîfde bulunan Sultân Mahmûd Hân Câmi-i Şerîfi de ta'mîr ve resm-i güşâdî îfâ ve dualar icrâ olundu. Ben de zîrdeki târîhi inşâd etdim mazbataya rabten Dersa'adet'e gönderildi.

Bir hafta sonra İstanbul'dan gelen gazetelerde târîh aynen görüldü. Bir muhâsebecinin böyle bir târîh söyleyebilmesi muharrirîn-i kirâm arasında epeyce velveleyi mûcib olmuşdu.

Gerek Ahî Evran-ı Velî Hazretlerinin ve gerek Hacı Bektâş-ı Velî Hazretlerinin dergâh-ı şerîflerine etmiş olduğum hidemât-ı 'ind-i ilâhîde zâyî' olmadı. Bî-kes bir kimse olduğum cihetle muhâsebecilikde bile devâm-ı me'mûriyetimden pek de ümîdvâr (s.472) olmadığım hele defterdâr olabileceği hâtırına dahi getirmediğim hâlde bir vilâyet defterdârlığına ve yâhûd âna muadil bir me'mûriyete ta'yînim hakkında irâde-i seniyye şeref-sudûr eyledi. Anladım ki evliyâullaha hizmet edenlerin emeği zâyî olmuyor dergâh-ı şerîfin ve su mecrâsının ta'mîrine 1310 senesinde başlanılmış 1311 senesi evâilinde hitâm bulmuşdu. Gazetelerin ol vakt neşr eylediği târîh-i fakîr şudur.

Âlemin hem pâdişâhı hem veliyy-i ni'meti
Sevgili sultânımız Sultân Hamid Hân-ı Velî

Eylemişdir nüsha-i zâtın cenâb-ı müste'ân

İlm ü isti'dâd ü irfânın cihân-ı mücmeli

Ol şehinşâh-ı hümâyûn kim anın evsâfını
Böyle eyler kâinâtın her edîb ü a'kalı

Fahr-ı Âdem bedr-i âlem 'izz-i dünyâ gavs-ı dîn
Gays-ı kudsî leys-i ulvî âfitâb-ı münceî

Avn-ı millet savn-ı ümmet pîşvâ-yı hâs ü âmm
Kutb-ı dîn feyz-i ezel nûr-ı ebed sırr-ı celî

Sâha-yı ulvîyyetin şevket-süvâr-ı kudreti
Meclis-i ehliyyetin mesned-nişîn-i evveli

Hilkatı gencîne-yi feyzin mukaddes gevheri
Fıtratı âyîne-yi mâh ü celâlin saykalı

Bir şehinşâh-ı mu'azzamdır ki yokdur iştibâh
Gelmemiş dünyâya ehliyyetde andan efdali

Cevher-i irfânı sırr-ı kudretin âyînesi
Pertev-i ihsânı erbâb-ı kemâlin meş'ali

Nûr-ı irfânında zâhir sıdk-ı Sıddîk-ı celîl
Meşreb-i şâhânesinde rû-nümâ feyz-i Alî

Ol kadar imâr-ı dergâh-ı meşâyih kıldı kim
Himmeti şâd eyledi rûh-ı nebiyy-i mürseli

İşte ez-cümle bu dergâh-ı muallâ-pâye kim
Bunda medfûndur Cenâb-ı Hacı Bektaş-ı Velî

(s. 483)

Eyledi tevsî'ine emr-i hümâyûnu sudûr
Hakk muammer eylesün ol pâdişâh-ı a'deli

Cedd-i âlü'l âlinin imâr edildi Câmî'i
Gösterir gülbank-ı tevhid-i Hudâ feyz-i celî

Çeşme-i dil-cû akıtdı selsebîl-i himmeti
Eyledi 'atşânı reyyân ol cihânın efdalı

Kırkların meydanı vâsi' oldu anda ba'de-zîn
Kudsiyân itsün duâ-yı pâdişâh-ı ekmeli

Sıdk ile eyler duâ artık (Emîrî) çâkeri
Geldi tasdî'in te'eddüble zaman-ı Faysalı

Şâd ide dâim o sultânı cenâb-ı kibriyâ
Hâl ü mâzîden daha mes'ûd ola müstakbeli

Geldi üçler yazdı târîh eyleyip hamd-ı Hamîd
Dilgüşâ oldu mekân-ı Hacı Bektâş-ı Velî

Sene 1311

olunduğu üzere ba‘zı nesâyih-i âliyye icrâ ve taklîd-i seyf merâsim-i celîlesini bu sûretle ikmâl eylediler. (s. 472) İşte Seyyid Mustafa Hâşim Celvetî Hazretleri – kılınc kuşatmak – merâsimini bu sûretle nakl ve hikâyeden sonra der ki. İmdi bu nesl-i pâk-i Osmânî, hânedân-ı nübüvvetden seyyid ve şerîf oldukları sikât-i ulemâ-yı muhakkıkînden (s. 473) ve kibâr-ı erbâb-ı yakînden rivâyet ve ahbâr-ı sahîhe ile rütbe-i tevâtür ve bedâhetdedir. Sultân Orhan Gâzî Seyyid Edebalı Hazretlerinin şerîfe kerîmelerinden olmuştur.

Hattâ merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis aleyhi’r-rahmeti ve’l-gufrân hazretleri âlem-i bekâya irtihâllerinde hüccetü’s-sâlikîn zübdetü’l-ârifîn vâlidim Şeyh Seyyid Yusuf Efendi hazretleri kırk günden ziyâde acaba Sultân Ahmed Hân Hazretlerinin âhiretde hâl ü şânı ve indallâh rütbe ve makâmı nicedir. Diye gece gündüz zikrullâh ve teveccüh-i dergâh-ı risâlet-penâh ederdi. Bir Cum‘a günü va‘z-ı şerîfden sonra hamd ü senâ edip alenen böyle söylediler ki bu vakte kadar çok niyâzda bulundum. Lâkin bi-hamdillah bu gece müteselli oldum.

Menba-ı feyz ü inâyet ve mazhar-ı nûr-ı şefâ‘at peygamberimiz efendimiz hazretlerini cennet-i a‘lâda müşâhede eyledim. Sultân Ahmed Hân’ı su‘âl etdim. Sa‘âdetle buyurdular ki âdetimizdir. Evlâdımızdan şehîd olanları kızım Fâtıma’ya misâfir veririm. Dün ki gün bize mülâki oldular biz de kızım Fâtımaya misafir (s. 474) verdik diye cevâb buyurdular. İzn-i şerîfleri ile huzûr-ı Fâtıma’ya vardım. Gördüm ki Hazret-i Fâtıma vâlidemizin sağ tarafında Hazret-i İmâm Hasan ve sol tarafında Hazret-i İmâm Hüseyin (Radiyallahu Anhüma) efendilerimiz oturuyorlar. Ve Sultân Ahmed Hân, Hazret-i Fâtıma vâlidemizin huzûrunda diz çökmüş mübârek memelerini emiyor. Fakîre bakıp tebessüm eylediler. Öylece âgâh oldum dediler ve vâfir bana ve hamd ü senâ etdiler.

Bu husûs ba‘zı reisü’l-münâfıkînin ma‘lûmu oldukda nifâk ile vâlidem hazretlerini müteessir ve mütekeddir eylediler. Hâlbuki merhûm vâlidem hazretlerinin kerâmat-ı bâhireleri ve hâl-i mücâhedeleri güneş gibi vasfdan hâricdir.

Ale’l-husûs âlem-i bekâya teşrîfleri bir vechiledir ki yakın zamânda kibâr-ı ehlullâhdan böyle hâl-i acîb zuhûr eylemediği cümlenin ma‘lûmlarıdır¹. (s. 475) İşte –

¹ Müşârünileyh Şeyh Nizâmeddîn Yusuf Efendi Hazretleri aslen Bandırmalı olup bir müddet Bandırma’da ikâmet eden Şeyh Hâmid-i Celvetî-i Moravî Hazretlerine inâbet etmiştir. Bir müddet hizmetden sonra birlikte Dersa‘âdet’e gelerek Üsküdar’da İnâdiyye nâm mevkiye ikâmet eylemişlerdi.

1139 senesinde mürşid-i âlî-kadrlerinin vefâtıyla İnâdiyyeye defn olunması üzerine makam-ı irşâdına müşârünileyh Şeyh Nizâmeddin Yusuf Efendi kuûd itmiş ve kendi hânesini zâviye şekline ifrâğ eylemiştir.

Az bir müddet zarfında keşf ve kerâmetle şehîr ve şöhreti gitdikce bâlâ-gîr olduğundan vaktin vükelâ, vüzerâ ve sâir ricâli ziyâret ve istimdâd-ı rûhâniyyet ve hizmetleriyle iftihâr etmekde ve zâviye-i kerâmet- âşiyânesini birbirine takaddüm sûretiyle tecdîd, tevsî‘, inşâ‘ eylemekdeydiler. En meşhûrları şunlardır ki tahrîr olunur.

1145 senesinde sadr-ı esbak Hekîmbaşî Ali Paşa tarafından müceddeden hânesi civârına Fevkânî câmi yapılarak minber vaz‘ ve lâzım gelen vazîfe ve huddâm ta‘yîn ve zâviyesi dahi tecdîd olundu. İnşâ‘at-i mezkûreye Şâir Bahrî Efendi bu târihi demişlerdir.

Makam-ı Celvetîyi eyledi ihyâ Ali Paşa
sene 1145

Kezalik sadrazamlardan Şehlâ Ahmed Paşa nişâncı iken cenâb-ı şeyhin hânesi tarafını müceddeden binâ ve tevsî‘ eyledi. Şeyhin üçüncü oğlu Seyyid Ali Nazîf Dede bu târihi inşâd etdi.

(s. 475)

Tab‘a mülhemdir bu târih ey Nazîf hankâh-ı dilgüşâ-yı evliyâ
Sene 1150

Kezalik Devlet-i Aliyye’de defterdâr-ı evvel olan şâir ve edîb-i meşhûr Mehmed Behcet Efendi câmi‘-i mezkûrun minâre tarafını şehnişîn ile tevsî‘ edip meşâhir-i şuarâdan Kerkükî Abdürrezzak Nevres Efendi on dokuz beyitli bir manzûme inşâd etdi. Târîh-i beyti şudur:

Halka-i tevhîde gir ey ehl-i îmânım diyen
Sene 1159
Zîb ü Behcet buldu bu bâlâ makam-ı Celvetî
Sene 1159

Yine sadrazamlardan Firârî Hasan Paşazâde Abdullah Paşa dâire-i mezkûreyi yeni başdan ta‘mîr ve ihyâ eylemiştir ki yine Abdürrezzak Nevres Efendi’nin inşâd eylediği manzûmenin târih-i beyti budur:

Ka’be-i uşşâk kıldı bu makamı sıdkla
sene 1163
Sadr-ı vâlâ adl-i Abdullah Paşa-yı kerîm
sene 1163

Ba‘dehu şeyh-i müşârünileyh hazretlerinin hâlâ medfûn bulunduğu türbe-i şerîfeyi Mısır vâlisi iken vefât iden vüzerâdan Belgradî Sopa salan Ahmed Kâmil Paşa defterdâr-ı şikk-ı evvel iken şeyh-i müşârünileyh henüz hayâtta bulunduğu sırada müceddeden ve mükemmelen binâ etmiş ve bir âlî sanduka yapmıştır târihi şudur:

Hüsn-i hâtîme sene 1164

Şeyh-i müşârünileyh hazretleri otuz beş seneden ziyâde irşâd-ı sâlikîn ve ihyâ-yı mürîdîn ile imrâr-ı vakt ve sâat eylemekde olduğu hâlde 1166 târihinde terk-i cihân-ı fânî ve azm-i cinân-ı câvidâni eyledi. Târîh-i vefâtı budur.

Nûr-ı fazl sene 1166

Dâimâ cemâat-i kübrây-i müsîlimîne va’z ve nasîhat ve icrâ-yı âyîn-i tarîkat ve hakîkatle evkâtüzâr olan bu gibi ehlullâhın âdâb ve erkân dâiresinde istihâre sûretiyle vâkıa-ı vâkıalarına engüşt-i ta’rîz uzatmak hatâ-ender hatâdır. Rahmetullahi aleyh

Kendisinden sonra üç necîb evlâdı kaldı. Büyüğü Acıbadem’de Selâmî zâviyesinde şeyh olduğundan ikinci oğlu –Ankâ-yı Maşrık- ve daha sâir kıymetdâr ba’zı risâil ile matbû’ divân sâhibi olan sâbıkü’t-terceme Seyyid Mustafa Hâşim Efendi Hazretleri zâviye-i mezkûrede pederleri makamında seccâde-nişîn-i (s. 476) kerâmet olmuştur. Ve üçüncü oğlu Seyyid Ali Nazîf Dede’dir ki bu da şuarâ ve fuzalâdan olmağla bâlâda güzel bir târihi mürûr etmiştir.

Müşârünileyh Şeyh Yusuf Nizâmeddin Hazretlerinin ne derecelerde keşf ve kerâmet ile ma’rûf bir mürşid-i sâhib-i vukûf olduğu güneş gibi tavsîf ve ta’rîfden müstağnidir.

taklîd-i seyf-i Osmânî – makâlemiz burada hitâm buldu. Gerek geçenki ve gerek bu nüshadaki makâlemizden silsile-i ensâb-ı Osmâniyyenin vâlîde cihetinden hânedân-ı nübüvvet mensûbiyet-i celîleleri nümâyân olmakla beraber yine vâlîde (s.476) cihetinden meselâ Melikşâh-i Selçûkî ibn Kızıl Arslan'a ve hâkân-ı kadîm-i Türksân Afrasiyab'a ve meşhûr-ı cihân olan Nûşirevân-ı Âdil'e ve daha sâir ba'zı mülûk-ı İrân ve Tûrân'a nisbet-i nisbiyyeleri vardı.

Gerek bu silsileleri ve gerek bunlardan başka zâten selâtîn-i mu'azzama-i Osmâniyye Nef'i-i merhûmun dediği gibi

Şehinşâh ibn-i Şâhinşâh u Sultân ibn-i Sultân kim

Çıkınca Âdeme ecdâdı sâhib-i taht ü efserdir.

Peder cihetinden dahi sâir mülûk ve selâtîne müreccah haseb-i bâhir ve neseb-i tâhiri hâiz sâhib-i taht ü efser oldukları hâlde (Osmanlı Târîh Encümeni) ma'rifetiyle geçende Osmanlı Târîhinin birinci cildini neşr iden zât yalnız İdris-i Bidlîsî'nin Heşt Behişt'inde mevcûd olan silsilenâmenin bir kısmını neşr etmiş ise de bir kısmını ketm etmiş ve bir mütala'a olsun yürütmek şöyle dursun silsilenâmenin dîger kısmını ketm edip yazmadığını da îzâh etmemiştir. Mâdem ki bir silsilenâme bir kitabdan alınıyor onun tamamıyla yazılması ve bir yanlışı var ise sükût edilmeyip gösterilmesi ve bu bâbda mütala'a dermeyân edilmesi lâzım gelmez mi idi?

Hâlbuki buna muhâlif olarak Neşrî ve sâir ba'zı târîhlerin yazdıkları silsilenâmeler daha ziyâde muvâfık-ı hakikat iken bu bâbda bir gûnâ tedkikât icrâ olunmamış ve îzâhât verilmemiştir böyle yanlış bir şeyin hakikati gösterilmek üzere gelecek nüshalarımızda zükûr cihetinden olan sülâle-i âliyye ve ensâb-ı celîle-i Osmâniyyeden de bahs edeceğiz. İnşallahu teâlâ. (s. 477)

İstanbul'un yıkılmakta olan çeşmeleri ve akmayan evkâf suları hakkında hasbeten lillâh iki hafta mukaddem huzûr-ı me'ali-nüşûr-ı cenâb-ı sadâret-penâhîye takdîm eylediğim vicdânnâme-i çâkerânemin sûretidir. Ma'rûz-ı abd-i memlûklarıdır.

Müstağni-i arz bulunduğu üzere evkâf-ı hümâyûn selâtîn-i kadîme-i Osmâniyye'nin pek azametli bir mü'essese-i kadîme-i İslâmiyyesidir. Pek müseyyeb bir idâre ile beraber bugünkü günde bir milyon liralık vâridâta mâlikdir. Geçen gün Bâb-ı Âlî'den Fâtih civârına gelinceye kadar Dîvânyolu Caddesi'nde elli beş çeşme ve sebîl ta'dâd etdim. Bunların hiç birisinde bir katre su yok. Ba'zısının o müzeyyen kitâbeleri bozulmuş ba'zısının san'atli yaldızlı yazıları tozlar topraklar içinde kalmıştır. Bunları

görünce dil-hûn olmaksızın bir gün bile geçmek kâbil olamıyor. Numûne olarak Bâb-1 Âlî Caddesi'nde İran sefârethânesinin üst tarafında herkesin gözü önünde dört yol ortasında önüne zencîr gerilmiş ve içi müzahrafât ile dolmuş ve üzerindeki güzel yazı ve yıldızların mermerlerini etrâfında bütün ağaçlar ve otlar şakk ve yazıların birçok yerlerini setr etmiş olan çeşmeyi gösterebilirim.

Yine Dîvânyolu'nda Evkâf Nezâreti'ne pek civâr olan o müzeyyen Sinân Paşa sebîlinin üstünde:

وجعلنا من الماء كل شئ حى

و□قيهم رخم شرلنا طهوررا

âyet-i kerîmeleri

وقال النى صلى الله عليه و□لم

من□قى كافرأ فكأنما صام صوم□نة

و من□قى خهيمه فكأنما صام خشرين□نة

و من□قى شجرة فكأنما صام اربعين□نة

و من□قى مؤمناً فكأنما صام□بعين□نة

صدق ر□والله و صدق حبيبالله

yazılıdır. Sebîlde ise bir damla su (s. 478) yok. Bir mü'mine bir su vermek yetmiş sene oruc tutmağa muâdil olursa artık bu husûsa her bir müslim için böyle mi çalışmak ya'ni İstanbul gibi bir pâyitahtın umûm hayrâtını kurutmak mı îcâb eder.

Öteden beri her dâireye bir nâzır ta'yîn ederler de evkâfa gelince ya bâb-1 meşihate ya şûrây-1 devlet riyâsetine ve yâhûd ma'ârif nâzırlarına tevdi' ederler. Gûyâ dünyada Evkâf-1 Hümâyûn Nezâreti'nden daha ehemmiyetsiz hiçbir nezâret yokmuş gibi.

Ve yâhûd nâzırlar ta'yîn olunursa öyle âdemler ta'yîn olunuyor ki icra'âtı vesîle ederek kendi âdemlerini ve yâhûd hâmîlerinin mensûblarını kayıra kayıra ihtimâl ki bugünkü günde vâridâtı masrafını idâre etmiyor. Cevâmi' perîşân, ebniye-yi hayriyye perîşân, kütübhâneler perîşân, kitâblar perîşân, her şey perîşân ve şâyân-1 te'essüf bir hâlde!

Evkâf Nezâreti için ne ecânib müdâhalesi gibi bir ma'zeret ne Anadolu karışıklığı gibi bir mûmâna'at var. Evet bilirim zât-1 destûr-1 erhamileri muazzamât-1 umûr ile gece ve gündüz meşgûl oldukları gibi dâhiliye ve hâriciye ve harbiye nâzır-1 ma'âlî-i

müzâhirleri de pek mühim işlerle meşgûldürler. Bir evkâf nâzırı için cevâmi‘-i şerîfe ve mebânî-i hayriyyeyi ihyâ ve çeşmeleri hüsn-i icrâdan başka hârici bir vazîfe var mıdır? Ecânib, evkâf-ı İslâmiyeye müdâhale edip yapıdırmıyor mu?

Geçen gün Bayezid Câmî‘-i şerîfinin harîmine girdim. Şadırvanın etrâfına kayyumlar dizilmiş ellerinde birer sopa İslâm Hıristiyân su almağa hücum ediyor. Kayyumlar su ancak namâz kılanlara yetiştiriyor vermeyiz diye sopaları saldırıyorlar. Çocuklar kimisi ağlıyor kimisi boğaz boğaza su almak için kayyumlara müdâfaa ediyor ecnebî zâbitânından bir kaçı da ağlayan çocuklardan niçin döğüldüklerini istifsâr ediyor. Ben işe karışmak istedim (s. 479) anladım ki fenâ hâlde dayak yiyeceğim hemân kemâl-i te‘essüfle oradan savuştum. Hâlbuki şimdi o mudârabaya de hâcet kalmadı dört yüz seneden beri kesilmeyen Bayezîd-i Velî Câmî‘-i şerîfi gibi bir ma‘bed-i azîmin dahi suyu kesildi.

Re‘y-i kâsırânemce evkâf nâzırları o kadar mühim bir vazîfe ile mükellefdirler ki hattâ siyâsi ba‘zı husûsâtdan dolayı ikide birde kabine tebeddülâtına uğramamak ve bî-hakkın vazîfe-i dîniyye ve kudsîyyesine devam etmek için mümkünse hey‘et-i vükelâdan dahi hâric bırakılmalıdır. Bir kerre Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin Evkâf Nezâreti‘nde mevcûd olan vakfnâmesine olsun bakılsa acaba neler görülür yalnız bir şey arz edeyim kâfi; Fâtih-i zîşân efendimiz ber-mûcib-i vakfnâme yevmiyye iki me‘mûr ta‘yîn etmiştir ki beher gün İstanbul sokâklarını dolaşacaklar tebaşir, kiremid, boya gibi şeylerle ba‘zı kendini bilmezler tarafından dîvârlara çizilen çizgileri münâsebetsiz yazı ve resimleri imhâ edip zukâklar menâzır-ı âmme-i pâyitaht-ı saltanat-ı seniyyeye lâyük bir hâlde dâimâ muhâfaza edilecek.

Velini‘met-i bî-minnetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin ecdâd-ı izâm-ı şâhânelerinin pek büyük yâdigâr-ı kıymetdârı olan hayrât-ı celîlenin bir taşının bile yerinden oynamasına ve bir çeşmenin bile bir katre suyunun eksilmesine rızâ-yı hümâyûnları olmadığı müselle-i âlemdir.

Evkâfa hüsn-i hizmet edenler dünya ve âhirette kâmyâb ve feyz-yâb ve hüsn-i niyetden nükûl edenler hasira‘d-dünya ve‘l-âhire olmuşlardır.

Hele ba‘zı şeyler vardır ki hakîkatde pek mühim olmakla beraber hüsn-i icrâsı pek kolaydır bir numûne arz ideyim

El-hâleti hâzihî mesned-i celîl-i meşîhate revnak-efzâ bulunan Haydarizâde İbrâhim Efendi Hazretlerinin evvelki meşîhatlerinde cevâmi‘-i şerîfe abdesthâneleri pek

müte‘affin bir hâle geldiğini ve hattâ Evkâf Nezâreti’nin karşısında bulunan Atfık Ali Paşa (s. 480) Câmî’nin abdesthâne ve bevl-hânesi girilemeyecek bir râddeyi bulup ta‘affünün etrafa da sirâyet ettiğini arz etmişdim. Ayân-ı re’is-i fezâil-enîsi Mustâfa Âsım Efendi hazretleri de henüz ayân olmadığı halde orada hâzır idi. Şeyhülislâm Efendi Hazretleri bendenize hak verdi. Mustâfa Âsım Efendi hazretleri de yerlerinden kalkıp evkâf nezâretine bizzât tebligât icrâ etdi de o günden o kabinenin tebdîl ettiği güne kadar umûm cevâmi‘-i şerîfe abdesthânelerini pek temiz gördüm. O kabine tebeddül eder etmez yine eski hâl avdet etdi. Her vazifenin elbette bir me’mûru vardır. Hakk-ı nezâret lâyıkiyle icrâ olunursa evkâfa âit pek çok mühim işler var ki kendiliginden hâsıl olur. İş vazîfesini vızıltısızca iş görmek usûl- i mehâsin-i şümûlünü bilir hamiyetli nâzır ta‘yînindedir.

Zât-ı celîl- i hidîv-i azamîleri kabineyi yeni teşkîl buyurmuş oldukları cihetle bu ma‘rûzâtımın zamân-ı adâlet- nişân-ı fehâmet-penâhîlerine taalluk ve şümûlü yoktur. Zât-ı me‘âl-i sımât-ı fehâmet-penâhîlerinin Yemen’den avdet buyurdukları sırada bu abd-i kemîneleri de hey’et-i tefîşiyye âzâlığıyla Yemen’e gitmişdim. Gerek zât-ı fehâmet- penâhîlerinin ve gerek ol vakt Yemen Vâlisi ve şimdi Mâliye Nâzırı bulunan Tevfik Beğ Efendi Hazretlerinin haklarında şehâdet ederim ki Yemen’de meşhûr olan riyal ağaçlarından bir riyal bile koparmağa tenezzül buyurmadınız. Yanya ve İşkodra vilâyetleri mâliye müfettişi bulunup Teselya’nın esnâ-yı fethinde Yenişehire vardığım sırada dahi fütûhât-ı celîlenin yed-i yemîn-i muvaffakiyet ve muzafferiyeti idiniz. Ve kabine-yi âlîlerinin umûm hey’et-i kirâmîde affif muktedir müstakîm zâtlardır. Buna ne benim ve ne başka bir kimsenin bir diyeceği yoktur.

Binâenaleyh evkâf nezâret-i celîlesine bir münâsip nâzırın tayîni ile gerek cevâmi‘-i şerîfe gerek çeşmeleri ve gerek sâir umûr-ı muazzam-i vakfiyyenin hâl-i perîşânına sâye-i muvaffakiyet vaye-i hazret-i pâdişâhide zamân-ı fehîmânelerinde (s. 481) Nihâyet verilmesine bezl-i merhamet buyurulması müsterhamdır. Her hâlde emr ü fermân hazret-i velîyyü’l-emrindir. 18 Teşrîn-i Evvel sene 335 [18 Ekim 1919]

Su ve Tanzifât Rûh-ı Memlekettir

Aradan iki hafta geçmiş olduğu halde takdîm eylediğim bâlâdaki arîze-i çâkirânemden hiçbir haber çıkmadı. Cenâb-ı Allâh ile ahd eylerim ki kâinâta karşı şân ve şeref-i İslâmiyeyi mu‘lin mefâhir-i azîmeden olan hâyrat-ı celîle-i Osmâniyyenin nasıl te’essüf olunacak bir hâle getirildiğini gelecek nüshadan İ‘tibâren evvelâ derûn-ı

arîzada arz eylediğim ellibeş çeşmeden başlayarak bir milyon ahâlinin senelerden beri suya muhtâç bırakılmasına karşı rızâ-yi ilâhiyi tahsîl etmek ve şefâ‘at-i Resûlallâh’a nâil olmak ümniyyesiyle dünyâ ve mâfihânın enzâr-ı dikkât ve teessüfüne târîhi bir sûretde vaz‘ ve i‘lân farizasını îfâya devam edeceğim. Zirâ su ve tanzîfât rûh-ı memlekettir.

Reşîd Âkif Hazretlerinin 18’inci Nüshâdaki Gazel-i Ârifânelerine Nâzîre

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

Ben derdimi o yâre beyân etmek isterim
Çok nükteler beyân ü ayân etmek isterim

Sa‘y-ı vatandan özge ne lâzım vücûda cân
Bir çâre olsa ben onu cân etmek isterim

Ey zâdegân-ı Âdem ü Havvâ-yı kâinât
Ben sizden ayrılıp tayrân etmek isterim

Nakd-i hasîs ile kasa doldurmak istemem
Vicdânı kâmrân-ı cihân etmek isterim

Güyâ Emîrî ağlamak oldu tabîatım
Bakdıkca vech-i yâre figân etmek isterim.

(s. 482)

Dîger Gazel

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Sür’ati yok, sâ‘ati şaşmış, perîşân mihveriz
Akreb-i ye’s se takılmış yelkovana benzeriz

Ahsen-i takvîm ile mümtâz olan âdemdeniz
Hâsid-i bed-tabî‘atın güyâ gözünde ejderiz

Zerrece yok bizde hubb-ı mülk ü mâl-ı kâinât
Bir mükemmel dâr-ı ilm olsun cihânı isteriz

İsteriz nûr-ı ulûm etsin nazîr-i âfitâb
Böyle olmazsa eğer mülk-i cihânı neyleriz

Gevher-i rahşân-ı tâc-ı kâinât olsak bile
Hâk-i pâ-yi hazret-i merdân-ı himmet-perveriz

Bizde yok âlâyîş-i tabl u ilm, meyl-i cidâl
Biz hakikat âleminde başka bir İskenderiz

Derdimizdir, bâğ-ı Firdevs-i berîn olsun vatan
Bilmeyen var ise bilsin kim nasıl biz serveriz.

Bir melek olsun cihân bağında her ferd-i beşer
Aklımız var çünkü insan-ı mücellâ-gevheriz

İlm ü sa‘yi şehper etmişdir bize perverdigâr
Kendimizden gâfiliz zann eyleriz bî-şehperiz

Mülke hizmet etmeyen mebgûzudur peygamberin
Düşman-ı peygambere biz de adû-yı ekberiz

Münkerân elbet Emîrî eşkiya derler bize
Biz muhibb-i hânedân-ı hazret-i peygamberiz

Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası
Sâhib-i imtiyâz ve müdür-i mes‘ûl: Ali Emîrî
(s. 483)

Aded: 21

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası

1336 [1920]

Etdik şeref-i hıdmet-i ecdâdı ferâmûş   Birgün bilinir kıymeti mecmû‘amin ammâ
Âsârına eslâfımızın rağbet olmaz   Pek çok aranır ortada mecmû‘a bulunmaz

---

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu'ûn-ı sâireye müte'allik mebâhis-i müfideyi hâvî mecmû'a-i şehriyyedir.

Sultân-ı Taht-gâh-i Belâgat Sultân Murâd Hân-ı Sâlis Hazretlerinin Na't-ı Şerîf-i Şâhâneleri

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Yâ habîballâh ayırma gül cemâlinden beni

Yâ Resûlallâh ayırma gül cemâlinden beni

Yâ şefîa'l-müznibîn ü yâ delîlü'l-hâsirîn

Yâ Resûlallâh ayırma gül cemâlinden beni

Lütf u ihsân u mürüvvetle meded kıl yâ şeffî

Yâ Resûlallâh ayırma gül cemâlinden beni

Sana erzânî olan ol sırr-ı vahdet hakkıçün

Yâ Resûlallâh ayırma gül cemâlinden beni

Bu Murâdî derd-mendin derdine dermân edip

Yâ Resûlallâh ayırma gül cemâlinden beni

(s. 484)

Yine Sultân-ı Müşârünileyh Hazretlerinin Bir Gazel-i Muhakkikâne ve Belîgâneleri

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Eserimden eser istersen eğer bî-eser ol

Nazarımdan nazar istersen eğer bî-nazar ol

Yârdan bulmağa istersen eğer keşf-i cemâl

Gözünü yâre dikip gayri yüze bî-basar ol

Aç gönül âyinesin jeng-i sivâdan her dem

Görmeğe rûy-ı habîbi yürü var bî-keder ol

Eğer ister isen uğramayasın bir hatara
Kimseye kılma zarar kasdını sen bî-zarar ol

Ereyim dersen eğer sen de murâda ey dil
Tut Murâd'ın sözünü cümleye var tâc-ı ser ol

Yine Sultân-ı Müşârünileyhin Mülemma Gazel-i Mülûkâne ve Âlimâneleri
Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

فـمـت الـى الـرب هـوالـحق جـليل

Ferd-i Ehad kâdirullâh-ı Cemîl

Elbette bu hâlimden o yârin haberi var

للـقب مـن الـقب الـى الـقلب دـليل

Hâlimi ne hâcet ki beyân ede zebânım

الـدمـع مـع الـعين الـى الـحال دـليل

Âşık nice sağ ola çü senden ola ayrı

الـعاشـق خـن هـخـرك فـان و خـليل

Hâşâ ki Murâd ayrıya meyl eyleye senden

خـقلـبـى لـك مـن مـهد الـى الـلـحد يـميل

(s. 485)

Dîger Gazel-i Pâdişâhâneleri

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün(fâ'lün)

Çâker-i aşk olalı âleme sultânım ben

Gör habîbim beni sen kim nice hakanım ben

Aşk ile âşık-ı ser-mest olalı dânyım

Her gece vuslat-ı cânânıma mihmânım ben

Tâyir-i gülşen-i kuds oldu yine bülbül-i cân
Kalbim ezhârına bak gör ne gülistânım ben

Seni mahbûb edeli terk-i sivâ kıldım kim
Bilesin hüsn ü cemâle nice hayrânım ben

Cânı koydum yoluna bulmaga sen cânânı
Kamu cân içre gör imdi nice cânânım ben

Ey Murâdî özümü ol yüce dergâha ilet
Deme zinhâr ki sultân-ı suhandânım ben

Dîger Gazel-i Belğ-i Hâkânîleri

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fe'ilün

Pâk dâmen olarak tut yürü bir pâk eteğin
Câmî'ü'l-akl olup elden koma idrâk eteğin

Şâhbâz olmağa ey dil hevesin var ise gel
Mihr ü mâhı iki per kıl koma eflâk eteğin

Bahr ü berri eger istersen etmek seyrân
Hızr ü İlyâs gibi tut iki çârlâk eteğin

Râgıb-ı râh-ı kemâl oldun ise kibri gider
Hâzî' ol gel yürü her demde koma hâk eteğin

Haste-yi cehl olarak kalma dalâletde alîl
Tut Murâd'ın sözünü gel koma tiryâk eteğin

(s. 486)

Yine Sultân-ı Müşârünileyh Hazretlerinin Diğer Gazel-i Belîğ-i Husrevâneleri
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fe'ilün

Cür'a-nûş oldu yine âşık-ı şeydâ bu gece
Eyledi şevk ile dildârı temâşâ bu gece

Hamdülillâh olup ağyardan âlem hâlî
Sohbet etdi iki deryâ yine tenhâ bu gece

Ne kadar var ise enhâr kamu oldu hamûş
Etdi bir yerde mülâkât iki deryâ bu gece

Mütarekkib idiler vuslata bir hayli zamân
Verdi üftâdesine ni'met-i ulyâ bu gece

Hayrete vardı Murâdî bu gice halk-ı cihân
Hâsıl oldu nice bin dürlü temennâ bu gice

**Selâtîn-i İzâm-ı Osmâniyyenin Millet Kütübhânesinde Yazma Olarak Mevcûd
Bulunan Enâfis-i Âsâr-ı Şâhâneleri¹**

Adet

1-Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî ta'lîk hattıyla²

1-Sultân Bayezid Hân-ı Sâni Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî nesih hattıyla

1-Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Farsî ta'lîk hattıyla

1-Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî ta'lîk hattıyla

¹ Mefâhir-i saltanat-ı Osmâniyye ve yâdigâr-ı milliyeden olan şu âlimâne, edîbâne, şâhâne eserlerin gerek bu hânedân-ı celîle âid hey'et-i mecmû'asıyla ve gerek sair bir hânedân-ı mülûkîye mahsûs olarak bu kadar eserler küre-i arz üstünde bulunan bi'l-umûm azametli şark kütübhânelerinin birisinde mevcûd ise salâ.

² Çizelgede alt alta gelen aynı sözcük veya sözcük gruplarının yeniden yazılmaması için şair tekrar eden sözcüklerin yerine "den den" işareti kullanmıştır. Biz ise sözcükleri aynen yazdık.

1- Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretlerinin ikinci dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî ta'lik hattıyla

1- Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretlerinin üçüncü dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî ta'lik hattıyla

1- Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretlerinin dördüncü dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî ta'lik hattıyla

1-Sultân Selîm-i Sâni Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî ta'lik hattıyla

1-Sultân Murâd-ı Sâlis Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî ta'lik hattıyla

1- Sultân Murâd-ı Sâlis Hazretlerinin ikinci dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî nesih hattıyla

1- Sultân Murâd-ı Sâlis Hazretlerinin üçüncü dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Arabî nesih hattıyla

1- Sultân Murâd-ı Sâlis Hazretlerinin dördüncü dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Farsî ta'lik hattıyla (s. 487)

1-Sultân Ahmed-i Evvel Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî ta'lik hattıyla

1- Sultân Ahmed-i Evvel Hazretlerinin Hâfız Paşa ile müşâare Mecmû'ası Türkî nesih hattıyla

1-Genc Sultân Osmân-ı Sâni Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî ta'lik hattıyla

1-Sultân Selîm-i Sâlis Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı şâhâneleri Türkî ta'lik hattıyla

1-Sultân Abdülaziz Hân Hazretlerinin hikmete dâir kitab-ı mütercem-i şâhâneleri Türkî rik'a

17

Şehzadegân-ı Âl-i Osmân hazerâtının Millet Kütübhânesi'nde yazma olarak mevcûd bulunan nefâis-i âsâr-ı necîbâneleri

1-Şehzade Cem bin Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı Farsî ta'lik hattıyla

1-Şehzade Cem bin Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı Türkî hatt-ı kadîm

1-Şehzade Korkud bin Sultân Bayezid Hân Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı Türkî ta'lik hattıyla

1-Şehzade Korkud bin Sultân Bayezid Hân Hazretlerinin Vesîletü'l-Ahbâb isminde te'lîf-i âlîleri Kendi hatt-ı nefîs-i

necîbâneleriyle Arabî

1-Şehzade Korkud bin Sultân Bayezid Hân Hazretlerinin Hall-i Eşkâl isminde te'lîfleri Arabî

1-Şehzade Korkud bin Sultân Bayezid Hân Hazretlerinin Şerhu Elfâz-ı Küfr isminde te'lîfleri Arabî

1-Şehzade Korkud bin Sultân Bayezid Hân Hazretlerinin tasavvufa dâir kitab-ı kebîr-i fâzılâneleri Arabî

1-Şehzade Bayezid bin Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı belîgâneleri Farsî ta'lîk

1-Şehzade Bayezid bin Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı belîgâneleri Türkî ta'lîk

1-Âdile Sultân bint-i Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Hazretlerinin dîvân-ı eş'âr-ı Türkî ta'lîk

27

Selâtin-i Âl-i Osmân hazerâtının Millet Kütübhânesi'nde mevcûd olan hutût-ı şâhâneleri ve kitâblar zahrındaki nukûş-ı hâtem-i hümâyûnları kezaik Millet Kütübhânesi'nde mevcûd olan şâhâne fermânlar ve müzeyyen berâtlardaki tuğrâ-yi garrâ-yi mülûkâneleri gelecek nüshada yazılacaktır.

Osmânlı mefâhir-i târihiyesine şeref-bahşâ bir izdivâc-ı müteyemmin

Şeh-i âlî Vahîdeddin Mehmed Hân-ı sâdisdir.

Fürûğ-i dîde-i Abdülmecîd Hân ibn Mahmûd Hân

Velîni'met-i bîminnetimiz pâdişâh-ı şevket-me'ab ve şehriyâr-ı hilâfet-i nisâb sevgili pâdişâhımız Sultân Mehmed Vahîdeddin Hân efendimiz hazretlerinin tevârîhimize (s. 488) şeref verecek meâsir-i mâlânihâye-i şâhâne ve mülûkânelerinden biri de kerîme-i ismet vesîme-i hazret-i hilâfet-penâhîleri Sabîha Sultân aliyetü'ş-şân hazretleriyle câmi'-i kemâlât ve ma'ârif olan velî-ahd-i saltanat devletlü necâbetlü Abdülmecid Efendi Hazretlerinin mahdûm-ı necâbet-penâhîleri Ömer Faruk Efendi Hazretlerinin emr-i mesnûn ve müteyemmin izdivâclarına müsâade-i hümâyûn buyurmalarıdır.

Sahâif-i tevârîh-i Osmâniyye nazar-ı dikkatden imrâr edilirse görülür ki hânedân-ı bülend-erkân-ı Osmâniyye arasında bu gibi bir râbitatü'l-akd-i izdivâc yalnız Fâtih

Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî Hazretleri zamânında vukû‘ bulmuşdur. Sultân-ı müşârünileyh hazretleri 885 senesinde mahdûmları Şehzade Mustafa Hazretlerinin kerîme-i iffet-vesîmelerini dîger şehzadeleri Sultân Bayezid Hân-ı Sâni Hazretlerinin mahdûmları Şehzade Abdullah Hazretlerine tezevvüc buyurmuşlar idi. Ve sûr-ı zifâf-ı mes‘ûdî, hafîdleri Şehinşâh, Ahmed, Korkud, Mahmûd, Alemşâh, Sultân Selîm, Oğuz nâm yedi aded şehzade-i güzîdelerinin emr-i mesnûn-ı hitânlarıyla birlikde icrâ buyurmuşlardı.

Allâme-i a‘zam-i Osmâniyân ve müftüyü’s-sakaleyn İbn Kemâl Hazretleri ki gerek peder ve gerek cedd-i âlîleri şehzadegân-ı hânedân-ı Osmânînin lalalarından idi.

Allâme-i müşârünileyh İbn Kemâl Hazretleri on cild üzerine yazmış oldukları Osmanlı târîhinin yedinci cildi ki 622 sahîfeyi hâvî bir mücelled-i kebîr olduğu hâlde başından nihâyete kadar, yedinci pâdişâh-ı Osmâniyân olan Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin gazavât-ı celîle ve menâkıb-ı seniyyesine mahsûsdur¹. Zikr olunan izdivâc ve hitân mes‘elelerine ve Cenâb-ı Fâtih-i zîşânın nûr-ı dîdeleri olan şehzadeleriyle vukûa gelen bir latîfesine dâir olan (s. 489) o makâleyi sultân-ı müşârünileyh hazretleriyle İbn Kemâl Hazretlerine vesîle-i rahmet olmak üzere teberrüken ve aynen nakl-i sutûr-ı mefharet eyliyoruz:

İbn Kemâl Hazretlerinin Sûr-i pür-Sürûr-i Hitân ve İzdivâc Hakkındaki Makâleleri

Sene-i hams ve semânîn ve semân-miedeki Sultân Mehmed Hân serîr-i gerdûn-nazîrinde kutb-var karâr etmişdi. Taraf taraf efvâc-ı leşker, emvâc-ı deryâ gibi harekete gelip kendüleri dâru’l-mülkünde sükûn-ı ihtiyâr eylemişdi. Gedik Ahmed Paşa Polya diyârını teshîr edip dururdu. Mesîh Paşa Rodos Adası’nı kara yer edip dururdu.

Beyt-i Fârisi

خرهر طرف که خشم تهی جلوة ظفر

وزهر جهت که کوش کنی مژنه امان

Mezkûr sene nevg-i şuhûrunda sûr-ı sürûr-bahş bünyâd urup İstanbul’daki sarây-ı kadîmdeki cennet-âbâddan numûnedir. Azîm iclâs ve şâhâne cem‘iyyet etdi.

¹ Derûnunda İbn Kemâl’in tashîhi ve zahrında Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretlerinin mühr-i hümayûn-ı mülûkâneleri olduğu hâlde mevcûddur.

Nebîreleri¹ Sultân Şehinşâh'ı ve Sultân Ahmed'i Sultân Korkud'u ve Sultân Mahmûd'u ve Sultân Âlem'i² ve Sultân Selîm'i ve Oğuz Hân'ı cem' edip sünnet etdi.

Mezkûr Oğuz Hân Sultân Cem gülistânının bülbül-i şîrîn-güftârıydı. Bâkîsi hazret-i sultân-ı cihân Bayezîd Hân gül-zârının ezhârıydı. Ol şâhzâdelerin ki her biri büstân-serây-i cihân ârây-i sa'âdetde bir serv-i âzâdeydi. Dâru'l-mülk-i Kostantiniyye zîb ü ziynet buldu. (s. 490)

Ol dürc-i saltanat güherleriyle ki evc-i burc-ı izzetde her biri bir ahter-i tâbândır. Kenâr-ı serîr-i hümayûn-ı hilâfet-nazîr, dâire-i çarh-ı gerdûn oldu.

Şehrin içi pür zîb ü ziynet olup beytü'l-arusa, ve kenâr-ı pür-nakş ü nigârı pür tâvusa döndü.

Merâsim-i tehniyeti takdîm için eâzım-ı ümerâ-yi ekâlimden pîşkeşler gelip dergâh-ı âsmânı iştibâha çekildi.

Zemîn-i dîvân-ı sultân-ı cihânî, mezheb ü münakkaş-ı kadîfeler ve kemhâlar, ferş ü pür ezhâr-ı gülistân gibi zeyn kıldı.

Bir ay ıyş u işret olunup sadâ-yı safâ ile gûş-ı semâ tutulup herkişi erkek ve dişi, işin gücün kodu. Ol düğün şevkine dün ü gün zevk ü sohbet bahrine dalıp nakş-ı melâl ve reng-i kelâli levh-i bâl ve sahife-i hayâlden yudu.

Selsebîl-i cennet gibi lezîz nezîf şerbetler sebîl olup hâs çînîlerle latîf ta'âmlar celîl ve zelîle âm oldu.

Esnâf agdiye-i bî-kerânla etrâf-ı hân-ı zemîn mâlâmâl olup envâ-i et'ime-i bî-kıyâsla tas-ı felek yerin buldu.

Hazret-i pâdişâh-ı hilâfet-penâh ol sûr-ı pür-sürûrda şehzadeleri sünnet edip şehzade-i âzâm Sultân Abdullâh'ı everdi. Şehd ile şekkere imtizâc dürr ile yakuta izdivâc verip merhûm Sultân Mustafâ'nın duhter-i ferruh manzar u ferhunde ahterîn ana verdi.

NAZM

Gelip bir araya hurşîd ü nâhid
Şeref burcunda etdiler kırânı

Olup tesîri zâhir ol kırânın
Şeref buldu sa'âdet âsmânı

¹ Oğlun oğlu, torun. Hafîd.

² Alemşâh

Merâsîm-i sünnet ikâmet olunup maslahat-arus tamam olduktan sonra Sultân Abdullâh gene¹ dârü'l-mülk-i kadîmine ki Magnisa idi gitti. (s. 491)

Şehriyâr-ı tâc-bahş ve memâlik-sitân, Sultân Şehinşâh'a iklim-i Menteşe'yi ve Sultân Ahmed'e Çorum vilâyetini erzânî görüp ihsân etdi. Sultân Selîm Şâhı gene atası hizmetine gönderip bâkî şehzadeleri kendi yanında alıkodu ve terbiyet eyledi. Ve her birini ki gurre-i âsmân-ı sa'âdet ve kurretü'l-ayn-ı saltanatdı. Nazar-ı inâyetle manzûr edip riâyet eyledi.

Râvî-i makbûlü'r-rivâyeden şöyle menkûldür ki düğünden sonra bir gün mezkûr şehzadeler merhûm ve mağfûr Sultân Mehmed Hân'ın halvethânesine girdiler.

Sadr-ı mesned-i ikbâlde otururken ol bedr-i âsmân kadr-i celâlin huzûr-ı pür-hubûrunda pervîn misâli cem' olup serîr-i hümâyûn-ı gerdûn nazîrine zînet verdiler.

Şehriyâr-ı kâm-kâr nebîrelerinin varuban bir yerde görüp bisât-ı neşâtı bast eyleyüp ol bülbüllere karşı gonce-var inbisât izhâr etdi.

Her yüzden söz açıp mükâşefe ederek esnâ-yı mükâlemede mülâtafa ederek – atanızı mı çok seversiniz yoksa beni mi- deyü istifsâr etdi.

Her biri şarâb-ı şâfi gibi hoş-âyende cevap verip –sultânımı artuk severiz- deyip gül-i ra'nâ gibi kalbinde olanun hilâfin izhâr eyledi.

Aralarında Sultân Ahmed hoş-âmedi koyup abgîne-i sâfi gibi sînesinde olanı âşikâr edip atasını ziyâde sevdüğüne ikrâr eyledi.

Ol güftâr-ı bî-hencâr –Sultân-ı Cihângir'in zamîr-i münîr âyına nazîrine gubâr verip mezkûr şehzadeye sâir birâderlerinden eksik nazar etdi.

Ol mûhiş kelâm-ı hâm ucundan hâtır-ı âtır-ı câm-ı gîfî-nümâ misâline inkisâr erip ol serv-i âzâdenin terbiyetinde ve riâyetinde tefâvüt-i fâhiş anlatdı.(s.492)

Mezkûr şehzade-i ferhunde-fâl ü feruh-meâl kusûr-ı riâyeti ucundan perîşân-hâtır ve münkesîrû'l- bâl olup bir zamân sabr eyledi.

Çün Sultân-ı Cihân Hazret-i Bayezîd Han saltanat serîrine geçti. Anı kendi yerine geçirip ol sâbıkâ olan noksana cebr eyledi

Tezyîl

İşte görülüyor ki velini'metimiz pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin yeni baştan hanedân-ı saltanat arasında açmış oldukları müteyemmîn ve mübarek çığır bir Fâtilh Sultân Mehmed Hân-ı Sâni bir de şehriyâr- ı bâisü'l- iftiharımız Sultân Mehmed Hân-ı

¹ Yine

Sâdis Hazretleri zamân-ı mesadet-nişân u şâhânelerinde vukû‘ bulmuş oluyor. Küşâd buyrulan bu devre-i nevîn-i sa‘âdet-âsâr Osmanlı hânedân-ı hümâyûnumuzun mâkam-ı muallâsına cidden lâyük ve sezâvar ve umûm efrâd-ı millet için de müstelzem-i mefharet ve mesâr olduğundan bu teşebbüs-i müteyemmînin tarafeyn hakkında mes‘ud olması duâsını da‘vât-ı hayriyye-i hazret-i hilâfet-penâhiye terdîfen bârgâh-ı cenâb-ı kibriyâya a‘lâ ve bu vesîle ile vecîbe-i tebrîki ifâ eyleriz.

Âsâr-ı muhalde-i evkâfın ahvâl-i pürmelâli hakkında ikinci def‘a olarak huzûr-ı fehâmet-nüşûr-ı cenâb-ı sadâret-i uzmâya yirmi gün mukaddem takdîm edylediğim vicdânnâme sûretidir: Marûz-ı abd-i memlûkleridir.

İstanbul çeşmelerinin sûret-i cereyânı hakkında şikâyet vukû‘ buldukça su mecrâlarının tamîri bahanesini ortaya atmak evkâf nezâreti hey‘et-i fenniye idâresinin âdât-ı kadîmesindendir.

Şu su mecrâsı mâceraları pek çok su götürecegi cihetle onu izâhatını biraz geriye bırakacağım. (s. 493) İstanbul’un pek galebelik yeri olan Dîvânyolu’nda cennetmekân Sultân Mahmûd Hân türbesi karşusunda sadr-ı esbak Köprülü Mehmed Paşa Kütübhânesi ki yâr ü ağıyârın gözü önündedir. Tamam üç senedir ta‘mîr için kütübhâne kapanmış ve önüne bir iskele kurulmuş olduğu hâlde duruyor. Bir iki ayda ta‘mîri mümkün olan bir şey üç sene sürer mi? Öyle bir zengîn kütübhâne üç sene kapalı bırakılır mı? Dünkü gün mezkûr kütübhânenin havlusuna girmek istedim, kapusu önünde iskemle üstünde bir çocuk oturuyordu. Bu kütübhâne havlusunda koyunumuzu otlatıyoruz kimseyi içeri bırakmam dedi¹.

Yine Dîvânyolu’nda Sultân Ahmed Meydanı’na karîb Fîrûz Ağa Câmî‘-i şerîfi vardır. Bu câmî‘-i şerîfin ta‘mîrâtının hitâmı kuvve-i karîbeye geldiğinden geçen sene Ramazân-ı şerîfde küşâd olunacağını Evkâf Nezâreti gazetelerle i‘lân etmişdi. Hâlbuki hâlâ küşâd olunmadı².

---

¹ Bir çocuk kendi koyununun muhâfazasına çalışıyor da biz ise dünyada nazîri bulunmayan eslâf ve ecdâdımızın bu kadar hayrât ve hasenât-ı azîmesini muhâfazaya çalışmak şöyle dursun evkâf me‘mûrlarının başında bir muktedir ve mustakîm nâzır bile oturtmuyoruz. Yâ Erhame‘r-râhimîn, bu ne hâldir!

Geçen gün gâyet muhterem ve âlim bir zât Millet Kütübhânesi’ne geldi. Hekîmoğlu Ali Paşa Câmî‘ine gidip o kıymetli çinilerin çalınmış olduğunu görerek ağlayarak dışarı çıktığını yanarak beyân ve mecmûaya yazılmasını ricâ etdi.

² Şu ikinci vicdânnâme-i çâkerânem üzerine sadrazam paşa efendimiz hazretleri evkâf mi‘mârî Talat Beğ‘i Bâb-ı Âlî‘ye celb edip tevbih buyurması üzerine Fîrûz Ağa Câmî‘-i şerîfinin bu kerre ikmâl-i ta‘mîre başlanmış olduğunu gidip gördüm. Üskûdâr’da vâki’ Şemsi Paşa Câmî‘inin ahşâb minberinin bu câmî‘ye nakl edilmiş olduğunu da anladım. Şemsi Paşa’nın üç yüz senelik câmî‘-i şerîfini tahrîbe ma‘rûz

Bâlâda arz ettiğim Köprülü Mehmed Paşa Kütübhânesi gibi Fîrûz Ağa (s. 494) Câmî‘-i şerîfi de Bâb-ı Âlî‘ye pek yakın olduğundan ve zât-ı fehâmet-meab-ı sadâret-penâhîlerinin bizzât teşrîf ve muâyene buyurmaları umûm nazarında bâis-i kemâl takdîr olacağı gibi velini‘ met-i bî-minnetimiz pâdişâh-ı zîşânımız Sultân Mehmed Hân-ı Sâdis Efendimiz Hazretlerine hayır duâ aldırılmış olacağınızdan ve âcizleri de Bâb-ı Âlî‘ye gelmiş bulunduğumdan lütfen bizzât teşrîf buyurunuz. Eğer bu arz etdiklerim yalan çıkarsa bana her bir cezâyı icrâ ediniz. Râzıyım. Arz ettiğim tamâmıyla muvâfık-ı hakikat olduğunu görünce, Allah rızâsı için Evkâf-ı Hümâyûna bir nâzır ta‘yîn buyurunuz. Zîrâ nâzırın ta‘yînini arzu etmeyenler sû-i isti‘mâllerin meydana çıkmamasını ve istîfâdelerinden geri kalmamasını isteyen ba‘zı âdemlerdir.

Husûsiyle şimdi nâzır ta‘yîn olunmaz ise gelecek kış mevsiminde dahi İstanbul’un susuz kalacağı şübhesizdir. Karîben küşâd olunacak meclis-i meb‘ûsâna karşı ben yeni nâzır ta‘yîn olundum eski muâmelelerden ve yolsuzluklardan mes‘ûl değilim demeye mahal kalmamak üzere Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti’ni vekâletle idâreden sarf-ı nazarla be-heme-hâl ve bilâ-te’hîr bir nâzırın ta‘yîni selâmet-i maslahat nâmına arz olunur ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü’l-emrindir.

Yemen heyet-i islâhiyye a‘zâ-yı sâbıkasından Millet Kütübhânesi Nâzırî Ali Emîrî

Zeyl-i Mecmû‘a

Gerçi sadrazam paşa hazretleri lütfen ma‘rûzâtımı istimâ‘ ve telakkî-i bi’l-kabûl buyurdu. Evkâf mi‘mârı Talat Beğ‘i celb ederek Fîrûz Ağa Câmî‘-i şerîfinin ve Köprülü Kütübhânesi’nin hemân ta‘mîrâtının ikmâlî hakkında teblîgât icrâ etdi. Filhakîka birkaç gün sonra Fîrûz Ağa Câmî‘ civârından (s. 495) geçdiğimde ustaların işlemekte olduğunu gördüm. Eğer maksadım huzûr-ı sadâret-penâhîye kabûl buyurulmak ve Köprülü Kütübhânesi’nin ve yâhûd Fîrûz Ağa Câmî‘inin ta‘mîrâtını ikmâl ettirmekten ibâret olsaydı benim için artık kâfi görülebilirdi.

Hâlbuki Evkâf Nezâreti’nin bir, iki, üç, beş değil milyondan ziyâde görülecek mühim işleri vardır. İş başına muktedir bir nâzır getirilmeyince Mi‘mâr Talat Beğ’e ve hattâ umûm evkâf me‘mûrlarına bin tenbîhât icrâ buyurulmuş olsa yine netîce-i matlûbe hâsıl olamaz. Gerçi gerek evkâf müsteşarı beyefendi ve gerek re’s-i kârda bulunan umûm evkâf müdîranı muktedir ve iyi zâtlardır. Eğer yalnız erkânın iyi olması ile iş bitseydi evkâfın şimdiye kadar her mesâlihi hüsn-i sûretle görülmüş olurdu. Ya niçün

---

bırakıp minberini yerinden koparıp Fîrûz Ağa Câmî‘ine nakl etmek garîbesi de yeni meydana çıkan biçimsiz modalardan olsa gerekdir.

görülmüyor. Evet, görülmüyor; çünkü iş başında ciddi bir nâzır bulunmazsa emîn olunuz ki kıyâmete kadar da görülmez! Dünyada hangi bir koyun sürüsü gördünüz ki bir çobanı bir nigeş-bânı bulunmasun.

Daha bir mâh evvel İstanbul vilâyetinin evkâf müdürîyeti senevî 1350 lira îcârla Nûr-ı Osmâniye Caddesi'nde altında esnâf dükkânları bulunan kav gibi kuru bir ahşâbhâneye nakl etdi. Hudâ-negerde bir harîk zuhûr ederse o kuyûdâtın, o defterlerin hâli ne olur? Evkâf mahkemesi, Evkâf İktisâd Bankası her biri bir yerde îcâr ile oturuyor.

Mesmûat-ı mevsûkeme nazaran Evkâf İktisâd Bankası Cabbâre Efendi'nin hânında üçseneliğini üçer bin liraya tuttuğu dâireye elli bin liralık tezyînât-ı icrâ ve mobile i'mâl ettirmişdir. Hâlbuki o dâireye şimdi on beş bin lira îcâr viriyorlarmış. Cabbâre Efendi çıkmaları için mahkemeye mürâca'ât bile etmiştir. Beri tarafda Şehzadebaşı'nda çatılarına kadar mükemmel sûretde birkaç sene evvel Evkâf Nezâreti tarafından bir dâire-i azîme yapılmıştır ki eğer şimdiye kadar iş başında bir nâzır (s. 496) bulunup ikmâl ettirmiş olsaydı hem evkâfın iktisâd bankasını hem İstanbul Evkâf Müdürîyeti'ni hem mahkeme-i şer'iyye-i evkâfî idâre edeceğinden senevî binlerce liralık îcârlar hazîne-i evkâfa kâr kalacaktı. O binâ-yı muazzam da henüz ikmâl olunmazdan böyle acınacak bir sûretde harâb olmağa başlamazdı.

Daha bilmem hangilerini arz edeyim! Ayasofya Câmî'-i şerîfinin üst tabakalarında dağlar kadar evrâk ve defâtîr var idi. Bundan dört beş sene akdem tasnîf olunmak için evkâfdan yevmiye ile beş on kâtib ta'yîn olundu. Senelerle yevmiyeler verildi. Avusturya imparator-ı sâbıkı Dersa'âdet'e geldiği vakt belki oralara da çıkar mütala'asıyla evrâk-ı mezkûre karma karışık bir sûretde birtakım rutûbetli yerlere atıldı. İştidiğim birçok rivâyât-ı sahîheye nazaran dört yüz seneden beri hıfz edilen o mühim evrâk bir iki seneden beri bırakılan o rutûbetli yerlerde bir hayli kısmı çürümüş ve mütebâkîsi de çürümek üzere imiş. Bir kısmı da sokağa nâzır açık ve cesîm bir pencereden şiddetle esen rüzgârların te'sîriyle kuş gibi havâlarda uçup gidiyormuş! Arayan yok, soran yok... Vâh zavallı evkâf, vâh zavallı evrâk! Bu evrâkın târîhimize olan ta'alluk-ı azîmini bir tarafa bırakalım, bakkallara satılsa on bin lira kıymet getirir. Niçün böyle mahv olup gitsin. Evkâf müzesinden yüzlerle seccâdeler sorguclar sâir kıymetli şeyler aşırılsun. Hekîmoğlu Ali Paşa Câmî'inden arabalarla çiniler çalınsun, İstanbul'un binlerle çeşmeleri akmasun, harîk mahzenleri kupkuru kalsun, suçular

mahalle çeşmelerinin sularını ahâlîye ücretle satsun, sonra da Evkâf Nezâreti'ne bir muktedir ve hamiyetli nâzır ta'yîn olunmasun... Bu hâle akan sular durmaz mı?

Ben öyle kıyâs ediyorum ki hey'et-i vükelâ hazerâtı Ayasofya'ya gidip çürütdürülmekte olan evrâkın hâline baksalar ve ondan Hekîmoğlu Ali Paşa (s. 497) Câmî'ne gidip o kıymetli çinilerinin çalınmasından dolayı müzeyyen libâslarını zâyi' edip uryân kalan nâzenin bir vücûd şeklini olan o câmii-i şerîfi ve daha sâir bu gibi mahalleri müşâhede itseler pek müteessir olup ağlarlar. Mevcûdiyet ve hakk-ı bekâmızın berâhîn-i muazzamasından olan ve pâyitahtın zînet-i muhalledede-i İslâmiyyesinden bulunan câmiler ve çeşmeler bu hâlde mi bırakılırlar. Yazık değil mi? Evet: Vükelâ-yı devlet vazîfe-i muazzama ile meşgûllerdir. Lâkin Cum'a günleri Cum'a namâzı için olsun otomobillerine binüp her biri bir câmî'-i şerîfe gidüp perîşân olan câmî'lerin, çeşmelerin hâllerini göremezler mi?

Nusretiye Câmî'-i şerîfi civârındaki ahâlîden ba'zı zevât, câmî'-i şerîf-i mezkûrun görün altı aydan beridir alemi düşdüğünü ve vükelâ-yı devlet hazerâtı her gün oradan geçtikleri hâlde böyle şâhâne bir câmî'-i şerîf aleminin bile yerine geçirilmesini emr etmediklerini kemâl-i te'essüfle bana söylediler ve kibârdan bir zât da bu müstesnâ câmî'-i şerîfin böyle alemsiz durmasının pek çirkin olduğunu ba'zı muhterem ahâlînin ihtârı üzerine Evkâf Nezâreti'ne defa'ât ile teblîğ etdiği hâlde aldırın olmadığını söyledi. Şeyhülislâm efendi hazretleri de dâhil olduğu hâlde vükelâ-yı devlet hazerâtının cümlesinden min gayri haddin sual ederim. Enzâr-ı ecânîbe karşı böyle mühim bir zamânda bu hâllerin netîcesi nereye varacaktır? Daha ne vakte kadar Evkâf Nezâreti'ne ciddi bir nâzır ta'yîn olunmayıp mevhum vekâletle idâre olunacaktır ve pek çok zarardan başka bunda ne menfaat vardır ve bu hâl hangi usûl ve kânûn ve nizâma tatbîken yapılıyor? Ammâ denilecek ki sulhu bekliyoruz. Allah için söylenilsin, câmî'lerin çeşmelerin hayrâtın hüsn-i ta'mîr ve muhâfazasının sulha intizâra hiç bir münâsebeti var mıdır? Vicdânım, öyle bir nâzırın ta'yîn buyurulmasını arzu eder ki câmî'leri, mescîdleri, medreseleri, çeşmeleri devr etsin. İmâmların müezzinlerin, müderrislerin hademelerin, türbedârların ve hattâ su yolcularının bile şahsiyetlerine terceme-i hâllerine mahiyet-i mesleklerine vâkıf olsun ve fihrist (s. 498) gibi ezberinde bulunsun ol vakt, İstanbul gibi bir pâyitaht ne böyle susuz ne de ortada devâmsız ve hırsız kalır. Eğer böyle yapılmaz ise bu kadar pâdişâhân-ı izâm-ı Osmâniyye ve sâir ashâb-ı hayrât-ı İslâmiyye'nin pâyitaht-ı saltanat-ı seniyyede mevcûd olan câmî'leri

çeşmeleri mebânî-i hayriyyeleri, çinileri, müzeyyenât-ı târîhiyyeyi hâiz âsârı, az vakt de taraf taraf mahv olur gider ve gitmekdedir.

Târîh-i müstakbel mühim esbâb-ı izmihlâlimizin başlıcalarını ta'dâd ettiği vakt en akdem İstanbul gibi bir pâyitahtın hayrât ve hasenât vakfiyesine bakmadığımızı ta'dâd edeceğinden ben işte şimdiden şu ma'rûzâtımla târîh nazarında teberrî-i nefis eyliyorum.

Binâen-aleyh Bâb-ı Âlî'nin evkâf-ı hümâyûn gibi dîn ü devletce pek mühim olan bir nezârete evsâf-ı matlûbeyi hâiz bir nâzır ta'yîni husûsundaki taallülü ile gadr-i mülk edilmesini enzâr-ı ümmete karşı vazîfe-i târîhiyye nâmına şiddetle protesto ederim.

Aynen

Hazret-i Üstâd,

Benim şi're intisâbım yokdur. Fakat size mahabbet ve hürmetim pek çokdur. Geçenlerde düşünürken hazrete şu hürmetimi nasıl anlatsam dedim. Nesren tatsız olacak. Nazmen, ona ben kâdir değilim. Bir tecrübe edeyim dedim. Takdîm ettiğim mısralar vücûda geldi. Kendimi mertebe-i bâlâ-yı şâiriyette zann etmekden hicâb ettiğim için adımı yazmıyorum, siz biliniz. Beni pekiyi tanır ve seversiniz fazl ve irfânınızı kemâl-i samimiyetle takdîr edenlerden olduğumu da bilirsiniz. Şimdiye kadar kuvve-i hâfızanızın kudretine, târîhî ve edebî ma'lûmâtınızın vüs'atine hayrândım; bu sefer kerâmetinize de kâil olacağım. Hürmetle ellerinizden öperim.

Sa 17 Eylül 1335 [1919]

(s. 499)

Cenâb-ı Emîrî

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Zî-hayât bir heykel-i irfândır üstâdımız

Nâmını tebcîl ü tevkîr olmalı mu'tâdımız

Destini bûs eylemek mahz-ı şerefdir ümmete

Vârını hasr eylemiş ol zât-ı âlî millete

Ömrünü tahsîle hasr etmiş kazanmışdır kemâl

Anda yokdur fi'l-hakîka hubb-ı servet hubb-ı mâl

Halka-i irfânına kim dâhil olsa feyz alır

Sâye-i üstâdda nâmı dahi bâkî kalır

Rûz ü şeb endîşe eyler milletin her hâlini
Gözlerinden yaş döker gördükce izmihlâlini

Kalbi tâm Osmanlıdır milliyetinden şevk alır
Rûh-ı ecdâd yâd olundukca Emîrî zevk alır

Bunca yıl İslâm diyârı gezmiş ol zât-ı celîl
Hep çalışmış millete vardır buna yüz bin delîl

Şi'erde târîhde gencîne-i irfândır ol
Bin yaşa sen ey Emîrî bizlere sen rehber ol

Meş'al-i feyyâz-ı ümmetdir dimâğın dâimâ
Zümre-i şübbân pendin tutmak ister bî-riyâ

Yok sana hayrû'l-halef İslâm içinde bir kişi
İhtikâr ü irtişâdır şimdi her ferdin işi

İlme râğbet kalmadı herkesde servet hırsı var
Böyle süflî bir muhîtte ilm ü şi'ri kim arar

Hazret-i pîr meş'al-i irfân ile açdı cihâd
Zulmet-i cehli yarıp hep koşdular cümle ibâd
(s. 500)

Türbe-i Fâtih civârında göründü feyz-i nûr
Teşne-i tahsîl olanlarda belirdi bir sürûr

Her duyan mîr-i Emîrî'nin füyûzâthânesin
Diz çöküp etdi dua terk eyledi kâşânesin

Rûh-ı ecdâd feyz-i ecdâd ile mâlîdir o yer
Enfes-i âsârı kim görse durur secde ider

Hazret-i Fâtih neler tahsîl etmiş git de gör
Zevk-i Osmânî neler tekmîl etmiş git de gör

Türklüğün âtîsi mâzîsiyle eyler iftihâr
Var mıdır dünyâda hiç Türkler kadar irfâna yâr

Türk içinde on Emîrî çıksa kâfîdir bize
Anların her feyzi bir darû-yı şâfîdir bize

Milleti kurtarmak istersen düşün ecdâdını
Anların ahlâk ve âsârıyla doldur yâdını

Bir Emîrî azm ile a'sârı ihyâ eyledi
Pâyitahtın zirvesinde nâmın ibkâ eyledi

Aç dü destin et dua Hakk eylesün ömrün mezîd
İlm ü fazlıyla Emîrî tâ ebed olsun ferîd

Teşekkür

Edîb-i selîs-rakam, müverrih-i çâpük-kalem, Ahmed Refik Beğ Efendi Hazretlerinin bâlâdaki eser-i güzîdeleriyle ibrâz buyurdıkları iltifât, istihkâk-ı âcizânemin kat kat fevkindedir.

Edîb-i lebibimizin bast ve temhîd eylediği mazeretden de müstebân olduğu üzere (s. 501) şi'r ile iştigâli olmadığı hâlde böyle kırk iki mısırâi inci gibi bir sıraya dizmesi bu bâbda da kudret-i fâtıranın kendilerine bahş eylediği kuvve-i belâgatı ibrâz ve isbât ediyor.

Biz arûz vezniyle şi'r söyleyemeyiz diye kemâl-i zillet ve meskenetle firâr ederek vezinsiz ma'nâsız söz söylemeğe yeltenenler emîn olmalıdırlar kangı vâdîye firâr etseler yine takdîr-i urefâ-yı millete lâyük kelâm-ı belîğ söyleyemezler. Üstâd-ı hakîki olan iki ağızlı keskin kılıca benzer. Hangi vâdîde cevelân etse ibrâz-ı gâlibiyet eyler. Eski, yeni

tanımaz âfâk-ı üstâdiyetde nakş-tırâz olan eş'ârın cümlesini kavs-i kuzah gibi bir güneşden alınmış nûr-ı rengârenk-i âlî kıyâs eder. Nizâ-i lafzî ve arûzî ile uğraşır dâimâ eslaf-ı izâma ta'rîz eyleyenleri iyice tedkîk edenler birkaç ceheleden başka ortada kimseyi görmezler.

Bu nizâlar şimdi değil kendini bilmezler tarafından birkaç yüz sene evvel bile mevcûd idi.

Çok gerçi dilberân-ı sũhan-gũster-i bî-bâk

Kim her biri zu'munca filan ibn filândır

Ammâ yine hasm-efken-i meydân-ı tahayyül

Her ma'rekede Nef'i-i şemşîr-zebândır

Bir kimseden ermezse nola gũşuma tahsîn

Efsũn-ı kelâmımla cihân beste-dehândır

diyen Nef'i-i mu'ciz-beyânı daha bundan üç yüz sene evvel bu gibi birtakım âciz hasûdlar cellâd karşısına bile oturtmuşlar, kıymetli hayât-ı zâhirisini elinden almışlardı. Fakat hayât-ı ilmî, hayy ve bâkî olduğundan o gibi hazelenin nâm ve şânı, ensâr-ı a'vânı mahv ve nâbûd olduğu hâlde Nef'i-i hakîkî hayy ve bâkî olarak hâlâ meydânda duruyor. Hiç nûr-ı mevhibe-i ilâhî üflemekle püflemekle söner mi? Bir müddet-i muvakkate için sũkûn-pezîr olsa bile derhâl kendini gösterir! (s. 502) Edîb-i muhterem ve müverrih-i muazzam tarafından hakkımdaki sitâyîş her ne kadar hüsn-i niyete müsteniden tenezzülen icrâ buyurulmuş ise de yine elbette hissiyât-ı minnet-dârâneiyi mûcib olduğundan takdîr-i teşekkürât eylerim.

Şeyhûhet - Vazîfe-i Sakîle

“*İfhâm*” Gazetesi'nin 104 numero ve 14 Teşrîn-i Sânî 1335 [14 Kasım 1919] târîhli nüshasında gördüğüm zîrdeki ibâre bu cevâbı yazmağa beni mecbûr etdi.

“Ali Emîrî Efendi'nin İstanbul meb'ûsluğuna nâmzed gösterilmesi hakkında 337 imzâlı bir mazbata dün hey'et-i tefîşîyyeye gönderilmiştir. Muhterem üstâdın âvân-ı şeyhûhetinde bu vazîfe-i sakîleyi kabûl eylemeleri hakîkaten düşünülmesi lâzım bir mes'eledir “ denilmiştir.

Ben bu fikrayı okuyunca acabâ gidilecek mahal ilmî, irfânî, siyâsî, kıyâsî, ticârî, vicdânî târîhî edebî bir mahal midir? Yoksa bacakları kolları sıvayıp pehlivân-vârî

kuvvet-i endâm ibrâz ederek haydi bakalım işte meydân-ı şecâ'at, cevelân edip duruyorum. Karşıma çıkacak zorlu kuvvetli pehlivân vâri ise buyursun, diyecek bir mahal midir? Eğer bu ikinci şıkka mahsûs bir mahal olacak ise hakîkaten bir -vazîfe-i sakîle- dir. Doğrusunu söyleyim ya, bu mevkide - şeyhûhet - ve -vazîfe-i sakîle - ta'bîrlerinin ma'nâlarını bir türlü kavrayamadım.

Benim Meşrûtiyetin ikinci senesine kadar beş bin gurûş ma'zûliyyet ma'aşım vâri idi. Mâliye tensikât komisyonunda sâirleri gibi benim de terceme-i hâlim okunur. Tensîka me'mûr olan Hallacyan Efendidir ki - acâib ben şimdiye kadar bu kadar mükemmel bir terceme-i hâl görmedim. Gûyâ anasından yeni dünyâyâ gelmiş, bu adam niçin açıkda bırakılmış. Bu zâta bir münâsib me'mûriyet bulalım. (s. 503) Lâkin terceme-i hâlimin alt tarafında beş bin gurûş ma'zûliyyet ma'aşını görünce tamâm hakkıdır. Şimdilik dokunmayalım bu maaşı alsın; zîrâ hiç olmazsa on ve on beş bin gurûşluk bir me'mûriyete ta'yîn etmeliyiz ki kendisini bu ma'aşdan mahrûm bırakabilelim demiş. "Şimdi dîvân-ı muhâsebât reis-i sânsî olup ol vakt o komisyonda a'zâ bulunan Cemâl Beğ Efendi kemâl-i memnûniyetle bu muameleyi bana tebşîr etmişti.

Hâlbuki işlerin iyi gitmediğini gördüğümünden dolayı bu karâr ve tebşîrden bir mâh sonra idi ki otuz bir senelik müddet-i me'mûriyetimi hesâb etdim. 2600 gurûş tutmakda olduğunu gördüm. Kendi rızâm ile tekâüdü ihtiyâr etdim. Eğer müte'essif bulunduğum o zamânın te'sîrâtıyla tekâüdü ihtiyâr etmeseydim daha bu günden bile dört beş sene sonraya kadar ma'zûliyyet ma'aşı alacaktım. Kânûnun ta'yîn eylediği sinn-i tekâüde dâhil olmasına daha dört beş senesi olan bir adam için acabâ bu ta'bîri isti'mâl etmek neden îcâb ediyor.

Ben Hallacyan Efendi'yi hâlâ ne görmüş, ne tanır ne bilirim. Lâkin o zâtın ol vakt bîtarafâne yürüdüğü şu hamiyet-kârâne muamelesinden dolayı vicdânımda bir hiss-i hürmet besler, kâşki bu zâtı bir kerre tesâdüfî olarak bir yerde görseydim diye arzû ederim. İnsânlık lisân ile değil vicdân iledir. Hakkımda hiçbir lüzûm olmadığı hâlde o sözleri *İfhâm* 'a derc iden zâta eğer Hallacyan Efendi'nin yüzde biri kadar Osmanlılığa hürmeti ve mahabbeti olsaydı öyle ma'nâsını idrâk edemediği sözleri yazmaması ve yâhûd yazdırmaması îcâb ederdi. Hallacyan Efendi'nin hamiyetinden ibret alsanız olmaz mı? Başmuharrir Ahmed Ferîd Beğ Efendi!

Muhterem gazetelerin kâfesi meb'ûs nâmzedliğini i'lân etdiler. Hiç birisinde öyle -sakîl- bir ta'bîr var mı? (s. 504) Herkesin vicdânında olan sûreti kafası yerine konulsaydı vatan vatan, hamiyet hamiyet diye bağırانların bazıları kim bilir ne şekilde görünecekti. Nasıl ki ba'zıları göründü bile! Benden yirmi yaş büyük olanlar içinde nâmzedliklerini vaz' edenler var. Müstesnâ gazetenizin yalnız gözüne ben mi diken gibi batdım. Benim haberim bile yokdu. İstanbul ahâlisinden bazı muhterem zâtlar meb'ûs nâmzedliğini vaz' etmeyi münâsib görmüşler her kime açmışlar ise takdîr etmişler. Bir hayli imzâ vaz' edildikten sonra bana haber verdiler. Yok öyle şey olmaz kabûl etmem diye tekdîr ederek varakayı ellerinden alıp yırtıp atmalı mı idim. O nasıl şey! Ebetde bana düşecek vazîfe, insâniyeten usûlen bir teşekkürden ibâretidir. 337 zevât-ı âlîye, benim sinn-i şeyhûhetde olduğumu ve meb'ûsluğun -vazîfe-i sakîle- bulunduğunu idrâk etmediler de yalnız gazeteniz mi bu mefhûmu ifhâm buyurdu. Benim peder ve vâlidem seksen dört yaşlarında zinde-i vücûd oldukları hâlde nâgehânî birer ecel ile vefât etdiler. Ceddim Seyyid Mehmed Emîrî Çelebi tamam yüz dört yaşına bâliğ olduktan sonra öteki dünyâya gitdi. Demek isterim ki bir illet tevâris etmediğim gibi Rûmî İ'tibâriyle altmış bir yaşında olduğum hâlde bir kazâ nev'inden olmak üzere yalnız şimdiye kadar ağzımda bir diş zâyî etmişim mütebâkîsi inci gibi mevcûddur. Bununla beraber hamd olsun şimdiye kadar ben bir gün bir tabîbe bile mürâca'ata mecbûr olmadım. Hakkımda o fıkrayı yazan efendi kim ise o mübârek dişlerini ve gene vücûdunu ibrâz etsin de görelim. Görmediginiz bilmediginiz şeylerden ma'lûmât-furuşluk yapa yapa işte bu hâlde geldik. (s. 505) Bundan yirmi sene evvel tahrîr ve tab' etdirdiğim - *Ezhâr-ı Hakikat* - adlı risâlemin yüz on numrosunda şu cümleyi yazmışdım: “ Hayât ve memât gerçi kabza-i kudret-i ilâhiyyededir lâkin çok yaşamak için birçok meziyyet ister” Fransa cumhuriyet fahîmesi Başvekil Mösyö Klemanso cenâblarının ömrü sekseni mütecâviz olduğu hâlde devlet ve memleketine etmekte olduğu hıdmet meydândadır. Bununla berâber cihânın mukadderâtını ta'yîne me'mûr olan dünyâda emsâli nâ-mesbûk pek mühim ve pek âlî bir kongrenin de re'is-i âlîsi olduğu hâlde ne itlâf-ı düvel-i muazzama ve medeniyyesinin murahhasları gibi fuzalâ-yı zevi-l-ihtirâm ve ne de küre-i arzda bulunan bu kadar zevi-l-ukûl-ı enâm, bu zât sinn-i şeyhûhetdedir diye itirâz etmeyip bilâkis her bir tâ'zîm ve hürmeti îfâ ve hidemâtını takdîr etmekte iken pek garîb şeydir ki bizde ne kadar âlim ve fâzıl ve kâmil ve muktedir olursa olsun sinni elli altmışa vardı mı bu adam bunak oldu beyni sulandı ateh getirdi diye

memûriyetine göz dikmek ve memûriyeti olmadığı hâlde bile enzâr-ı âmmede hiss-i hürmet kazandığını görürler de kendilerinin mevhûm olan kemâlâtına gûyâ bir leke getirmemek için başka bir kusûrunu bulamazlarsa şeyhûhetinden bahs ederek enzâr-ı âmmeden düşürmeğe gayret etmek bazı emelperestân-ı vatan için bir moda şeklini aldı. Fesubhânallâhü'l-azîm.

Bu gazeli tamam kırk sene evvel ki vakt ve hâlin îcâbına göre müte'essirâne bir hayretle inşâd etmişdim:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fe'ilün

Fırsat elden gidiyor âh bu gaflet yetişir
Âlemin eyleyelim hâline dikkat yetişir
(s. 506)

Beşeriyet sıfat-ı âliyyesi böyle midir
Bu denâet bu cehâlet bu rezâlet yetişir

Biz idik sâhib-i seyf ü kalemi dünyânın
Galeyân eylesin evvelki hamiyet yetişir

Âlemi kapladı envâr-ı terakkî bakınız
Bizde lâyük mî henüz böyle cehâlet, yetişir

Ne kazandık bu kadar mel'anet ve gaflet ile
Çekilen bunca felâket bize ibret yetişir

La'net eyler bize ecdâdımızın ervâhı
Vatan ü devlete artık bu ihânet yetişir

Düşünüp hâlimizi bâri hicâb eyleyelim
Nice bir devlet ü dîne bu hıyânet yetişir

Nice bir fırsatı gâsıblara gasb etdirelim
Garaz u şehvet ü isrâf u sefâhat yetişir

Geliniz göz açalım sa‘y edelim ey millet
Edelim çâre-i müstakbele himmet yetişir

Ne şu beyhûde garaz birbirimizle bilemem
Bakalım hârice dâhilde rekâbet yetişir

Biziz ol ümmet-i beyzâ ki eğer sa‘y etsek
Bize Allâh’dan imdâd ü inâyet yetişir

Destgîr eyle yed-i kudret-i feyzin yâ Rab
Böyle mâdûn-ı ümem kaldı bu millet yetişir

Başlarınız müttefiken gayrete inşallâh
Ey Emîrî ederiz terk-i atâlet yetişir

(s. 507)

Şâir Nedîm’in Ta’lik Hattıyla Matbû‘ Meşhûr Dîvânında Mevcûd Olmayan Gazellerinden

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Muradın anlarınız ol gamzenin iz‘ânımız vardır
Velî söz bilmeziz ammâ biraz irfânımız vardır

O şûhun sunduğu peymâneyi redd etmeziz elbet
Anınla böylece ahd etmişiz peymânımız vardır

Münâsibdir sana ey tıfl-ı nâzım hüccetin al gel
Beşiktaş’a yakın bir hâne-i vir‘ânımız vardır

Güzel sevmekde zâhid müşkilin var ise benden sor
Bizim ol fende çok tedkîkimiz îkânımız vardır

Kocup her şeb miyânın cânına cân katmada ağyâr
Behey cânım sen insâf et bizim de cânımız vardır

Sıkılma bezme gel bîgâne yok davetlimiz ancak

Nedîmâ bendeniz var bir dahi sultânımız vardır

Dîger Gazel

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Sürme-i hat nergis-i gûyâyı hâmûş eylemez

Sâkî-i âşûb mahmûrun ferâmûş eylemez

Zevk-bahş-ı hâb-ı nûşun fikr-i la‘indir senin

Gül-şekersiz kahveyi erbâb-ı dil nûş eylemez¹

(s. 508)

Edemez kesb-i safâ âyîne-i endâm-veş

Ol ki bir kez yâri ser-ta-pâ der-âgûş eylemez

Zâhid-i rû-beh karîb eyler riyâ sahbâyâ lîk

Etdiği bîdâdı nakl-ı meclise mûş eylemez

Mürde diller sensiz ey rûh-ı revân peymâneyi

Şîre-i cân ile leb-rîz etseler nûş eylemez

Şhlevend-i feyz çıkmaz seyre tâ kim sâkıyân

Bâde-i gül-rengi rahş-ı câme-zîn pûş eylemez

Çok zamândır peyker-i tîğ-i zebândan Nedîm

Hûn-ı nazm tâze deryâlar gibi cûş eylemez

---

¹ Nedîm’in şu beyti ile dîger bir gazelinin matla‘ı olan:

Ol benefşe hatt gelür elbette rûy-i dilbere

Kahve derpeydir bezmde âdet-i gül-şekkere

Beyitlerine nazaran akdemleri misâfiri tatyîb için evvelâ gülbeşeker ve müteâkıben kahve gelirmiş. Gülbeşekerden sonra kahve içmeğe dimâğların alışması üzerine yavaş yavaş gülbeşeker ortadan kalkınca şekerli kahve meydân bulmuşdur.

Fâtih Sultan Mehmed ve Sultan Bâyezîd-i Han-ı Velî Hazerâtının Zamân-ı Şâhaneleri Şâirelerinden Mihrî Hanım

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ey gönül gel Hakkı zikr et her nefes lâl olmadan
Ermeden vakt-ı ecel, hem kabre idhâl olmadan

Kâmetin püşt ü ham et her demde âh u zârıyla
Ney gibi inlet derûnun dâima nâl olmadan

Kabrine gelmezden evvel hışm ile ol Münker Nekîr
Sen cevâba hâzır ol kendüne ol hâl olmadan

Leşker-i isyânını katl eylegil tevfik ile
Nefsin İblîsi senin âlemde Deccâl olmadan

Kurtarıgör Mihrî sen dest-i zebânîden yakan
Nâr-ı dûzah boynuna mahşerde hõlhâl olmadan

(s. 509)

Şâire-i Müşârün İleyhâ Mihrî Hanımın Dîger Gazeli

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Çünkü bildin ey gönül dünyâ-yı fânî hiç imiş
Ol seni terk etmeden terk et sen anı hiç imiş

Var imiş çün âlemin bir şâdîsinden bin gamı
İmdi aldanma yalancı şâd-mânî hiç imiş

Hak rızâsında anı sarf etmez isen hâsılı
Dâr-ı mihnetde bu ömrün câvidânı hiç imiş

Gel bu mekkârın metâ'ına harîdâr olma kim
Bu metâ'ın âhir assı vü ziyânı hiç imiş

Çün yakındır çeşminin ağı karasından ecel
İmdi ko bu raht-ı baht-ı kam-rânî hiç imiş

Ayşını nîş eyler imiş nûşını kan âkıbet
Bes bunun bir iki günlük zinde gânî hiç imiş

Şöyle teşhîs eyledim Mihrî cihânın lezzeti
İlm ile savm u salât imiş kalanı hiç imiş

Şâire-i müşârün ileyhâ Mihrî Hanımın Diğer Gazeli

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Etmez isen ben günehkâra a sultanım meded
Yanısar nâr-ı cahîme tâ ebed cânım meded

Etmedim hergiz cihânda sana layık bir amel
Yok benim bir zerrece hayrım, çok isyânım meded

(s. 510)

Dergehine gelmişim bîmâr-ı cürmüm yâ Hakîm
Rahmetinden kıl devâ derdime dermânım meded

Kurtar ey kân-ı Kerem dest-i zebânîden beni
Yevm-i mahşerde koma elde girîbânım meded

Rahmetin muhtâcıyım tapuna geldim yâ Ganî
Rahmetinden Mihrî'yi reddetme Rahmân'ım meded

Şâire-i Meşhûre Leylâ Hanım

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Rahm eyle bu dil-haste-i nâ-çâra İlâhî
Zahm-ı dilime senden olur çâre İlâhî

Bir mücrim ü âsî kulunum rûy-siyâhım

Afvınla nazar kıl bu günehkâra İlâhî

Bakma yüzümün karasına rûz-ı cezâda
Bağışla beni Ahmed-i Muhtâra İlâhî

Ol günde bırakma kerem et hâib ü hâsir
İsyânım ile eyleme âvâre İlâhî

Nefsim hevesiyle beni sen der-be-der etme
Aşkından eser ver bu dil-i zâra İlâhî

Al benliğimi kayd-i sivâdan beni kurtar
Vâsıl olayım rü'yet-i dîdâra İlâhî

Leylâ kulunu âteş-i aşkınla kebâb et
Dûzahda koyup yakma anı nâra İlâhî

(s. 511)

Kastamonulu Baharzâde Ferîde Hanım'ın Gazeli

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Gâh dilber cevri eder gâhî vefâ âlem bu ya
Âşinâlar yâd olur yâd âşinâ âlem bu ya

Lütfuna mesrûr olma kahrına aslâ melûl
Ber-karâr olmaz bilirsin sen dilâ âlem bu ya

Mest-i nâzım pek de mağrûr olma hüsn ü ânına
Ben gibi sen de olursun mübtelâ âlem bu ya

Çekdiğim âlâm-ı dehre olmasın şâdân âdû
Ol dahi olur giriftâr-ı belâ âlem bu ya

Olamazsam peyrevi merhûm Leyla'nın çi gam

Tab'ıma bir gün gelir avn-i Hudâ âlem bu ya

Bu Ferîde âsitân-ı pîre kıldı intisâb
Dest-gîridir anın Şa'ban Baba âlem bu ya¹

Ferîde Hanım'ın Diğer Gazeli

(Bu Dahi Leylâ Hanım'a Nazîre)

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kişver-i tende bugün sultân kim gönlümdür ol
Cevher-i feyz-i kemâle kân kim gönlümdür ol

Arzû-yı nûr-ı ruhsârınla tâ bezm-i ezel
Küfr-i zülfüne eden îmân kim gönlümdür ol

Âsitân-ı aşkının pîrâmeninde rûz u şeb
Bâl açıp pervâz eden el'an kim gönlümdür ol
(s. 512)

Gülşen-i kûyunda sûlar gibi feryâd eyleyip
Nâle-i cân-sûz ile giryân kim gönlümdür ol

Selsebîl-i iltifâtından Ferîde dûr olup
Âb-ı hicr-i mihnete reyyân kim gönlümdür ol

Ferîde Hanım'ın Diğer Gazeli

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Dil-sûz-ı şem'-i aşk idi pervâne yoğ iken
Pervâz-ı evc-i nâz idi bir hâne yoğ iken

Ben ka'r-ı bahr-i aşkda gûyâ sadef idim
Sâhil-serâ-yı kevnde dürdâne yoğ iken

---

¹ Kutbü'l-ârifin Kastamonulu Şeyh Şa'ban-ı Velî kuddise sirruhu'l-celî hazretleri

Şâh-ı mahabbet üzre gönül lâne-dâr idi
Ankâ-yı akla hiç henüz lâne yoğ iken

Câm-ı safâ-yı vahdet ile mest idi gönül
Bu encümende sâkî vü peymâne yoğ iken

İbret-nümâ-yı âlem isem Kays-veş n'ola
Ben mübtelâyım âkil ü dîvâne yoğ iken

Zünnâr-ı aşkı ol sanemin der-miyân idi
Rûy-i zemînde râhib ü büt-hâne yoğ iken

Tenhâ-nişîn-i derd idi her dem Ferîde âh
Bu dehr içinde bûm ile virâne yoğ iken

Merhûm Hersekli Ali Paşa Kerîmesi Habîbe Hanım'ın Gazeli

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Cigerde tîğ-i gamzen zahmî vârken atma peykânın
Yeter ey kaşı yay artık yeter depretme müjgânın
(s. 513)

Nigâh-ı mestine hayfâ ki şâyân gördün ağyârı
Yine nev-yâreler açdı derûna tîğ-i hicrânın

O gâfil bî-haber nâdân-ı adûye hem-dem olmuşsun
Visâlinden bizi dûr eyledin var olsun ihsânın

Ümîd-i merhamet kılmak abesdir senden ey kâfir
Seni bî-dîn dimişlerdi ezelden yokdur îmânın

Habîbe bî-devâ derdden halâs olmak ne müşkildir
Ümîd etmez esîr-i derd olanlar gayri dermânın

Gazel-i Nâbî-i Üstâd

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Bir devre geldik ki 'azîzân unutulmuş
Tutmuş yerini hurd ü büzürgân unutulmuş

Gitmiş nemekî mâide-i hân-ı vefânın
Âlemde hukûk-ı nemek ü nân unutulmuş

Nâ-pâk yatur dest-i kerem, dâmen-i ismet
Has-pûş kalıp çeşme-i hayvân unutulmuş

Kalmış ser-i meydân-ı mahabbet tek ü tenhâ
Zen-tab'lar almış yeri merdân unutulmuş

Nâdânlık olup mu'teber ebnâ-yı zamânda
Hattı bozulup nüsha-ı irfân unutulmuş

Hikmet taleb-i mâlda Kârûn gibi şimdi
Hâhiş-gerî-i lokmada Lokmân unutulmuş

Olmuş o kadar halk-ı cihân mekrde üstâd
Kim sâbıka-i söhret-i şeytân unutulmuş
(s. 514)

Halk açmadadır birbirine pençe-i târâc
Ahkâm-ı Hudâ ma'nî-i Kur'an unutulmuş

Nâbî kimi görsen yürüdür hükmünü nefsin
Hakkın bize gönderdiği fermân unutulmuş

Noktasız Gazel

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Matla'-i sûr-ı sūrûra meger ol mâh gelir

Lem‘a-i ra‘da mu‘âdil dil-i âgâh gelir

Dâimâ vasla müsâid değil ahvâl ü umûr
Dürr-i dildâra gönül gâh varır gâh gelir

Dilde âlâm ü keder olmadadır âmâde
Hâsid-i mürde-edâ mülhid-i gümrâh gelir

Âh ol dem ki gelür mâh-ı Muharrem gelir sâl
Gönlüme sâha-i âl-i Esedullâh gelir

Hele ol mâh-ı mükerrerde harem-gâh-ı dile
Hâmil-i derd ü elem âile-i âh gelir

Devr-i dâimledir ikmâl-i umûr-ı âlem
Mâsivâ dâir olur sâl gelir mâh gelir

Ademe olmadadır herkes Emîrî vâsıl
Âleme geldiğime gönlüme ikrâh gelir

Evkâf-ı İslâmiye matbaası Sahîb-i imtiyâz Müdîr-i mesûl: Alî Emîrî

Aded: 22

31 Kânûn-ı Evvel 1335 [31 Aralık 1919]

Sene: 2

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası

Etdik şeref-i hıdmet-i ecdâdı ferâmûş Birgün bilinir kıymeti mecmû‘amın ammâ
Âsârına eslâfımızın rağbet olmaz Pek çok aranır ortada mecmû‘a bulunmaz

---

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu‘ûn-ı sâireye
müte‘allik mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmû‘a-i şehriyyedir.

Bu Nüshanın Münderecâtı:

Mevlid-i hazret-i risâlet-penâhî münâsebetiyle noktasız tercî-i bend - Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin mütâla‘a buyurdıkları kitâplar – Sultân-ı müşârün ileyhın mütâla‘a buyurduğu kitâp hakkında mütâla‘a – Kitabın sahâif-i müzeyyenesinin resimleri Mecmû‘aya derc olunamadığından dolayı itizâr ve bu münâsebetle Kiblelizâde Fuad Beğ’in Âsâr-ı İslâmiye ve Milliye Tedkik Encümeni’ni ve Encümen’in çıkardığı Mecmû‘ayı cehl ve istifâdesi uğruna ne sûretle mahv ü heder ettiğiine dâir izâhât – Şehzade Cem’in velâdeti hakkında İbn Kemâl Târîhi’nden nakl olunan makâle – Makâleye zeyl ve bu münâsebetle Evkâf Nezâreti’nin ıslâhına ve nâzır tayînine bakılmayıp da istiklâlinin imhâsıyla zîr-i tenefûze aldırılarak başlı başına olan vâridâtının heder edileceğini ve zaîf bir kuşun bile yuvasını dağıdıp yeniden yapmak tehlike ve müşkil olduğu ve husûsiyle zamânın öyle bir zamân olmadığı hakkında rızâen lillâh tekrâr ihtâr - Reşîd Âkif Paşa hazretlerinin gazel-i üstâdâneleri - nazîre, tahmîs, dîger nezâir-i gazel-i Mehmed Emîrî Çelebi cedd-i Câmî‘ül-hurûf, nazîre Hamdî-i Kadîm-i Âmidî nazîre Emîrî-i Câmî‘ül-hurûf, dîger nezâir gazel-i Fehîm-i Kadîm, Şeyh Gâlib-i Mevlevî, Keçecizâde İzzet Molla, Nâilî-i Kadîm, Fehîm-i Cedîd, Leskofçalı Gâlib Beğ, Nâmık Kemâl Beğ, Yenişehirli Avnî Beğ, Emîrî-i Câmî‘ül-hurûf, dîger nezâir Reşîd Âkif Paşa hazretlerinin 18’nci nüshadaki gazellerine Muallim Feyzî, Hacı Hayret, Muhyîddin Râif, gazel-i Kesriyeli Muhammed Sıdkî Beğ, gazel-i cezbe-i tasavvuf-ı nâ-bedîd – arz-ı teşekkür – Kıt‘a.

(s. 515)

Sene: 2 31 Kânûn-ı Evvel 1335 [31 Aralık 1919]

Aded: 22

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası

Etdik şeref-i hıdmet-ı ecdâdı ferâmûş   Birgün bilinir kıymeti mecmû‘amın ammâ
Âsârına eslâfımızın rağbet olmaz   Pek çok aranır ortada mecmû‘a bulunmaz

---

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu‘ûn-ı sâireye mûte‘allik mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmû‘a-i şehriyyedir.

Peygamber-i kevineyn efendimiz hazretlerinin mevlid-i risâlet-penâhîlerine musâdif...¹¹ hulûl eden rûz-ı firûz-ı gufrân karîn münâsebetiyle niyâzımız himmet-i şefa‘atle ... tahrîr etmeği gönül arzû etdi. Na’t-ı hümâyûn-ı risâlet-penâhîlerinde nokta kondurmak haddim olmadığından min gayri haddin kemâl-i şerm ve hicâb ile noktasız tercî‘-i bendi yazdım. Niyâz-ı afv eylerim¹

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

Ey rûh-ı ümem, asl-ı kerem, dürr-i mükerrem

Ey medrese-i âleme allâme-i a‘lem

Âvârelere ey kerem ü rahmi müselleme

Dil-dâdenim âvârenim ur gönlüme merhem

Serdâr-ı rüsulsün, güher-i ekmel-i âlem

Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

(s. 516)

Ey mahrem-i esrâr-ı haremgâh-ı İlâhî

Ol dem ki semâda görürüm mihrle mâhı

Derdinle varır göklere dek gönlümün âhı

Allâh’dır ahvâlimin en âlî güvâhı

Serdâr-ı rüsulsün güher-i ekmel-i âlem

Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

Ey mâh-ı mekârim ilm-i sâl-ı mümeşhed

Râm oldu sana silsile-i tâli-i sermed

Oldun dem-i mevlûd-ı Muhammed’le ser-âmed

Âlem sana dildâdedir ey âlî Muhammed

Serdâr-ı rüsulsün, güher-i ekmel-i âlem

Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

¹¹ Bu noktalı yerler silik olduğu için okunamamıştır.

¹ Feyzî-i Hindî meşhûr noktasız tefsîrinde nokta konulmayan şekilde n (y) harflerini de yazmamış lakin Şâm müftî-i meşhûru merhûm Seyyid (s. 516) Mahmûd Hamzevî Efendi noktasız tefsîr-i şerîfinde (alî) (Huda) gibi nokta vaz‘olunmayan (y) li kelimeleri kabûl etmiştir.

Bu abd-i câmiü’l-hurûfun da kasâid ve târîh, gazeliyât ve kıtaâtı havî noktasız bir dîvânım vardır. Bu dîvânda gerek noktalı ve gerek noktasız (y) harfini yazmamışım lakin bu tercî-i bendi noktasız olan (y) şeklini kabûl ederek yazdım. Çünkü maksad nokta konulmağa mecbûriyet hâsıl olmamaktır.

Ey mihr-i Hudâ Ahmed ü Mahmûd ü Muhammed
Ey mâh-ı atâ Ahmed ü Mahmûd ü Muhammed
Her derde devâ Ahmed ü Mahmûd ü Muhammed
Âddoldu sana Ahmed ü Mahmûd ü Muhammed
Serdâr-ı rüsulsün, güher-i ekmel-i âlem
Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

Kûsün dögülür dâire-i mülk-i semâda
Hükmün sürülür mahkeme-i adl ü atâda
(s. 517)

İsmiñ anılır ma‘reke-i her dü serâda
Vâsıl ola âvâre gönül kâm ü murâda
Serdâr-ı rüsulsün, güher-i ekmel-i âlem
Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

Ol mâhda ki lâmi‘ olur mevlid-i âlî
Müslimlere ol mâhdadır sûr-ı havâlî
Mesrûr olur ol sûr-ı mükerrerinde ahâlî
Âmâde olur sûra eâlî ve meâlî
Serdâr-ı rüsulsün güher-i ekmel-i âlem
Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

Ey sadra devâ derd-i dile merhem-i sâlim
Ey umde-i gül matla‘-ı esrâr-ı me‘âlim
Ey masdar-ı vahy-i samedî ey gül-i dâim
Memlû-yı kemâl-i keremin oldu avâlim
Serdâr-ı rüsulsün, güher-i ekmel-i âlem
Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

Ey merdümün silsile-i Âdem ü Havvâ
Her devre-i mevlûdün olur es‘ad u a‘lâ
Ey devre-i mevlûdü mu‘allâ vü mutarrâ

Mâ-i kereminle dil mahrûr ola ervâ
Serdâr-ı rûsulstün, güher-i ekmel-i âlem
Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

Ey gerd-i deri sürme-i hûrâ vü melâik
Ey hâkim-i ma‘mûre-i a‘sâr ü mesâlik
(s. 518)

Ey hâmî-i mahrûse-i emsâr ü memâlik
İslâm ola âsûde-i âlâm ü mehâlik
Serdâr-ı rûsulstün, güher-i ekmel-i âlem
Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

Ey rûh-ı muallâ-yı Muhammed sana her gâh
İhdâ-yı selâm oldu devam-ı dil-i evvâh
Dergehine âhımla duâ olmada hem-râh
Evrâd-ı seher-gâhım ola vâsıl-ı dergâh
Serdâr-ı rûsulstün, güher-i ekmel-i âlem
Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

Ey kâmver-i dehr ü düvel-i gevher-i mesûd
Ey dâd-ger-i mülk ü milel-i Ahmed ü Mahmûd
Memlûkun Emîrî kölen oldu keder-âlûd
Mesrûr ola rahm ü kereminle dem-i mevûd
Serdâr-ı rûsulstün, güher-i ekmel-i âlem
Levlâkla memdûhsun ey server-i Âdem

Fâtih Sultan Mehmed Han Gazi Hazretlerinin Nefs-i Nefis Hümâyûnları İçin Yazdırıp Mütâla‘a Buyurdukları Kitâplar

Geçenki nüshamızda padişâhân-ı âl-i Osmânın Millet Kütübhânesi’nde mevcûd dîvân-ı eş‘âr-ı mülûkâne vesâir telifât-ı şâhâneleri esâmîsini tahrîr ile tezyîn-i sahâif-i mefharet eylemişdik.

Bu nüshada dahi selâtîn-i mu‘azzama-i müşârün ileyhimin mütâla‘a buyurdıkları kitâpların Millet Kütübhânesi’nde mevcûd olanlarından bahsedeceğiz.

(s. 519)

Bu hânedân-ı celîlin gâyet müzeyyen bir sûretde tahrîr ve teclîd etdirdikleri kitâpların velev yalnız Millet Kütübhânesi’nde mevcûd olanları olsun pek kesîr olmakla berâber bu kitâpların mevzû‘unda olan ulviyyet ve sûret-i intihâb ve şekl ü şemâilinde olan mükemmeliyet, hayret-fermâ ve hârîka-nümâdır intihâb ve tahrîr etdirip mütâlaa buyurdıkları âlî kitâpların her biri pâdişâhânımızın cihângîrlükde nasıl havârik-nümâ-yı cihân iseler ilm ü irfân ve medeniyetde olan istîdâd ve iktidârları dahi öyle bir mertebe-i kemâlde olduğuna birer delîl-i âlîdir. Küre-i arzın üç kıt‘asında istîlâ etdikleri vâsi‘ kişverlerin ve bi’l-hâssa İstanbul şehri-i şehîriyle Avrupa kıt‘asında Viyana şehrinin kapısı önüne dayanmalarının ve oraları yüzlerle sene muhâfaza buyurmalarının öyle tesâdüfî kabîlinden veya cehl ile vukû bulmuş şeylerden olmayıp zamânları îcâbınca ilmen ve medeniyeten ve idâreten ve intizâmen umûm milletlerin fevkine teâlî etmeleriyle hâsıl olmuş bulunduğunu isbât edecek edille-i sâbite ve berâhîn-i kâtiadan olduklarından ve husûsiyle İstanbul’u fethetmek için Cenâb-ı Fâtih-i zîşân gibi bir pâdişâhın nasıl ma’ârif-perver ve medeniyet-güster bir pâdişâh-ı ekmel olduğuna dünyâda başka hiç bir delîl olmasa bile intihâb ve mütâlaa buyurdıkları şu âlî kitâplar delîl-i kâfi olacağına binâen her kitabın zâhrında gâyet sanatkârâne ve müzeyyenâne bir sûretde yazılmış olan ibâreler aynen tahrîr olduktan sonra zîrinde her bir kitâp hakkındaki mütâlaa-i âcizânemizi de ilâveten beyân edeceğiz.

Ve minallahi’l- iâneti ve’t-tevfîk

Birinci Kitâp

Kitab-ı Tahrîr-i Öklîdis

Rengârenk altınlar ve kıymetli boylarla havârik-nümâ bir sûretde müzeyyen olan bu kitâp ki

Ederdi hayret ile secde her sahîfesine

Göreydi zînet-i eşkâlini eğer Bihzâd

(s. 520) beytindeki sitâyîşe mâ-sadaktır. Baş tarafında esâs zemîni lâceverdî ve hurûfâtı insâmî hayrân edecek bir güzellikle altınla yazılmış olan ibare şudur.

خرم مطالعة الاطمان الاخظم، الخطان المعظم الاطمان محمد خان

لحن الاطمان مراد خان خلدالله ملكه و لمطانه خمينه ولطفه آمين

Kezalik ayniyle müzeyyen dîger sahîfede şu satırlar muharrerdir

هذا كتاب تحرير اقليدس تأليف الحكيم المحقق والفيلسوف المفوق

نصير الملة والدين محمضن محمد الطولى رحمه الله رحمة واسعة

Nihâyetinde

Temm intîsâha fî sene 869 Hicriyye¹

Mütâla‘a

Bu kitâbın müellif-i kadîmi bulunan Öklîdis Sûr şehri ahâlîsindedir. Ulûm-ı ri-yâziyenin mûcidi ve ri-yâziyenin pîridir. Milâd-i İsâ’dan üç yüz elli sene evveldir.

Asıl ismi Öklid dir (Öklîdîs) ve (Öklîdis) şekilleriyle de yazılır.

Bu kitaba - Kitâbu’l-Usûl ve’l-Erkân - tesmiye olunur. Lâkin mü’ellifin nâmına nisbet olunarak Kitâb-ı Öklîdîs ve yahud Kitâb-ı tahrîr-i Öklîdîs ünvanıyla şöhret bulmuşdur kitab-ı mezkûr fenn-i hendesede yapılmış olan kitâpların en mufassal ve mebsûtudur. Mü’ellifi bulunan Öklîdîs memleketinden Mısır kutruna geçerek kable’l-milâd 306 hudûdunda Mısır (s. 521) hükümdârı olan Lagos-zâde Batlamyus zamânında İskenderiye’de ulûm-ı ri-yâziyeyi tedrîs ederdi. Hükümdâr-ı müşârün ileyh dahi cümle-i şâkirdânından olmuşdu. Bir gün ulûm-ı ri-yâziyeyi tahsîl için bir kolay tarîk var mı diye sormuş Öklîdîs de – ulûm-ı ri-yâziyede tarîk-i sultânî yokdur - cevâbını vermişdir.

Kitabı gerek kable’l-İslâm ve gerek ba’de’l-İslâm ulemâ-yı meşhûre ve düvel-i mütemeddîne nezdinde muteberdir. Umûm ri-yâziyyûn esâs-ı fenn ittihâz eylemişlerdir. Millet-i İslâmiyyede ibtidâ terceme olunan kitabdır ki Halîfe Ebû Ca’fer Mansûr Abbâsî zamânında terceme olunmuşdur. Ancak müterciminin ihtilâfiyla kitab-ı mezkûrun nüshaları muhtelifdir. Birinci terceme Haccâc bin Yusuf bin Matarü’l-Kûfi’nindir bu zât iki def’a terceme etmişdir. Evvelkisine Hârûnî ikincisine Me’mûnî dinilir mevsûk ve mutemed olanı ikincisidir. Ondan sonra 160 târîhinde vefât eden tabîb-i meşhûr Huneyn bin İshâk ve daha sonra 288’de vefât eden hakîm-ı ma’rûf Sâbit bin Kurratu’l-Harrânî tercemesine itinâ etmişlerdir.

Kitâb-ı Öklîdîs on beş makâleyi şâmidir. Dördü sûtûh, biri makâdîr-i mütenâsibe ve dîger biri sûtûhun birbirine nisbetleri ve üçü aded hakkındadır. Ve onuncu makâle mntikât ile cezrler beyânında ve beşi dahi mücessemât beyânındadır kitab-ı mezkûrun

¹ Bu nefîsü’l-enfes kitâb-ı celîlin baş tarafı Sultân Bayezîd Hân-ı Sâni hazretlerinin mühr-i hümayûnlarıyla da memhûrdur.

yalnız tercemesiyle iktifâ edilmeyip ulemâ-yı izâm-ı İslâmiyyenin kimisi şerh ve tefsîr ve kimisi telhîs ve ihtisâr ve kimisi havâşî ta'lik ederek te'lîfât-ı adîde yaptılar.

Nitekim hükemâ-yı İslâmiyyeden meşhûr Ebû Ali ibn Sînâ ihtisâr ederek Şifâ kitabının riyâziyât mebâhisinden bir cüz kıldı.

Ve kezalik ulemâ-yı meşhûre-i İslâmiyyeden İbn Salt dahi - Kitâb-ı İktisâr-ı te'lîf eyledi. (s. 522) Ve fuzalâdan Ebû Osman Sa'id bin Ya'kûb ed-Dımişkî dahi bu kitâbdan bazı makâlât nakl etdi. Ve bunlardan başka Yezîdî, Cevherî, Hâmânî, Ebû Hafs el-Haris el-Horâsânî, Ebû'l-Vefâ el-Cürcânî, Ebû'l-Kâsım el-Antâkî, Ahmed bin Muhammed el-Kerâbîsî, Ebû Yusuf er-Râzî, Ebû Muhammed bin Abdülbâkî el-Bağdâdî, Ebû Ali el-Hasan bin Hasan bin Heysem el-Basrî, Ebi Ca'fer el-Hâzin, Ebi Dâvud Süleymân bin Ukbe ve Takiyüddîn Ebu'l-Hayr Muhammed bin Muhammed el-Fârisî, Necmeddin bin el-Lebûdî ed-Dımişkî ve allâme-i Ebherî ve Hakîm Muhammed bin Abdullah gibi nice nice kibâr-i ulemâ-yı İslâm bu kitabın kimi şerh ve tefsîrine hâme-rân-ı itinâ olmuşlar ve kimi eşkâlini müsâderâtını kazâyâsını şükûkunu ve zevâtü'l-ismîn ve munfasalâtını hall ve îzâha çalışmışlar velhâsıl ulemâ-yı izâm-ı mütekaddime ve müte'ahhirenin cümlesi îcâzen ve zabten ve îzâhen ve basten Kitâb-ı Öklîdîs'e sarf-ı himmetden geri durmamışlardır.

Lâkin cümlesinden eşher ve evzah ve ekmeli 672 senesinde vefât eden el-allâmetü'l-muhakkik Nasîrüddîn Muhammed bin Muhammed et-Tûsî'nin işbu Kitâb-ı Öklîdîs üzerine vâki olan te'lîf-i âlileridir ki umûm-ı fuzalâ-yı cihân nazarında bir mevki kabûl ve ihtirâm ihrâz etmiştir.

Ulûmun burhân cihetinden akvâsı hendesedir. Zîrâ berâhîn-i hendese akyisenin tertîb ve intizâmına hâlel karışmak ihtimâlî yokdur. Fenn-i hendesede sâhib-i mümârese ve mâlik-i yed-i tûlâ olan zâtın fikri hatâdan baîd olur. Aklına ziyâ ve fikrine istikâmet ve cilâ gelir. Bazı hükemâdan menkûldür ki meşhûr Eflatun'un kapısı üzerinde:

Hendeseye âşinâ olmayan bu kapıdan içeriye girmesin
ibâresi yazılmış idi. Öklîdîs ismi meşâhîr-i hükemâdan Sokrât, Bukrât, Aristo, Eflatun isimleri gibi tomâr-ı edebiyât-ı Osmâniyeye de geçmiştir. Meşhûr Fehîm-i Kadîm'in şu beyti o cümledendir.

(s. 523)

Merkezim dâire-i hendeseden hâricdir

Nesh kılsam ne aceb hikmet-i Öklîdîsi

Şimdi gerçi Avrupa'da hendesinin tarîk-i berâhîni teceddüd ve teferru'âtı tevessü ve ta'addüd etmiş ve cebrin hendeseye tatbîkiyle kudemânın keşf edemediği nice şeyler bulunmuş ise de hendese-i asliye yine usûl-ı Öklîdîs üzere olmakla hâlâ mekâtib-i ri'yâziye müşârün ileyhın vaz' eylediği bu esâs üzeredir.

Sübhâne'l-kâdiru'l-kayyûm

İşte tâc-ı iftihâr-ı pâdişâhân olan ebû'l-feth Sultân Mehmed Hân hazretlerinin mütâla'asına itinâ buyurarak bizzât nefis-i nefis-i hümâyûnları için yazdırmış oldukları kitâpların biri meşhûr Merâga rasadhânesi müessisi allâme-i eşher Nasîrüddîn Tûsî'nin Kitâb-ı Öklîdîs üzerine vâki olan şu te'lîf-i âlü'l-âl-i bî-nazîridir.

Rahmetullahi aleyh Rahmeten vâsi'aten

İ'tizâr

Ebû'l-Feth Sultân Mehmed Hân hazretlerinin zamânında olan hârîka-i sanâyî-i nefiseye delîl olmak üzere bu kitabın baş tarafından nakl ile yazdığımız ibârelerin o müzeyyen sahâfîni klişe üzerine aldırıp Mecmû'aya aynen derc ve neşr etmek isterdik ne çâre ki bu küçük Mecmû'amızın hâl ü vaziyeti buna müsâ'id değildir.

Beş altı sene akdem Âsâr-ı İslâmiyye ve Milliye Tedkîk Encümeni'nin teşkîl olunması ve her iki ayda büyük bir Mecmû'a çıkarılması hakkında irâde-i seniyye şeref ta'alluk etmiş idi bu yoldaki teşebbüs, hizmet-i vataniyye için tasavvur eylemekde olduğum âmâle pek muvâffik düşmüş ve hâtırına gelmeksizin ve memûlüm olmaksızın (s. 524) o encümenin fahrî ri'yâsetine tayînimi de bu âmâlimin kuvveden fiile ihrâcına müsâid bir fâl-i hayr add eylemiş idim. Çıkacak Mecmû'anın mündericâtına dâir bir liste yaparak -Âsâr-ı İslâmiyye ve Milliye Encümeni-nin kim bilir kaçını ilâve-i me'mûriyet olmak üzere bin beş yüz kurûş ma'âşla hem kâtibi hem idâre müdürü hem a'zâsı olan Kiblelizâde Mahmûd Fuâd Beğ'e verdim. Verdiğim liste aynen şudur:

1-Ahlâkî hikâyeler ve fıkralar

2-Hutût-ı pâdişâhân ve hutût-ı meşâhir

3-Münşeât-i Ferîdûn Beğ'de mevcûd olmayan fermânlar ve berâtlar

4-Vakfnâmeler

5-Millî destânlar

6-Hicretin 1000 seneden mukaddemki Türkçe edebiyât ve eş'âr

7-Hicretin 1000 seneden mukaddemki Türkçe durûb-ı emsâl

8-Târîhî kitâbeler

- 9-İstanbul'un fethi târîhi olan 857 senesinde vefât edenlerin mezâr taşlarının şekilleri ve yazıları ve ondan sonra da sırasıyla beher sene vefât eden meşâhirin mezâr taşları ve yazıları
- 10-Memâlik-i Osmâniye ile sâir büldândaki meşâhirin kadimden kalma mezâr taşlarının şekilleriyle yazıları
- 11-Tasvîrler ve resmler (câmilere insanlara kitâplara ve sâir umûm resimlere dair)
- 12-Terâcim-i hâller
- 13-Müşâ'are ve mülâtafalar
- 14-Mükâtebeler
- 15-Târîhî kitâplar ve sâir kitâp tercemeleri
- 16-Nâdir seyâhatnâmeler
- 17-Nâdir sefâretnâmeler
(s. 525)
- 18-Türklüğün a'sâr-ı kadîmesinden hicret-i seniyyenin ikinci asrına kadar yazılan ve terceme olunan kadîm eserler
- 19-Hicret-i seniyyenin 200'ncü senesinden 300 senesine kadar Türkçe yazılan eserler ve şi'rlere
- 20-Hicret-i seniyyenin 300'ncü senesinden 400 senesine kadar Türkçe yazılan eserler ve şi'rlere
- 21-Hicret-i seniyyenin 400'ncü senesinden 500 senesine kadar Türkçe yazılan eserler ve şi'rlere
- 22-Hicret-i seniyyenin 500'ncü senesinden 600 senesine kadar Türkçe yazılan eserler ve şi'rlere
- 23-Hicret-i seniyyenin 600'ncü senesinden 700 senesine kadar Türkçe yazılan eserler ve şi'rlere
- 24-Hicret-i seniyyenin 700'ncü senesinden 800 senesine kadar Türkçe yazılan eserler ve şi'rlere
- 25-Hicret-i seniyyenin 800'ncü senesinden 900 senesine kadar Türkçe yazılan eserler ve şi'rlere
- 26-Hicret-i seniyyenin 900'ncü senesinden 1000 senesine kadar Türkçe yazılan eserler ve şi'rlere

27-Hicret-i seniyyenin 1000'nci senesinden şimdiye kadar Türkçe yazılan eserler ve şi'rlere

28-Vatan ve memlekete ve sanat ve ticâret ve zirâate ve sâireye dâir nâfi şeyler

İşte bu listeye muvâfık olmak üzere ilk çıkacak Milli Tetebbular Mecmû'ası'na a'zâdan *Gökalp Ziyâ Beğ* ictimâiyyâta dâir bir makâle verecek ben de Münşe'at-i Ferîdûn Beğ'de mevcûd olmayan kadîm fermân ve berât sûretlerinden birkaç adet vereceğim gibi ahlâka dâir bir fıkra ve lisân ve târîhimiz için pek elzem olan Hacı Bektâş-ı Velî hazretleri hakkında bir makâle ve kezâlik edebiyâtımız için pek mühim olan Yunus Emre hakkında bir makâle ve bin seneden evvelki durûb-i emsâllere ve bunların şerh ve îzâhına dâir bir makâle verecektim yine Mecmû'aya derc olunmak üzere Sultân Şâhruh tarafından Çin ve Hıtây'a sefâretle gönderilen Gıyâseddin Ömer Nakkaş'ın Şeyhül-islâm İsmâil Âsım Efendi tarafından Türkçeye terceme olunan seyâhatnâmesi ile kezâlik Mecmû'aya derc olunmak üzere Sultân Mustafa-yı Sâni hazretlerinin ser-kâtibi Mustafa Nedîm Efendi'nin hatt-ı destiyle tertîb eylediği gâyet güzel bir durûb-ı emsâl kitabını dahi Kiblelizâde Fuad Beğ'e i'tâ etdim.

Bunlardan başka Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretlerinin Şu'arâ-yı meşhûremizden Bâkî, Hayâlî, Emrî, Ubeydî çelebilerle vâki olan müşâ'ara ve mücâvebelerini (s. 526) hâvî fıkra ve manzûmelerin yazılmasını ve pâdişâh-ı zîşân müşârün ileyh ile beraber bu dört şâir-i şehîrin resimleri yek sahîfede birlikde derc olunmasını Ma'arif Nâzırı ile karârlaşdırarak fotoğrafçı Necâtî Beğ'i hâne-i çâkeriye göndererek bu dört şâir-i şehîrin resimleri münderic bulunan kitâpdan fekkolunarak resim klişeleri tehiye edilmek için resimler ihzâr edilmek üzere Necâtî Beğ'e tevdi' eyledim.

Selâtin-i Osmâniyeden Sultân Mustafa-yı Sâni'nin Ayasofya Câmî'-i şerîfnde hatt-ı destiyle mevcûd bulunan levha-i kebîrenin ve Sultân Ahmed-i Sâlis'in Topkapı pîşgâhındaki çeşmesinde ve Dırağman Câmî'-i şerîfnde ve Üsküdar çeşmesinde bulunan hatt-ı nefîsleri ile Sultân Mahmûd-ı Sâni'nin Şehzadebaşı'nda arka sokakda gâyet müzeyyen çeşme üzerinde hutût-ı şâhânelerinin de resimlerinin aldırılıp Mecmû'aya derc olunması karârlaşdırıldı ve ba'demâ yapılacak minyatür resimlerin tamâmıyla aslına muvâfık olmak için klişelerinin Viyana'da i'mâline karâr verilerek bir müsteşrik-i fâzıl bu vazîfeyi deruhde eyledi.

Azâların sekizi Maarif Nezâreti cânibinden akdemce ta'yîn olunmuş ve üçü de sonradan bu abd-i âcizin tavsiyesiyle ilâve edilmiş idi. Bu azâların içinde Gökâlp Ziyâ Beğ gâyet donuk ve mâhiyeti mechûl bir vaziyette durur. Ve Kiblelizâde'nin ise insânlığa benzer hiç bir kıymeti görünmez, devâm etmez ve ilm ve irfân arkasında koşması âdetâ bazı kâbiliyetsiz çocukların arabalar arkasında bî-sûd koşmalarına benzerdi. Ve Ahmed Ağayef'in ise işidilen hâl ve mesleğine muhâlif olarak hayr-hâhâne bir vaziyette görünür idi. Mütebâkî sekiz azânın cümlesi âlim ve kâmil ve şark ü garb lisânına vâkîf mütevâzi ve müdâvim zâtlar idi. Böyle zâtlarla arkadaş olmağı benim için âdetâ bir ni'met biliyordum. Benim yarım asırdan beri çalışıp çabaladığım âmâl-ı vataniyye ve edebiyeye ve ilmiyenin artık husûl-pezîr olacağı zamânın hulûl ettiğine kânî oldum. Eger (s. 527) elimden gelse sâ'atler içinde sâ'atler halk ederek minnetdârâne bir sûrette gece gündüz çalışmak istiyordum. Gûyâ kâtibimiz Kiblelizâde ise encümenin vakt-i teşekkülü olan haftada bir günün iki sâ'atinden başka devâm etmeğe sâir vezâifinin meşgûliyeti mâni olduğunu ceff-el-kalem ileri sürdü ve devâm etmedi.

Bununla beraber encümenin kâtibi olmak hasebiyle şu Fuad Beğ'e vermiş olduğum listeyi kabûl etmeyerek -Âsâr-ı Milliye Mecmû'ası'nın neşr ettiği birinci nüshasında görüldüğü üzere kendisinin birtakım makâlelerini matbaaya virip Mecmû'aya derc ve tab' ettirmekte olduğunu haber aldım. Ne kendisine ve ne de mevhum olan iktidârına aldanan hâmilere söz anlatılmak kâbil olmadığından riyâsetim tahtında olarak haberim olmaksızın çıkarılan bir Mecmû'ayı görmekten ise riyâsetden ve mezkûr encümenden çekilmeyi münâsip gördüm. Evvel bâbda Ma'arif Nezâreti'yle icrâ eylediğim muhâbreyi ki ta'kîme uğramışdır ileride neşr edeceğim.

Bâlâda zikri mürûr eylediği üzere ol vakt ma'arif nâzırı ma'rifetiyle fotoğrafçı Necâtî Beğ'e vermiş olduğum Bâkî, Hayâlî, Emrî, Ubeydî'nin minyatür resimlerinin asıllarını Necâtî Beğ bana i'âde etmiş ise de çıkarılan fotoğraflarını Fuad Beğ'e vermiş idi. Bi'l-vâsıta taleb eylediğim hâlde inkâr etdi. Bir gün ma'arif nâzırının yanından çıktığım sırada intizâr odasında oturmakta iken Fuad Beğ'i gördüm bizzât istedim resimleri görmediğini ve almadığını yüzüme karşı da kat'î bir sûrette beyân ederek yine ketm ve inkâr etdi bir iki sene sonra Yeni Mecmû'a'da Bâkî'ye isnâd sûretiyle yalan yanlış bir terceme-i hâl yazdı gerek Bâkî'nin resmini ve gerek Bâkî'nin terceme-i hâline

hiçbir münâsebet olmadığı hâlde Hayâlî'nin Emrî'nin Ubeydî'nin resimlerini de hiç sıkılmadan o Mecmû'ada neşr eyledi.

Bu tafsilâtı vermekden maksadım bâlâdaki listeden de anlaşılacağı vechle Kiblelizâde mi, Alkamizâde mi her ne ise eğer kendi emel ve istifâde-i zâtıyyesi hırsıyla ortaya atılıp ancak dört nüsha çıkarabilerek (s. 528) âleme karşı hem Mecmû'ayı hem de öyle âlî bir encümeni kepâze eyledikten sonra kapanmasına sebab-i müstakil olmamış olsaydı o vâsi' Mecmû'a, pek ufak bir numûnesi meydânda olan benim iki seneden beridir neşr eylediğim şu küçük Mecmû'anın bin kat fevkinde olarak hâliyâ devâm edecek ve cihân-şümûl olan mündericâtı şark ve garbda hürmet ve alkışlarla karşılanacaktı. Benim Mecmû'amda Aralıkta Kiblelizâde hakkındaki serzenişlerimi görenler bir kere cenâb-ı Fâtih-i zîşânın okuduğu kitabın tezyînâtını ve mündericâtını görsünler ve bir kere de Fuad Beğ'in bu mülk ve millete ve eslâf-ı izâma yapmış olduğu hiyâneti okusunlar, düşünsünler. Netîcede insâf ederek benim garaz-kârlığıma haml etmesinler. Belki millet ve vatan ve azamet-i sâbıkamıza olan kemâl-i mahabbet ve hürmetimin derecâtını anlayarak vebâlimi almakla vicdânlarını lekedâr eylemekden tevakkî eylesinler. Zîrâ o zamândan şimdiye kadar aradan beş altı sene geçti. Ne o seneler avdet eder ve ne de Emîrî'nin mürûr etmiş olan beş altı senelik ömrü geri gelir ve ne de ba'demâ öyle bir Mecmû'a çıkar. Acaba Türklüğe ben mi hıdmet ediyorum. Ve elime öyle müsâid ve vâsi' vazîfe girince daha ziyâde hidmet edecekmişim. Yoksa Türklük nâmı altında tedvîr-i desâis eden Kiblelizâde gibi birtakım emelperestân ve hilebâzân-ı zamân mı?

Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin Üçüncü Mahdûmu Meşhûr Şehzade Cem'in Velâdeti Hakkında İbn Kemâl Târîhi'nden Aynen Nakl Olunan Makâle
Sene 863

“Kenâr-ı âsmân-ı sa'âdetde bir ahter-i ferhunde-manzar tulû' etdiğini” “Ve Sultân Cem doğup sebze-zâr-ı gülistân-ı siyâdete¹ ol gonce-i ter” “Bitdiğini beyân eyler.” (s. 529)

¹ İbn Kemâl hazretlerinin tashîhi tahtında olan şu nüshada “siyâdet” kelime-i sarîhası mevcûddur. Ve keزالik Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi'nin üçüncü cildinde (s. 529) Söğüd'de ziyâret-i Ertuğrul Gazi mebhasinde şu ibâre mevcûd ve muharrerdir.

“Osmân Gazi sâdât-ı kirâmdan Edebalı nâm azîzin duhter-i pâkîze ahterini alıp Orhan Beğ andan tevellüd etdi. Anın için âl-i Osmân vâldeleri tarafından sâdât-ı kirâmdandırlar.”

Ol âmm-ı ferah-encam ve ol sâl-i ferhunde-fâlde gülzâr-ı sa'âdet kenârında dikilen nihâl-i ikbâlde bir gül-i ter açılıp bustân-serâ-yı devlet çemeninde bir tâze-semen bitdi.

Dürr-i meknûn dürc-i kemâl, dürri-i pür-nûr-ı burc-ı celâl, Sultan Cem, tengnâ-yı kemûn sahrâ-yı zuhûra kadem basıp bedr-i tamam gibi ufk-ı âsmân-ı kudretten tulû' etdi.

Mihr ü mâh gibi iki şehzade vardı¹ bir ahter-i ferhunde-manzar dahi hâdis oldu. Ol yegâne-i zamâne, devrân-ı âl-i Osmânda Cem-i Sâni olup kamereyne sâlis oldu.

Nazm-ı Türkî

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Sultân Cem-i Sâni ki onun adın işitse²

Fi'l- hal sürer toprağa ruhsârı benevşe

Durup bir ayağ üzre rikâbında yürürdü

Ger bulsa idi kudret-i refâtı benevşe

Sâhip-kırân-ı devrân Keyhusrev-i zamân

Zamân-ı Sultân Mehmed Hân ki hurd

Hurdedân-ı Câm-ı cihân-nümâ idi

Erd-şîr-i dil gibi şemşîr-i rezmde Minuçehr

Saf-arâ vü tedbîr-i hazmde Büzürmihr-i rûşen-râ idi

Gülistân-i cinân nişânında ol taze gül açıldığı hoş gelip gülüp gönlü handân olmadı. Belki gonce gibi yüzün gözün dürdi durdu.(s. 530)

Derler ki halvet-serâ-yı selvet-fezâsına girdikde kuvve-i gadabiyyesinin hiddeti şiddet bulup ol mevlûd-ı me'sûdun beşiğine depme urdu.

Ayıtıdı gülistân-ı cennet-âbâd-ı saltanata zînet vermeğe serv-ı âzâd ü şimşâd gibi fahr-ı eslâf ü eşrâf-ı ahlâf olan şehzadeler yeterdi. Bu şecer-i hilâf-semerden ne biter. takdîr-i Rabb-i Kâdir ile ol iki şehzadenin biri mâh gibi nâgâh ufûl ederse ve bedr-i

¹ Sultân Bayezîd-ı Velî ile Şehzade Sultân Mustafâ Hazerâtı.

² Bu iki beyti İbn Kemal Hazretleri, Veliyüddinzâde Ahmet Paşa'nın Sultan Cem hakkında elli iki beyitli bir kasîdesinden almışdır.

kadri tamam olmadan şâm-ı ademe giderse âfitâb-ı cihân-tâb gibi âleme ziyâ verip Rûmı tutmağa biri yeter.

Vâris-i şehîr ü diyâr çokluğu, şehîr-i yâr-ı tâcdâr yokluğu gibi menşe-i havâdis-i fiten ve mebde-yi kevâris ¹ ü mihendir. Memleketde baş çoğ olıcak il gün harâp ve yebâb olup raiyyet ayakta kalır.

Nazm-ı Türkî

Sığar on gedâ bir eve gin ü dâr
Bir ıklîme çıkmaz iki şehîr-i yâr

Bu dâr-ı fenâ bulmaz idi bekâ
Ger olsaydı âlemde iki Hudâ

Ravî ki bu hikâyeti rivâyet eder,
Eder ol zamânda pâdişâh-ı âlem

Sultân Cem'in beşiğine nâgâh deyip havl ile salmışdı.

Kar' ²- ı hevl-nâkin fer'inden mezkûr şehzade de sâr'-ı ³ zâhir olmuş sonra ayılıp ol hâl zâil oldukda nev-î havl kalmışdı.⁴

Zeyl

Şehzade Cem'in gözlerinde şaşılık olduğunu ve o şaşılığın da bu mu'âmeleden dolayı kaldığını târîhlerin ve Cem-nâmelerin hiç birisinde gördüğümü hatırlayamıyorum. (s. 531)

İşte İbn Kemâl Hazretleri gibi bir zât-ı kâmilin on cild üzerine tahrîr buyurdıkları Osmanlı Târîhi'ne şimdiye kadar kimsenin ehemmiyet vermemesi ve hattâ bilmemesi şâyân-ı te'essüf hâllerdendir.

Tamam kırk senedir bu târîhin meydâna çıkarılması için çalışdığım hâlde ancak beş buçuk cildini bulup meydâna çıkarabildim. Mütebâkî dört buçuk cildi için de çalışıyorum. İnşallâh onları da meydâna çıkarmağa muvaffak olurum. Tafsîlâtını bundan on sene evvel Âmid Mecmû'ası'nda yazdığım vechle İngiliz millet-i necîbesinin

---

¹ Elem ve keder

² urmak, darb gibi

³ bayılmak, sar'a

⁴ egrilik, şaşılık. Nef'i

Kevkeb-i tâlî'immin yok bana hüsn-i nazârı

Hışm ile şöyle bakar kim eder izhâr-ı havl

dünyâyı taharrî ederek âsâr-ı İslâmiyyeden Yâkût Hamevî'nin "Mu'cemü'l-Üdebâ" nâm eser-i kebîrinin birkaç cildini bularak basdırdıkları ve dîger cildlerini el-hâleti hâzihî taharrî etmekte buldukları hâlde biz İbn Kemâl Târîhi'nin basdırılmasını bile hâtıra getirmiyoruz.

Vâridâtı bir milyon liradan fazla ve matbaası mevcûd olan Evkâf Nezâreti'nin hamiyet-mendâne ve vatanî bir sûretde ıslâhı şöyle dursun devlet ve vatana elzem olan o ehemmiyetli matba'anın müzâyede ve fûrûhtuna bile teşebbüs etdik. Bunun satılmaması için ne yolda müdâfaalar icrâ ettiğim âlem-i matbû'atca ma'lûmdur.

Benim en büyük ümîdim Evkâf Nezâreti'nde idi. Ve evkâf matba'asının satılmaması için o kadar çalışdığım bunun için idi. Şimdi tamâmıyla anladım ki insân ne kadar çalışırsa çalışsın iş anlamayanlar, ya bozanlar veyâ takdîr etmeyenler ve belki anlayıp li-illetin bozanlar bizde her zamân mevcûd olduğu için rızâenlillâh çalışanlar münferid ve bî-kes kalıyor. Buna delîl ise Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne vâkıf hakâyık-ı umûr bir nâzır ta'yîn etmeyip de müdîriyete tahvîline teşebbüs olunmak mes'alesidir. Şimdiye kadar hangi bozulan işin ıslâhına çalışmayıp da ilgâ ve yeniden teşkîlât ile daha iyisi yapıldı. Zaîf bir kuşun bile yuvasını dağıtıp yeniden yapmak tehlikeli ve müşkil değil midir? Acabâ zamân o zamân mıdır? İnsâf etmeli! (s. 532)

Edebiyât

Vezîr-i Meâlî-Fıtrat Reşîd Âkîf Paşa Hazretlerinin Gazel-i Âfleri

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Ey dizen cevher-i esmâyi gönülden gönüle
Parladan sonra müsemmâyı gönülden gönüle

Başka bir feyzdedir vech-i mübîn-i ârif
Sığdırır âlem-i ma'nâyı gönülden gönüle

Pertev-endâz olan envâr-ı cemâl-i Hakdır
Gezdiren Kays ile Leylâyı gönülden gönüle

Elimizden ne gelir biz ki perîşân-akılız
Bağlarınız zülf-i semensâyı gönülden gönüle

Mest-i lâya‘kılız ol rütbe ki bî-havf ü recâ
Dökeriz neşve-i sabâyı gönülden gönüle

Sırr-ı zâtız Yed-i Beyzâ-yı Kelîmullâhız
Serperiz nûr-ı tecellâyı gönülden gönüle

İhtiyârî değil Allâh bilir hâl-i Reşîd
Nakş eder sırr-ı tevellâyı önülden gönüle

Nazîre

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün
Soralım kudret-i Mevlâyı gönülden gönüle
Dökelim lücce-i deryâyı gönülden gönüle

Dem-be-dem eyleyelim sohbet-i bî-savt u hurûf
Edelim yâre temennâyı gönülden gönüle

(s. 533)

Kalmasın ayn-ı hakîkatde hicâb zâhir
Açalım râh-ı temâşâyı gönülden gönüle

Düşer âyîneden âyîneye bak aks-i nükûş
Anla imkân-ı tecellâyı gönülden gönüle

Lâmekân-ı seyr-i kulûb olmağa ismet lâzım
Giremez dilber-i hercâyı gönülden gönüle

Küçük âyînelere sığmadadır aks-i semâ
Sığdırırsak nola dünyâyı gönülden gönüle

Aşk-ı cânân bizi mest eyledi bî-sâgar ü câm
Bahş eder neşve-i sahbâyı gönülden gönüle

Biz de seyyâh-ı memâlik-güzer-i rûh olalım

Gezelim âlem-i ma'nâyı gönülden gönüle

Cilve-i hüsn-i cihân-sûzun elinden feryâd
Sevk eder aşk-ı dil-ârâyı gönülden gönüle

Kevser-i nazm-ı Emîrî eder ihyâ-yı kulûb
Açmışız bir yeni mecrâyı gönülden gönüle

Tahmîs

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Verme derd-i semm-i efzâyı gönülden gönüle
Germ et şevk-ı mücellâyı gönülden gönüle
Ey veren zînet-i dünyâyı gönülden gönüle
Ey dizen cevher-i esmâyi gönülden gönüle
Parladan sonra müsemâyı gönülden gönüle
Beyt-i ma'mûr-ı tecellâyı olurken Tâif

(s. 534)

Oldu dil mesele-i ilm-i yakîne vâkîf
Kalbimi Ka'be-i nûr etdi bu nutk-ı hâtif
Başka bir feyzdedir vech-i mübîn-i ârif
Sığdırır âlem-i ma'nâyı gönülden gönüle

Kim ki feyz-i ezeli nûruna müstağrakdır
Âşinâ-yı ebedî zümresine mülhakdır
Âdem'e aşk-ı hakîki kerem-i mutlakdır
Pertev-endâz olan envâr-ı cemâl-i Hakdır
Gezdiren Kays ile Leylâyı gönülden gönüle

Merdüm-i bî-hirediz sanma firâvân-ı aklız
Sadme-i mihnet-i hicrân ile vîrân-ı aklız
Bî-karar-ı elemiz derd ile hayrân-ı aklız
Elimizden ne gelir biz perîşân-ı aklız
Bağlarız zülf-i semensâyı gönülden gönüle

Akl ü temkîn ile oldum hedef-i derd ü belâ
Her taraftan nice ehl-i hased oldu peydâ
Keyf-i meyhâne-i ye's etdi bizi bî-pervâ
Mest-i lâya 'kız ol rütbe ki bî-havf ü recâ
Dökeriz neşve-i sahbâyı gönülden gönüle

Cezb-i kevneyn ile hayrân-ı miyân-ı râhız
Biz iki kâhrubânın arasında kâhız
Yine bu acz ile bir başka tecellîgâhız
Sırr-ı zâtız Yed-i Beyzâ-yı Kelîmullâhız
Serperiz nûr-ı tecellâyı gönülden gönüle

Ey Emîrî bize ta'n eylesin hasm-ı pelîd
(s. 535)

Hubb-ı fi'llâha değil vâkıf o merdûd-ı anîd
Tıfl ikenden tutarız mâtem-i mazlûm-ı şehîd
İhtiyârî değil Allâh bilir hâk-i Reşîd
Nakş eder sırr-ı tevellâyı gönülden gönüle

Nezâir, Gazel-i Seyyid Mehmed Emîrî Çelebi Cedd-i Câmiü'l-Hurûf

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Bir dil ki sadâkatle mahabbet var içinde
Bir âyinedir hüsn-i letâfet var içinde

El urma eğer et'ime-i cennet olursa
Ol mâ'ide kim nûkhet-i minnet var içinde

Bu hokka-i gerdûn-şikest olmasa da görsem
Pinhânî, ne esrâr, ne hikmet var içinde

Şehnâme-i vâsf-ı lebinin şerhini gördüm

Bir nüsha-i nevdir ki halâvet var içinde

Sanduka-i a‘mâl, tehî kaldı Emîrî ¹

Ne nakd-ı ibâdet, ne tâ‘at var içinde

Nazîre-i Hamdî-i Âmidî

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

Ol bezme duhûl eyleme kesret var içinde

Vahdetle enîs ol ki selâmet var içinde

(s. 536)

Âzâde olup sohbet-i zenden hazer eyle

İkbâle zarar aklına hiffet var içinde

Seng-i reh-i İslâmda seb‘îne irişse

Hakdan sebep-i afva beşâret var içinde

Her bir nefis-i ala-yi Hakkı ile tefekkür

Mabûda ibâdet ile ta‘at var içinde

Hamdî güher-i nazm-ı Emîrîye nazar kıl²

Tâb-ı eser-i âb-ı letâfet var içinde

Nazîre-i Emîrî-i Câmiü’l-Hurûf

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

İstanbul’un âsâr-ı sâ‘adet var içinde

Sultan-ı ümem, nûr-ı hilâfet var içinde

Bu şehir-i bülendin şeref ü şânını temîn

Etmez bir iki düşmen gayret var içinde

İzz-i dü-cihân, râhat-ı cân, sa‘y-ı vatandır

Sa‘yın sanıyorlar ki meşakkat var içinde

¹ Büyük ceddîm Seyyid Mehmed Emîrî Çelebi 1137 senesinde vefât etmiştir.

² Hamdî-i Âmidî ceddîmden 22 sene mukaddem 1115 senesinde vefât etmiştir.

Âdem ne demek olduğunu anlamamıştır
Ol kimse ki aġrâz u adâvet var içinde

Bir sîne de olmazsa eger nûr-ı hamîyyet
Hûrşîde mekân olsa da zulmet var içinde

Mesrûr edemez ehl-i dili zînet-i dünyâ
Altın kafesin bûlbûle zahmet var içinde

İrfân ile tezyîn-i derûn eyle Emîrî
Mamûr olur ol kıt'a ki servet var içinde (s. 537)

Dîger Nezâir

Gazel-i Fehîm-i Kadîm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bir hayât için kazâ bilmem ne nâz eyler bana
Ben şehîd-i gamzeyim Îsâ niyâz eyler bana

Bî-tekellûf mahrem-i halvet-serâ-yı gamzeyim
Çeşm-i şûh-ı dilberân ifşâ-yı râz eyler bana

İstemez kâlâ-yı hüsnü ola târâc-ı nigâh
Perde-i zülfün anınçün nim bâz eyler bana

Seng-i mi'yâr-ı cünunum ben ki sarrâf-ı hîred
Feyz-i temyizimle arz-ı imtiyâz eyler bana

Şah-ı istiġnâ-sipâhım ben Fehîmâ çarh-ı dîn
Havf edip bin dürlü vaz'-ı dil-nüvâz eyler bana

Nazîre, Şeyh Gâlib-i Mevlevî

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Şûh-ı bed-hûy-ı kazâ zannetme nâz eyler bana
Bîm-i cândan çeşm-i cellâdı niyâz eyler bana

Öyle bir Ankâ-yı ma'nâyım ki sayda tab'ımı
Şah-ı endişem hümâyı şâhbâz eyler bana

Kalbim ol âyîne-i vahy-ı irtisâm-ı aşk kim
Tûtî-i Cibrîl'i dest-âmûz-ı râz eyler bana

Çeşm-i âteş-pâre ammâ çeşme-i âb-ı hayât¹
La'l-i cân-bahş-i bütân sûz ü güzâr eyler bana

(s. 538)

Gâlibim ol kahraman-tab'ım ki ben rûh-ı Fehîm¹
Havf edip bin dürlü vaz'-ı dil-nüvâz eyler bana

Nazîre-i Keçecizâde İzzet Molla

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Her ne dem kim yâr sell-i seyf-i nâz eyler bana
Cân-ı şîrîn, telhî-i mergi niyâz eyler bana

Vakt-i hâb-ı yâre dek sûziş aceb bir iş midir?
Bî-hayâdır şem' kim arz-güdâz eyler bana

Câhilim üftâde-i kûy-ı dil-ârâ olmada
Duhter-raz, gâh ta'lîm-i namâz eyler bana

Yakmadım kâbildi yakmak zûr-ı dest-i âh ile
Her ne cevri etse felek billahi az eyler bana

Ateş reng-i hinnâ-yı dağ urur İzzet dile
Yâr ise vaz'-ı benân-ı imtiyâz eyler bana

---

¹ Âbsın ma'nîde ammâ âb-ı âteş-pâresin (Nef'i)

¹ Yirmi bir yaşında vefât eden cenâb-ı Fehîme hiç de gâlib değildir. İşte gazeller meydânda husûsiyle şu makt'a beytinin ikinci mısra'ını, Fehîm'in gazelini görmeyenler Şeyh Gâlib'in zann ederler. Hâlbuki o mısra Fehîm'in

Nâilî-i Kadîm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Şâdî-i vuslat niçin tahmîl-i nâz eyler bana
Rind-i şâdî düşmenim ben gam niyâz eyler bana

Nâ-ümîd ol haste-i cândır geleyum kim, kazâ
Baht-ı bîmârı tabîb-i çâre-sâz eyler bana
(s. 539)

Bir dil-i bîtâb ile bin gamzeye âmâdeyim
Ey diyen hüküm-i kazâdan ihtirâz eyler bana

Baht-ı pür-âzârın eylerse telâfisin yine
İltifât-ı gamze-i hâtır-nevâz eyler bana

Eylemem mazmûnuna Cibrîli mahrem Nâilî
Gamzeler kim fitneden ifşâ-yı râz eyler bana

Fehîm-i Cedîd

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Murg-i gül-zâr-ı ene'l-hakk nağme-sâz eyler bana
Nây-i şeh-mansûr-ı vahdet keşf-i râz eyler bana

Öyle bir ankâ-yı nâzım kim hümâ-yı lâ-mekân
Sayd için Cibrîl-i Kudsî şâhbâz eyler bana

Nâle-i tıfl-ı dile rahm etdi artık pîr-i çerh
Çok cefâlar eyleyip insâfı az eyler bana

Ben şehîd-i Kerbelâ-yı aşk-ı cânânım Fehîm
Rûh-ı pür-feyz-i Fehîm arz-ı niyâz eyler bana¹

---

¹Bu zât da öyle, zavallı Fehîm-i Kadîmin mîmini bile mısra'ına sığıştıramıyor da yine arz-ı niyâz etdirmek istiyor.

Leskofcalı Gâlib Beğ

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Dostum, mağrûr olup bilmem ne nâz eyler bana
Ben belâ-yı aşkîyim âlem niyâz eyler bana

Ol cünûn-i fitne-engîzim ki zülf-i yârda
Akl-ı küll bin dürlü vaz'-ı dil-nüvâz eyler bana
(s. 540)

Rind-i meslûbu'l-izâfat-ı zamânım kim, kazâ
Cevher-i zâtımla arz-ı imtiyâz eyler bana

Ben zebândân-ı kazâyım vâkıf-ı sırr-ı hikem
Bî-tekellüf cümle eşyâ keşf-i râz eyler bana

Gâlib rindâne durup gerçi düşmendir felek
İ'tirâz etmekden ammâ ihtirâz eyler bana

Nazîre Nâmık Kemâl Beğ

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Tîğ-i istiğnâ çeküp gamzen ne nâz eyler bana
Âfet-i aşkım kazâ arz-ı niyâz eyler bana

Zilletim sun'âne âfet izzetim Cibrîl'e nenk
Aşk, her hâletle arz-ı imtiyâz eyler bana

Derd-mend-i aşkîyim makbûl-ı cânânım Hudâ
Hem rekâbet hem de vaz'-ı dil-nüvâz eyler bana

Haste-hâl-i çeşm-i yârim âfet-ender âfetim
Merg-i hâil, bir nigehten-i ihtirâz eyler bana

Mahrem-i nâz ü niyâz bezm-i mirâcım Kemâl
Hayret-i mahzım sükût efşâ-yı râz eyler bana

Yenişehirli Avnî Beğ

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Baht, bir âb-1 hayât için ne nâz eyler bana
Hızr-1 âteş-nûşum İskender niyâz eyler bana

Dîde-i hakbîn ile bakdıkca rûy-1 pâkine
Vech-i mir'ât-i tecelli keşf-i râz eyler bana

(s. 541)

Bir nesîm-i âh kim bâğ-1 hayâlınden geçer
Perde-i halvet-geh-i lâhûtî bâz eyler bana

Zülf-i yâre iltimâs-1 dest-res etdikce ben
Baht-1 varun şekve-i tûl u dırâz eyler bana

Mest ü medhûş olduğumdan pür-hicâbım yoksa yâr
Günde yüz bin cilve-i hâtır-nüvâz eyler bana

Ben ki Mecnûn-1 gam-1 mihrâb-1 ebrûyum henüz
Zâhid-i nâdân ne teklîf-i namaz eyler bana

Reşk eder kurbâniyân-1 Avnî o dem kim ol sanem
Çeşm-i nahvetle nigâh-1 cân-güzâr eyler bana

Nazîre Emîrî Câmiü'l-Hurûf

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Tîri istiğnâ eder şemşîri nâz eyler bana
Ben marîz-i gamzeyim Lokmân niyâz eyler bana

Cevher-i subh-1 ezeldir unsur-1 terkîb-i dil
Gonca-i feyz-i İlâhî keşf-i râz eyler bana

Murg-1 dil eflâke baş eğmezdi ammâ neyleyim

Çeşm-i sehâr-ı bütânı şâhbâz eyler bana

Hüsnünü göster bana ey mehlikâ-yı kâinât
Elverir dünyâ nazardan ihtirâz eyler bana

Şâh-ı evreng-i kemâlim, dest-i feyyâz-ı kader
Şule-i irfânı tâc-ı imtiyâz eyler bana

Fikrim ol Cibrîl-i mahremdir ki oldukça ayân
Meryem-i manâ-nikâb-ı vechi bâz eyler bana

(s. 542)

Mabed-i kurb-ı hakîkatdir perestiş-gâh-ı dil
Bî-dilân ibrâz-ı mihrâb-ı mecâz eyler bana

Mübtelâ-yı deşt-i hicrânım esîr-i fikr-i zülf
Baht u cânân, mihnet-i dûr ü dırâz eyler bana

Gâlibâ çarha girân gelmiş sebât-ı mesleğim
Bî-emân bir şûhu yâr ser-firâz eyler bana

Meslek-i hakbîn-i vicdânımla etmez ittihâd
Kâinâtı akvâmı cevri-i cân-güzâr eyler bana

Her ümidim ye'se etmişdir Emîrî inkilap
Baht-ı hâ'in şimdi vaz'-ı dil-nüvâz eyler bana

Reşîd Âkif Paşa Hazretleriyle Hersekli Ârif Hikmet Beğ Merhûmun 18. inci Nüshadaki Üstâdâne Gazellerine Nazîreler¹

Nazîre Muallim Feyzî-i Merhûm

¹ Fâik Reşâd Beğ merhûmun da latîfe sûretinde bir nazîresi var idi
Matla' beyti şudur

Rahtiyim boyunda bir cevelân etmek isterim
Seyr-i cemâl-i muğpeçegân etmek isterim

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Terk-i ta'allukât-ı cihân etmek isterim

Seyr-i safâ-yı âlem-i cân etmek isterim

Bıkdım usandım âh şu zindân-ı cisimden

Eflâkiyân ile tayrân etmek isterim

Rûhâniyân musahâbetin kıldım arzû

Cism-i kesîfi rûh-ı revân etmek isterim

Cevelângehim benim bu muzîk cihân değil

Sahrâ-yı arşda cevelân etmek isterim

(s. 543)

Bîgânedir kelâm, münâcât-ı hazrete

Ahvâlim ebkemâne beyân etmek isterim

İhrâk için hıyâm-ı semâvâtı, sînemi

Volkan-misâl şule-feşân etmek isterim

Bir vâdî-i fesîhde ağyardan tehî

Keyfimce bir enîn ü figân etmek isterim

Bu lahm-pâre katlime her lahza dış biler

Vechi budur ki kat'-ı zebân etmek isterim

Kabûs-vâr çökmüş iken üstüme meşîb

Hâlâ, ten-i zebûnu civân etmek isterim

Eyvâh o mâh-ı nev-seferim gitdi gelmedi

Ardınca eşk-i çeşmi revân etmek isterim

Bûs etmek üzre la'l-i leb-i yâri Feyzîyi

Eş‘ârımın içinde nihân etmek isterim

Nazîre Hoca Hayret Merhûm

Mef‘ûlü fâ‘îlâtü mefâ‘îlü fâ‘îlün

[E]srâr-ı aşkı şerh ü beyân etmek isterim

Bir şûha dil verip de figân etmek isterim

Geldim hurûşa fûrce bulup da behîmeden

Bâlâyâ doğru bir feverân etmek isterim

Ferş eyleyip gubâr-ı tenim âsitânına

Sâyende cism-i zârîde cân etmek isterim

Ey Husrev-i bütân ver elin bî‘at eyleyem

Mülk-i derûna ben seni hân etmek isterim

Bir uğrayup da şehr-i fûnûndan Alargaya

Hayret’le şöyle seyr-i cihân etmek isterim

(s. 544)

Nazîre-i Muhyiddîn Râif Beğ

Mef‘ûlü fâ‘îlâtü mefâ‘îlü fâ‘îlün

Derd-i nihân-ı rûhu ayân etmek isterim

Ben sûz-i hasretinle figân etmek isterim

Hâkîlere garîb değil mi cihân cihân

Esrâr-ı âsmânı beyân etmek isterim

Virâneyim, nigâh-ı rakîb-i zamânedden

Sînemde ben o genci nihân etmek isterim

Bir tîr-i âh-ı dil kesilip âh-ı yeksere

Tab‘-ı haşîn devri nişân etmek isterim

Çok vakt olur ki terk ile ten âşiyânımı
İtlâk-ı arşına tayrân etmek isterim

Ey nev-nihâl şîvesinin pâ-y-ı nâzına
Eşk-i dü çeşm-i şevki revân etmek isterim

Seyr-i avâlim etmek için ben zamân zamân
Dil sâhasında bir cevelân etmek isterim

Takrîr için ma‘âlî-i şevk-i derûnumu
Her zerreyi o şûha. lisân etmek isterim

Rûyâda olduğu gibi Muhyî felekde de
Sâ‘at gelir ki tayy-i zamân etmek isterim

Gazel

Üstâdımız Süleymân Nazîf Beğ Efendi'ye...

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

Zannetme ki makâsıdına zâhib olmadım
Hodbînlerin mevâ‘idine tâlib olmadım
(s. 545)

Cehlîmle çok mücâdele etdim fakat dirîğ
Sapdım reh-i ta‘asuba ben gâlib olmadım

Her gün gözüm önünde hayâtın garâbeti
Keşf ettiğim hazâine ben sâhib olmadım

Açdım bütün serâir-i mâ-fi-z-zamîrim
Meşk eyledim hutûtu fakat kâtib olmadım

Yâr olmadım kavâfil-i ehl-i televvüne
Nâmerdlerin teveccühüne câlib olmadım

İlden doğan sa‘âdete minnet mi eylerim
Hiç kimsenin hukûku için gâsıb olmadım

Sabrın sonu selâmet imiş der hüner-verân
Kaldım zalâm içinde fakat garîb olmadım

Kesriyeli: Mehmed Sıdkî

Cezbe-i Tasavvuf

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

Tûbâ diye zâhid görüyor boş yere rûyâ!

Tûbâ ile enhârı murâd eyledi Mevlâ

Enhâr ki pür-feyz ü nümâ durmaz akarlar
Mecrâlarının yanları hep cennet-i a‘lâ

Menbaları rahmet ki demek kökleri gökde;
Esmâr ü füyûzâtı da yerlerde serâpâ:

Seyhan ile Ceyhan gibi... Yok, onları anma!
Nil, Dicle, Fırat, Şatt, Tuna, Vardar gibi..Hayfâ!

Akmakda bugün bir kızıl ırmak içerimden;
Zâhid, daha tûbâ diye sen durma sayıkla!

18 Şubat 1919 Nâ-bedîd (s. 546)

Hakk-ı Kemterânemde Re’y Veren İstanbul Müntehab-ı Sânilerine Arz-ı Teşekkür

Pâyitaht-ı saltanat-ı seniyyenin hamiyet-mend ahâlîsinin bazıları tarafından 337 imzâ ile meb‘ûs namzedliim vaz‘ olunmuş idi. İ‘tâ-yi re’y esnâsında mevcûd bulunan dört yüz otuz kadar müntehab-ı sânilerden 60 adedi bu abd-i âciz hakkında re’y virdiler.

Gerçi meb‘ûs olmak raddesine vâsıl olmamış ise de, âcizleri kimse ile ihtilât etmeyip yalnız hânemden kütübhâneye devâm ile meşgûl bulunuyorum. Müntehab-ı sâni efendilerin hiçbir ferdiyle de görüşmedim. Ve esâsen hiçbir kimse ile vatan

akrabalığından başka ne karâbetim, ne de bir râbita ve taallukum ve de ne bir fırkaya münâsebetim vardır.

Husûsiyle gazetelerin ekserîsî tarafdarları hakkında birçok medh-nâmeler, ilahiler yazıp yüksek perdeler ile okutdurdular ve âdetâ her biri tarafdârânını hüsn-i ahlâkda Hasan Basrî, ilm ü irfânda İmam Gazâlî, siyâset ve kiyâsetde Bismark, celâdet ve şecâ'atde Zaloğlu Rüstem, vatana hizmet husûsunda Köprülü Mehmed Paşa derecesine çıkardılar. Ve bazılarını hâlâ da çıkarıyorlar.

Ve propagandacılar ise başda “Milli Kongre” olduğu hâlde mele'-i a'lâya kadar yükseltdiler. Bu abd-i âciz ise, değil öyle propaganda yapanlar cânibinden, hattâ ferd-i âferîde tarafından iki kelime-i tayyibe sarf edecek kimsesi bulunmayan bir bîkes iken 60 re'y kazanmaklığım bana re'y viren muhterem müntehab-ı sânilerin nasıl hayr-hâh-ı vatan ve vicdân-ı pâk ashâbından olduklarını isbât eder.

Binâenaleyh tedkîkât-ı mû-şikâfâne ve hamîyyet-mendâne ile hasbeten lillâh ve vatan mahabbeti nâmına re'y verdiklerinden dolayı arz-ı teşekkür eder ve iki dünyâda kâmyâb olmaları duâsını îsâl-i bârgâh-ı ehadiyet eylerim.

Kıt'a

Şübhesiz sıhhat-i eczâ-yı vücûdu vatanın
Reşk-bahşâ-yı bilâd ü milel-i dünyâdır
Vatanın rûhuna hıdmet, gözünü rûşen eden
İki doktor olan Es'ad'la Cemîl Paşadır.

Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası

Sâhib-i imtiyâz ve müdür-i mes'ûl: Ali Emîrî

(s. 547)

Bâb-ı Âlî Caddesi'nde Sûdî Kütübhânesi'nde satılır

Fi'atı

7 Sarı kâğıdıslı

5 Beyâz kâğıdıslı

Arzû edenler Fâtih'de tramvay mevkufundu Millet Kütübhânesi'nde meccânen mütâla'a edebilirler

Sâhib-i Mecmû'anın kendi eserleriyle neşr eylediği diğer bazı eserler

Guruş

- 10 Câm-ı Cem Âyîn (Silsile-nâme-i Osmânî)
10 Mardin Mülûk-i Artukiyye Târîhi
10 Acâibü'l-Letâif (Çin ve Hitây Sefâret-nâmesi)
5 Âsafnâme
5 Cevâhirü'l-Mülûk Mukaddimesi
5 Ezhâr-ı Hakikat
5 Âmid risâle-i mevkûtesinin beher nüshası (altı nüsha çıkmıştır)
10 Mecma'-ı Şu'arâ
50 Tezkire-i Şu'arâ-i Âmid
3 Osmanlı Vilâyât-ı Şarkıyyesi

Bâlâda esâmîsi ve fiâtları gösterilen kitâblar Bâb-ı Âlî Caddesi'nde Sûdî Kütübhânesi'nden aranılmalıdır.

Sene: 2 31 Kânûn-i Sâni 1336 [31 Ocak 1920]

Aded: 23

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû'ası

Etdik şeref-i hıdmet-i ecdâdı ferâmûş Birgün bilinir kıymeti mecmû'amın ammâ
Âsârına eslâfımızın rağbet olunmaz Pek çok aranır ortada mecmû'a bulunmaz

---

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu'ûn-ı sâireye
müte'allik mebâhis-i müfideyi hâvî mecmû'a-i şehriyyedir

Bu nüshanın mündericâtı:

Kânûnî Sultân Süleymân Hân-ı Gâzî Hazretlerinin gazel-i mülûkâneleri – Sultân Selîm Hân-ı Sâlis Hazretlerinin iki aded nazîre-i şâhâneleri – Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî Hazretlerinin mütala'a buyurdıkları kitâblar – Mütala'a – Kiblelizâde Fuad Beğ'in amcazâdelerinden Kiblelizâde Mehmed Vassâf Beğ - Topkapu sarâyı müze-i hümâyûn müdür-i âlisi sadr-ı esbak İbrahim Edhem Paşazâde Halîl Beğ Efendi Hazretlerinin mektûb-ı hamîyyet-mendâneleri – Teşekkür – Şeyhülislâm ve evkâf nâzır-

ı esbakı Mustafa Hayri Efendi Hazretlerinin kütübhâneler ve evkâf-ı sâire hakkındaki himmet-i âlîcenâbâne ve evkâfın el-hâleti hâzihî mevhûm vekâletle idâresi böyle bir zamânda vakfa âid elzem ve mühim ve kolay işleri yâr ü ağyâra karşı fevt eylemekde olduğu gibi bu inâd ve ısrar artık umûr-ı muazzama-i evkâf-ı İslâmiyyeyi kâbil-i iltiyâm olmayacak derecede kemâl-i teessüfle mahv ve heder etmekde bulunduğu – Fransız müsteşrikin-i fâzılasından Luiz Masinyon cenâblarının bu kerre vârid olan mektûb-ı pesendîde üslûbu ve zeyl –

Edebiyât: Mescid-i âlî Emîn Feyzi. Nazîre-i Emîri. Nezâir: Fehîm-i Kadîm. Yenişehirli Avnî. Leskofçalı Gâlib Beğ. Nâmık Kemâl Beğ. Fâik Memdûh Paşa. Emîrî. Dîger nezâir: Gazel-i Kâmî-i Âmidî amm-i câmi-ul hurûf. Nazîre-i Şeyh Osman Şems Efendi. Dîger nezâir: Gazel-i Ahmed Âkif Efendi birâder-i câmi-ul hurûf. Nazîre-i Emîri. Gazel emîri. Milli bazı koşmalar.

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası

Etdik şeref-i hıdmet-i ecdâdı ferâmûş   Birgün bilinir kıymeti mecmû‘amin ammâ
Âsârına eslâfımızın rağbet olunmaz   Pek çok aranır ortada mecmû‘a bulunmaz

---

Mülk ve millete nâfî, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu‘ûn-ı sâireye müte‘allik mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmû‘a-i şehriyyedir.

Gazel-i Kânûnî Sultân Süleymân Hân *

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Dilâ rûşen-nazar eyle yine ol zülf-i cânâna
Ruhı üstünde rûşendir ki kasdı vardır îmâna

Murâdın cân ise al kim ben andan geçmişim cânâ

Nice bir zecr ü kahr ile yakarsın nâr-ı hicrâna

---

*) Bu gazel Kânûnî Sultân Süleymân Hân’ın yazma olarak üçüncü dîvânından me’hûzdur. Matbû‘ olan dîvân-ı şâhâneleri başkadır. Bu dîvân-ı bî-nazîrin gerek âbâdî ve zerefşân kâğıd üzerindeki ta’lik hattı ve gerek cildi bir daha nazîri görülmemiş bir sûretde neffsü’l-enfesdir evâhir-i saltanat-ı şâhânelerinde yazılmışdır nihâyetinde ketebe şudur.

تم ديوان اللطيف من يد عبدالمضعيف

قاسم التخيف سنة اربع وسبعين

وتسعماءه

Senin zünnâr-ı zülfünde şehâ dil bağladım cândân
Anunçün dem-be-dem azmim olupdur kâfiristâna

(s. 548)

Buyursan ey şeh-i hûbân olalım yoluna kurban
Sana bin cân fedâ olsun ne minnet işbu bir câna

Nisâr et gevher-i çeşmin irersen pâ-yı dildâra
Muhyî layıkı budur veresin cânı şükrâna

Nazîre, Sultan Selîm Han-ı Sâlis

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Göreliden rûy-ı yâri yandı sîne nâr-ı sûzâna
Gece ta subha dek bir şem‘-i hüsne oldu pervâne

Dedim ey pür-cefâ dilber niçin pek bî-vefâsın sen
Mükedder oldu ahvâlim yazıkdır kıyma gel câna

Demiş ol kendini bilmez hem aşkın fennini bilmez
Ulaşur haddini bilmez ko yansın nâr-ı hicrâna

Dedim ey Yûsuf-ı Sâni olurum yoluna kurban
Efendim lutf edip uyma meded iğvâ-yı şeytâna

Dedi bir hoş eserdir ber-güzâr olsun bu âlemde
Nazîre etdi İlhamî Muhibbi Hân Süleymâna

Dîger nazîre

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Gelenler ser-fürû eyler cihânda sahn-ı imkâna
Kemâl-i rabt-ı kalbim ile durdum dîn ü îmâna

Dedim âh el-amân dilber-i cefâkâr olma pek böyle

Mükedder oldu hâlim bu zulm düşmez müslümâna
(s. 549)

Dedi âşıkda havf olmaz güzel sevmek hilâf olmaz
O çünkü haddini bilmez ko yansın nâr-ı sûzâna

Dedim kim Gülşen-i hüsnün gelir birgün olur vîrân
Bakılmaz hüsnüne sonra varırsın son peşîmâna

Bu şi'r-i pâki bildin mi Muhibbî gibi bir şâhın
Anın neslinden İlhamî eder tanzîr-i yârâna

Fâtih Sultan Mehmed Han-ı Gazi Hazretlerinin Nefs-i Nefis-i Hü mâuyûnları İçin Yazdırıp Mütâla'a Buyurdukları Kitâplar

İkinci Kitâp

Kitâb-ı Şerh-i Müsâderât-ı Öklidis

Bu kitâp birinci yaprağının arkasının fevkanisinde serâpâ sarı ve koyu altından zemîn üzerinde daha açıkca renkli altın ile ve gayet kıymetli ve üstâdâne bir yazı ile yazılmış ve yazıların etrafı gayet ince siyah çizgilerle ihâta edilerek o hatt-ı nefîse bir revnak-ı dîger daha izâfe edilmiştir. Şu ibâre nakş-tırâz-ı sûtûrdur.

برسم مطالعة سلطان الاعظم، الشهنشاه الافخم

السلطان محمد خان بن السلطان مراد خان خلدالله

تعالی خلافتہ و سلطانه

Kezalik altında gûn-â-gûn elvân ile şemse şeklinde tezyîn edilmiş bir dâire ortasında serâpâ altın ve sanatkâr bir zemîn üzerinde siyah mürekkeble şu ibâre muharrerdir: (s. 550)

هذا كتاب شرح مصادرات اقليدس، افضل

المهندسين ابو على الحسن بن الحسن بن الهيثم رُوَّحَالله

روحه

Kitâbın nihâyetinde târîh-i tahrîr ibâresi şudur.

تمت كتلة شرح مصادرات كتاب اقليدس في الثاني

Mütâla‘ât

Künyesi “ebu Alî” şöhreti “ibn Heysem” ismi “Hasan” olan şârih-i kitâp, meşâhir-i ulemâ ve hükemâ-yı İslâmiyeden zamânın ferîdi idi. Bilhassâ hey’et ve hendesede nevâdir-i dünyâdandır.

Bu zâtın isminin “Hasan” olduğu kendi telifâtında musarrah iken (*Uyûnü’l-Enba fî Tabakâtü’l-Etbâ*) nâm kitâbda ismi Mehmed olarak gösterilmiş ve Şemseddîn Sâmî Beğ de “*Kâmûsü’l-A‘lâm*”da “*Uyûnü’l-Enba*” sâhibine ittibâ eylemiştir ki her ikisi de eser-i zühûldür.

Bazı tabakâtta dahi pederinin ismi “Hüseyin” gösterilmiş ise de bu da doğru değildir. Çünkü mü’ellif pederinin isminin de “Hasan” olduğunu bazı teliflerinde tasrîh etmiştir.

“*Dâiretü’l-Ma‘ârif*” sâhibi der ki bu zât bazı ecânib kitâplarında ulemâ-yı İslâmiyeden “Hâzin” nâm fâzıl zannolunmuş ise de “ebu Cafer el-Hâzin” başkadır. Fi’l-hakîka ebu Cafer el-Hâzin dahi ulûm-ı akliye ve nakliyede mâhir ve sâhib-i telifât-ı nâfi‘a ulemâ-yı İslâmiyeden dîger bir zâtdır.

Yine “*Dâiretü’l-Ma‘ârif*”de bu zâtın tevellüdü 370 târîhinde gösteriliyor ise de ve târîhinden on altı sene akdem olarak 354 senesinde dünyâya gelmiştir. (s. 551)

Böyle en meşhûr bir fâzılıımızın ismi ve pederinin ismi ve hüvviyeti ve târîh-i tevellüdü hakkında görülüyor ki ne kadar yanlış şeyler yazılmışdır.

“ibn el-Heysem” an asıl Basralı’dır. Feyz-i İlâhî rehber-i tarîki olarak tahsîl-i envâ-i kemâlât etmiş ve ulûm-ı âlîyenin inkişâfı husûsuna bizzât çalışmıştır. Bağdad ve Basra cihetlerinde birçok hizmetler icrâ ederek kesb-i iştihâr eylemiştir.

“Eğer Mısır’da olsam Nil hakkında memlekete külli fâide bahş olacak ameliyât-ı hendesiye icrâ ederdim” dediği ve bu ilimdeki hârîka-i mahâreti ve kesret-i telifâtı mülûk-ı Fâtımîyeden ol vakt Mısır meliki bulunan Hâkim bi Emrillah mesmû‘u olarak kendisini Mısır’a davet etmiş ve bizzât vükelâ ve vüzerâsıyla beraber istikbâline çıkarak ikrâm ve ihtirâmında mübâlağa eylemiştir. Yanına birçok erbâb-ı ma‘ârif ve sanâyi‘ ve mimârlar terfîk ederek nehr-i Nil’in içeri cihetlerine i‘zâm etmiş ise de sarfına lüzûm görülecek mübâlağın kesreti veyahud sâir bazı avâriz icrâ-yı tasavvurât ve ameliyâta mâni‘ olmuş avdetinde bazı mühim hizmetler de istihdâm olunmuş ise de Hâkim bi Emrillah’ın ma‘lûm olan harekât-ı acîbe ve zulm ve bidatı allâme-i müşârün ileyhin

zihnine tokunarak sûret-i temârüz gösterip çekilmekten başka çâre bulamamış ve az bir müddet sonra Hâkim bi Emrillah vefât eylediğinden câmiü'l-Ezher'de neşr-i ulûm-ı âliye ile beraber telîf-i kütüb-i nâfi'aya devam ederek hayret-fermâ-yı ukûl olacak derecede kesret-i telîfe muvaffak olmuştur.

Ulûm-ı riyâziyeden yektâ-yı cihân olan bu zâtın fenn-i celîl-i tıpta dahi vukûf-ı kâmilî olup nazârî cihetini pek mükemmel bildiği hâlde icrâ-yı tabâbet husûsuna meyl etmediğinden amelî cihetden sarf-ı nazar ederek var kuvvetini tasnîf-i ulûm-ı nâfi'aya sarf etmiştir.

Aristo ve Calinius'un ekser kitâplarını ihtisâr ve şerh etmiş mühendisîn-i (s. 552) zamânının üstâd-ı a'zamı kesilmiştir. 417 târîhinde 63 yaşında iken kendi terceme-i hâlini ve efkâr ve âsârını mübeyyen bir kitâp telîf etmiş ve içinde telîf eylediği kitâbları zikr ve tadâd eylemiştir.

Öklidis ... ve Arşimed ve Ferforyus ve Aristo Tales ve Caliniyus'un ve daha sâir birçok meşâhir-i hükemânın âsârına şerhler yazılmış ve başlıca kitâblar telîf eylemiştir. Zikr olunan terceme-i hâl kitabında 44 kütüb-i felsefiye ve 25 kütüb-i riyâziye yazdığını beyân ederek 69 kitabının esâmîsini tadâd ediyor. O târîhden sonra da daha haylice zamân mu'ammer olmuş ve bu müddet zarfında dahi kırkdan ziyâde kıymetli kitâplar telîfine muvaffak olmuştur.

Bu hisâb-ı rakamiyesi bildirilen mikdârın daha birkaç misli nisbetinde mü'ellifâtı, ve mütekellimîn ve Mu'tezîle ve Mantıkıyyun ve sâir erbâb-ı ilm ve fenne cevâben reddiyeleri ve kendine sorulan mesâil-i fenniye cevâbları ve sâir âsârı daha vardır ki insân mikdâr-ı esâmîsine hayret eder. Ve böyle pek kesîr olan telîfât-ı celîle ve nâfi'asının ünvanlarından bile bu üstâd-ı a'zâmın derece-i havârık-ı tecr ve tefennini anlaşılır.

İşte cenâb-ı Fâtih'in bizzât mütâla'a-i hümâyûnları için istinsâh ettirmiş olduğu bâlâda isim ve resmi geçen (*Kitâbu'l-Müsâdarât*) bu hakîm-i ilm ve feylesof-ı muhteremdir. Altmış yaşına kadar telîf eylediği kitâbların esâmîsini tadâda mahsûs olan kitâpda bu telîfinin ismi mevcûd olmamasına nazaren sininin altmış üçü geçdikden ve ulûm-ı hendesiyede rüsûh-ı ekmel ihrâz eyledikten sonra telîf eylediği anlaşılıyor ise de ondan sonra telîf eylediği kitâplarının esâmîsi de bazı tabâkatda muhrrer olduğu hâlde ne o tabâkatda ve ne de kütübhâneler fihristlerinde "*Kitâbu'l-Müsâdarât*" ismine

tesâdüf olunamamasına nazaren herkesin muttali ve vâsıl olamadığı kütüb-i nâdire ve âliyeden olduğu istinbât olunuyor. (s. 553)

Ebu'l-feth Sultan Mehmed Han hazretleri bu kitabın zîrinde fenn-i hendeseye dâir daha iki risâle-i mühime tahrîr ettirmişdir.

Cenâb-ı Fâtih'in kudret-i ilmiye ve fikriyeleri ve kütüb-i akliyyeye pek büyük olan meyl ve rağbetlerinin ne mertebelere vâsıl olduğu böyle umde-i nevâdir kütüb-i akliyyeyi yani geçenki nüshada beyân eylediğimi “Kitab-ı Öklidis” ile anın tetimmâtından bulunan işbu “*Kitâb-ı Müsâdarât-ı Öklidis*”i ve yine bu fenn-i celîleye dâir iki risâle-i mühimmeyi bir araya cem' ve gâyet nefis bir sûretde istinsâh etdirip mütâla'alarına bedeb mâ-hasıl-ı makderet-i mülûkâne buyurmalarıyla anlaşılıyor.

Nevverallâhu merkadehu binûru'l-gufrân

Kıblelî-zâde Mehmed Vassâf Beğ

Muhterem müverrihlerimizden –Mehmed Gâlib ve Alî Rızâ Beğler- tarafından On Üçüncü Asr-i Hicrîde Osmânlı ricâli –ünvânıyla bir müddetdenberidir neşr edilen makaleler mûcib-i istifâde birçok hakâyık-ı gayr-i ma'lûmu enzâr-ı müverrihîne vaz' etmek sûretiyle târîhimize hıdmet etmekte olduğu cihetle müşârün ileyhümânın himmetleri şâyân-ı takdîrdir.

Mezkûr gazetenin 29 kânûn-ı sâni 335 [29 Ocak 1919] târîhli nüshasında görülen beşinci makale Âkif ve Pertev Paşalar hakkında şimdiye kadar gayr-i mekşûf birçok vakâyî ihtivâ ediyor.

O güzel makalenin bir mahallinde şu ibâre muharrerdir.

“İşte o gün idi ki ma'iyet-i şâhânedede bulunan hâssa ferîki Firârî Ahmed Paşa kendisinin dîvân kâtibi hâne sâhibi Pertev Efendinin damadı Kıblelî-zâde Mehmed Vassâf Efendiyi huzûr-u hümâyûna takdîm etmişdir.”

Makalenin dîger cihetleri söz söylemek hakkına hâiz değil (s. 554) isem de Kıblelizâde silsilesine ta'alluk eden bu ibâre hakkında bazı izâhât vermeğe alâkadarım.

Çünkü Kıblelizâdelere hakîkaten kıymetli ve târîhen ma'lûm ve silsile-i necâbetleri üç yüz seneden ziyâde devâm etmiş bir âile-yi muhteremdir. Lâkin şu son zamânlarda bazı nâ-halefleri zuhûr ederek ecdâdını ve âilesini inkâr ve imzâyı – Köprülüzâde-liğe tahvîl ederek âdeta âlemi aldatmış ve târîhi de tahrîf ederek Kıblelizâdelik silsilesinin nâm ü şânını imhâ etmekle berâber izâhât-ı târîhiyyeyi akîm bir netîceye isâl etmişdir. Buna dâir tafsilât ise mecmû'âmızın umûm nüshalarında mevcûd

olduğundan o mecrâyı burada yeniden tekrâr etmek istemem.

Lâkin Kiblelizâde Vassâf Beğ'in hangi âileye mensûb olduğunu irâe ve makâle-yi mezkûrede muzmer bu mühim husûsu tenvîr etmek isterim.

Kiblelizâde Mehmed Vassâf Efendi -bugün imzâsını Köprülüzâdeliğe tebdîl ve tahrîf eden –Dârü'l-fünûn edebiyât-ı târîhiye müderrisi Fuad Beğ'in büyük amcasıdır.

Fuâd Beğ'in pederi Fâiz Beğ onun pederi Ziyâ Beğ onun pederi İsmâil Afif Beğdir. İşte pek doğru olarak –Kiblelizâdeliğe ilân buyurulan Vassâf Beğ şu İsmâil Afif Beğ'in birâderi, hem de küçük birâderidir.

İsmâil Afif Beğ ile küçük birâderi Vassâf Beğ'in pederleri de Kiblelizâde Numân Beğ onun pederi Osmân Beğ onun pederi Mehmed Beğ onun pederi Alî Beğ onun pederi Kiblelizâde Mustafa Paşadır.

Bu Kibleli Mustafâ Paşa Köprülü Mehmed Paşa ile bacanakdır. Kibleli Mustafâ Paşanın daha yukarı âba ve ecdâdı da ma'lûmdur. Asılları Tokadlı'dır. Kiblelizâdelerle Köprülüzâdeler teyzezâde olurlar. Köprülüzâdelerin (s. 555) ahfâdı el-hâleti hâzihî mevcûddur. Birkaç sene evvel vefât eden Ahrâr Beğ ve mevcûd olan evlâdları bu silsiledendir.

Kiblelizâde ahfâdından da Nâfiz Beğ, Fâiz Beğ vesâir akrabaları ber-hayâtdır. Fakat her neden dolayı ise şu son zamânlarda Kiblelizâdelerden bazıları Köprülüzâde nâmını takınmış ve hatta 1288 senesinde vefât eden ve Köprülüzâde Mehmed Paşa civârına defn olunan İsmâil Afif Beğ'in mezâr taşına muahharan yanlış olarak - Köprülüzâde sülâlesinden- diye hak etdirilmiş

Beyân buyurulan Kiblelizâde Vassâf Beğ'in mahdûmu Mahmûd Cemîl Beğ ki 1248 senesinde tevellüd etmiş olduğu hâlde Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn muâvinliğinde ve tevkîlîliğinde bulunmuş ve mamurînden olarak ibtidâ-yı Meşrûtiyetde tekâ'üdî icrâ olunmuş idi.

Afif namûslu dervîş-meşreb hülâsa her bir ahlâk-ı âlîyeyi câmi' bir zât idi. Müşârün ileyh ile defa'âtle görüşüp sual ettiğim hâlde Köprülüzâde olmayıp Kiblelizâde olduğunu cevâbını vermişdir. İhtiyârlarımızın pek çoğunda ve hatta Pertev Paşa hafidî merhûm Azîz Beğden de Köprülüzâde olmayıp Kiblelizâde olduklarını ve Köprülüzâdelerle karâbetleri bulunduğunu ve Kiblelizâdelikle kime nisbet edildiklerini bilmediğini beyân etmiş ve Azîz Beğ merhûma lâzım gelen izâhâtı itâ ettiğim de pek doğrudur. Allah senden râzı olsun beni tereddüden kurtardın demişdi.

Şimdi Kiblelizâdelik meselesi bu sûretle hâl ü fasl olunduktan sonra gelelim Vassâf Beğ'e,

Vassâf Beğ Firârî Ahmed Paşanın dîvân kâtibi iken Pertev Efendinin damadı değildi.

Firârî Ahmed Paşa, hak-pay-ı şâhâneye takdîm eylediği bazı ma'rûzâtı Vassâf Beğ'e tevdiyen gönderirdi. Vassâf Beğ müstaid, zekî, natûk ve gâyet yakışıklı bir genç idi. (s. 556)

Ma'lûmdur ki büyük adamların devr-i endişeleri insan yetiştirmeye pek arzu-keş olurlar. Sultân Mahmûd Hân Hazretleri de o büyüklüğe hâiz padişahan-ı a'zâmdan olduğundan ve Vassâf Beğ'i de arzûsu nisbetinde müsta'id ve zeki gördüğünden ma'yyet-i şâhâneleri kitâbetine almışlardı.

Vassâf Beğ de fitraten kıymetli bir zât olduğundan ahvâl ve harekâtı nazar-ı padişâhîde fevkalgaye mazhar-ı takdir olmakda idi. Vassâf Beğ Pertev Paşa gibi büyük bir zâta damad olursa damadlığa bir de mürebbilik ilâve edileceğini tasavvur buyuran hazret-i padişahın irâde-yi seniyyeleriyle Pertev Paşa kerimesine namzedliğe icrâ olundu.

Hakîkaten Vassâf Beğ için pek büyük bir istikbâl hazırlanıyor idi. Zîrâ Vassâf'ın iki mürebbî-i âlîsi oldu. Biri Sultan Mahmûd Hân Hazretleri gibi bir padişah-ı zî-şân, ikincisi Pertev Efendi gibi müdebbir-i yektâ Vassâf Beğ'in vâsıl olduğu ni'met Sultân kaderin kendisine ibzâl eylediği âta'fet pek az insanlara nasib olan ikbâllerden idi. Hüner böyle bir ni'meti hazm iderek gerek efendisinin gerek kayınpederinin rızâlarını tahsil yoluna hasr-ı enfas-ı hayat eylemekte idi. Vassâf Beğ bir müddet mümkün merteye bu tarîk-i necâta devâm etdi. Lâkin erbâb-ı hased ve ashab-ı nifâk insânı kendi hâline bırakır mı?

İstidâd ve ehliyetini istikbâlen terakkiye kâfi görerek intihâb eylediği bir zâtı her kim bu zamânlarda yetiştirebilmeğe muvaffak olursa kendisine aşk olsun.

Ne kadar erbâb-ı hased var ise çeşm-i mekr .....o noktaya etdirir. O zavallı âdemin tarik-i terakkîsine ... diksınler. Egdirirler her bir melaneti her bir yalanı her bir mûnafıklığı her bir tezvirâtı icrâ iderler. İnsân, insânın rahmânı, insân insânın şeytânı darb-ı meseli mantıkınca mutlaka yoldan çıkarırlar. Bu âdem, bunu niçin bu kadar seviyor hürmet ediyor.(s. 557) yüz veriyor diye hasedlerinden gûn-â-gûn manâlar verirler. Neşr ve ilân ederler. Çünkü o gibi hased-perverler âdem yetiştirmek

husûsundaki büyüklük ne demek olduğunu idrâk ve takdîr edemediklerinden ve herkesi kendi gibi hayvânî bir meslekde zan eylediklerinden geberir dururlar. Yaptıkları iftirâ ve isnâdât netîcesi olarak zavâllının müzlika-i idbâra düşdüğünü istikbâli mahv ve heder olduğunu görünce cânları vücûduna yürekleri yerine gelir. Bu gibi edânînin zâhiri ve manevî hîleleriyle pençeleşip sebât azminden dönmeden -- vatandan ancak ba'zı dūr-endîş olanlara nasîb olmuştur.

İşte zavâllı Vassâf'ı da her ne etdilerse etdiler. Tarîk-i rızâ-yı padişahîden çıkardılar. İş bir dereceye vardı ki kayınpederi Pertev Paşa Vassâf'ın nazar-ı hümayûndan dūr tutulup bir müddet taşraya gönderilmesini Mihrimân'a Hâk-i pay-ı şâhânedan istirhâm etmeğe başladı.

Nihâyet Vassâf Beğ ba'zı tahkîkât-ı icrâsı vesilesiyle Kebân-i madenî cânibine gönderildi. Şımarık çocuk bunu nefy telâkki ederek gitdiği yerlerden bazı perde bîrûnâne arbedelerle zât-ı şâhâneyi tasdî etmeğe devâm eyledi.

Hâlbuki o sırada Pertev Paşanın muhâsamîn tarafı Paşa aleyhinde dahi zât-ı şâhâneyi ağzâb edecek bazı telakkînâtda bulunmuş ve Vassâf'ın bu yoldaki harekâtında kayınpederinin haberdâr olmasını ileriye sürmüşlerdi.

Vassâf Beğ ise bir taraftan kayınpederine pek sûzîşli mektûblar yazar afv u itlâkını hâk-i pâ-yı şâhânedan ricâ olunmasını istirhâm ederdi.

Pertev Paşa damadının afv ve itlâkını hâk-i pay-ı şâhânedan ricâ etmeğe başladı. Bu mütelevvin hâl gadab-ı şâhâneyi teşdîd ve mu'ârizlerinin – teyîd eylediğinden Pertev Paşa mülkiye müşîrliğinden birâderi Emin Beğ mühimât-ı harbiye nâzırlığından azl ve Paşa Edirne'ye birâderi Kütahya'ya nefy ve dâmâdı Vassâf (s. 558) Beğ'in menfâsı da vaktiyle Sultân Mahmûd Hân ile birlikde azimet eylediği Varna'ya tahvîl olundu. Pertev Paşa Edirne'de Vassâf Beğ de Varna'da boğduruldu. İşte Vassâf Beğ'in şımarıkçasına tavır ve hareketi en büyük bir ikbâli elinden kaçırmış ve hânedânını da tehlikeye uğratmıştır. Ve henüz yirmi yedi yaşında iken kendi kendisinin cellâd-ı hayâtı olmuştur.¹

¹ Vassâf Beğ'in gerek resimleri gerek Keban madenine azimeti esnada Trabzon'dan hatt-ı destiyle yazdığı bir mektûb sadr-ı esbak Fuâd Paşa hafîdi Reşâd Fuâd Beğ Efendi hazretlerinin hazâin-i evrâk-ı nâdireleri içinde mevcûddur. Bir sûreti lutf eylediler. Aynen derc ediyoruz:

Mektûbun nihâyetindeki- es-Seyyid Mehmed Vassâf- ibâresi hatt-ı dest ile olmayıp mühr-i derûnunda menkuşkur.

“Devletlü, inâyetlü ebhetlü ... ma'âlîşim efendim hazretleri

Zât-ı behîü's-sıfât-ı âsfânelerine mine'l-kadîm der kâr olan hulûs u husûsiyetim vâreste-i imâ ve beyân ve mevsûf buyuruldukları fütüvvet-i celîle ve eine-i cemîle-i âsfâneleri her vakt ü ân ziver nâtika-i

Bereket versin ki az bir müddet sonra Pertev Paşa'nın perverdesi ve Âkif Paşanın hasmı ve rakîbi bulunan Mustafâ Reşîd Paşa mevk-i iktidâra gelerek Pertev Paşa ve Kiblelizâde âilelerinin Vassâf Beğ yüzünden uğradığı felâkete mümkün mertebe cebr-i mâfâd eylemiştir. (s. 559)

Vassâf Beğın birâderi İsmâîl Afif Beğ 1288 senesinde vefât etmiş bulunmasına nazaren eğer Vassâf Beğ kendisini bir takım şımarıklıklarla ifnâ ettirmemiş olsaydı o târîhden daha sonra ve belki yakın vakitlere kadar yaşayacağı ve Sultân Mahmûd Hân gibi bir padişâhın perverde-i enzâr-ı kemâlâtı olmasına nazâren eger tahsîl-i kemâlânede layıkıyla devam etseydi Mustafâ Reşîd Paşa gibi bir dâhînin siyâset ve kıyâset mevki'ine geçerek mülk ve millete pek büyük hizmetler etmesi ihtimâlden ba'îd değil idi.

Şark ve garb üdebâsının mazhar-ı takdîr-i vefîri Topkapı müze-i hümâyûn müdür-i necâbet-semîri e'âzıl-ı hamiyet-mend muhakkak asîl ve bülend sadr-ı esbak merhûm İbrâhîm Edhem Paşazâde atfetlü Halîl Beğ Efendi hazretlerinden lutfen aldığım iltifânâme-i hamiyetkârâne ve dilnevâzânedir.

Marûz-ı Âcizânemdir

Geçende İkdâm Gazetesindeki Vehbî Efendi Kütübhânesi fikrasını okuyarak bunun ne derece haksızlık ve hatta garazkârlık şemesini muhtevî olduğunu kemâl-i te'essüfle anlamışdım.

Bugünkü cevâbınız bu sâdik ve âciz dostunuzu son derece müsterîh ve müteselli etdi. Her bir şeyi söylemeyi unuttunuz ki o da bu memleketde hiçbir vakit yapılan bir fedâkârlığın tasdîk olunmamasıdır.

Gâyet kıymetdâr olan kütübhânenizi geçen bol vakitlerde zât-ı âlîlerinize pek güzel ve pek kolay bir sûrette ve pek yüksek bir fiyatla hükümete satabiliyordunuz.

Bunu yapmayı büyük bir fedâkârlık ederek memlekete ve millete hediye etmek sûretiyle âlicenâblık gösterdiniz. Fazla olarak o hazîneyi kapayıp bırakmadınız bilâkis

---

musâddikat nişân olarak âsâr-ı tevfikât Cenâb-ı Bârî ve destyârî-i hümem mekârim-i tev'em-i safderileri berekât-i celilesiyle savb-ı memûriyet-i âciziye müteveccihen beselamete teâla Trabzon iskelesine vusûl-u senâveri müyesser gerde-i hazreti zül-celâl ve istibkâ-yı teveccühât-ı âsâfhânelerine vesile-yi münâsebe tedârîki nukâve-i âmal iken dâire-yi devlet bâhire-i vezirleri gedüklülerinden Mahûd Ağa bendelerinin taraf-ı bâhirü'l-şeref desturilerine rû-mâl-i azîmeti niamü't-tesâdüf hâssaten ibrâz-ı sıdk hulûs u husûsiyet ve izhâr-ı fart-ı ihtisâskârî ve musâdakatim zımnında tenmîk-i nemîka-i senâveriye ibtidâr ve takdîm-i pîşgâh-ı mekârim kararları kılındığı inşallâhu Teâlâ muhât-ı ilm-i âlî-i müşîrileri buyuruldukda ba'de ezîn dahi ... hulûsuru mehâsin-i teveccühât-ı meâlî âyât-ı düstûrlarıyla mübâhât ü mefhurat buyurmak vâbeste-i inâyet meşîmeleridir efendim.

2 r sene 253

es-Seyyid Mehmed Vassâf

hasr-ı vücûd ederek el-ân ikmâl ve itmâmı için (s. 560) ne yapmak lazımsa yapıverseniz. Bunu görmemek tasdîk etmemek nankörlüktür. Bu ise bize hâsır. Mamâfîh hizmet-i vataniyenizi bilenlerin adedi yine pek çoktur. Cümlesi size duâ etmektedirler. Hiç getirmiyerek teşebbüs ettiğiniz büyük işe devâm buyurmanızı istirhâm eylerim. Efendim hazretleri.

17 Kânûn-ı Sâni sene 336 [17 Ocak 1920]

Teşekkür

Hakikaten vatân hamiyetiyle meşbû olan Halil Beğ Efendi hazretlerinin şu mürüvetnâme-i kader-dânîleri hakkımda olan hüsn-i enzâr-ı keremkârilerinden beni hem müteşekkir hem müte'essir etdi.

Çünkü beni bilenlerin cümlesi bilirler ki: Ben ol vakt on bin cild kadar tahmîn eylediğim kitâblarımı vermek ve evkâf-ı nezâreti de doksan bin kitâbın ilâvesiyle şeref-i İslâmiyet ve azamet-i pâ-yı taht-ı saltânât-ı seniyyeye lâ-yık bir kütübhâne-i nâdirü'l-emsâli meydâna getirmek maksadıyla idi.

Bundan başka bu kütübhânenin yanına bir de yüz bin Gârb kitâplarını hâvî bir kütübhâne inşâ olunacaktı.

Ben kendi kendime diyordum ki ben de Halil Beğ hazretleri gibi vâkıf-ı me'âlî-i Şark ve Gârb olan ihvân-ı hâmiyet-mendânın himmet ve mu'âvenetiyle bir Millet Kütübhânesi tanzîm edeyim ki dünyâda görsün herbir lisânın fihrist-ı umûmiyesinden başka kütüb-i nâdireye ayrı musannif hatlarına ayrı kitâbların zahrında bulunan meşâhîr-i hatlarına ayrı ve yine kitâblar arkalarında bulunan meşâhîr-i mühürlerine ayrı, resimli kitâblara ayrı, sanatlı ciltlerde ayrı, kıymetli tezhîbâta ayrı, meşhûr hattatların nadîrü'l-emsâl yazısıyla yazılanlara ayrı güzel resimli kitâblara ayrı ve İslâm devletlerinin her birinin zamânında yazılıp sanâyi-i nefiselerini irâe eden kitâblara ayrı el-hâsıl lâ'akal yüz kadar ayrı ayrı husûsi fihristlerde tanzîm etdirecektim. (s. 561)

Ta ki meselâ güzel mühürleri görmek ve tatbîk etmek isteyenler defterine mürâca'atla evâil-i İslâmiyeden şimdiye kadar ne kadar mühürler var ise bir anda görebileceklerdi. Müceldler, resâmler, hattatlar el-hâsıl ne kadar erbâb-ı sanayi' ve ma'ârif var ise mensûb olduğu sınıfın en âlî eserlerini bir anda yüz bin kitâb içinden ayırıp mütâla'a ve tetkîk edip müstefik olabilecekdi.

Ve bir defterde zamân-ı peygamberîden şimdiye kadar te'elîf olunan kitâbların seneleri ve dîger bir defterde zamân-ı peygamberîden şimdiye kadar yazılan yazma

kitâbların sıra ile târîh-i tahrîrlerini gösterecekti. Bundan da mütenevvi yazılarımız evâ'ili ne idi ve şimdi ne şekle girmiştir, görünecekti. Gerçi şimdiki hâlde bile Millet Kütübhanesinin sûret-i bedâ'î-i intizâmı defterlerin sûret-i tanzîmi yâr ve ağıyârın ve hatta ziyâret eden umûm ecânibin taht-ı takdîr ve tasdîkinde ise de lâkin arzû ve iştiyâk-ı çakirânemin henüz yüzde bir bile mevaki' husule getirilmemiştir.

Cenâb-ı Allâh kendisini müptelâ olduğu felâketden kurtarıp nâ'il-i âmâl ve makâsıd eylesin. Ol vakt Şeyhü'l-İslâm ve evkâf-ı Hümâyûn nazırı bulunan Mustafâ Hayri Efendi beni otomobile alıp mü'essesât-ı ilmiyye müdürü Fâzıl-ı muhterem Nâil Reşîd ve Mu'ammâr-ı Talat Beylerle beraber İstanbul'un her tarafını gezdirdi. Ben de, şehr-i emîn-i Cemil Paşa'nın gadri ile yıkılıp el-halet-i hâzihî bir hâl-i mü'esifde bulunan o kıymetdâr Ebû'l-Fazl Medresesi gibi yıkılmağa mahkûm olmuş iken sizin âlî himmethâne ve vâki olan mûmâna'at ve müdâfa'anızla lehü'l-hamd ve'l-mine yıktıralamayan ve nefâset-i sanayi! ve mu'amâriyece nadirü'l-emsâl olan Şeyhü'l-İslâm-ı esbak merhûm Feyzullâh Efendi'nin binâgerdesi bulunan mü'esseseyi münâsıb gördüm.

Nâzar-ı esbak müşârün ileyh hazretleri zamânında hazîne-i efkâfdan dört beş bin lira sarf-ı ile imâr edilen mü'esese-i mezkûrenin ileride icâb (s. 562) eden devâir-i mütemmemesi de yapılmak üzere derhâl kütübhâne itihâz olundu. Hamiyed-mend müşârün iley hazretlerinin zamânında az bir müddet içinde kütübhâne teraki etmeğe başladı. Müşârün iley hazretleri bir iki haftada bir kütüphaneye gelir ve benim tasavvûrâtımı esâf ile müşgûl gördüğüm bazı husûslara bile hayret ve takdîrime mûcib olacak bir sûretde teshilât gösterirdi. Müşârü'n ileyhin enfisâlından sonra ne kitâblar verildi ve ne de nâzırların bir ferdi tarafından kütüphaneye hatta bir ziyâret sûretiyle olsun uğranıldı.

Mısır valî-i esbak Saîd Paşa merhûm Hicâza giderken Mısır ile Hicâz arasında Mısır'a âit bir vilâyet kadar arazi vardır ki Mehmed Ali Paşa'dan sonra imâr edebilememiştir. Mısır valisi Saîd Paşa ile birlikte bulunan Arapgîrli Kâmil Paşa merhûm o vâsi' fakat istifâdeden mahrûm kalan araziyi gösterip-inşallâh zât-ı âlî-i hidîvaneleri zamânında bu arazi imâr ve ihyâ edilir-derler. Saîd Paşa gözünü ayırarak-enişte paşa, enişte paşa, bizim gibi adamlar öyle şeyler yapamaz, öyle şeyleri ancak Mehmed Alî yapabilir. Mehmed Alî-cevâbını vermiş koca hidîv-i âlînin bu Eflatun-pesendâne sözüne karşı-artık eflatun pesendâne diyelim. Çünkü başka ne denilebilir-

Tabî Kâmil Paşa da kemâl-i hayretle sükût etmişdir. Eğer merhûm Saîd Paşa bir kere nazar-ı basiretle zemîn ve eflâke dikkat etseydi görürdü ki ağaçlar meyve ve gölge veriyor. Çimenler basat-ı nermîn döküyor, bulutlar su taşıyor. Güneş eş'a-ı zerrîn ile âfâkı tezyîn ediyor.

Kamer bedr ve hilâl şeklini göstererek evkât-nümâ oluyor. Nûcüm rehberlik ediyor. Koyun südünü, yağını, etini veriyor. Öküz çift sürüyor. At, ister hamallık ediyor. El-hâsıl her zerre-i mahlûk, hizmet-i mükellefiyetde devam eyliyor. Ve bu hizmetlerin cümlesinden hakîki istifâde insanlara âid ve râci kalıyor. (s. 563) Bir bunlara, bir de kendisi yıldızlı mevkilerde hiçbir hizmet-i vataniye icrâ etmeksizin gaflet ve betâletle oturarak esneyip gerneşmekte olduğunu düşünseydi. Kendi kendinden hicâb ederek insân sıfatına yakışmayan böyle sözü söylemezdi.

Buna delîl olarak gösteririm ki Hâlis Efendi'nin, Şeyhü'l-İslâm-ı esbak sâhib-i mollânın, adliye nâzır-ı esbakı, Rızâ Paşa'nın onbeş bin ciltten mütecâviz altmış bin liraya alınan kitâbları el-hâlet-i hâzihî birbiri üstüne istîf edilmiş duruyor. Tamam iki senedir devam ve ricâ etdiğim hâlde bu kitâblardan bir adedini olsun getirüp irâe etmek nasîb olmadı. Geçenlerde ma'ârif müsteşârına mürâca'at etdiğim gibi bazı hamiyetli vükela vasıtasıyla ma'ârif nâzirine de mürâca'at etdim, yine olmadı. El-hâsıl olmadı, olmadı vesellâm!

İki üç seneden beridir altmış bin liraya alınan kitâbları tanzîm ... meyân bir dâire nâzırının vekâletiyle efkâf-ı hümâyûn nezâretinin ne derecede eser-i hayât göstereceğini artık âlem düşünsün.

Bir kaç gün akdem kütüphâneye giderken kunduram yarısına kadar bir bataklığa batdı. Temizlemek için güzergâhda bulunan yüzlerle müzeyyen olan efkâf çeşmelerinde bir katre su bulamadım ki kunduramı temizleyeyim.

O hâl ile akşam hâneme avdet etdim. Bereket versin hânedeki ... suyu imdadıma yetişti de öyle temizleyebildim.

İşte Evkâf nezâretinin mevhûm vekâletle idâresindeki ma'rifetler, yapalım... Mecmû'anda neler yazmadım neler söylemedim. Acabâ bir dinleyen oldu mu? Hâlâ Evkâf nezâreti gûyâ vekaletde:

- Emîrî Efendi'nin kütüphanesinin kıymetindedir- diye ilân etdiren zât acaba kitâb ne demek, kütüphâne ne demek olduğuna vakıf mıdır? Kitâb, ... vatanın rûh-ı mahlindedir. Bazı öyle kitâblar vardır ki talep eylediğim zamân yerinde bulamazsam az

kalır ki aklım yerinden oynasın. (s. 564) Bu hakâyıkı ancak dimâğ-ı hamiyete mâlik olanlar takdir eder. Benim elli seneden beridir, çalıştığım ve aldığım kitâblar sanayi‘ ve ma‘ârif husûsundaki azimet-i Osmaniye’yi izhâr içindir. Eğer benden sonra da muhâfaza olunabilirse ahlâfa pek kıymetli bir yâdigâr-ı mürâca‘at olacaktır. Burası erbab-ı ihtisâs ve hamiyetden olup da amîk bir sûrette mütâla‘a buyuranlar takdîr ederler.

Ben satmak için kitâb almadım ki hamiyetsiz ve mantıksız bir sûrette mukâyese yapılsın.

Binâenaleyh edîb-i hamiyetperver ve necîb-i meâlî-eser Halil Bey Efendi Hazretlerinin îfâ buyurdıkları kadar şînâsâne teşvîk ve tatyîbden dolayı bilhâsa arz-ı teşekkür eylerim.

Fransa müsteşrikîn-i fâzılasından Mösyö Lui Masinyon cenâblarından bu kere Arabîyü’l ibâre olarak almış olduğum bir mektûbu zîre tahrîr ediyorum. Mösyö Lui Masinyon cenâbları bundan üç dört mâh-ı mukaddem dersa‘âdetde bulunduğu esnâda Millet kütüphânesini ziyâret etmiş ve pek belîğ Arapça tekellüm eylediği cihetle kendisiyle pek metîn ve samimi bir mahabbet hâsıl olmuş idi.

Mösyö Lui Masinyon cenâbları yirmi otuz sene kadar bir müddet medîde fuzâla-yı mutasavvufîn-i İslâmiye kitâblarını Londra ve Amerika ve Fransa Şark kütüphânelerinde tetkîk eylemiş ba‘dehu memâlik-i İslâmiyeye geçerek her tarafı güşt-ü-güzâr ve tasavvuf kitâblarını tetkîk etmekle beraber yalnız Bağdat’da meslek-i tasavvuf uğrunda on seneden ziyâde tetkîkâtında bulunmuşdur. Müşârun ileyh ile dersa‘âdetde gerçi az vakit görüşmüş isem de tasavvuf-ı İslâmiyenin bir hakîkaten bir fâzıl-ı mütebahri olduğunu anlamıştım. Müşârun ileyh’in hâiz olduğu ilim ve irfân Avrupa’da mutasavvûfun-i İslâmiye hakkında yanlış telakî edilen efkârın ve yanlış yazılan kitâpların tashîhine kâfi gelecektir.

Mösyö Luis cenâbları birgün kütüphânemde çalışmakta iken Bağdat vâlî-i (s. 565) esbaki edîb-i şehri muhterem Süleymân Nazîf Beğ Efendi hazretleri teşrîf etdilerdi. Kendilerini birbirine ... ettikten sonra Süleymân Nazîf Efendi’ye Türkçe dedim ki bu zât tasavvuf-ı İslâmiye’nin gavrine vâkıfdır. Tasavvufa dâir bazı istîzâhâtında bulununuz.

Süleymân Nazîf Bey İslâm tasavvufunun Yunan’dan ve Yunan tarafından İran’dan ve İran tarafından Hindistan’dan alındığına dâir Avrupa kitâblarında bazı rivâyet ve mebâhis görüyorum. Zât-ı âlîlerinin bu bâbdaki mütâla‘anız nedir?

Mösyö Luis cenâbları dedi ki tasavvuf-ı İslâmiyye başlı başına İslâmlara mahsûs bir ilimdir. Ne Yunan'dan ne İran'dan ne Hindistan'dan alınmamıştır.

Şu kadar ki tasavvuf-ı İslâmiyye'de olan bazı felsefeler akvâm-ı sâire felsefesine de muvâffak düşdüğünden bazı kimseler oralardan alınmış zânediyorlar pek yanlış bir fikirdir dedi.

İşte müşârün ileyh dekâik-i âlfiye-i tasavvufa vâkîf bir muhibb-i fâzılın gönderdiği mektûp aynen şudur:

الى حضرة الاديب على اميرى افندى المحترم وفقه الله تعالى
اماخذ و اجبات الس لام و الاحترام فقد مضى الدهر مذكنتفى الكتبخانة
الفيضييه ضيفكم ولكن مانس لطفكم الميل و نوادر ادبكم ادام الله خبقاتكم
س اقى الخطبة هذا الشتاء بالمدرسة العالية بيارين وزن فخم مع زط زشنع معوضو
ومادة الخطب الاجتماعيات الالامية اريدخها تس هيل التفاهم بين اهلى
الغربيين و بين اصدقائى المسلمين و تبين احترامى الى علو همة مفكرى
الاسلام خاصة فى تدقيق علم النفس بحيث الاعمال باخلاص اى خلم
القلوب لمن كان لغلب او القى اللامع و هوشهيد
ؤؤؤؤ مؤؤ
اخترت من تليفاتى رسالتين لا قدم تذكراً هذا فمنى اليكم وال اى التماس ادبى
قد اطلعت بلفتكم فى الفيضية على نخة ١١٠١ فيها رسأل للمحاسبي
اقتسب ت منها بعض الفوائد. ايمكن ان تجججج دوا نساً اقدر اطلب منه
اس تنس اخ ارس ال كلها اذاس معتم من امكان ذلك ما ترجى منكم ان
تخبرونى من شروطه ولكم الفضل ومنى اليكم الف تشكر فدمتم س المين
مع اخص احترام واطيب س لام
يوم الاحد فوج صفر دُوج تشرين جفثحث

Zeyl

Müsteşrik-i müşârün ileyh taleb eylediği kitâb-ı fazılâ-yı mutasavvûfîn-i kirâmdan Ebu Abdullah el-Haris el-Muhâsibi hazretlerinin Sekiz Aksâm-ı Câmî kitâb-ı âlileridir.

¹ Âyet-i Kerîmedir.

Derhâl istinsâhına başladırıldı. İnşâallah. Karîben ikmâliyle gönderilecektir. Müşârün ileyh aleyhin içtimâiyât-i âliye-yi islâmiyeye dâir hutbeler îrâdiyle uluvv-ı himmet-i İslâmiyeyi Avrupa'ya tanıtdırmağa gayret etmesi âlem-i insâniyete bir büyük hizmet olduğundan ne kadar teşekkür edilse azdır.

Telif-i âlilerinden alarak gönderdiği kitâb dâhi Hallâcü'l-Mansûr hazretlerine âitdir. Gayet güzel ve belîğ lisân-ı Arabî ile telif buyurdıkları gibi Fransızcası da yanında mevcûddur. Tabîî dahi gayet zarîf bir sûrettedir.

Muhyiddîn Arabî hazretleri hakkında aynıyla bu yolda bir kitâb telif ve tâb'etdirdiklerin İstanbul'da iken söylemişdi. İhtimâl ki derûn-ı mektûbda beyân eyledikleri iki risâleden birisi de bu olacaktır. Lâkin gelip zuhûr etmedi. Onun da yakında zuhûr edeceği şüphesizdir. (s. 567)

Edebiyât

Mescid-i Âlî

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'lün

Ey hâbgeh-i hazreti peygamber ü şeyheyn

Ey hücre-i pür-feyz ü pür-envâr güzelsin.

Fahr ile makûmında semâvât-ı a'lâya

Ey Kubbe-i Hadrâ-yı şeref-bâr güzelsin.

Ey secdegeh-i cem'-i melek-i ravza-i Rıdvân

Ey sahn-ı safâ-bahş ü safâdâr güzelsin

Ey minber-i vâlâ alem-i dîn-i mu'allâ

Ey heykel-i hürriyyet-i efkâr güzelsin.

Çarub-ı derin şehper-i Cibrîl-i Emîndir

Ârâmgeh-i seyyid-i ebrâr güzelsin.

Ey mehbit-i feyz-i ezeli mescid-i âlî

Bî-nakş u nigâr gül ü gülzâr güzelsin.

Emîn Feyzî

Mecmû 'a

Arz-ı kemâl-ı takdîr ederiz

Nazîre-i Âcizâne

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'lün

Ey ravzâ-i sultan-ı serâ perde-i levlâk

Âfâk-ı avâlim eder ikrâr güzelsin.

Hâsiyyet-i feyz .... sende nihândır.

Ey rûh-ı necât-ı dil-i bimâr güzelsin.

(s. 568)

Ey merkad-i peygamber Halâk-ı avâlim

Ey cennet-i cemiiyyet-i ebrâr güzelsin.

Ey rûy-ı zemîn tâcı olan kubbe-i pür-nûr

Ey gevher-i nâdîde-i emsâr güzelsin.

Mâh-ı ilmin olmada ey Kubbe-i Hadrâ

Cân âlemine nâşir-i envâr güzelsin.

Ey heyet-i Mecmû'a-i eşyâdaki şehbiyet

Ey matla'-ı hûşîd-i ziyâbâr güzelsin.

Olmuş sana mihmân-ı muhled şeh-i kevneyn

Âgûş-ı harîminde yatar yâr güzelsin

Ey bûse-gehi silsile-i Âdem ü Havvâ

Olmuş gül-i gülşen sana dildâr güzelsin.

Alî Emîrî

Fehîm-i Kadîm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ey vücûdun pertevindendir adîm olmak bana

Vâcib oldu sâye-i mihr-i kadîm olmak bana

Cevher-i zâtınla kâ'im bir arzdır lâ-mekân
Mümtena'dır hayyiz-i ilmin alîm olmak bana

Akl-ı kül verdin beni Cibrîl-i ma'nâ eyledin
Bezm-i kurı akdese lâyıık-ı nedîm olmak bana

Her tecelliden heyûla etdi bin sûret kabûl
Çok mudur âyîne-i tâb'-ı selîm olmak bana

Hikmetin vehm eylemez tab'-ı selîmî olmayan
Lâzım oldu hem hakîm u hem fehîm olmak bana

(s. 569)

Nazîre, Yenişehirli Avnî Beğ

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ey ki sun'un hikmetindendir sakîm olmak bana
Vâcib oldu mazhâr-ı feyz-i hakîm olmak bana

Böyle aks-i endâz olursa sûretin âyîneye
Seyf-i gayretle mukarrerdir dü-nîm olmak bana

Cism-i cânım cümleten bir âha etdi inkilâb
Gülşen-i didâra lâyııkdır nesîm olmak bana

Sen tecelli eylemezsın perdeden ben var iken
Şart-ı izhâr-ı vücûdudur adîm olmak bana

Avniyâ haber-i tabî'atden değildir Hak bilir
Dâd-ı haktır pîr ü tâb-ı Fehîm olmak bana

Nazîre-i Leskofçalı Gâlib Beğ

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Çok değildir mazhar-ı sırr-ı kadîm olmak bana
Mümtena'dır feyz-i ilminden alîm olmak bana

Nüşhâ-i kübrâ-yı aşkım mâ-hasl-ı tekvînden
Çok mudur âyîne-i râz-ı alîm olmak bana

Hikmetin cismimde ilmin cânda izhâr eyledin
Lazım oldu hem alîm ü hem hakîm olmak bana

Nûr-ı rahmânım emânetgâh-ı kudretidir dilim
Çok mudur müstağnî-i arş-ı azîm olmak bana

Vakf-ı dergâh-ı rızâyım Gâlibâ isyân olur
Müptelâ-yı kayd-ı Firdevs ü cehîm olmak bana.

(s. 570)

Nazîre, Nâmık Kemâl Beğ

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

İstinâd-ı kudretindendir kadîm olmak bana
Yoksa vâcibdir hudûsumdan adîm olmak bana

Mütehaddır ilim zâtınla yakîn-i irfân
Çok değil esmâ ü efâlin alîm olmak bana

Pertevin sînemden eyler neşr-i envâr-ı şühûd
Lâyık olmaz tâleb-i bâğ-ı na'îm olmak bana

Tende rûhun cânda nûr-ı feyzin etdik âşikâr
Lâzım oldu hem Mesîh ü hem Kelîm olmak bana

Hem Kelîm-i Tûr-ı vaslım hem Mesîh-i evc-i aşk

Çok mudur vahy-âver-i feyz-i amîm olmak bana

Muktedâ-yı himmetimdir rahmetü'l-alemîn¹
Bîgânedir vâsıl-ı sırr-ı Rahîm olmak bana

Na't-ı kûy-ı hazret-ı mahbûb-ı hallâkım Kemâl
Kurb-ı evednâda şâyândır nedîm olmak bana

Nazîre, Fâik Memdûh Paşa

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol ki alem-i akdesindendir kadîm olmak bana
Şevk-ı kurbundan zuhûr eyler adîm bana

Allemü'l-esmâdan oldum hikmet-âmûz-ı rümûz
Âdemim esrârını layık alîm olmak bana

İlim ile mümtâz ü irfân ile kıldık ser-firâz
Ey Kemâl hikmetindendir hakîm olmak bana

(s. 571)

Himmetim Cibrîl'e eyler arz-ı şeh râh-ı cemâl
Nâ-revâdır sâkin-i arş-ı azîm olmak bana

Fâ'ik olduk sâlimü'l-âş-ı mâl ü bünûn
Çok değildir mâlik-i kalb-i selîm olmak bana

Emîrî Câmiü'l-Hurûf

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Hoş gelir bir başka âlemde mukîm olmak bana
Cür'a-nûş-ı encümengâh-ı kadîm olmak bana

Hasret-i kûyunla berg-i huşka döndü cism-i zâr
Şekl-i imkân aldı hemrâh-ı nesîm olmak bana

¹ Âferîn Nâmık Kemâl Beğ Fehîm'in pence-i gâlibiyetinden kurtulmak için na't-ı cenâb-ı rahmetü'l-alemîne ilticâyı güzel bulmuşsun başka çâre de yok.

Hak bilir sa'y-ı vatandan başka yokdur maksadım

Pek şerefdir hâ'iz-i akl-ı selîm olmak bana

Etmedim cemiyet-i ehl-i nifâka ittibâ

Mümteni'dir tâbi'-i cem'-i le'îm olmak bana

Hilkat-ı teşrîf ile mümtâz olan Âdemdenim

Layık olmaz hâmil-i fikr-i sakîm olmak bana

Zümre-i Âdem-i akvâm bir peder-i evlâdıdır

Lâzım oldu hem hulûk u hem halîm olmak bana

Hak bilir her ferde insâniyyet etmek isterim

Arzûdur vâsıl-ı ecr-i azîm olmak bana

Za'f-ı ten-i fikr-i ruhunla bûya etdi inkilâb

Çok mudur bezm-i mahabbetde şemîm olmak bana

Anladım gül beslemekden bâğbânın kasdını

Gonca-veş mümkün mü dünyâda besîm olmak bana

(s. 572)

Encümengâh-ı elestin cilve-i ihsânîdir

Ey Emîrî mazhar-ı fehm-i Fehîm olmak bana¹

Dîger Nezâir

Gazel-i Kâmî-i Âmedî amm-ı Kebîr Câmîü'l-Hurûf

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Kemâl-i irtikâ ehl-i kemâle ittikâdandır

Fezâ-yı rağbeti hûrşîdin eyyâm-ı şitâdandır

¹ Tahtakale'de gevrek yapan fakîrin oğlu olup yirmi bir yaşında vefât eden Fehîm gibi havârık-nümâ bir üstâda var kuvvetlerini sarf eden yokdur şuarânın tefevvuk edememeleri garâibdendir. Fesübhanallahu'l-alîmu'l-kadîr

Ger mûr-ı cây-ı rif'atde ger mahv-ı pâ-yı zilletde
Zemînin vâridâtı katre-i ebr-i semâdandır

Mahabbetde hamûş ol yan yakıl pervâne-veş şem'e
Hezâra şöret-i âşüfteni sît ü sadâdandır

Nigâh etme cihânda mihr-i rûyâna meded ey dil
'Uyûna ârız hayra bütûn tîz-i ziyâdandır

Nüfûz-ı pîrdir dervîş-i dehri eyleyen irşâd
Güşad-ı feyzi zirâ goncenin bâd-ı sabâdandır

Muharrer ahsen-i takvîm ile tasvîr-i ruhsârın
Anı teşbîhe gonca eylemek ayn-ı hatâdandır

Zer ü sîm alma herkesden haleldir milket-i hüsne
Harâb-ı mülk ü millet-i dikkat ile irtişâdandır

Cevâd-ı kâbiliyet nesle bakmaz başka hâletdir
Ki hoş bu sünbül-i nâzik piyâz-ı gümbehâdandır

(s. 573)

Süleymânım uçurma Hüdhüd-i tab'im rikâbından
Gelen vefd-i emel-i Belkîs iklim-i sabâdandır

Sakin hun-pâş zahm-ı aşka Kâmî serzeniş kılma
Mahabbet-i sengi uşşâka felâhûn-ı kazâdandır

Nazîre-i Şeyh Osmân Şems Efendi

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Visâl-i kurb-i evc-i kibriyâ sülük-i fenâdandır
Ki mirâc-ı Mesîhâ terk-i tecrîd-i sevâdandır

Bülend eyler tevâzu‘-ı kadrini ehl-i kemâlât
Ki mihrin irtifâ‘ı, hâke vaz‘-ı cebhesândır

Nazarda rûzgârın hiçdir mülk-i Süleymânî
Esâs-ı devlet-i evrenin ...hevâdandır

Şikest etdi cemâli kadrin ol şûh-ı cefâ-âyîn
Harâb-ı kişver-i mamûre hep zulm ü cefâdandır

Revâdır olsa ol gonçe-dehen handân-ı âhımdan
Safâ-yı hande-i gül savt-ı murg-ı hoş-nevâdandır

Aceb mi şâne-veş çâk olsa diller küfr-i zülfünden
Cihânda her belâ kim çekdi âdem-i âşinâdandır

Olur noksanı tam ehl-i sülûkun feyz-i vahdetden
Ki nûr-ı bedr-i kâmil pertev-i mihr-i semâdandır

Cenâb-ı Kâmî-i mu‘ciz-beyâna hem-‘inân oldum
Sühan-ı deştinde kim ol şehsüvârâne edâdandır

Beyân-ı hâme-i âteş-zebân tab‘a ey Şemsî
Füyûzât-ı mânî şem‘-i mişkât-i Hudâdandır

(s. 574)

İki âlemde düşmez nicesi çâk-ı girîbâne
O kim dâmengerî-i hamse-i âl-i ibâdandır

1295 senesinde –Tezkire-i Şuâra-yı Âmidi tahrîr eylediğim esnâda Bolu Sancağı tahrîrât müdürü bulunan büyük biraderim Ahmed Âkif Efendiye yazdığım mektûbda, tezkireye derc olunmak için bazı eş‘âr istemişdim. Bu gazel merhûmun ol vakt inşâd edip gönderdiği âsârdandır.

Gazel

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Anladan dil mâcerâsın hâmedir
Yazdığım yâre anın için nâmedir

Lutfunu ağıyâre mahsûr eylemiş
Ol mehin cevri dil-i nâ-kâmedir

Çok zamândır tâleb-i teşrîf iken
Va'di ol şûhun bugün akşamadır

Nâz ü istiğnâ edâ vü şîve hep
Kadd-i dildâre biçilmiş câmedir

Zümre-i hûbân devr-i hâdrın
Vaslı ancak bir küçük ebrâmedir

Çekdiğim cevri felekden söylese
Ehl-i aşka bir uzun gamnâmedir

İ'tibârı çerh-i dûnun ekseri
Bir takım nâdân ile kemnâdır

Bez-i câna hâzı ü âmâdeyim
İyd-i lutfun kangı sa'd-ı eyyâmedir

(s. 575)

Andelîbânın gül hüsnün için
Nağme vü feryâdı bir hengâmedir

Herkesin âlâyiş-i dünyâ için
Düşdüğü hayfâ hayâl-hâmedir

Âfet-i şöhret aceb ma'lûm iken
Arzû herkesde kayd-ı nâmedir

Her ne dem gelse meşâm tab'a
Azm-i dil hoş-bûy-ı semt-i şâmedir

İster âbid ister ol fâsık-ı şeym
Âkifâ rağbet hemân encâmedir¹

(s. 576)

Biraderime Nazîre, Emîrî-i Câmiü'l-Hurûf

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Yazdığım gülşende pâre nâmedir

---

¹ Birâderim merhûm Âkif Efendi Denizli sancağı tahrîrât müdürlüğünden münkâ'iden Bolu'da ikâmet eylediği esnâda 1311 senesinde vefât eylemiş ve cefâtını şâir-i âteş-zebân merhûm Eşref Beğ bu târihi inşâd etmiştir. Rahmetullahi aleyh

Ey ziyâretci olup ârif-i billâh arayan
İşte bu kabrin içinde yatıyor bir ârif

Marz-ı dâ'-i merak idi bu zâtın sinni
Hak Te'âlâ'dan olurdu gece gündüz hâ'if

Elvedâ etdi bu gamhâne-i dehre gülerek
Âkıbet eyledi tebşîr meserret-i hâtif

İsti'âne et umûrunda tehîrde isen
Sıdkını eyle bütûn-ı Hakka olursun kâşif

Çıkdı bir şâir hak söyledi târihine bak
Vâsıl-ı kurb-ı Hudâ oldu cenâb-ı Âkif

Sene 1311

Şâir-i şehîr Eşref Merhûmun bu abd-i âciz hakkında dahi bazı kıt'aları vardır. Bu kıt'ayı Kırşehirli muhâsebecisi iken me'zûnen İstanbul'a gelip Cân Kurtaran mahallesinde ikâmet eylediğim esnâda İzmir'den göndermişti.

Hazret-i Emîrî'ye mahsûs kıt'adır
Ehl-i kemâle bir dâne olsun
Erbâb-ı himmet yokdur zamânda

(s. 576)

Bezmezdi olsa, cânından Eşref
Mîr-i Emîrî cân kurtarandır

Devletli Rauf Paşa hazretlerinin ma'mûretü'l-azîz vâfliliginden bu abd-i âciz de ma'mûretü'l-azîz defterdârlığından 1313 senesinde Erzurum'a tahvîl-i memûriyetim vukû' buldukda bu kıt'ayı göndermişti.

Rauf Paşa olunca Erzurum'a vâlî-i âlî
Devâ'irde olanlar hep adâlet eyledi izhâr

Emîn olsun ahâli ırz ü cânından husûsla
Çalınmaz malı mîrinin Emîrî oldu defterdâr

Gül-i nihâlınden elimde hâmedir

Sanki mihr etmiş gülistânda tulû‘
Giydiği yârin çiçekli câmedir

Gülde yok meyli hezâr tab‘ımın
Yâr-i gülfemler mey gülfâmedir

Ni‘met imâ eder meşbû‘-ı şevk
Meyl-i âşık dîde-i bâdânemdir

Sorma benden Kerbelâ-yı aşkı âh
Mahşeri lertzân eden hengâmedir

Mutma‘ine nûrı doğmaz gönlüme
Sâyegâhım zulmet-i levvâmedir

Her zamân lâzım Emîrî hüsn-i hâl
Gerçi kat‘ı i‘tibâr-ı encâmedir

Kardaşım Âkif Efendinin bakın
Hâme-i pâki belâgat-ı hâmedir

(s. 577)

Velî tahrîrât müdürüdür bugün
Merd-i âkıl, kâmil-i fehâmedir

Görmedim dünyâya geldim ben anı
Mâcerâmız bir uzun gam-nâmedir

Bulaydın şu kıymet-ârâ yâdigâr
Bu ..müştâk-ı pür-âlâmedir

Lutfi var olsun beni şâd eyledi
Münşî-i Veysî dil ü allâmedir

Şevk ile gûyâ yanımda bu gazel
Hem-‘iyâ-ı hamse vü Şehnâmdedir

Gazel

Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fâ’lün
Kim der mülküm işvede mümtâz değildir
Her cilvesi bir mûcid-i i‘câz değildir

Zann eyler olan gâfil adâb-ı mahabbet
Yârin bize cevri etmesi a‘zâr değil

Ey meh-peçe feryâdına karşı ne gülersin
Bir cân verenin nâlesidir sâz değildir

Öldürmek için âşıkî âlât-ı katldir
Bu cilve değil işve değil nâz değil

Çeşmindir eden gerçi dil-i âşıkî yağmâ
Düzd-i nîgehin fitnessi de az değildir

Ey baht-ı siyeh inleyelim ağlayalım
Derd-i dilime yâr devâ-sâz değil

Aldanma rakîbin fiten ü mekrine rûhum
Uğrunda senin ben gibi ser-bâz değil

(s. 578)

Teşrîfin ile meclisi gülşen yapalım gel
Kış mevsimidir şimdi beğim yaz değil

Hâmente sarîre nazar etdin mi Emîf
Savt-ı pür-Cibrîl'dir âvâz değildir

**Ellibeş Sene Akdem Çocuk İken Ezberleyip Hâtırda Kalan Bazı Millî
Koşmalardan:**

Ay aydıdır varamam
Dile bâ'is olamam
Ay bulutda olursa
Bağlasalar duramam

Karanfilim sarkarım
Açılmağa korkarım
Yar baş ucuna gelse
Meyyit olsam kalkarım

Bağdad'a varmak gerek
Kınaya parmak gerek
Câhil idim bilmedim
Yâre yalvarmak gerek

Çağır oğlan bir mâni
Gitsin kızın imânı
Altından köşk yaptırdım
Gümüşden nerdübânı

Su akar lüle lüle
Yâr gelir güle güle
Elinde telli mendil
Terini sile sile gelir

Şu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allâh emridir

Ayrılık olmasaydı

Şu dağda kuzu gördüm

Yanında mozu gördüm

Şükür olsun Mevlâ'ya

Sevdiğim kızı gördüm

(s. 579)

Bâb-ı Âlî Caddesi'nde Sûdî Kütübhânesi'nde satılır

Fîâtı

7 Sarı kâğıdlısı

5 Beyâz kâğıdlısı

Arzu edenler Fâtih'de tramvay mevkufunda Millet Kütübhânesi'nde meccânen mütâla'a edebilirler

Sâhib-i Mecmû'anın kendi eserleriyle neşr eylediği dîger bazı eserler

Guruş

10 Câm-ı Cem Âyîn (Silsilenâme-i Osmânî)

10 Mardin Mülûk-i Artukiyye Târîhi

10 Acâibü'l-Letâif (Çin ve Hitây Sefâretnâmesi)

5 Âsafnâme

5 Cevâhirü'l-Mülûk Mukaddimesi

5 Ezhâr-ı Hakikat

5 Âmid risâle-i mevkûtesinin beher nüshası (altı nüsha çıkmıştır)

10 Mecma'-ı Şu'arâ

50 Tezkire-i Şu'arâ-i Âmid

3 Osmanlı Vilâyât-ı Şarkıyyesi

Bâlâda esâmîsi ve fîâtları gösterilen kitâblar Bâb-ı Âlî Caddesi'nde Sûdî Kütübhânesi'nden aranılmalıdır.

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû‘ası

Etdik şeref-i hıdmet-i ecdâd-ı ferâmûş   Birgün bilinir kıymeti mecmû‘amın ammâ
Âsârına eslâfımızın rağbet olmaz   Pek çok aranır ortada mecmû‘a bulunmaz

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu‘ûn-ı sâireye
müte‘allik mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmû‘a-i ehriyedir.

Cennet-mekâm Sultan Mahmûd Han-ı Sâni Hazretlerinin Neşîde-i Garrâ-yı Şâhâneleri

Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün

Ebrûlarının zahmı nihândır çiğirimde
Gül-ruhlarının gamzeleri çeşm-i terimdir
Eşkim yerine kan döküyor varmış kaderimde
Sevdâ-yı mahabbet esiyor şimdi serimde
Takdîre ne çâre bu da varmış kaderimde

Bend etdi benim gönlümü ol zülf-i semensâ
Bir hande ile etdi bütün aklımı yağma
Yakdı beni yandırdı meded ol gül-i ra’nâ
Sevdâ-yı mahabbet esiyor şimdi serimde
Takdîre ne çâre bu da varmış kaderimde

(s. 580)

Ol gonce-femin teşne-lebi nâza kanar mı
Ol Husrev-i hûbân acabâ yârin arar mı
Ben yandığım âteşlere ol dahi yanar mı
Sevdâ-yı mahabbet esiyor şimdi serimde
Takdîre ne çâre bu da varmış kaderimde

Adlî nice bir dil-i elem hicr ile yatsın
Firkat yokdur dîdemi âl kana boyatsın
Bu mihnet-i hicrânın efendim adı batsın
Sevdâ-yı mahabbet esiyor şimdi serimde
Takdîre ne çâre bu da varmış kaderimde

Sülâle-i Celîle-i Osmâniyenin Mülûk-ı Kadîme-i Sâsâniyeden Nûşirevân-ı Âdil Sülâlesiyle Dahi Rabıta ve Münâsebeti

İlm-i celîl-i ensâbın fazîlet ve meziyetine, ve bu ilm-i celîle vaktiyle Türklerde ehemmiyet verilmiş ise de sonraları zühûl edildiĞine dâ'ir 18 ve 20 numaralı nüshalarımızda izâhât-ı mühimme i'tâ etmiş ve bu münâsebetle sülâle-i âliye-i selâtîn-i Osmâniyeden bahs ederek peder cihetinden asâlet ve necâbetle akvâm-ı Türkiyenin en ma'rûf ve mümtâzlarından olan Oğuz Hana ve vâlde cihetinden ise eşref-i kabîle-i Kureyş olan âl-i Hişâm ve âl-i Sıddîk'a resîde bulunduğunu bir çok vesâ'ik ve delâ'il îrâdî ve sadr-ı Osmâniyândan İ'tibâren her birinin âbâ ve ecdâdı esâmîsini ferden ferden tadâd ederek ümmü'l-müminîn hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ râbitasıyla Seyyidü'l-Kâinât efendimiz hazretlerine ve hazret-i Hüseyin efendimiz vâsıtasıyla da Esedullâhü'l-Gâlib Alî ibn ebi Tâlib hazretlerine ve yine ayrılan bir şube-i mâderi ile de Sıddîk-i a'zam hazretlerine ne sûretle (s. 581) ve kangı âbâ ve ümmehât-ı celîle ile vâsıl ve peyveste olduğunu irâ'e eylemiştir.

Mezkûr makalelerde söylediğimiz gibi ümmehât cihetinden silsile-i Osmâniye meşâhir-i fâtihân-ı İslâmiyeden sülâle-i Selçukiye ve daha ilerilerde hakan-ı Türk nâmıyla ma'rûf olan Efrasyâb Han gibi cihânın fermanber ve metâ'ı olan hükümdârân-ı meşhûreye vâsıl olduğu gibi, şehriyâr-ı İnan zemîn ve adl-ı mürüvetle ve lule-ârâ-yı selâtîn olarak hatta *ولدت فى زمين الملك العادل* kelâmını hadîs-i şerîf sûretinde rivâyete kadar enzâr-ı âmmede hâiz destân-ı iftihâr olan Nûşirevân-ı âdile dahi vâsıldır.

Bunun için âtîde görüleceği üzere selâtîn-i Osmâniyenin Nûşirevân-ı âdile silsilesine ve oradan da daha yukarılara çıkarak Keyhusrev, Keykavus, Keykubad gibi zîver-i belâgat-ı Şehnâme hükümdârân-ı zî-şânı geçdikden sonra Feridûn'a ve oradan da sâhib-i câm-ı cihân-nümâ Cemşîd'e kadar vâsıl oluyor.

Gelelim izâhâtına. Ma‘lûmdur ki vaktiyle Maraş ve havâlisinde hükûmet eden Dulkadir¹ (Zu‘l-kader) oğulları silisle-i Sâsâniyeden idi.

Gerçi bu silsile Türkmen hükümdârlarından madûd ise de add ve nisbet Sâsâni olmalarına mâni olmaz. Meselâ hazret-i İbrâhîm aleyhisselâm efendimiz Arab kavmine mensûb olmadığı hâlde müşârûn ileyhın ahfâdı olan kabîle-i Kureyş kibâr-ı kabâ‘il-i Arabdandır.

Kezalik Yemen’de bir vakt hükûmet eden “Âl-i Resûl” evlâd-ı Arabdan ibn Ziyâd’ın ahfâdı oldukları hâlde devlet-i Emeviye’nin inkırâzı sırada Türkistan’a giderek orada üç dört yüz sene kadar ikâmet ederek tamamıyla Türkmenleşmekden sonra Yemen’e avdetle (Mülûk-ı Âl-i Resûl-ı Türkânî) ve yahud (Mülûk-ı Âl-i Ziyâd-ı Türkânî) nâm ve lakâbını taşıdıkları gibi bugünkü günde dahi Yemen târîhleri bu sülâleyi (Türkâ) tanımakla beraber evlâd-ı (s. 582) Arabdan ibn Ziyâd’ın ahfâdı olduğunu da kayd ederler. İşte Dulkadir oğulları da böyledir.

“Dulkadir” oğulları hiç bir vakitte Sâsâni sülâlesinden olduklarını unutmamışlar. Şecerelerini dâ’ima zabt etmişler, ve isimleri zîrine Sâsâni nisbetini müteselsilen vaz‘a devam etmişlerdir

Ezcümle Dulkadir hükümdârlarının meşhûrlarından olan Alâü’-d-Devle tarafından binâ olunan Maraş câmî‘-i kebîrinin kitâbe-i târîhiyesi el-haleti hâzihî mevcûd olup aynen şu ibâre menkûş ve menkûkdur.

فى العالم عون الامة غغوس الدولة و الملة حسام الدين امير المؤمنين علا الدولة بن سليمان ذوالقدر □□□انى

işte bu silsile ile selâtîn-i Osmâniye iki defa akd-i râbıta-i müsâhret eylemiştir.

Bir nicesi Sulu Süleymân Beğ bin Zeyneddîd Karaca Ahmed Beğ bin Hasan Dulkadir¹ Beğın kerîmesi Emine Sultanı ² Çelebi Sultan Mehmed Han hazretleri 805 senesinde tezevvüc etdiğinden ebu’l-Feth Sultan Mehmed Han hazretlerinin pederleri Sultan Murâd Han-ı Sâni hazretleri 806 senesinde bu muhadere-i âliyeden tevellüd ederek ondan sonra umûm selâtîn-i Osmâniye Sâsâni silsilesine râbıta peydâ etmiştir³

¹ Metinde genellikle “Dulğadir” birkaç yerde de “Dulkadir” şeklinde yazılmıştır. Biz “Dulkadir” yazmayı tercih ettik.

² Dulkadir’in asıl ismini hiçbir târîh tasrîh etmez. “Hasan” olduğunu ancak silsile-nâme bize bildiriyor.

³ Sultan Murâd Han-ı Sâni hazretlerinin vâldesinin ismini de târîhlerimiz tasrîh etmezler ise de isminin “Emîne Sultan” olduğunu bazı kuyûd-ı vakfiyeden anlıyoruz.

³ Bursa târîhi klaşuzu bazı târîhlere atfen Sultan Murâd-ı Sâni hakkında “Zu‘l-Kadiriye beğinin kızı Âlime Hanımla da evlenmiş ve bilginlerin çoğu ve hele Hammer, İkinci Sultan Mehmed’in bu kadından

(s. 583)

Ve ikinci defa olmak üzere Sultan Murâd Han-ı Sâni hazretleri 850 hudûdunda Süleymân Beğ bin Halil Beğ bin Zeyneddin Karaca Ahmed Beğ bin Hasan Dulkadir Beğ'in kerîmesini Fâtih Sultan Mehmed Han hazretlerine akd-ı nigâh ederek Sultan Bayezîd Han-ı Velî hazretleri bu mahdere-i âliyeden tevellüd eylemiştir.¹

Sultan Murâd Han-ı Sâni hazretlerinin Dulkadirli Süleymân Beğ'in kerîmesini mahdûmları Fâtih Sultan Mehmed Han hazretlerine sûret-i tezevvücu hakkında târihlerimiz epeyce ma'lûmât verirler.

Nümüne olmak üzere şu satırları gayr-i matbû' ve kadîm olan neşri târihinden aynen nakl ediyoruz. "Rivâyetdir ki çün Sultan Murâd Gazi [Sâni] Kosova'dan Edirne'ye geldi. Halil Paşaya ayıtdı dilerim ki oğlum Mehmed'i everem. Şol Dulkadir oğlu Süleymân Beğ bir hoş Türkândır. Bizimle hayli sadâkat ve dostluk idi. Anın kızın almak isterin dedi. Halil Paşa nola Sultanım layıkdır dedi. Derhâl Amasya'dan Hızır Ağanın² hatunun gönderdiler. Elbistan'a Süleymân Beğe vardı. Süleymân Beğ'in (s. 584) ol vakt beş kızı vardı. Cümlesin bu hatunun önüne getirdiler. Hatun birin beğenip eline yapışdı.

Andan hünkâra gelip Süleymân Beğ'in keremin ve itâ'atın ve kızının hüsn ü hulkin haber verdi. Andan Sultan Murâd kabûl edip tekrar Hızır Ağanın hatunuyla Rum ayânlarının hatunlarını Ayân beğlerle koşup gönderdi. Ve Süleymân Beğ dahi bunlara karşı gelip azîm hürmetle ...

İ'zâz ile kandırıp lutf ile tavırlarınca ağırladı. Ve kızını Hızır Beğ'in hatununa teslîm edip gönderdi. Ve hatun dahi gelini alıp Edirne'ye getirdi. Hünkâr gelini bıkıyâs cihâz i'tâ etdi. Şöyle ki götürdüğü cihâz anın yanında ülendi.

---

doğduğunu söyler" ibâresini kayd ediyor ise de isimlerin birbirine mukârebet ve müşâbehetinden ve mülûk-ı Osmâniyenin vâldelerinin isimlerini layıkıyla bilip birbirinden tefrik edemediklerinden ileri geldiğine şüphe yok.

¹ Ba'zı târihlerde ve ezcümle Bursa klağuzu târihinde "Zu'l-Kadiriye oğullarından Süleymân Beğ'in beş kızından en güzeli olan Sitti Hatun Şehzade Sultan Mehmed alınmış ulu düğünler yapılmış" ibâresinde Sultan müşârün ileyhânın ismi yalnız Sitti Hatun diye gösterilmekte ve (Sicil-i Osmâni) de ise Bayezîd Han-ı Velî hazretlerinin vâldelerinin ismi "Gülbahar Sultan" diye kayd olunmakta ise de Sultan Bayezîd-i Sâni hazretlerinin İznik'de Eşref-zâde terbiyesine vakf eylediği emlâkı vakfiyesinde vâldesi isminin "Mükrim Sultan" olduğu tasrîh olunmaktadır.

² Hızır Ağa meşhûr Sekbân başı Hasan Ağanın mahdûmu olup şü'cân-ı ümerâdandır. Varna muhârebesinde rikâb-ı hümayûnda bulunmakla meşhûr olan tedâbir-i sâ'ibe ashâbındandır. Amasya Beğlerbeğisi olup muahharan Hızır Paşa olmuştur. Mahdûmu Mehmed Keşfi Çelebidir ki mu'ammer olarak Yavuz Sultan Selîm Han hazretleri hakkında "Selîmnâme" yazmıştır.

Andan düğün etmeğe etrafın beğlerini davet etdiler. Cemî‘ beğler ve kadılar ve âlimler ve fakîhler ve hâs ve âmm anda cem‘ olup hünkârın envâ-ı ihsânatıyla fakîrlere bây olup âlem-i ni‘mete müstağrak oldu.

İşte görüyorki sülâle-i Osmâniye sülâle-i Sâsâniye ile iki defa silsile-bend-i revâbit olmuşdur.

Binâenaleyh mukaddem olmak hasebiyle biz silsileyi birinciden yukarıya yürüdeceğiz.

- 1) Sultan Murâd Han-ı Sâni
- 2) Bin Emîne Sultan
- 3) Bint Sulu Sultan Beğ
- 4) Bin Zeyneddîn Karaca Ahmed Beğ
- 5) Dulkadir Hasan Beğ
- 6) Bin Hâlid Beğ
- 7) Bin Muzaffer Beğ
- 8) Bin Mehmed Beğ
- 9) Bin Yûnus Beğ
- 10) Bin Murâd Beğ
- 11) Bin Halîl Beğ
- 12) Bin Alî Beğ
- 13) Bin İlyâs Beğ
- 14) Bin İshak Beğ
- 15) Bin Âşân Beğ
- 16) Bin İsfendiyar Beğ
- 17) Bin Âşân Hoca
- 18) Bin ... Beğ
- 19) Bin İskender Beğ
- 20) Bin Şehriyâr
- 21) Bin Sâsâni
- 22) Bin Hürmüz-i Türkî
- 23) Bin...
- 24) Bin Ferruh-zâd
- 25) Bin Erdişir

- 26) Bin Turan-ı Baht
- 27) Bin Pervâne
- 28) Bin Şirvâne
- 29) Bin Perviz Şah
- 30) Bin Hürmüz-i Tacdâr
- 31) Bin Nûşirevân-ı Âdil bin Kabâd min nesl-i Keyhusrev bin Siyâvuş bin Keykavus bin Keykubad min nesl-i Ferîdûn Ferruh min nesl-i Cemşîd. (s. 585)

Silsile-nâme aynen bu esâmî ve ibârâtı hâvî olmakla beraber târîh-i kayd ve tahrîri de “sene hams ve semânîn ve semâ...” dir ve bâlâsında da “haza beyân-ı ensâb-ı benî Dulkadir” ibâresi vardır.

Hânedân-ı celîl-i Osmânî ötedenberi kemâl-i tevâzuyla mütehalli ve meftûr olduklarından ancak dîn-i mübîn-i Muhammediye arz-ı ubûdiyet ve hizmet ve yalnız “Hâdim-i Haremeyn-i şerifeyn” olmakla iftihâr ederler. Silsile-i ecdâdlarının her kısmı pek âlî ve pek mühim sülâlelere merbût ve güneş gibi meşhûr olduğu hâlde kemâl-i tevazularından kâl ve kaleme bile almazlar. Lâkin zamân pek acâ’ib oldu. Bed-hâhân-ı dîn ü devlet ve erbâb-ı hased icâd etmedik yalanlar ve neşr eylemedik haksızlıklar bırakmıyorlar.

İşte görülüyor ki nesben silsileten necâbeten hilâfeten saltaneten bu kadar mü’esser ve Muhâmedî câmi‘ ya’ni hem sâdât-ı Kureyşe ve hem sâ’ir hânedân ve mülûk-ı meşhûre silsilesine merbût bu sülâle-i celîle gibi bugünkü günde küre-i arz üstünde hiçbir silsile-i mülûk yoktur.

Kezalik Osmân Gazi hazretleri nâmına hutbe okutduğu târîhden şimdiye kadar gerek kendileri gerek evlâd ve ahfâdı arasında şerî‘at-ı garrânın müsâ‘ade eylediği nâdir zarûretler müstesnâ olmak üzere târîhlerde sarâhaten ve aynen ve müseccelen görüldüğü üzere mülûk-ı hulefâ-yı celîle-i Osmâniyenin hiç biri yediyüz şu kadar senedenberi Cuma‘ namâz-ı şerîfini bile terk etmemişlerdir. Hatta Cuma‘ namâz-ı şerîfi uğruna yolda at üstünde vefât etmiş olanları da mevcûd ve târîhen nûsbetdir. Binâenaleyh Hindistan ahâli-i İslâmiyesinin hilâfet ve bekâ-yı i şevket-i Osmâniye hakkında gösterdikleri fart-ı himmet ve gayret doğrusu umûm âlem-i İslâmı minnetdâr etmekle beraber dîn-i İslâma kemâl-i hulûs ile irtibâtlarını ve halîfeleri hakkında mahabbet-i diyânet-pîrâ ve müsâdakât-ı kâinât-ârâlarını isbât eden mü’essir-i dîniye ve ulviyelerinden olduğu gibi İngiltere devlet-i fahîmesinin de ötedenberi Devlet-i Aliye

hakkında vâki‘ olan meveddet ve mu‘âvenetiyle beraber bu kerde (s. 586) teb‘a-i sâdikasının is‘âf arzûsuna hayırhâhâne ve nevâzişkârâne bir sûretde çalışmakta olmasına göre inşallâhu te‘âlâ bunun karîben fi‘iliyat-ı hasenesinin cümlemizi memnûn edecek bir sûretde zuhûru ile âlem-i İslâmı muhalled bir sûretde bir kat daha devlet-i müşârun ileyhâdan minetdâr edecektir.

Hindistan ahâli-i dindârâne ve necîbânelerinin şu hamiyetmendâne fi‘il ve hareketleri ind-i ilâhîde dahi efdal-i a‘mâl olarak kabûl buyrulacağında şüphe yoktur. Cenâb-ı Hak, halife-i müslimîni ve âlem-i İslâmî ve bu sırada kendilerine mu‘în ve zahîr olanları iki dünyâda kâmyâb eylesin âmîn.

Fâtih Sultan Mehmed Han Gazi Hazretlerinin Nefs-i Nefis Hümâyûnları İçin Yazdırıp Mütâla‘a Buyurdıkları Kitâplar

Üçüncü Kitâp

Batlamyus’un meşhûr-ı kâ’inât olan “Micisti”sidir.¹ Kitabın baş tarafının yemin ve yesârında envâ-ı nakş ve nigârî hâvî iki dâire-i dil-rübâ da içinde bir hatt-ı nefisü’l-enfes ile şu satırlar muharrerdir:

Birinci sahîfede

الطوبى لى روح الله روحه و لخلى فى غرف الخنان فتوحه .. جملى الذى صنفه افضل القدماء و اكمل الحكما خطلميوس و اكمل الفضلا المحققين جامع جميع كمالات العلميه و حاوى فحاوى العلوم الحقيقيه خواجه نصير الملة و الدين محمد (s. 587) هذا تحرير افضل الحكما المدققين

İkinci sahîfede

خ ب ر س م مطالعة سلطان سلاطين العرب و العجم ظل الله تعالى خلى الامم و خليفة الله فى العالم السطان بن السطان السلطان محمد خان بن السلطان مراد خان خلد الله تعالى ملكه و افاض ع لى العالمين عدله و احسانه آمين

Nihâyetinde

تمت كتابه هذه النسخة فى اوائل ربيع الاخر سنة س ب بعين و ثمانماية هجج ريه

¹ Micisti mim’in cim’in ta’nın kesreleri ve sin’in sükûnlarıdır.

Mütâla‘a

İlm-i heyetde telîf olunan kitâpların en ekmel ve eşrefi “Kitâb-ı Micisti”dir. Asıl mü’ellif-i kitâp, meşâhîr-i Riyâziyyûn ve Felekiyyûndan Batlamyus nâm zâtdır.¹ Bu fende vaktiyle telîf olunan ne kadar kütüb-i mu‘tebere var ise bunların cümlesinden evzâ-i Felekiyye ve Arziyyeyi tafsîl-i edillesiyle beraber güzel bir sûretde istihrâc ve tertîb eylemiş ve me’hazları olan kitâpların bir hayli kısmı ise bir müddet sonra tevâlî eden fiten-i rûzgâr ile mahv ü nâbûd olduğundan Batlamyus’un bu nâdirü’l-emsâl kitâbı onların makâmına kâim ve yâdigâr-ı fuzalâ-yı cihân olarak kalmıştır.

Umdetü’l-Fuzalâ Batlamyus ikinci Karn-ı milâdî evâ’ilinde İskenderiyyede neş’et etmiştir. Kitâbının asıl ismi “*Matematike Sentaksis*” dir ki “Terkîb-i Riyâzi” demektir.

Lâkin büyük demek olan “Micisti” ismiyle ma‘rûf-ı cihân bulunmuş ve bil-hâssa ulemâ-yı İslâm indinde bu isim ile tanınmıştır. (s. 588) Batlamyus kendisinden üç dört karn-ı evvel zuhûr eden Riyâziyyûn ve Münecimîn-i meşhûreden İznikli Hibarhus ve bundan daha evveleri yani Batlamyus’dan yedi sekiz asr mukaddem kesb-i iştihâr eden ve İzmir’in Kuşadası civârında vâki‘ olup el-yevm harâbe bulunan Millet’li olup hey’et ve hendese üstâdlarından olan Talis gibi nice nice fuzalâ ve hükemâ-yı kadîmenin âsârından birçok ma‘lûmât ve hakâyık-ı fenniyyeyi cem‘ etmiştir.

Yukarıda denildiği gibi Hibarhus ve daha sâ’ir ba‘zılarının pek çok âsârı nâbûd olduğundan doğrusu Batlamyus’un cem‘ ve telfîk-ı âsâr husûsundaki himmeti ‘âlem-i medeniyete unutulmaz bir hizmet olmuştur.

Kitâb-ı Micisti, medeniyet-i İslâmiyyenin tâ ibtidâsından beri ulemâ-yı İslâm tarafından Arapçaya tercüme olunarak bir hayli vakt gerek bu kitâbın gerek Batlamyus’un sâ’ir âsârının terceme ve şerhiyle iktifâ etmişler ise de sonraları gerek ilm-i hey’etdeki terakkîleri ve gerek coğrafyaca olan ma‘lûmât-ı muktasebeleri Batlamyus’un âsârında gördükleri birçok hatâları tashîh ve birçok nakâyısı ikmâl etmelerine müsâ‘id bulunmuştur.

Ma‘mâfih bu iki fende yine Batlamyus’un te‘lîfâtı esâs ittihâz edilmekten vaz geçilmemiştir. Batlamyus’un âsârının ve ale’l-husûs El-Micisti’sinin evvelce Avrupalılarca aslı bulunamayıp Arabiyyeden Latin lisânına terceme olduğundan

---

¹ Bu Batlamyus hânedân-ı hükümdârândan olan on üç aded Batlamyus’un gayrıdır.

dolayı Arapçadan muharref olarak El-Micist ismiyle şöhret bulmuş ve nice vakt sonra metn-i aslî Yunânîsinde bulunmuşdur. El-Micisti kitâbını lisân-ı Arabiye ibtidâ terceme edenler ahd-i Me‘mûnda Huneyn bin İshâk ve Huccâc bin Yûsuf El-Mutarrî ve Sâbit bin Kurretü'l-Harrânî gibi fuzalâdır. Yalnız terceme ile kalmayıp şerh ve îzâhına ve mu'ahharen tashîh ve ıslâhına çalışan ulemâ-yı 'azâm-ı İslâmiyye bî-hadd ü nihâyet olup ez-cümle İbrâhîm ibn-i Salat ve Yahyâ bin Hâlid ve Fazl bin Hâtem El-Tebrîzî ve Süleymân-ı sâhib-i beytü'l-hikem ve Ebû İhsân (s. 589) ve Ömer bin Ferhân ve Ebû Er-Reyhân Muhammed bin Ahmed El-Bîrûnî ve Nizâm Hasan bin Muhammed El-Nişâbûrî ve Muhyiddîn Yahyâ bin Muhammed El-Endülüsî ve Cemâleddîn Ebû'l-Ferec Gregoryus El-Maltî ve Şemseddîn Semerkandî ve Hüsâmeddîn Hasan bin Muhammed Es-Sivâsî ve Takiyyüddîn bin Ma'rûf gibi zevât-ı âliyye bu cümledendir.

Lâkin cümleden etemm ve ekmel ve essâhı allâme-i muhakkak Nasîreddîn Tûsî hazretlerinin bu kitâb-ı âlîsi olduğundan bundan dolayı cenâb-ı Fâtih gibi bir sultân-ı kadrden bizzât kendi mütâla'a-i şâhâneleri için bu kitâbı bir sûret-i nefiseden tahrîr ve tezhîb etdirmişdir.

Ba'zı muhakkıkîn demişdir ki hiçbir fende cemî'-i mesâ'il-i fenni cem' etmiş bir kitân yoktur. İllâ bu sûretde üç kitâb te'lîf olunmuşdur. Evvelkisi ilm-i mantıkda Kitâb-ı Aristo, ikincisi ilm-i hey'etde Kitâb-ı Micisti, üçüncüsü ilm-i nahvde Kitâb-ı Sîbeveyh.

Hazret-i Fâtih kendi mütâla'a-i şâhânelerine mahsûs olarak yazdırmış ve kütübhânemizde mevcûd bulunmuş olan kitâblar arasında olduğundan Kitâb-ı Sîbeveyh'den dahi gelecek nüshamızda bahsedeeceğiz.

İşte cemî'-i mesâ'ili hâvî dünyâda te'lîf olunan üç kitâbın cenâb-ı Fâtih nâmına olarak bunlardan ikisinin kütübhânemizde mevcûd bulunması Hazret-i Fâtih'in ilim ve irfâna ne kadar teşne ve ne mertebede teşvikkâr bir sultân-ı selâtn-i cihân olduğunu isbât eder. (s. 590)

Emine Sultân-ı 'Aliyyetü'sh-Şân Hazretlerinin Vefât-ı Küdûret-engîzi

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Didiler halk-ı cihân birbirine itdi vefât

Duhter-i hazret-i sultân-ı 'azîz-i zî-şân

İki göz yaşu gibi çıkdı güher-i târîhi

Gülşen-i cennete ‘azm itdi Emine Sultân

Nezd-i şevket-i vefd-i hazret-i hilâfet-penâhîde pek ziyâde müceb-i te’essüf ve te’essür olan Emine Sultân-ı ‘aliyyetü’ş-şân hazretlerinin ziyâ‘-ı ebedîsi gibi bir haber-i siyah birden bire çehrelerde tebessümü uçurmuş ve herkesi büyük mahzûniye içinde bırakmıştır.

Muhadere-i müşârün ileyhâ hânedân-ı şevket-unvân-ı Osmânîye bahşâyîş-i fitrat olan hasâ’il-i celîle-i zı‘fâ-perveri ve fazâ’il-i ber-güzîde-i rikkat-perveri, hâ’ize-i şeref ü şân-ı fevka’l-‘âde ‘âbide-i zâhide bir sultân-ı râbî‘â-unvân idi.

Sâye-i hasenât-ı dindârânesinde nice yetim, nice bî-kesler sâyebân oluyordu. Mesmû‘ât-ı mevsûkadandır ki şu meş’ûm muhârebenin ibtidâ-yı zuhûrunda pek ziyâde müte’essire bulunmuş ve es‘ârın ma‘lûm olan fevka’l-‘âde terfi‘i üzerine sultân-ı müşârün ileyhâ için ayrıca ba‘zı yemekler tabhı arzû ve teşebbüsünde bulunulmak istenilmiş ise de sûret-i istisnâ kabûl etmeyerek “dâ’irem halkı her ne yiyorlarsa ben nefsim için fazla hiçbir şey arzu etmem” buyurmuş ve bu ‘âtıfet-i insâniyet-kârâne ve melâ’ik-pesendâne ile hem dâ’iresi halkını imkânın müsâ’id olduğu kadar tatyîb ve terfîh etmiş ve hem de bir gün bile onların yediği ni‘metden fazla ekl etmek tenezzülünde bulunmamıştır, (s. 591) Merhûme-i müşârün ileyhâ hazretleri şehzade-i necîb-i me‘âlî-haslet veliyy-i ahd-i saltanat Abdülmecîd Efendi hazretlerinin hemşîre-i mükerrermeleri olduğu cihetle veliyy-i ahd-i müşârün ileyh hazretleri de veliyy-i ni‘met-i bî-minnetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretleri bu hâdise-i mü’essifeden fevka’l-‘âde müte’essir olmuşlardır.

Emr-i cenâb-ı zü’l-celâle gerden-dâde-i rızâ ve itâ‘ar olmakdan başka bir çâre olmadığı cihetle merhûme-i müşârün ileyhâ ganûde-i hâb-ı gufrân oldukça pâdişâh-ı me‘âlî-hısâl ve şehriyâr-ı ‘amîmü’n-nevâl efendimiz hazretlerinin ârâyîş-i bahş-i şevket ü ikbâl ve veliyy-i ahd-i saltanat hazretlerinin dahi zât-ı hümâyûn-sıfat hazret-i hilâfet-penâhî ile birlikde âzâde-i melâl ve hânedân-ı saltanat ve hilâfetleri encâl ve efrâd-ı âliyyesinin cümlesine Cenâb-ı Hakk’ın sabr-ı cemîl ihsân buyurması da‘vâtını tekrâr eyleriz.

Mağfûre ve merhûme Emine Sultân hazretlerinin zevc-i mükerrerleri Mehmed Şerîf Paşa bin Ahmed Şükrü Paşa bin Mehmed Şerîf Paşa hazretlerinin mübtelâ oldukları şu elem-i nâgehânî kendilerini pek ziyâde sarsmış ve me’yûs ve mükedder bir hâle getirmiş olduğundan devlet ve memleketin ilm ü irfân ve istikâmet ve ehliyetinden

daha pek çok fâ'ideler beklemekte olduğu cihetle bu zât-ı âlî-kadre dahi şekîb ve tahammül ihsân buyurmasını Cenâb-ı Hakk'ın eltâf-ı mâlâ-nihâyesinden temennî ederiz.

Sultân-ı müşârün ileyhâ hakkında ma'âtârîh inşâd buyurdıkları mersiye-i hüzn-engîz bu kere elimize geçmiş olmakla vezîr-i müşârün ileyhî nasıl bir zât-ı kemâlât-ı beyyinât olduğuna delîl bulunmakla berâber yürekleri çâk çâk edecek mertebelerde te'sîrâtı husûsiyle sultân-ı müşârün ileyhânın fezâ'il-i ahlâkiyyesini musavver ve hâkî ve târîhî bir eser-i selîs ve nefîs olduğundan bir zevc-i muhteremin zevcesinden bu derece memnûn ve müteşekkir bulunması öyle bir zevc-i 'afife (s. 592) ve nâdirenin 'ind-i ilâhîde müceb-i gufrânî olmak için en mühim bir vesîka-i rahmet bulunduğundan manzûme-i mezkûreyi ma'û't-takdîr derc-i sûtûr-ı hürmet eyleriz.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Durretü't-tâc-ı felek mefhar-ı âl-i Osmân
Kurretü'l-'ayn-ı melek ya'ni Emine Sultân

Sene doksan bir içinde gelerek dünyâya
Nâz ile oldu şeref-âver-i mehd-i devrân

Vâlid-i mâcidi sultân-ı 'azîzü'n-nefsi
Tıfl iken etdi kader çeşm-i cihândan pinhân

Yedi gün sonra dahi mâder-i pâkîzesini
Erişip peyk-i ecel eyledi hâk içre nihân

Peder ü mâderini böylece gâ'ib ederek
Elem-i firkat ü hasret ile oldu giryân

Dâder-i dâ'ire-i terbiyyesinde yetişip
Hüsn-i ahlâkı ile bulmuş idi şöhret ü şân

Beni sıhriyyete lâ'ik görerek şân-ı cihân
Etdi evvel güher-i yekdâneyi lutf u ihsân

On dokuz sâl berâberce mu‘ammer olduk
Eyledik ‘izz ü sa‘âdet ile imrâr-ı zamân

Dâr-ı dünyâda benim yâr-i vefâkârım idi
Pertev-i re’yini eyler idi her işde ‘ıyân

İctimâ‘ etmiş idi zât-ı kerîminde anın
‘İsmet ü dîn ü hayâ ‘akl u zekâ vü ‘irfân

Beni bir kerre bile eylemedi rencîde
Derdime hâl-i küdürâde olurdu dermân

(s. 593)

Devlet ü memleketin uğradığı ahvâli
Fikr ü endîşeden olmaz idi fârig bir ân

Böyle te’sîr-i küdürât ile murg-ı rûhu
Nâgehân oldu semâvât-ı ‘ulâya perrân

Rihletinde daha kırk beş idi sin ü sâli
Genc iken oldu çemen-suffe-i Rıdvâna revân

O şerîfü’n-nesebin na‘ş-i ‘azîz ü pâki
Pederî kurbüne takbîr ile oldu pinhân

Yâr u ağyâr bütün tutdu ‘ezâ vü mâtem
Herkesin oldu gözünden eşki rîzân

‘Abdine verdi o sultân-ı ‘aliyyü’ş-şânı
Kurbüne aldı yine hazret-i Rabb-i Mennân

Âteş-i firkatı yakdı dil ü cism ü cânı
Âh kim def‘-i kazâya nice vardır imkân

Mevtini görmemeği ister idim Bârî'den
Bu du'âm olmadı heyhât kabûle şâyân

Durmasın eşk-i terim kana boyansın çeşmim
Tâ-be-mahşer dil-i hasret-zedem olsun nâlân

Umarım lutf-ı Hudâ'dan ki o sultân-ı kerîm
Dâr-ı 'ukbâda ola mazhar-ı 'afv u gufrân

Hüzn ile söyledi târîhini biçâre Şerîf
Gülşen-i 'adni penâh etdi Emine Sultân

Sene: 1338 [1922]

(s. 594)

Edebiyât

Nezâir

Fehîm-i Kadîm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Rûh-ı 'uşşâk olmada pervâne-âsâ muzdarib
Oldı gûyâ şu'le-i şem'-i tecellâ muzdarib

Günde bin dûzah tavâf eyler harîm-i dillerin
Olmasun mı sîne-i 'uşşâk-ı şeydâ muzdarib

Ser-i bâlîn olsa mest şîr-gîr ol gamze-kâr
Nîm-i çeşminden olur âhû-yı dîbâ muzdarib

Çîn-i ebrû gösterir gördükçe cûş-ı eşkimi
Mevc olur peydâ belî oldukça deryâ muzdarib

Iztırâb ü ra'se mahsûs-ı dil-i 'uşşâkdur
Olmasun mı yâ Rab ol zülf-i dilârâ muzdarib

Pây-ı tâ-ser-i âteşim ammâ ki zîbâk-ı tıynetim
Âfîtab-âsâ n'ola olsam ser-â-pâ muzdarib

Merkez-i 'âlem süveydâ-yı dilündür ey Fehîm
İztırâb itsen olur eczâ-yı dünyâ muzdarib

Nazîm-i Kadîm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Âhdan olsak nola ey mâh-sîmâ muzdarib
Rûzgâr ile olur şem'-i şeb-ârâ muzdarib

Sûz-ı dâğ-ı aşk dilde eşk-i hasret dîdede
Eyledin cânâ beni pinhân u peydâ muzdarib

(s. 595)

Zülfünü âhım perîşân itse rûyunda n'ola
Tünd-i bâd ile olur mevc ursa deryâ muzdarib

Çâr-ı mevc-i nâz kim çîn-i cebîmindür senün
Olmasun mı fûlk-i dil-i hemvâre cânâ muzdarib

Bûte-i hecründe yanmışdur Nazîm-âsâ nola
Katre-i sîm-âb-veş olsa süveydâ muzdarib

Leskofçalı Gâlib Beğ

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Olmasun mı derd-i dilden cân-ı şeydâ muzdarib
Lerzişimden 'unsur-ı 'âlem ser-â-pâ muzdarib

Öyle me'yûsum ki kılmaz haşre dek sûret-i kabûl
Olsa ger bir zerre ye'simle heyûla muzdarib

Derd-i hecriyle o giryân-ı belâyım kim olur
Düşse katre-i eşk-i çeşmim heft-deryâ muzdarib

Hâkim ammâ lerze-nâk-ı hayretim yâ şöyle kim
İztırâbımdan olur ‘arş-ı mu‘allâ muzdarib

Bezm-i ye’simden dil-i âmâl-i ‘âlem bî-huzûr
Dest-i hayret-perverimden câm-ı sahbâ muzdarib

‘Âlem-i ‘ulvîye ‘arz it kabz-ı tîg-ı gamzesin
Tâ hayâtından ola Hızr u Mesîhâ muzdarib

Fârig-i havf u recâyım Gâlib ammâ kim yine
İztırâb itsem olur dünyâ vü ‘ukbâ muzdarib (s. 596)

Nâmık Kemâl Beğ

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Mînet-i dîdâra düşmüş cân-ı şeydâ muzdarib
Len terânî dehri tutmuş rûh-ı Mûsâ muzdarib

Âh-ı dilden pertev-i hüsn-i dilârâ muzdarib
Cünbüş-i pervânededen şem‘-i tecellâ muzdarib

Sadme-i zilzâl-i aşkım ra‘d u berk-ı hayretim
İztırâb etsem olur a‘lâ vü ednâ muzdarib

Ol mücessem renciş-i hırmân-ı aşkım kim olur
Sûret-i ye’simle mir’at-i heyûlâ muzdarib

Ol sipend-i sûziş-âmûz-ı ‘azâbım kim olur
Lerzişimden hâne-i dûzah ser-â-pâ muzdarib

Sadme-i âhımla kasr-ı çarh-ı gerdân lerze-nâk
Cezbe-i feyzimle tâk-ı ‘arş-ı a‘lâ muzdarib

Mevc-i eşk-i ıztırâbımdan zemîn sîm-âb reng

Bâd-ı âh-ı hasretimden heft-deryâ muzdarib

Âteş-i dâğ-ı niyâzımdan metâlib sîne-sûz

Şu‘le-i sûz u güdâzımdan temennâ muzdarib

Gördü cân bir cezbe mihr-i tal‘atından tâ ezel

Cismimin her zerre-i sad-çâki hâlâ muzdarib

Bahş-ı cân et bir büt-i cân-bahşa Nâmık kim ider

Haste-gân-ı aşkını enfâs-ı ‘Îsâ muzdarib (s. 597)

İsmâil Paşazâde Hakkı Beğ

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Çıkmasın mı sîneden her âh cânâ muzdarib

Tîr-i gamzenden dil-i mecrûh u şeydâ muzdarib

İmtizâc etdirdim ol âteşle kim can ü dili

Ülfitimden ‘unsur-ı âteş ser-â-pâ muzdarib

Havf-i eşkimle gelü gîr olma ey âh-ı derûn

Ola mı bârândan şem‘-i tecellâ muzdarib

Ol bütün tedbîr-i bîmârı ne mümkün kim olur

Gamzesi zahm ile cân-ı Mesîhâ muzdarib

Âteşin etdim o rütbe-nazmı Hakkı korkarım

Şu‘le-i elfâzdan olsun mezâyâ muzdarib

Emîrî-i Câmî‘ü’l-Hurûf

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Zahm-ı düşmen-ı iltiyâmımdan etibbâ muzdarib

Dehşet-i ye’s-i derûnumdan ehibbâ muzdarib

Sâha-i efkârının her cânibi sûrâh-ı gam

Dil gibi bir merd-i meydân-ı temâşâ muzdarib

Bir büt-i mahfî-likânın mestidir ins ü peri
Andan olmuşdur bütün pinhân u peydâ muzdarib

Ye's-i dünyâ bir mücessem ıztırâb etmiş beni
Kalmamış artık fütûrum olsa dünyâ muzdarib

Diller âhen mi yâ Rab nerm-i ten dilberlerin
Ellerinden oldu hep 'uşşâk-ı rüsvâ muzdarib

(s. 598)

'Arz-ı hâl etmek ne mümkün yâri zîrâ eyliyor
Lafz-ı şekvâ muzdarib harf-i temennâ muzdarib

Öyle nâzik ki libâs-ı nâzı alsa dûşuna
Târ u pûdundan olur cismi ser-â-pâ muzdarib

Ülfet etmişdir benimle bir gece rü'yâda yâr
Bahtı kör olmuşdur o ülfetle hâlâ muzdarib

Nerdesin ey dilber-i 'işret-serây-ı kâ'inât
İstiğrâbından olur bu 'abd-i şeydâ muzdarib

Etmedi takdîr cândan etdiğim hizmetleri
Olmasın mı şimdi ol şûh-ı dilârâ muzdarib

Tengnâ-yı ıztırâb olmuş Emîrî kâ'inât
Zîr ü bâlâ muzdarib zerrât-ı eşyâ muzdarib

Diğer Nezâir

Fehîm-i Kadîm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Olmuş ey gamze-i gammâzı zebândan kazâ

Çeşm-i mestünde ‘ıyân nükte-i pinhân-ı kazâ

Mevc-i tûfân-ı belâ ebrû vü hatt-ı la‘lün
Çeşm-i hûnî nıgehün nergis-i bostân-ı kazâ

Eylesem hasret-i çeşmünle sirişkim rîzân
Pür olur gonca vü nergisle girîbân-ı kazâ

Tengdür yine süvâr-ı nıgehün küştesine
Sahn-ı sahrâ-yı kader kısmet-i meydân-ı kazâ

(s. 599)

Rûz-ı mahşer bulunur dest-i nigâhunda senün
Nâme-i muzlime-i hûn-ı şehîdân-ı kazâ

Eyleyen gamzeni âbisten-i âşûb etmiş
Hükm-i çeşm-i siyehün tev’em-i fermân-ı kazâ

Tîğ-ı gamzen ki şehîd etdi Fehîm-i zârı
Olmasun mı yine bin cân ile kurbân-ı kazâ

Nazîre, Nâmık Kemân Beğ

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Gamzeden nâle ger oldukça şehîdân-ı kazâ
Sarsılır sadme-i feryâd ile dîvân-ı kazâ

Teng olur şifte-gân-ı fem-i cân-perverine
Perde-i ketm-i ‘adem sâha-i imkân-ı kazâ

Yemm-i hûn-âb-ı şehîdânına bir katre değil
Mevc-i tûfân-ı kader kulzüm-i ‘ummân-ı kazâ

Hükm-i sevdâ-yı cünûn perver-i zülfünden olur
‘Akl-ı küll-i vahşet ile silsile cenân-ı kazâ

Fitne-engîz-i mey-i nâz olalı gamzelerin
Düşdü teb-lerzeve âsûde nişînân-ı kazâ

Tarf-ı ebrû-yı ‘itâbında ‘ayân kavs-i kader
Tîg-ı gamzende nihân cevher-i peykân-ı kazâ

Hased ol küşte-i şimşîrine kim haşre kadar
Olmaya havf ile dil-beste-i fermân-ı kazâ

Çeşmi bir mest-i tegâfûl nîgeh-i nahvet iken
Gamzesinden bilinir nükte-i pinhân-ı kazâ

(s. 600)

Cânı pervâne-sıfat tâbına müştâk etmiş
Berk-ı şemşîrin eden şem‘-i şebistân-ı kazâ

Nâmık etmezse eğer cismimi hâk-i reh-i yâr
Giderim mahşere tâ dest-i bed-âmân-ı kazâ

Nazîre

Hersekli Ârif Hikmet Beğ

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Bârekallâh zihî şâh-ı kadr-i şân-ı kazâ

Tenin olur hayme-i iclâline meydân-ı kazâ

Çeşm-i fettânına mahsûs fûnûn-ı ‘işve
Âferîn ey sebak-âmûz-ı bostân-ı kazâ

Böyle kalırsa eğer teşne be-hûn-ı ‘âlem
Gamze-i şûhun olur âfet-i devrân-ı kazâ

Sadme-i kahrına tâb-âver olur sanma felek
Çâk iken tîg-ı nigâhınla girîbân-ı kazâ

Keşf-i sâk eyleyli haşyet-i çeşmim dehre
Kaldı berçîde-i gam gûşe-i dâmân-ı kazâ

Hikmet ol pâdişeh-i kişver-i ihsânın olur
Kemterîn-i gaşye berdûşî nerîmân-ı kazâ

Nazîre, Emîrî-i Câmî'ü'l-Hurûf

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Saçın endûh idi 'âşıklara zindân-ı kazâ
Hâk-i mihnetinde binâ olmadan eyvân-ı kazâ

Yâ belâ hançeri yâ tîr-i cefâdır gelecek
Gül ü nesrîn mi olur âdeme ihsân-ı kazâ

(s. 601)

Nice ma'sûmlar eder kanlı kefenlerle zuhûr
Gelse meydâna eğer rü'yet-i dîvân-ı kazâ

Mekteb-i 'işvede bilmem nasıl üstâd oldun
Nigehinden dökülür nükte-i pinhân-ı kazâ

Öldürürsün sühan-ı nerm ile 'âşıklarını
Âferîn ey edeb-ârâ-yı debistân-ı kazâ

Dem-i hecrinde zuhûr-ı gazabındır gûyâ
Şeb-i yeldâ-yı gama lücce-i 'ummân-ı kazâ

Celb için girye-i 'âşıkı hatt-ı rûyun olur
Hâle-i şu'le-i kenâr meh-i tâbân-ı kazâ

Ben miyim çâk-i girîbâna bu dünyâda sezâ
Ey felek ey felek ey bende-i fermân-ı kazâ

Gel benim hâlimi gör ey sitem-âmûz-ı ecel
Nerdesin nerdesin ey velvele-i efsân-ı kazâ

Görünen nûr değil sâ'ika vü yangındır
Bak ne cümbüşler eder pertev-i fettân-ı kazâ

Ey Emîrî benim âlâm-ı vatanla eyvâh
Şu büyük kubbenin altındaki giryân-ı kazâ

**Şâir-i Nezîh Halil Nihâd Beğ Efendi'nin Hakkında Muhterem Vakit Gazetesinin
798 Numero ve 27 Kânûn-ı Sâni 1336 [27 Ocak 1920] Târîhli Nüshasındaki Hezl-
âmîz Manzûmelerin Tahmîsi**

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Nâmzedlik etmedi teklîf iz'ânım bana
Bî-haberken ben revâ görmüşdü ihvânım bana
Layık olmaz böyle yanlış matla' ey cânım bana

(s. 602)

*Bahş edip bir gün cesâret-i 'ilm ü 'irfânım bana
Haydi meb'ûs ol diye emretti vicdânım bana*

Hâtırımdan geçmemişdi nâmzedlik berzahı
Müntehibler ekseriyyetle düşünmez dûzahı
Yâvedir bu beytin ey merd-i sühandân vüсахî
*Nâmzedlik eyledim icrâ usûlen ben dahı
Önceden tebrike geldi cümle yârânım bana*

Usta Nu'mânı kader sevk eyledi ol mesnede
Hâlıkın ihsânına karşı hatâdır arbede
Söz budur yoksa muhâlifdir bu beytin maksada
*Hasmı yenmek istemişdim taş verip bir hamlede
Neyleyim kim taş çıkardı usta Nu'mânım bana*

Şi'r ile fahr etmek asla olmadı kârım benim

Lâf-zen çapkınlara âteşdir âsârım benim
Herze söylersin Halîl tâze güftârım benim
Belki yüz bin beytdir dîvân-ı eş'ârım benim
Fahr için kâfi gelir elbette dîvânım bana

Yok benim dünyâ yüzünde rağbet-i âlâyışım
İttihâd-ı ümmet ve feyz-i vatandır hâhişim
Nâ-becâdır böyle hezl-âmîz beytin kardaşım
Noktasız bin bir gazel hattâ kasâ'id yazmışım
Sâde el 'âlem değil kendim de hayrânım bana

Yâr ola meb'ûslarla devlete feyz-i celif
Milletin günden güne mes'ûd ola müstakbeli
Bak ne istihzâ 'ayân eyler edîb-i müncelî

(s. 603)

Ben ser-â-pâ noktasız yazdım yazık siz noktalı
Bî-muhâbâ söyleyin ol demde akrânım bana

Herkese verdin zekâ ey hâlik-ı cân-perverim
Kıbleli mahrûmun oldu ey Hudâ-yı ekberim
Ben bu güftârı lisânından Nihâd'ın söylerim
Hak beni intâk eder ben hakkı intâk eylerim
Böyle bir feyz-i dehâ bahş etdi Yezdân'ım bana

Bî-hamiyyetler benim âteş bırakmış cânıma
Öyle alçak şarlattanlar gelmesinler yanıma
Bak neler söyler Halîl-i ma'rifet-efşânıma
Başka meydân isterim ben tevsen-i 'irfânıma
Reh-güzârımdan çekil dar geldi meydânım bana

Yakdı İstânbul'u berbâd eyledi nâr-ı fiten
Çeşmelerde âb-ı şefkat yok perîşân merd ü zen

Ey mu‘îni milletin ey Kibriyâ-yı zü’l-minen
Hâ’inân-ı dîn ile dolmuşdur Allah’ım vatan
Destime ver Zülfikârı söyle arslanım bana

Mülkümüzken kâ’inâtın bir cihân-ı mücmeli
Böyle eğlenmek harâb etdi bu mülk-i ekmeli
Neylesin eğlenmek ister şâ‘irânın a‘kali
Gayz ile geçdikçe yanımdan yumurcak Kibleli
Âteşin bir âfet-i cân oldu her ânım bana

Bâğ-ı tab‘ında niçin nâdîde güller bitmesin
Nahl-i ‘irfâna niçin desti Nihâd’ın yetmesin
Böyle çıkmaz bir yola artık Emîrî gitmesin
Müntehibler intihâb etsin dilerse etmesin
Elverir zîrâ cihânda şöhret ü şânım bana

(s. 604)

Urfa’dan Mektûb

Şimdi sorulsa kimdir	Üstâd-ı küll cihânda
Sensin alıyyü’l-a‘lâ	Ser-âmidi Emîrî
Mihr-i kemâlin olsun	Pertev-nisâr-ı ‘âlem
Döndükçe çarh-ı gerdûn	Ey Âmidî Emîrî

Şâ‘ir-i muhterem üstâd-ı ekrem efendim hazretleri,

Bâlâdaki kıt‘ayı zîver-i lisân-ı musâdakât ederek ‘arz-ı mâ-fi’l-bâl eyliyorum.

Memleketimizin vaziyeti dolayısıyla pek hicrân yaşadım.

‘Âlem-i edebiyât ve matbû‘âta bîgâne bulundum. Fakat fitrat-ı edebiyâta meraklı olduğumdan dolayı bazı âsâr mütâla‘a etmiş ve bazı tevârüdât-ı zihniyemi tesbit ve tahrîr eylemişdim. Zât-ı üstâdânelerinin neşr buyurdıkları Târîh ve Edebiyât Mecmû‘asını bu kere gördüm. Bana da bir gayret geldi. Ekseri gazeliyât-ı âlîleri olmak üzere tab‘atime muvâfık gördüklerimi tahmîs ve tanzîr etdim.

Ancak gerek evvel ve gerek âhir sânihât-ı fikriyemin makbûl-i âlîleri olup olmayacağı tereddüdündeyim. Eğer muvâfık görülüyorsa mecmû‘anızda tab‘ u neşrini zât-ı edebiyât-perverânelerinden istihâm eylerim. Takdîm edilen eserlerin birkaç misli

mahfûzen mevcûddur. Rağbet ve teşvikât-ı üstâdânelerine mazhar olursam daha fazla söyleyeceğime ümîd-vârım. Eyâdî-i kerem-kârîlerini takbîl ederim efendim.

4 Teşrîn-i Evvel 335 [4 Ekim 1919]

Urfa'da Kürküzâde Osman Remzi

Mecmû'a

Hazret-i Nâbî-i üstâdın muskıt-ı re'si olan Urfa'dan gelen bu nesîm-i hoş-bû bize Cenâb-ı Nâbî'nin o güzel belâgat kokularını işmâm ve iblâğ eyledi.

(s. 605) Bu zât muktedir ise Osmânlı Târîh ve Edebiyât Mecmû'asıyla benim neşr eylediğim bu kadar gazeller var ise üstâdâne ve mâhirâne bir sûrette tahmîs eyledikten başka daha pek çok gazeller ve nâdîde neşîdeler ithâf eylemiştir.

İstanbul'umuzun tenbel üdebâ taslakları ba'zı eslâfımızın ümmîleri tarafından

Damlara çıkma görürler

Al yeşil giyme tanırlar

Seni elimden alırlar

gibi sâde sözlerine ve yâhud ellerinde birer saz kahveden kahveye dolaşan mektebsiz derbederlerin güftelerine heves ve taklîd eylemekte oldukları hâlde sebatsız meslekleri hasebiyle sanâyi' ve bedî'adan ârî o gibi sâde sözleri de beceremiyorlar. Başlarında Fûâd-ı bî-fûâd olduğu hâlde en âlî ve en mukaddes ve hattâ gıpta-fermâ-yı kâinât olan İstanbul'umuzun, vatanımızın, Osmanlı lisânımızın şeref ve meziyetini bırakıyorlar da görmedikleri, bilmedikleri Altay dağlarına Belh ve Buhârâ ve Kaşgar şîvelerine koşmak istiyorlar. Hicâz'a gitmek için İstanbul'a şimdiye kadar Belhli, Buhâralı, Kaşgarlı hacılar geldi. Acabâ bunların birisiyle Türkçe konuşup ifâde-i merâm edebildi mi? İşte muhterem çarşı ahâlîsi meydândadır. Ya Arapça ya Fârisîce veya işâretle konuşdular. Demek ki bizim Osmanlı lisânıyla onlara söz anlatmak bir vechle mümkün olamadı. Hattâ ötedenberi bu beğler, efendiler tarafından sermâyesiz ve serserî bir sûrette mestûreler kîsesinden çıkardıkları mecmû'alara kimse tarafından rağbet edilmeyip peyder-pey ta'atıyla mecbûr oldukları hâlde hâlâ hükûmet paralarını sû-i isti'mâl ederek, konferanslar vererek âsâr-ı eslâfî şöyle mevki'-i rağbetden düşürdük, böyle mahvettik diye tefâhür-i bâtilânede bulunmaları ne kadar âsâr-ı cinnet ve gaflet ise bilakis düşürdükleri âsâr-ı muhtereme-i eslâf olmayıp zevk ve hiss-i müstakîmleri olduğu cihetle kendilerine enzâr-ı 'âmede gülünç bir sûrette rağbetden düşürüyorlar da garîbdir

ki farkına bile varmak istemiyorlar ve cehl ü temerrüd ve hayret ‘âleminde pûyân olup gidiyorlar. (s. 606)

Eslâf-ı kirâmı beğenmeyip de müceddidiz, nev-zuhûruz diyenlerin yazdıkları saçmaların cümlesi bir araya toplansa şu kıt‘a me’âlinden ibâret kalır.

Şimdi müceddidiz diyen erbâb-ı nahvetin
‘Âşık Ömer kadar dahi yok bir neşîdesi
Âsâr-ı nev-zuhûra bütün halkı güldürür
Nef‘i gibi kadîmimizin bir kasîdesi

Benim mecmû‘am iki senedir devâm eylemekte olduğu hâlde rağbetden düşürmek için vâki‘ olan teşebbüslere ba‘zı hamiyetsiz hasûdların hattâ birçok müste‘id gençlere mecmu‘ama âsâr yazmamak ve okumamak için teblîgât icrâ etmek yolundaki mel‘anetlere rağmen günden güne rağbeti artmakta olduğu gibi iki sene evvel çıkarılan nüshalar için de pek çok rağbet hâsıl olarak be-her gün mürâca‘at edilmekte olduğundan bitmek üzere bulunduğu cihetle ikinci def‘a olarak basılmağa lüzûm görünmektedir.

Dârülfünûna devlet bu müzâyaka zamânında bile senevî külliyetli mebâliğ sarf etmekte olduğu ve birkaç yüz mu‘allim yüz binlerle liralara ma‘âşlar aldıkları hâlde hey‘et-i mecmû‘asıyla beraber sekiz sahîfeli bir mecmû‘a çıkarmak husûsundaki gayretleri mefkûddur.

Dârülfünûnda bir iki sene evvel Edebiyât Mecmû‘ası çıkarılmağa başlanmış idi ve umûm mu‘allim efendilerin makâle-i edebî yazması Ma‘ârif Nezâret-i celîlesince mecbûreyet altına alınmış idi.

Çıka çıka ancak üç beş nüsha çıkarıldı. Öyle nüshalar ki hefevât-ı mübtediyâne ve tıflânesi çocukları bile güldürdü. Dârülfünûnun meslek-i bî-devâmı icâbından olarak o mecmû‘ada bu vazîfe-i bî-vazîfeye kurbân edildi.(s. 607)

Lehü’l-hamd ve’l-mine mecmû‘amı tek başına çıkarmakta olduğum hâlde bir buçuk sene evvel tertîb ettiğim kırkdan ziyâde makâlât ve otuzdan ziyâde nezâ‘ir vardır ki hâlâ neşrine sıra gelmemiştir. Bununla berâber her vilâyetden tebrîkler, takdîrler almakta olduğum gibi bu kere Urfa’dan mecmû‘amızın neşr olunan nüshalarında münderic bulunan umûm gazellerin tahmîs ve tanzîri yolunda bir mahabbet-i âlî-cenâbâne gösterilmesi vâki‘ olan teveccüh ve rağbetin en büyük delâ‘il-i bâhiresindedir. Binâenaleyh Urfa’dan gönderilmiş olan tahmîslerin cümlesini bir

mecmû'aya derc etmek kâbil olmadığından kemâl-i fahr ü şükrânla bu haftalık iki adedini neşr eyliyoruz. Diğerlerini de pey-der-pey çıkacak mecmû'amızda neşr edeceğiz.

Görüyor musunuz sadâ-yı 'irfân ve hamîyyet nerelerden yükseliyor. Biz hâlâ İstânbul'da gaflet döşeklerinde uyuyalım.

Âli Beğ Efendi'ye Nazîre Olarak Yazılan Gazelin Tahmîsi

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Mîhr ü meh secde eder tâli'-i ferzânemize

Murg-ı firdevs-i berîn konu bizim lânemize

Koyalım mı yerine kevseri peymânemize

Geldi cânân bu gece nâz ile kâşânemize

Nûr yağdırdı sa'âdet güneşi hânemize

Ka'be-i hüsnü ziyâret bana olmaz mı nasîb

Bunca sa'îm beni mahrûm-ı tavâf etse 'acîb

Kûy-ı lutfunda neden ben kalayım böyle garîb

Hânemizdir harem-i gülşen-i cânâna karîb

Kasr-ı cennet görünür hâne-i vîrânemize

(s. 608)

'Aks-i mihriyle hilâliz ki ziyâ kesb ederiz

Biz o tîgız ki yanar sonra cilâ kesb ederiz

Sanma kim sûz-ı mahabbetle cefâ kesb ederiz

Âteş-i aşk ile yandıkca safâ kesb ederiz

Değmesin kimse bizim neşve-i pervânemize

Yok mu üftâdelerin dehrde feryâd-ı re'si

Çıkıyor göklere billâh yeter son nefesi

Gel gir ey murg-ı emel işte sana ten kafesi

Çâk çâk etdi dili zülf-i perîşân-heves

Rağbet etmez mi güzeller 'acabâ şânemize

Canda var sırr-ı tecellâ adına derler aşk

Gözde var nûr-ı mücellâ adına derler aşk
Tende var rûh-ı mutarrâ adına derler aşk
Dilde var bir dürr-i yektâ adına derler aşk
Kimse kıymet veremez dildeki dürdânemize

Olalı mihr-i rûhun levha-i dilde meşhûd
Çeşm-i huffâş-ı ‘adû oldu şeb-i târ-âlûd
Hâsda âhım olur sâ‘ika-i çarh-ı kebûd
Çırpınır görse bizi hayf ile endâm-ı hasûd
Kaldı hayretde cihân heybet-i merdânemize

Vakf-ı cân eyler isem çok mu o vech-i hüsne
Feyz-i lutfuyla gelir gelse de tâkat bedene
Remziyâ beste-diliz biz de bu ‘âlî sühana
‘Âşıkız bir güzele ya ‘ni Emîrî vatana
Cân ile sa‘y ederiz hizmet-i cânânemize

(s. 609)

Dördüncü Nüşadaki Gazelin Tahmîsi

Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün

Ey hâk-i deri beyt-i mu‘allâ-yı penâhım
Derbânlık ile eyle füzûn devlet ü câhım
Derd eyleme girme günehe şaşmıya râhım
Sevdim seni ağlatma beni ey yüzü mâhım
Hüsnün geçer ammâ kalır üstünde günâhım

Âyîne-sıfat bakdım o sîmîn teni gördüm
Billûr-ı mücellâ gibi bir gerdeni gördüm
Hangi tarafa bakdım ise ben beni gördüm
Ey nûr-ı mübîn çünkü cihânda seni gördü
Fahr eylesin eflâke benim nûr-ı nigâhum

Ey şem‘-i rûhu bezm-i mahabbetde dil-efrûz

Mihrünle felek dönmede pervâne-veş her rûz
Yandı şerer-i aşkına tâb u tef-i temmûz
Sevmek seni olmuş bana bir âfet-i cân-sûz
Ey hüsnü belâ çeşmi elâ zülfü siyâhım

Kaldırdı yüzünden o siyeh zülfü seher-gâh
Gün doğdu kızardı rûh-ı gül-goncası nâgâh
Bin cilve ile gitdi dönüp gelmedi eyvâh
Bir dem mi geçer eylemeyim derd ile bin âh
Gûyâ nefis ölmüş çıkıyor sîneden âhım

Hecrinle nasıl karaları bağlamayım ben
Sûz-ı gam ile cân u dili dağlamayım ben
Remzî kızılırmak kesilip çağlamayım ben
Hasretle Emîrî nice kan ağlamayım ben
Bilmem nerede kaldı niçin gelmedi şâhım (s. 610)

Gurûb

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kaplamış magribi başdan başa azgın bir alev
Bir kıyâmet ki tutuşmuş yanıyor tekmîl-i cev

Ufkum altında bütün nârını fışkırdatarak
Dişliyor şemsi 'adem-dîvi kudurmuş mutlak

Boğuşur kanlı bulutlarda mehîb ejderler
Guvlar türlü zebânîler âteş serperler

Hortlamış bir câdı efsûn savurur a'mâka
Kamçılar bir sürü 'ifrîti sürer âfâka

Gölgelerden görünür bir de hayâlî belde
Güzel İstanbul uzanmış uyuyor sâhilde

Câ-be-câ kubbe, minâreyle münakkaş ü siyâh

Mînadın bir oya altında, ne hoş! Lâkin âh!

Eriyor sandım gözüm bunların üstünde hilâl

Bakamam bir daha yâ Rab bu ne âfet bu ne hâl

Çamlıca

2 Cemâziye'l-Âhire 1337 [5 Mart 1919]

Nâ-bedîd

Bir Eser-i Mu'azzam

Bundan bir buçuk sene kadar evvel neşr olunan 6 numarolu mecmû'amızı mütâla'a buyuranların "Mu'azzam Bir Esere Teşebbüs" unvânı altında yazdığımız satırlar elbette hatırlarında olsa gerektir.¹²

¹² Bu bâbda 6. nüshada yazdığım ibâre aynen şöyle idi:

On seneden beridir mu'azzam ve musavver bir târîh-i Osmânî ile yine o nisbetde mu'azzam ve musavver bir edebiyât-ı Osmâniyye kitâbı ve bunların üçüncüsü olarak tamâmıyla Türkçemize mahsûs olmak üzere mu'azzam bir lûgat kitâbı yazdırmak arzûsunda bulunuyordum ve bu arzû ve iştiyâkımı büyük ve küçük, açmadığım bir kimse kalmadı.

Ba'zı erbâb-ı himmetin nazar-ı takdîrini celb ederek teşebbüs etmek sıraları da hulûl etmiş iken bir takım bed-hâhân-ı mülk ü milletin nâbecâ ve hasûdâne îtirâzlarıyla akîm kaldı.

Şimdi ne yapmalı, boş mu durmalı ve yâhud ba'zı sonunu saymayan hasîs adamlar gibi bir takım ihtirâsât-ı zâtîyye arkasında mı koşmalı? Bu ise vatan mahabbetiyle meşbû' olanlardan bir ferdin sıfat-ı hamîyyetine yakışmaz.

Binâenaleyh düşündüm, taşındım, ben de kendi kudret-i nâçizânem dâiresinde her hâlde bir hizmet-i vataniyyeye teşebbüs etmek arzusunda bulundum.

Nihâyet müe'ssis-i saltanat Osmân Gâzî zamânından îtibâren şimdiye kadar şu'arâ-yı eslâfın birbirine karşı ityân eyledikleri nezâ'irden birer beyit yazılmak sûretiyle "Mecma'ü'n-Nezâ'ir" ismiyle bir eser tahrîr eylemek hâtırına hutûr etdi. Şu içinde olduğumuz 1336 senesi Zi'l-Ka'detü's-Şerîfe'nin 24. ve 1334 senesi Ağustos'un 31. günü ba'de'z-zuhr Millet Kütübhânesi'nde bu eserin cem' ve tertîbine yümnehü'l-Kerîm mübâşeret eyledim. Şimdiden tahmînime nazaran bu eser-i mu'azzam her bir cildi büyük sahâîfi hâvî olmak üzere otuz cild-i kebîri tecâvüz edecektir. Tevellüd-i âcizânem 1274 Ramazân-ı şerîfînde olmasına nazaran sinnim altmış ikiyi bi'l-ikmâl altmış üçe kadem basmış oluyor. Me'hazım muhterem milletime yâdigâr olmak üzere tamâmıyla Millet Kütübhânesi'nde mevcûd olan on üç bin cild kitâblarımın edebiyâta â'id olan aksâmından ibâret olmasına göre eğer ben ikmâline muvaffak olamazsam elbetde benden sonra bir ehl-i hamîyyetin itmâmına muvaffak olacağına emînîm. Bununla berâber tertîbâtı ve tutduğum usûlü öğrenmek için fikr-i cevvalî hâiz ba'zı ezkiyâyı da çalışdırmağa çalışacağım. cenâb-ı Hak cümlemizi muvaffak-ı bi'l-hayr eylesin. Âmin.

(s. 611) Lehü'l-hamd ve'l-mine bu kere “elif” harfi der-dest-i ikmâl olarak on iki bin beyit raddesinde takarrüb eylemiştir. Elif harfinde toplanan şi'rlerin nâzımlarının esâmîsi de birkaç bin adede bâliğ olacağından hurûf-ı hecâ tertîbiyle ve muhtasarca onların terceme-i hâlleri de kitâbda gösterilecektir.

Bundan sonra diğer harflere nisbetle gazelleri kalîl olan sekiz harf ki b, t, s, c, ha, hı, d, z harfleridir. Bunlara da şimdiden başlanılıyor.

(s. 612) Der-sa'âdet umûm üdebâ ve şu'arâ-yı kirâmından, eserlerinden ya kendileri tarafından intihâb olunacak birer beyitlerini ve yâhud tarafımızdan intihâb ve tefrîk olunmak üzere bu harflerde olan gazellerini göndermelerini ricâ ederiz.

Taşralara gelince gerek geçmiş zamânlarda gerek şimdiki hâlde birçok şâ'irler vardır ki tabî'i bizce ma'lûm değildir.

Binânaleyh şimdilik şu harflerdeki kendi eserlerini ve gerek memleketlerince bildikleri sâ'ir şâ'irlerin eserleriye muhtasar teceme-i hâllerini gönderirlerse onları da ma'ü'l-memnûniyye derc edeceğimizi beyân eyeriz.

Gönderilecek eser ve mektûbların Der-sa'âdet'de Fâtih'de Millet Kütübhânesi'nde nâm-ı acizîye olarak irsâli lâzımdır. Kâğıd tedârîki kâbil olursa birinci cildi elif harfine mahsûs olmak üzere inşallâh az bir müddet zarfında bu mu'azzam eserin tab' u temsiline de başlanılacaktır.

Ve minnallah illâ 'ânetü ve'l-tefvîk

Evkâf-ı İslâmiye Matba'ası

Sâhib-i İmtiyâz ve Müdîr-i Mes'ûl

Ali Emîrî

(s. 613)

Osmanlı Târîh ve Edebiyât Mecmû'ası

Etdik şeref-i hıdmet ecdâd-ı ferâmûş   Birgün bilinir kısmeti mecmû'amın ammâ
Âsârına eslâfımızın rağbet olmaz   Pek çok aranır ortada mecmû'a bulunmaz

---

Mülk ve millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyât ve şu'ûn-ı sâireye mûte'allik mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmû'a-i şehriyyedir.

İfâde-i Mahsûsa

Cenâb-ı Hakk'ın lutf u inâyetiyle mecmû'amızın bu nüshadan i'tibâren üçüncü senesine geçiyoruz.

Mecmû'amızı evvelki sene bir formadan ya'ni on altı sahîfeden geçen sene de iki formadan ibâret olarak neşr eyledik.

Lâkin iki forma da kesret-i mündericâta kifâyet etmiyor. Yazılacak birçok mühim şeylerin te'hîrini ve bâzen de 'adem-i dercini mûcib oluyor.

Bu nüshadan i'tibâren üç forma ya'ni kırk sekiz sahîfe çıkaracağız. Bir kısmı ber-mu'tâd sarı kâğıdlı ve bir kısmı da yine beyaz kâğıdlı olacaktır. Beyaz kâğıdlı nüshaların üç forması yedi buçuk guruş ve sarı kâğıdlıların fiyatı on iki guruşdur.

Her iki renkli kâğıdın merkez-i tevzî'i Bâb-ı Âlî câddesinde Sûdî Efendi Kütübhânesidir.

(s. 614) Beyaz nüshalar, Direklerarası'nda, Dârülfünûn civârında, Bayezîd'deki ba'zı kütübhânelerde dahi bulunur.

Eski nüshalar pek az kaldığından ve benim de kitâbcılar ile her ay nihâyetinde hesâb görmeğe vaktim müsâ'id olmadığından eski nüshalar için yalnız Çenberlitaş'da Atık Alî Paşa Câmî'-i Şerîfi karşısında Tütüncü Kâzım Efendi'ye mürâca'at olunmalıdır. Başka yerlere ve hattâ bendenize mürâca'at etmek, aramak 'abesdir.

Abone yoktur. Bunun için abone olmak isteyenler bana değil kitâbcılara mürâca'at etmelidirler. Bir de hâricden aldığım ba'zı mektûblarda benden tuhaf tuhaf

romanlar istiyorlar. Beni sahhâf ve Millet Kütübhânesi'ni de kitâbcı dükkânı zannediyorlar.

Gerçi kitâbcıları ve kitâbcı dükkânlarını takdîs ederim. Eğer sanata sülûk etseydim kitâbcı olacağıma şübhe yokdu. Lâkin taşralardan böyle münâsebetsiz romanlar istenildiğine te'essüf ederim. Zâten ekseriyet i'tibâriyle o zehr-nâk romanlardır ki bizi bu hâle getirdi. Eskiden bu memleketlerde Ebû Müslim Teberdâr ve Vâkıdî tercemesi gibi kitâblar okunurdu. O ne kıymetli ve ne değerli tercemeler idi. Ahlâka ne büyük yardım ederdi.

Türkçe yazılmış Ebû Müslim Teberdâr'da gördüğüm açık ve lezzetli ibârenin nazîrini ben şimdiye kadar dünyâda Türkçe bir kitâbda görmedim.

Kimsesiz kaldım meded ey kimsesizler kimsesi

mısra'ını hâvî bir terkîb-i bend var idi. O ne terkîb-i bend idi. Türkistân pâdişâhı Melikzâd, meydân-ı harbe girdikçe:

- Benim, pâdişâh-ı mülk-i Türkistân hakan-ı mu'azzam Melikzâd-ı â'zam" demesi ve her bahâdırın kendisini birer gûnâ tavsîf eylemelerinin sadâ-yı letâfeti hâlâ kulaklarımda çınlıyor.(s. 615)

Ebu Müslim Teberdâr tamâm üç büyük cild idi. En mükemmel nüshası mektebde ders arkadaşım olan Dökmeci-zâde Sâlih Efendi'nin büyük pederinde mevcûd idi. Evleri Devâ Hamâmı civârında çıkmaz bir sokak içinde idi. Ben henüz dokuz on yaşında idim. Mektebden çıktım mı Sâlih Efendi'yle birlikte gider doksan yaşında bulunan ihtiyârın elini öper du'asını alır, kitâbı mütâla'a ederdim.

Bilmem ki o kıymetli kitâb nerede kaldı. Şimdi Diyârbekir'den istifsâr edilmiş olsa belki bilen bile kalmamışdır.

Zîrâ gelsin roman gitsin roman, yalnız Vâkıdî tercemesi el-haleti hâzihî yanımda mevcûddur. Yemin etsem hânis olmam ki geçen gün okuduğumda o hamiyetlere karşı gözümünden dökülen yaşların altına bir bardak tutulsaydı belki dolardı.

O ne ibâre, o ne ifâde, o ne hamiyet! Hele İslâm kadınlarının muhârebelerde gösterdikleri hârikulâde merdânelikler, hamâset ve gayretler insana hayret veriyor. İnşallah İslâm kadınlarının hamâsetlerine dâ'ir ba'zı makaleler ileride mecmû'aya derc edeceğiz. Bende olan bu kitâbın misli daha birçok kimselerde var idi. Şimdi Diyârbekirliilerden su'âl edilse bu kitâbdan bile haberdâr olan belki bulunmaz.

Bunlardan başka Türkçe Bedî'ü'z-zamânlar, Hamzanâmeler, daha neler var idi. Kim bilir nerelerde kaldı. İşte şimdi her memleket böyle.

Kaymak ve Zambak gibi rezîl kitâbların ise binlerle basmaları pek yüksek fiyâtlarla satıldıktan başka yazmaları dahi ba'zı gençlerin koynunda nüsha-i cân gibi mevcûd imiş. (s. 616)

Kabahat gençlerde değil, bu kitâbları yazan ve neşr eden ahlaksızlarda. Cenâb-ı Hak bundan böyle de mecmû'amızın hüsn-i muvaffakiyetle temâdî-i devâmını nasîb ve müyesser eylesin.

Firdevs-âşiyân Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretlerindir

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Micmer-i cân-ı 'âşık içre düter

'Anber-i lâ ilâhe illâllâh

Emr-i Hakk ile kân-ı dilde yeter

Cevher-i lâ ilâhe illâllâh

Bitse arz-ı derûnda ger ihlâs

Mîvesi olur anun hâssü'l-hâs

Her kederden olur cihânda halâs

Mazhar-ı lâ ilâhe illâllâh

On sekiz bin cihâna bir hoş bak

Gûyâ oldu mescid-i mutlak

Vardır anda berâ-yı hutbe-i Hak

Minber-i lâ ilâhe illâllâh

Yine Sultân-ı Müşârün İleyh Hazretlerinin Nutk-ı Hakâyık-Eser-i Şâhâneleri

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ey gönül sen matlab-ı a'lâyı tahsîl itmedün

Var ise zâd-i reh-i 'ukbâyı tekmîl itmedün

Ey gönül gafletdesin insâf kıl âyâ niçün

Sırr-ı mûtûya vukûfa hiç ta'cîl etmedin

(s. 617)

Ey gönül nefesine ta‘zîm etme fânîdir cihân
Gâfil oldun hayf ol nâmerdi tezlîl etmedin

Ey gönül bir dem leb-i ikbâl ile misl-i Necîb¹
Gûşe-i seccâde-i ‘irfânı takbîl etmedin

Sultân-ı Müşârün İleyh Hazretlerinin Diğer Gazel-i Pâdişâhâne ve Beligâneleri

Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün

Hayâl-i rûy-ı dilber cism-i zârımda nihânımdur
O dil-cûnun şitâbı su gibi gözde revânımdur

Görünmez çeşmime fasl-ı gülistânın temâşâsı
Görünen gözüme ancak bahâr-âsâ civânımdur

Bana arz etme ey sabâ bûy-ı gül ü nesrîn
Yeter gîsû-yı hûş-bûyı benim ‘anber-feşânımdur

Süveydâ gibi çıkmak safha-i dilden ne mümkündür
Benim ol hâl-i müşgîn hayliden hâtır nişânımdur

Ne hâcet bûy-ı ‘ûdun şemmine zerrîn ü mûcmerde
O bûy-ı zülfün îrâd-ı dimâ‘-ı cism ü cânımdur

Nazîre söylemek mümkün değil bu matla‘-ı hûba
Sühan-perdâz olan ol Âsâf-ı devr-i zamânımdur

Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis hazretlerine tuğyân eden, eşkıyânın yazdıkları ağır beyân-nâmelerde Sadrâzam İbrâhîm Paşa’nın katli gibi münâsebetsiz şeyler (s. 618) taleb ederken “başka bir pâdişâh-ı mahmûdü’l-hısâl isteriz” demelerine canı sıkılarak birâder-zâdesi Sultân Mahmûd’u celb ile alnından ve o da elinden öpmüş ve şu manzûme-i şâhâne ile nasîhat etdikden sonra tevdî‘-i saltanat ederek inzivâ-gâh-ı hümâyûnuna çekilmiştir.

¹ Cennet-mekân Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis hazretlerinin mahlas-ı şâhâneleri Necîb’dir.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Hayr-endîş ey vücûd-ı Kerîm
Kimseye etme kendini teslîm

Hâcet-i ashâbına 'adâlet kıl
Fukarâ hâline ri'âyyet kıl

Kimsenin inkisârını alma
Benim itdüklerime hem kalma

Sana şehzadeler emânetdür
Lâyık-ı şân olan sıyânetdür

Dâ'imâ saltanatda var olasın
Fer ü şevketünle ber-karâr olasın

Eyleye bahtını güşâde Hudâ
Hayme-i 'ömrün pâ-ber-câ

Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis hazretleri ba'de'l-haldan beş sene hayâtda kalmışdır. Fuzalâ-yı meşâyih-i 'ızâmdan Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi merhûmun kendi hatt-ı mübârekiyle şu ibâreyi gördüm.

“Sultân-ı müşârün ileyh hazretleri tekrâr cülûs eylese diyü herkes temennî iderlerdi. Bir gice ehl-i ... kirâmdan Mehmed Emîn Tokâtî hazretlerinin hulefâsından Eğrikapulu Râsim Efendi¹³ rû'yâsında görür ki bir cem'iyet-i 'uzmâda mahzar-ı ehlullûh da demişler ki: Resûlallâh Sallallâhu Aleyhi ve Sellem Efendimiz hazretleri Sultân Ahmed'in cürmünü afveyledi.

(s. 619) Sabâh oldukda da'vet olunan bir mahale varır. Pişvâ-yı hâcegân-ı Nakşibendî Seyh Mehmed Emîn-i Tokatî kuddise sırrıhu dahi ol meclisi teşrif

---

¹³ Hattâtîn-i meşhûredendir. Millet Kütübhânesi'nde yazıları vardır.

buyurur.¹⁴ Ba‘de’l-ikrâm Mehmed Râsim Efendi’nin hadise-i derûnu şeyhin mir’ât-ı derûnuna ‘aks ider. Yerinden kalkup Râsim Efendi’nin yanına gelir. Şu mısra‘ı okur:

Suçun ‘afv itdi Sultân Ahmed’in çokdan Resûlallâh

Mehmed Râsim Efendi cevâben, “Efendim siz o meclisde hâzır mı idiniz?” der. Hazret-i Şeyh Emîn: “Gördünüz mü ne âlî meclis idi” diye gözlerinden yaş akıtmakda olduğu hâlde evvelki mahalline ku‘ûd ider.

Bu esnâda minârelerden selâ okunmağa başlar. Ve Sultân Ahmed’in rihlet etmiş olduğu anlaşılır.” Görülüyor ki mes’ele hazret-i Resûlallâh’ı gücendirmemekte, acabâ hangi hâlimizle?

Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Gâzi Hazretlerinin Nefs-i Nefis-i Hümâyûnları İçin Yazdırıp Mütâla‘a Buyurdıkları Kitâblar

Dördüncü Kitâb

Allâme-i meşhûr Sîbeveyh hazretlerinin fenn-i nahvde cemî‘ mesâ’ili hâvî kitâb-ı bî-misl ü nazîri ile şerhini muhtevî Şeyh Ebû Sa‘îd Sîrâfî hazretlerinin kitâb-ı ekmelleridir. Kitâbın metni şerh ile ve şurûhât siyâh mürekkeble yazılmıştır.

Hazret-i Fâtih mütâla‘a-i hümâyûnları için tahrîr ve istinsâh ettirdikleri bu kitâb bundan evvelki mecmû‘alarımızda isimleri geçen kitâblardan hacmen (s. 620) daha büyüktür. Veznen dahi nazar-ı nâzırını hayrete düşürecek derecede bedâyi‘ tezyînâtı hâvîdir. Dokuz yüz doksan dört büyük sahîfeyi ve her sahîfesi hurde yazı ile kırk beş satırı hâvî olmakla berâber hattı dahi ser-â-pâ nefisü’l-enfesdir. Müstensihî kümmelîn-i ulemâdan olmağla ekser mahaller, harâbeleri olarak kitâbın saht u nefâsetine ve mücellidinin sarf eylediği kudret ve san‘ata bakdıkça, dünyâda bir daha nazîri bulunmayan bu kitâbı mütâla‘a eden bir insan kendini dünyâda değil cennet-i a‘lâda zanneder. Ve baş tarafında rengâreng nukûş-i san‘atkârâneyi muhtevî bulunan iki sahîfe-i naza-pîrâ içinde hatt-ı latîfü’l-eltâf ile şu ibâreler muharrerdir:

Birinci Sahîfede

برسم مطالعة السلطان الاعظم خليفة الله تعالى في العالم

ايد الله تعالى في جميع المكارم و العلم ظل الله خلى الامم

السلطان بن السلطان السلطان محمد خان

¹⁴ Şeyh Mehmed Emîn-i Tokatî hazretlerinin aslı ve abâ ve ecdâdı (Âmid) Diyârbekir şehridendir. Bunun için mufassal terceme-i hâl-i vilâyet-penâhileri Tezkire-i Şu‘arâ-yı Âmid unvânlı matbû‘ eserimizde vardır.

□ ن السلطان مراد خان عثمان خلد اللہ تعالیٰ

خلافته و ابد شوکتہ و دولته آمین

İkinci Sahîfede

هذا شرح الكتاب المنسوب الى فضل علماء العلوم الا ديبه و اكمل

فضلاء المعارف العربيه ابي بشر عمرو بن عثمان بزفنير

الشهير بسبيويه تغمء اللہ بغفرانه للعالم الفاضل

و التحرير الكامل الشيخ ابي سعيد السيرافي

روح اللہ رثخ لخلي في □ رف الخنان فتوحه

Müstensih-i fâzılı Ömer El-Hüseyñî¹⁵ nâmında bir zât olduğu kitâbın tahrîrine (s. 621) Der-sa'âdet'de 870 senesi Muharrem'inin guresinde başlayarak bir sene üç mâh yirmi beş gün zarfında yani 871 senesi Rebî'ü's-Sânîsinin yirmi beşinde ikmâl eylediği kitâbının nihâyetine derc eylediği şu belîgâne ebyâtdan müstebândır.¹⁶

خز الكتاب □ رء و تتما
ي □ بي النهى و شيأ يروق ممنما
في خمسة من بعدما سبقت لها
عشرون من دحر خلا و تقدا
لربيع الثانى الذى بر كاته
اذحى بخا صوب العوارف فدها
فدا نقضت □ بگون خامأ خدها
عام تولى ذاهبأ و تقدا
و من المعين مضت ثمان فبلها
خمرورها حكم الزمان جو لخلما
فى اول السبعين كنت بدأته
فى غرة الشهر الذى قد حرما
فى تخت استنبول البلد الذى
فاق البلاد مزية و تكرما
و لعن □ مآلت خن الذى فدلخخت
فى نسجه كفاء خطأ محكما
فاجاده عمر الحسينى الذى
ينمى الى خثمان □ رح منتما

ثم الصلوة گلى النبى و صحبه

مالمعت ورق الحمام ترنما

¹⁵ Ömer bin Osmân bin Ömer El-Hüseyñî olduğu gelecek hafta yazacağımız diğer bir kitâbdaki ketebesinden müstebândır.

¹⁶ Bu kitâb-ı bî-nazîr 994 büyük sahîfeyi ve her sahîfe hurde yazı ile 45 satırı hâvî olmasına ve birkaç satırını ta'dâd eylediğimizde her satırında yirmiden yirmi beşe kadar kelime bulunmasına göre ve be-her gûne 94 satır ve her satırın da hadd-i vasatî olarak 22 kelime itibâriyle hesâb etdiğimizde 2068 kelime isâbet ediyorki o kadar güzel ve muntazam bir hat ile günde bu kadar satır ve kelimelerin böyle hurde bir sûretde yazılabilmesi pek çok ehl-i himmete nasîb olamayacak bir hârîka-i gayret ve muvaffakiyyetdir.

Kitâbın baş tarafında ve nihâyetinde Cenâb-ı Fâtih'in mahdûm-ı âfleri Sultân Bâyezîd-i Sâni hazretlerinin mühr-i hümayûnları var ise de bozulmuşdur. Lâkin üç yerine basılmış ve yazısı gâyet güzel başka bir mühr vardır. (s. 622) Târîh-i tahrîri 875 senesidir. Mührün bir tarafında gâyet ufak bir yazı ile hakkâkının ismi Ferîd'dir. Mührün içinde Abdurrahman nâmına şu beyt-i belîg mahkûk ve menkûşdur:

Pîr ü lehce-i pâk-i Hasân Mazhar-ı mevhibe Abdurrahman¹⁷ (s. 623)

Mütâla'a

İbtidâ ilm-i nahvi vaz' eden kibâr-ı tâbi'ünden ve benî Kinâne kabîlesinden fâzıl-ı meşhûr Ebû'l-Esved nâm zâtdır. Ondan evvel lisân-ı Arabda bir meleke olarak halef selefden ahz eylerdi. Vaktâ ki fûrûg-ı kevkebe-i İslâm nûr-ı seher gibi etrâfa münteşir oldu.

Milel-i sâ'ire ile ihtilât ve muhâlefât-ı lisân hasebiyle meleke-i kadîme mütegayyir olmağa başladı ve tûl-i zamân ile bu meleke bütün bütün fâsid olup Kur'ân-ı azîm ve hadîs-i şerîf anlaşılmadan kalır diye korkuldu.

Hazret-i Ali Kerremullâhi veche efendimiz hazretleri meleke-i lisâniyyenin tağyîrini görünce muhâfazasını müşârün ileyh Ebû'l-Esved hazretlerine emr ü işâret eyledi. Müşârün ileyh de bulduğu kavânîn ile ilm-i nahvin esâslarını vaz' u meleke-i lisâniyyenin zabtına teşmîr-i sâk-ı ihtimâm etdi. Müşârün ileyhden imâm-ı ulûm-ı nahv ve arûz olan İmâm Halîl bin Ahmed El-Ferâhîdî'ye gelinceye kadar bu fenne dâir daha ba'zı şeyler yazanlar oldu.

¹⁷ Bu kıymetli mührün Mü'eyyedzâde Amasyalı Abdurrahman Efendi'nin olduğuna şübhe yokdur. Zirâ mührün târîh- hakki olan 875 hudûdunda Amasya vâlisi bulunan Bayezîd-i Velî hazretlerinin kitâbcısı ve nedîm ve musâhibi idi. Gâyet zekî ve muktedir bir zât idi. Lâkin böyle kıymetli zâtları çekememek öteden beri âdet olduğundan cenâb-ı Fâtih'e Mü'eyyedzâde'nin Bayezîdi mükeyyifâta alışdırmak sûretiyle başdan çıkarmakda olduğunu ba'zı garazkârânın yazmaları üzerine cenâb-ı Fâyh Müeyyedzâde'nin idâmını emretmiş idi. İdâm hakkındaki fermân-ı münşe'ât Ferîdûn Beğ'de muharrer ve mevcûddur. Bayezîd-i Velî hazretleri daha akdem haber alarak Müeyyedzâde'yi İrân cânibine firâr ettirmiş ve İrân cânibinde bulunduğu müddetde allâme-i meşhûr Celâleddîn Devânî hazretlerinden tahsîl ve ikmâl-i 'ulûm ve kemâlât eylemiş idi. Taht u tâc-ı saltanat Sultân Bayezîd'e müyesser oldukda avdet ederek kazaskerlik pâyesine irtikâ etmişdir. Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi büyük âdemlerden olup devlet ve memlekete pek güzel hizmetler etmiş hattâ İbn-i Kemâl Hazretleri gibi bir allâmeyi Sultân Bayezîd-i Velî hazretlerine tanıtıdırıp yetişmesine delâlet eylemişdir. Bununla beraber Müeyyedzâde'nin mühründeki beytinden dahi anlaşılacağı üzere metîn bir şâirdir. Mahlası Hatemî'dir. Ba'zı ahvâli ve

Hâk olan dest-i cefâ bile girîbânımdur

İlişen hâr-ı gam u mihnete dâmânımdur

beytinin Hazret-i Fâtih ile tevârüd vâkî' olduğu 9 numarolu nüshada edîb-i belâgat-pîrâ Süleymân Nazîf Beğ Efendi hazretlerine yazdığım makale-i cevâbiyyede mahvî ve muharrerdir.

Hârunü'r-Reşîd asrında müşârün ileyh İmâm Halîl bu fenni tehzîb ve ebvâbını tertîb eyledi.

İmâm Halîl hazretlerinden tilmîz-i hâsları İmâm Sîbeveyh hazretleri ahz ile furû'ât-ı fenni tekmîl ve şevâhid ve edillesini teksîr ederek meşhûr kitâbını vaz' u tahrîr eylemiştir ki bu kitân bu ilmde asl u sened makâmını ihrâz eyledi. Ondan sonra Ebu Ali Fârisî ve Ebu'l-Kâsım ez-Züccâc gibi ba'zı ulemâ-yı nahviyyûn dahi bu fende ba'zı muhtasar nahv kitâbları te'lîf etmişler ise de İmâm Sîbeveyh hazretlerine ancak peyrev olmakla iktifâ eylemişlerdir.

Ba'dehu bu fende söz uzadı. Arabın şehr-i kadîmleri olan Kûfe ve Basra'daki ashâb-ı fen arasında ihtilâflar peydâ oldu ve aralarında edille tekessür eyledi ve emri ta'lîmde usûl ve meslekler mütebâyin oldu. (s. 624)

Kavâ'id-i fende ihtilâfları sebebiyle nice âyât-ı Kur'âniyyenin i'râbında ihtilâflar çoğladı ve talebe-i ilme uzun bir yol açıldı. Sonra müte'ahhirîn gelip ba'zıları İbn-i Mâlik'in kitâb-ı teshîlinde yaptığı gibi mebâhis-i fenni ihâta ile uzun uzadıya yazılmış olan ebhâsı ihtisâr ve ba'zıları dahi Zemahşerî'nin mufassalda ve İbn-i Hâcib'in kâfiyede yaptıkları gibi talebeye teshîl-i tahsîl için mebânî-i fenn üzere iktisâr etdiler ve bâzen fenn-i nahvi nazm eylediler. Nitekim İbn-i Mâlik Ercûze-i Küberâ ve Ercûze-i Sıgarâ'sında ve İbn-i Mu'tî Ercûze-i Elfiyye'sinde fenn-i nahvi derc eylemişlerdir.

Hülâsâ bu fende te'lîf olunan kitâblar hadd ü ihsâdan efzûndur. Bunlarda tarak-ı ta'lîm dahi mütehâlif olup Kûfiyyûn, Basriyyûn, Bağdâdiyyûn, Endülüsiyyûn'un usûl-i tarîkları başka başkadır. Bu kitâbların esâmîsini bile ta'dâd eylemeğe mecmû'amızın sahîfeleri müsâ'id değildir. Yalnız İbn-i Cinnî'nin ve Cemâleddîn İbn-i Hişâm-ı Mısri'nin kitâbları bu bâbda te'lîf olunan kitâblara şurûhât tahrîr eylediler.

El-hâsıl bu kitâbların ekmel ve etemm ve ecmel ve ahseni İmâm Sîbeveyh kitâbıdır ki bu kitâbın başka ismi olmayıp "Kitâb" denildi mi mutlakâ bu zâtın kitâb-ı nahvi olduğu anlaşılır. Endülüs ulemâsı bu kitâba fevkalâde sûret-i rağbet gösterdikleri gibi sâ'ir ulemâ-yı İslâmiyyûn dahi bu kitâbı dest-i istifâdeden düşürmezler. Bir derecedeki dünyâda ne kadar sarf kitâbları var ise bir âdem mütâla'a ve ezber etmiş olsa mâdem ki Sîbeveyh kitâbını görmemiştir, nazar-ı ehemmiyete almazlardı. Bir fâzıl da Sîbeveyh kitâbını güzelce okumuş ise artık başka nahv kitâbı okuyup okumadığını suâl bile etmezlerdi.

Garâ'ibdendir ki Millet Kütübhânesi'nde gelip bu kitâbı ziyâret eden ba'zı (s. 625) fuzalâ-yı ecânib bana dediler ki Avrupa'da lisân-ı Arab tahsîli için çalışan fuzalânın mütâla'a atdikleri ve mekâtib-i âliyyede el hâletü hâzihî ilm-i nahv için okutdurdukları kitâb, bu kitâbdır¹⁸ ve şerhlerin dahi etemm ve ekmel (s. 626) ve a'lâsı Şeyh Ebû Sa'îd Sîrâfî hazretlerinin kitâb-ı Sîbeveyh üzerine yazdırdıkları şerh-i celîldir. Bu şerh-i celîl zâten ender-i nevâirden olmağla görülen nüshaları ya yanlış ve yâhud noksândır. Hazret-i Fâtih'in yazdırdığı bu nüsha kadar güzel, sahîh, ekmel bir nüsha ne

¹⁸ Bu makâleyi yazıp matba'aya verdiğim sırada fâzıl-ı muhterem edîb-i kemâlât-şiyem dâmâd-ı şehriyârî Mehmed Şerîf Paşa hazretleriyle görüşüdüm. Bu kitâbın Pâris'de iki cild üzerine basılmış olan bir nüshasını irâ'e ve lutfen i'âre buyurdular. Birinci cildin baş tarafında

كتاب سيبويه المشحور في النحو وامله الكتاب وفد لختني
بتصحيحه. العبد المقيير الى رحمة ربه
هر تويغ درنبرخ

ve alt tarafında “Tab' fî Medîneti Pâris el-mahrûsâti fî sene 1881” yazmaktadır. Kitâbın sahtına nefâsetine her satırın zirinde olan ba'zı îzâhâta hayrân kaldım. Ve bundan başka o kadar muntazam bir fihrist yapılmıştır ki şu himmete hayret etmemek elden gelmiyor.

Me'hazlarından allâme-i meşhûr Ömer bin Abdullah El-Ezedî hazretlerinin 629 târihinde yazdığı kitâb sahîh olup bu kitâb birçok fuzalâ tarafından elden ele dolaşarak 1000 târihinden sonra Fas pâdişâhı olan Abdullah Zeydân bin Ahmed El-Mansûr'un hazîresine vâsil olduğunu ve yine me'hazlarından biri de Rus generali Paskoviç'in 1244 senesinde Osmanlılardan Akıska beldesini zabt etdikde Ahmedîyye kütübhânesinden alınan nüsha bulunduğunu arz ediyor.

Îzâhât ve tafsilât yalnız bu iki kitâba â'id olmayıp Sîbeveyh kitâbının sâ'ir me'hazları ve şurûhâtı hakkında tamam yirmi iki sahîfe o kadar târihî ve güzel ma'lûmât veriyor ki her satırını insan nasıl takdîr edeceğini şaşırıyor. Bir derecede ki! Sonradan gördüğüm şu vâsi' îzâhâta karşı benim bâlâda verdiğim ma'lûmât noksan ve pek sönük kalıyor.

Hatırlardadır ki ibtidâ-yı meşrûtiyetde çıkardığım Âmid mecmû'asının 3. nüshasında bizim lisân-ı Arabîde olan taksîrâtımızı tafsîlen beyân eyledikten sonra “Bakınız İngilizlerde olan himmete ve lisân-ı Arab hakkındaki hizmete ki Mu'cemü'l-Büldân mü'ellifi meşhûr Yâkût-ı Hemevî'nin sekiz büyük cildi hâvî bulunan Mu'cemü'l-Üdebâ-nâm te'lif-i kebrîni bu kere neşre başladılar. Birinci cildi mukaddemâ ve ikinci cildi de geçen hafta tab' olunarak iki nüshası Dersa'âdet'de vürûd eyledi. İnsân, ibâretindeki sıhhat ve cildindeki zerâfet ve letâfete hayrân oluyor. Cildin arkasında şu ibâre muharrerdir:

Ve kad ehteni be-nüsha ve tashîhe D.S. Mezcelyas

İşte âlf-cenâb-ı ecânib lisân-ı Araba hizmet ediyor. Biz ise lisân-ı dînimiz olduğu hâlde hâlâ bigâne duruyoruz. Yâ Rab bu ne hâl” demiş ve şu mecmû'amızın da bundan bir sene evvelki 12. nüshasında tekrâr eylemiş ve bizim perestîş-gâh-ı vicdânımız olan dört şeyin en başlıcası ma'lûmdur. Mütebâkî üç adedi de şudur: “Ye, ye, ye; iç, iç, iç; yat, yat, yat. Hâlâ bu usûl mü devâm edecektir. Hüsn-i vazîfe bu mudur?” sözlerini de kemâl-i te'essürle aynen yazmış idim. Numerolarını bâlâda beyân eylediğim her iki mecmû'ada o makâleler aynen görülse de daha bundan on üç sene evvelden beri ihtâr eylemekte olduğum dil-hûnâne hakîkatler anlaşılmalı!

Bayezîd meydânında kıymetli bir kitâbhâne-i umûmîmiz vardır. İçinde garb elsinesine â'id ba'zı kitâblarda ehil olduğu hâlde kırk bin cild kadar kitâb mevcûddur. Birinci hâfız kütübü İsmâîl Eferndî hazretleri de âlim, fâzıl bir zât-ı âlî-kadrdır. Ecnebî fâzılları sâ'ir kitâbhânelerimiz gibi her zamân bu kitâbhâneye de mürâca'at ederler.

Acabâ meşrûtiyetin zuhûru on üç seneden ziyâde olduğu hâlde hânedân-ı saltanatdan elde vükelâ-yı devletden bir ferd hazret-i ilmi taltîfen ve tebcîlen olsun acaba o mu'azzam kütübhânenin bir kere kapısından içeriye girdikleri var mıdır? İşte bu hâllerden dolayıdır ki her biri mefâhir-i İslâmiyyeden olan câmi'lerimiz, kütübhânelerimiz, çeşmelerimiz, sâ'ir mebânî-i hayriyye-i İslâmiyyemiz bu müte'essir ve müte'essir hâllere uğruyor ve uğrayacaktır.

İstanbul (s. 627) kütübhânelerinde ve ne de dünyânın hiçbir köşesinde yoktur ve bulunamaz denilse zannederim ki mübâlağa edilmemiş olur. Zîrâ kitâb meydânda!

İşte Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî hazretlerinin kendi mütâla‘a-i şâhâneleri için yazdırdığı kitâb-ı celîl bu kitâbdır.

Hazret-i Fâtih’in ulüvv-i ka‘b-i şâhânelerinin derecâtını tasavvur edip anlamalı.

Topkapı Müze-i Hümâyûn Müdîr-i Âlîsi Fâzıl-ı Muhterem Halîl Beğ Efendi Hazretleri Tarafından Vârid Olmuştur

Üstâd-ı muhterem efendimiz hazretleri,

Mecmû‘anızın intişârını dört gözle beklerim. Zîrâ her defâsında âcizlerince istifâde muhakkaktır. İşte bugün son numeroyu aldım. Artık zât-ı âlîlerinin kerâmetine kâ’il oldum.

Şu günlerde Zülgadir yahud Dulkadiroğulları târîhiyle meşgûl oluyordum.

Bunlara dâ’ir bu kere derc edilen makâleden pek ziyâde istifâde etdim. Birçok yeni şeyler öğrendim. Ez-cümle Sulî Beğ’in kerîmesinin ismi Emine Hatun yâhud Emine Sultân olduğu Sultân Murâd-ı Sâni’nin bundan tevellüd ettiği ve Fâtih’in de Süleymân Beğ kerîmesiyle müte’ehhil olarak bundan Bayezîd-i Sâni’nin dünyâya geldiği anlaşıldı.

Fazla olarak Dulkadir’in ismi Hasan ve Karaca’nın ismi de Ahmed olduğu meydâna çıktı.

İşte bunları bildirmek lutfunda bulunduğunuzdan dolayı ‘arz-ı şükran ederim. Ancak bir müşkülüm kaldı. O da 583. sahîfe başında buyuruluyor ki Sultân Murâd-ı Sâni 850 hudûdunda Süleymân Beğ bin (s. 628) Halîl ... Beğ’in kerîmesi ... hâlbuki biz şimdiye kadar Süleymân bin Nâsireddîn Muhammed bin Halîl olmak üzere biliyorduk. Ve Süleymân’ın 846-858 seneleri içinde hükûmrân olmasına bakılırsa mezkûr tezevvüc târîhiyle tevâfuk etmiş olur. Sulî Beğ ile Süleymân Beğ arasındaki Nâsireddîn Muhammed de 800-846 senelerinde hükûmet etmiş diyorlar.

İşte bu müşkülümün hallini zât-ı fâzılânelerinden istirhâm ediyorum. Acabâ bu günlerde kütübhânedede tasdi‘e gelsem kabûl buyurulup pek mühim olduğu anlaşılan mezkûr silsile-nâmeğe bir ‘atf-ı nazar etmeğe müsâ‘ade var mıdır?

Hamdolsun birkaç gündür artık çıkmağa başladım. Zât-ı âlîlerine olan hasretim de pek ziyâdedir.

Hem mülâkât etmiş olurum hem bu mes'ele hakkında âcizlerini îkaz buyurmuş olursunuz. Bâkî arz-ı ihtirâmât ederim efendimiz.

23 Şubat 1336 [23 Şubat 1920]

Cevâbı

İrfân-me'âbım efendim hazretleri,

Mektûb-ı âlîlerini açıp okumakla kesb-i iftihâr etdim. Mecmû'ada Süleymân Beğ bin Halîl ibâresinin görülmesi fikr-i âlîlerini ne kadar işgal etmiş ise o kadar haklısınız.

Çünkü aslı Süleymân Ben bin Muhammed Nâsireddîn Beğ bin Halîl Beğ iken mürettib sehvi olarak bin Muhammed Nâsireddîn Beğ ta'bîri aradan sükût etmiştir.

Bunun tashîhini bu nüshaya ta'lîk mecbûriyetinde iken zât-ı âlîlerinin lutfen daha evvel tashîhe şitâb buyurmuş olmalarını hakkımda kıymetdâr bir lutf-ı (s. 629) mahsûs addeyledim. Şu kadar var ki ben Osmanlı mülûkunun silsile-i Sâsâniyyesini Bayezîd Hân-ı Velî hazretlerinin vâlidelerinden götürmeyip Bayezîd-i Velî'nin cedd-i âlîsi bulunan Sultân Murâd-ı Sâni hazretlerinin vâlidelerinden götürmüş olduğum cihetle Muhammed Nâsireddîn'in aradan sükût etmiş bulunması 'ale'l-esâmî ta'dâd etmiş bulunduğum silsileye dokunmamıştır.

Ma'mâfih makâlemde daha pek çok nevâkıs gördüğünüze şübhe etmem. Lâkin bu nevâkısın hiçbirini yazdığım asl-ı silsileyi ihlâl ve ibtâl etmez. Çünkü benim maksadım âleme âdetâ henüz Osmanlılarca görülmemiş olan nâdir bir silsile-nâmeyi göstermekten ibâret olup yoksa Dulkadir silsilesinin ibtidâ ve intihâ-yı hükûmetlerini göstermek ve yahud Osmanlı pâdişâhlarının Dulkadirli benâtiyle tezevvüc münâsebetiyle arada hâsıl olan revâbit-ı haseneyi ve yâhud zuhûra gelen ihtilâfâtı irâ'e etmek değildir.

Onlar yazılacak mufassal târîh-i Osmânîye â'id şeyledir. Eğer benim bunlardan bahsetmekliğim lâzım gelse makalem makâle şeklinden çıkıp bir târîh şekline inkılâb etmesi lâzım gelir.

Meselâ Emine Sultân'ı, Sultân Murâd-ı Sâni'nin tezevvüc etmesi târîhini yine târîhe müstenid olmak üzere ben 805 gösterdim. Hâlbuki ba'zı târîhler daha evvel irâ' ederler. Lâkin o ihtilâfâtın netîcesi benim gösterdiğim târîhde bitip daha ileriye varmaz.

Kezâlik Hazret-i Fâtih'in te'ehhül târîhi olmak üzere 850 târîhini akvâ gördüm. Gerçi târîhlerde ondan sonra da ba'zı seneler irâ'e ediyorlar ise de zâ'if gördüğüm için onlardan bahsetmedim.

Mufassal bir Osmanlı târîhi yazılırsa onları o vakit muhâkeme eylemek lâzım gelir.

Bunlar silsiledeki esâmîye dokunacak şeyler değildir ki sadedin hâricine (s. 630) çıkmağa beni mecbûr etsin. Mezkûr silsilenâme işâr-ı âlîleri vechile hakîkaten pek mühimdir.

Dulkadrlilerin müddet-i hükûmetleri iki asra karîb devâm etmiş, hutbelerinde Sâsânî silsilesine mensûb olduklarını okutdurdukları gibi binâ etdirdikleri cevâmî‘ ve sâ’ir ebniyelerde dahi Sâsânî olduklarını kaydetmişlerdir.

Bunlar Türkmen oğlu Türkmendir, neden Sâsânî oluyorlar itirâzına da Hazret-i İbrâhîm Arab olduğu hâlde ahfâdı bulunan Kureyş’in Arab olmaları gibi serd eylediğim ba‘zı delâ’il cevâb-ı kâfîdir, zannederim. Bu gibi hakâyika vâkif olmayanlar . . . . . yahud güyâ Türklük tarafdarlığını güderek îtirâz ederler. Ama böyle hakîkatler karşılarına dikilince mübhem ve mahcûb kalırlar.

Silsilenâmenin sûret-i keşf ü zuhûruna gelince, ben bu silsilenâmeyi ibtidâ 1296 senesinde Sivas müftüsü Mehmed Vecîhî Efendi merhûmda gördüm.

Âbidîn Paşa merhûm Diyârbekir, Ma‘mûretü’l-Azîz, Sivas vilâyetleri hey’et-i ıslâhiye komiseri buldukları esnâda ben de hey’et-i ıslâhiye kitâbetinde bulunuyordum. Âbidîn Paşa ‘uhdesine sene-i mezkûre zarfında Sivas vâflîliği de tevcîh buyurulduğundan Diyârbekir’den Ma‘mûretü’l-Azîz’e ve oradan da Sivas’a Paşa-yı müşârün ileyh ile birlikde azîmet olunmuşdu. Müftü Mehmed Vecîhî Efendi’nin riyâseti tahtında teşkîl olunan ma‘ârif komisyonuna ilâve-i me’mûriyet sûretiyle bendeniz de kâtib ta‘yîn olunmuşdum.

O münâsebetle aralıkda müftü efendinin hânesine gider, kütübhânesini ziyâret ve kitâblarını mütâla‘a ederdim. Müftü Mehmed Vecîhî Efendi pîr-i fânî bir fâzıl-ı muhterem idi.

İşte bu silsilenâmeti ben ibtidâ orada buldum. Silsilenâmenin ibtidâsı (s. 631) ‘Alâü’d-Devle’den başlıyordu. Ben bunun bir sûretini istinsâh edip yanıma almışdım. Tamam kırk iki senedir ki muhâfaza ediyorum.

Bir ikinci silsilenâme de bana Kilsili Mu‘allim Rıf‘at Efendi bundan dört beş sene evvel getirip irâ’e etmişdi. Bu silsileyi Dulkadir sülâlesinden ve ulemâdan Kemâl nâmında bir zât kendi hatt-ı destiyle yazmışdı. Bu silsilenâme ‘Alâü’d-Devle’ye ve

onun pederi Süleymân'a uğramayıp Mehmed Nâsireddîn bin Halîl'de birleşiyordu. İbâre şöyledir:

“Nesebü'l-fakîr Kemâş bin Resûl Fıkh bin Mehmed Fıkh bin Monla Bedreddin bin Mehmed bin Halîl bin Zeyneddîn.” Bundan yukarısı da öteki silsilenâmenin tamamıyla aynıdır.

İşte ben bu iki silsilenâmeyi birbirine muvâfık gördüğümden bir araya kayd ile hıfz eylemişdim.

Silsile-i Osmâniyenin vâlîde-i muhteremeleri cihetinden Âl-i Hâşim ve Kureyş'e olan nisbetini evvelce 19 ve 20. nüshalarda yazdığım gibi bu kere yine vâlîde cihetinden Âl-i Sâsân'a ve Nûşirevân-ı Âdil'e olan nisbetlerini bu silsilenâmelerle irâ'e ve beyân eyledim.

Görülüyor ki böyle şeyleri bulup meydâna çıkarmak kırk elli senelik dâ'imî bir aşk-ı tettebbu'la ancak meydâna gelebiliyor.

Zât-ı âlîleriyle görüşmek arzûsu bendenizde de feverân edip duruyor. Hamdolsun artık havalar açıldı. Kesb-i âfiyet buyurmalarına pek memnûn oldum. İnşallâh bundan böyle pek çok görüşürüz.

Lâkin bir şeye pek te'essüf etdim ki o da Osmanlı Târîh Encümeninden nihâyet isti'fâ-yı âlîleridir. Re'îs Efendi hazretlerine yazdığımız son protestodan dahi bir netîce çıkmayınca artık isti'fâdan başka ne yapılabilir. Ben altı sene evvel isti'fâ etdiğim hâlde siz (s. 632) sebât buyurdunuz ama netîce yine bir kapıya çıkdı. Şâyân-ı dikkat ve ibretidir ki Osmanlılar bu diyâra geldikleri vakit Bedr gazâsında bulunan ashâb-ı kirâm kadar az idiler.

Lâkin içlerinde ulûm ve fûnûnda en a'lemleri kimler ise onlara mürâca'at ve rağbet ederek mektebler, dârülfünûnlar açdılar. Erbâb-ı fûnûn ve sanâyi' yetiştirdiler. Hâricde hissedilmeyecek sûretde kesb-i intizâm ile fermân-fermâ-yı aktar oldular. Lâkin sonraları en ehliyetsiz, idâresiz ve nifâk ve şikâk illetine ve vaktini hoş geçirmek denâ'etine ve garazkârlığa mübtelâ olanlar kimler ise ekseriyâ iş başına onlar getirildi. Ve seneler geçdiğî hâlde ne iş görüldüğü sorulmadı. Bunun için vaktiyle başda bulunan muktedirden çok muktedirler zuhûra geldi.

Şu son zamânlarda baş tarafa geçirilen gayr-ı muktedir ve ten-perver âcizler, muktedir ve ehl-i gayret olanların da yolunu şaşırđı. Herşey akîm kaldı. Binâenaleyh

mevhûm şekline konulan Osmânlı Târîh Encümeninden ibrâz buyurduğunuz isti'fâ hamiyetinden dolayı şâyân-ı tebrîksiniz nûr-ı aynım efendim.

Harbiye Nezâret-i Celîlesi Mektûbî-i Sâbıkı Fâzıl-ı Muhterem Müdekkik-i Etemm Ali Rızâ Beğ Efendi Hazretlerinden Vârid Olmuştur

Bir iki ay evvel posta ile bir 'arîza takdîm etmişdim. İhsân-nâme-i cevâbîleriyle şeref-yâb olamadım ise de bunu ihmâle değil kesret-i iştigale 'atf ile mütesellî oluyorum.

Evkât-ı azîze-i tahrîrânelerinin velev pek az kısmını olsun bu âcizin tahrîren cevâbıyla ifnâ etmeyi dâ'imâ revâ görmemekle berâber iltifât-ı devletleriyle (s. 633) pek istînâs etmiş olan rûhumdan gelen hissiyât ile yine tasdî'e cür'et-yâb oluyorum.

Evvelki 'arızamda ma'raz-ı beyâna koyduğum istirhâmın is'âfi mûcib-i külfet olduğunu takdîr ettiğim için ne yapayım ister istemez sarf-ı nazar ediyorum.

Hazret-i üstâd Fehîm-i Kadîm'in öteden beri manzûr-ı âcizânem olmakda bulunan eş'ârını pek yüksek buluyor ve pek ziyâde takdîr ediyordum idim. Bendenizin takdîri kimse için hâ'iz-i te'sîr değilse de kendim için râsih bir i'tikâddir. Zannediyorum ki mu'âsır buldukları Nâ'ilî-i Kadîm'e râcih değilse bile onunla hem-'ayâr addetmeğe bendenizce mâni' yokdur. Fehîm'in mecmû'a-i nefise-i tahrîrânelerinin iki nüsha-i âhiresinde derc ve neşr buyurulan gazelleriyle nezâ'iri beyninde mukâyese yapmağa hâcet bile yokdur.

Ekâbir-i şu'arâmız tarafından yapılan nezâ'ir içinde hiçbiri Fehîm'i geçmek değil yetişememişler bile. Taraf-ı devletlerinden ilâve buyurulan tahşiyeler şâhid-i âdildir.

Hâl böyle iken nesebini Kibleli-zâde'ye tashîh buyurduğunuz Fuad Beğ birkaç sene evvel neşr ettiği Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyât'ında Fehîm'i Nef'i veya Bâkî'yi taklîd etmişdir diye hiç beğenmiyor. Nâ'ilî hakkındaki tevkîrâtından bir nebzesini bile Fehîm'e lâyük görmüyor. Bendeniz bu kadar incelikleri takdîr edemezsem de Fehîm'in hangi eserinde Nef'i veya Bâkî'yi taklîd etmişdir mukalliddir demekle geçivermek câ'iz olmaz. Âsâr ile isbât etmelidir.

Bendeniz Fehîm'i tenkîh-i elfâz ve tarz-ı beyân i'tibâriyle Nâ'ilî ile hem meslek hem âheng görüyorum. (s. 634) Fuad Beğ'in beğenmemesinin bir sebebi de Fehîm gazeliyâtında mevzû'unu aşkdan iktibâs etmeyip kendi ta'bîrince o zamânda türeyen dînî mesleği ta'kîb etmiş imiş. Demek ki şî'ri mutasavvıfâne imiş. Nâ'ilî'nin eş'ârı öyle

değilmiş. Fesubhânallâh bu zât ikisinin de dîvânını okumamış demekden başka bir söz yoktur.

Fuad Beğ Sâbit'i de beğenmiyor. Nâbi mukallididir demek istiyor. Hâlbuki herkes bilir eş'ârında gayr-ı kâbil-i taklîd olduğu beyne'sş-şu'arâ müttefikan aleyh olan bir tarz sâhibidir.

Ma'mâfih maksad-ı âcizânem bunları zât-ı sâmîlerine arz etmek değildi. Sevk-ı kelâm ile söylendi. Maksad-ı bendegânem şudur. Bendeniz Fehîm'in terceme-i hâlini nezdimde bulunan kitâblardan Rızâ'nın tezkiresiyle Şeyhî'nin Zeyl-i Şakâyık'ından başkalarında bulamadım.

Sâmî Beğ merhûm ise hiç almamış. Gerek Rızâ ve gerek Şeyhî de Fehîm'in ne târîh-i vilâdetini ne de târîh-i irtihâlini yazmamışlar.

Efendimiz ise mecmû'a-i devletlerinin iki nüsha-i âhîresinde ilâve buyurduğunuz hâşiye nazar-ı hayret-i bendegânemi celbetdi. Fehîm öyle ise pek müstesnâ bir fitratda yaratılmış imiş. Yirmi bir yaşında irtihâl eden bir şâ'irin kısm-ı a'zamı çocukluk devri olan azıcık müddet-i hayâtı içinde bu kadar âsâr vücûda getirsin. Husûsiyle âsârıyla kendisini Rûm'un şu'arâsı arasında birinci mertebedeki şu'arâdan addetdirecek kadar kudret gösterebilir. Hakîkaten şâyân-ı hayretidir.

Bununla berâber Fehîm'in dîvânında mevcûd ba'zı târîhler câlib-i dikkat görünür. İşte bu müşkülün halli için yine üstâdımın fazl u irfânına dehâlet ediyorum. Fehîm hakkındaki ma'lûmât-ı sahîha-i irfân-penâhîlerinin (s. 635) lutfen ve keremen bendelerine tahrîren iblâğ ile bu âcizi bir kere daha müstefiz buyurmanızı bilhassa istirhâm ederim. Her hâlde emr ü fermân.

21 Şubat 1336 [12 Şubat 1920] Harbiye Nezâreti Mektûbî-i Sâbıkı Ali Rızâ

Cevâbı

Birinci ve ikinci mektûb-ı âlîlerini sırasıyla aldım. Birincinin cevâbını mektûb-ı sâmîleriyle birlikde gelecek nüshada neşr sûretiyle arz ederim. Bâlâyâ aynen aldığım ikinci mektûbî-i ra'nâları ise birinci mürâca'atı tekrârdan sonra satırlar tamâmıyla Fehîm-i Kadîm hakkında mütâla'âtı ve ba'zı su'âlî ihtivâ ediyor.

Ketm ü inkâr ettiği nesebini tashîh ile dünyâyâ anlattığım Kibleli-zâde'yi böyle encümen-i edebiyâtda velev ki müselleme-i cihân olan cehl ü iz'ânsızlığına dâ'ir olsun mübârek ağzınıza almanız, hamiyet-i müsellemeleri sevkıyla olmasaydı beyân-ı te'essüf edecektim.

Zîrâ o zavallı Süleymân Şehâbeddîn'in Osmânlı Târîh-i Edebiyât'ını gûyâ tashîh sûretiyle ve baş tarafına da yalnız bir "Yeni" lafzını ilâvesiyle yazdığı Yeni Osmânlı Târîh-i Edebiyât'ının neresi doğrudur ki Fehîm-i Kadîm hakkında yazdığı bî-mânâ mütâla'alar doğru olsun. Cidden söylerim ki i'tikâdımca Kibleli-zâde henüz cihân-ı edebiyâtda tevellüd etmemiştir. Yazdığı şeyleri gûyâ ki rahm-i mâder-i cehâletden yazıp gönderiyor. Çünkü cihân-ı edebiyâta doğan ve ilm ve irfân ve kemâl-i tahsîl eden ve hattâ bunları tahsîl etmemiş olsa bile başında biraz akıl ve şu'ûru olan bir âdem hiç böyle bî-mânâ mütâla'aları bâtil satırları yazmağa cesâret edebilir mi?

Bu kadar küfr-i cehl ile berâber Yavuz Sultân Selîm Hân gibi şâ'ir (s. 636) oğlu şâ'ir sâhib-i dîvân oğlu sâhib-i dîvân bir mu'azzez pâdişâhımız hakkında Türk Ocağı'nın o cehâlet kürsüsünde "Şâyân-ı dikkat bir Acem şâ'iri olan Vassâf'ın târîh-i ma'rûfunu dâimâ yanında gezdiren Sultân Selîm mâddeten fâtihi olduğu İrân'ın mânevî esîri idi." ve "Fârisî lisânıyla yazan Türk nesline mensûn şâ'irlerimiz mânen bizden sayılamaz." sözlerini sarf etmedi mi? Kendi gibi birtakım eşekler de baş sallayarak el çırparak takdîr etmediler mi? Sonra ben 2 numarolu mecmû'anda sen ne yapıyorsun diye i'tirâz etmeğlim üzerine i'tirâf-ı kusûr ile tâ'ib ve müstagfîr olması lâzım gelirken muttasıf olduğu cehl ü hamâkât icâbında gûyâ cevâb olarak Yeni Mecmû'a'nın 44 numerosunda eşeklerin dahi kemâl-i hayretle gülmelerini mûcib olacak sûretde "Akı başında âdem için mânâları pek sarîh ve ilmen de pek kat'î bir hakîkat olan bu cümlelerin me'âlini anlamayanlarla sözümüz olamaz." sözlerini tekrâr ile vücûd-ı irfânının her tarafını illet-i cehl istîlâ etmiş ahmak bir hasta-i edebiyât olduğunu cinâyet-i edebiye kabîlinden olarak kendi lisânıyla i'tirâf etmedi mi?

Sonra Bâkî'nin terceme-i hâlini üç dört def'a birbirine mübâyin tahrîr eylediği hâlde bunların cümlesinde Süleymân Hân hazretleri gibi babası Yavuz Sultân Selîm sâhib-i dîvân şâ'ir, dedesi Sultân Bâyezîd-i Velî sâhib-i dîvân şâ'ir, dedesinin kardaşı Şehzade Cem sâhib-i dîvân şâ'ir, dedesinin babası Fâtih Sultân Mehmed Hân sâhib-i dîvân şâ'ir, dedesinin dedesi Sultân Murâd-ı Sâni şâ'ir olduğu gibi bizzât kendileri de birkaç kıt'a Fârisî ve birkaç kıt'a Türkî dîvân tertîb etmek sûretiyle şâ'ir ve yetiştirdiği beş evlâdının cümlesi de şâ'ir olan bir pâdişâh-ı zî-şân-ı fâzıl hakkında dört beş defâdır Bâkî'nin terceme-i hâlinde şâ'ir-i san'atkâr olmadığını tefevvüh ederek hâlâ eşeklikde devâm etmiyor mu?

Böyle bir edebiyâtçılar eşeğinin nâm-ı mes'ûmunu gerçi nefrînâne bir sûretde (s. 637) mübârek ağzınıza almakda her ne kadar ma'zûr iseniz de lâkin yine her hâlde o mübârek dehânınızı gül-âb ile zenzem ile birkaç kere yıkamış olduğunuza şübhe etmem. Zîrâ ben de sizin gibi yapıyorum. Onun ahvâl-i fazâhat-i iştimâlini yazdığım kalem de ayrıca bir kalemdir. O kalemi başka kalemlere karıştırmıyorum.

Lâkin bilmem ki Ma'ârif Nezâreti cehle âşık olduğundan mıdır nedir Türk Edebiyâtında İlk Mutasavvıflar unvânı altında Kibleli-zâde'ye izâ'a-i evkât ettirmek sûretiyle dört beşyüz sahîfelik bir kitâb yazdırıp basdırmışlar. Mevzû'unu gûyâ Ahmed Yesevî hazretleriyle Yunus Emre hazretlerinin ahvâlinden eş'ârından bâhis etmiş.

Bir kere bu zâtların sahîh bir sûretde târîh-i vefâtları mechûl olduğu gibi zamânlarında ve yâhud kendilerine yakın bir zamânda yazılmış dîvânları da gayr-ı mevcûddur.

Vaktiyle karışık ve mustalah söz söyleyenlerden biri acele bir mahalı gidiyormuş. Yolda uykusu gelmiş, birkaç incir ağacı görmüş. İnip atını bağlamış. Bir mikdâr yatmış. At çözülmüş bir tarafa savuşmuş. Herif uykudan uyanıp atı görmeyince soracak bir âdem aramakda iken karşıda çift süren bir köylüye tesâdüf etmiş. Be çiftçi, be çiftçi diye bağırılmış. Çiftçiden ne var efendim, cevâbını alınca şu sözleri söylemiş: “Şu karşiki enâcir ağacının zıll-ı kebîrinde kand u bend¹⁹ eylediğim dâbbe nevmim galebe edip hâba vardıkda ortalığı tenhâ bulup reşme bendin çözüp hangi tarafa azîmet ettiğinden haberin var mı?”

Çiftçi hemân sabanını elinden bırakıp koşarak yanına gelmiş, efendim bir daha okuyunuz, demiş. Herif tekrâr edince elini öpmüş başını açmış...

---

¹⁹ Maksad kayd u benddir.

SONUÇ

Bu çalışmada Ali Emîrî'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyât Mecmuası'nın 16-25. sayıları Arap kökenli Türk alfabesinden Latin kökenli Türk alfabesine aktarılmıştır. Dergideki yazıları nazım ve nesir şeklinde iki bölüme ayırabiliriz. OTEM'de bulunan şi'rlerin nazım şekli ve nazım türleri tesbit edilmiş ve şi'rlerin hangi şairlere ait olduğu vurgulanmıştır. Sultan III. Murad, II. Mahmud, III. Selim, Kânûnî Sultan Süleymân, Şehzade Mustafa, Şehzade Bayezîd gibi sultan ve şehzade şairlerin şiirlerine yer verilmiştir. Meşhur divan şairlerinden Nedîm, Nâil-i Kadîm, Nef'i, Nâbî, Şeyh Galib, Nedîm-i Kadîm vb. şairlerin şiirleri yer almaktadır. Ali Emîrî'de dikkat çeken diğer bir yön ise, OTEM'de kadın şairlere yer vermesidir. Hemen hemen her sayıda birkaç kadın şairin şiirine yer vermiştir. Fâtıma Ânî Hanım, Fıtnat Hanım, Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Diyarbakırlı İffet Hanım, Diyarbakırlı Sırrî Hanım, Emetullah Sıdkî Hanım, Ferîde Hanım gibi kadın şairlerin şiirleri bulunmaktadır.

Nesir bölümünde ise daha çok tenkit mevcuttur. Başta Mehmet Fuat Köprülü olmak üzere, Ömer Seyfeddîn, Süleymân Şehâbeddîn gibi yazarlar hakkında eleştiri yazıları yer almaktadır. Ayrıca Evkaf ve Maârif Nezaretini eleştiren yazılar mevcuttur.

Dergi üç ana bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde Ali Emîrî'nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. İkinci bölümde OTEM'in 16-25. sayılarının incelemesi bulunmaktadır. Manzum kısımlar, nazım biçimi, nazım şekli ve halk edebiyâtı nazım biçimleri bakımından incelenmiştir. Dergide şi'rleri bulunan şairler tesbit edilmiştir. Nesir bölümü tenkit, mektup, biyografi gibi başlıklar altında incelenmiştir. Nesir yazılarının büyük kısmı tenkit yazılarıdır. Tenkit yazıları ise çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise metin kısmı yer almaktadır.

Osmanlı Tarih ve Edebiyât Mecmuası, 31 Mart 1334 ile (31 Mart 1918), 30 Eylül 1336 (30 Eylül 1920) tarihleri arasında 31 sayı yayımlanmıştır. Derginin adından anlaşılacağı üzere tarih ve edebiyât içeriklidir; yani nazım ve nesir parçalardan oluşur. Derginin çoğu sayısında şi'rlerin, özellikle de gazellerin fazla yer kapladığını görüyoruz. Bunların ekserisi de nazîredir ve Ali Emîrî'ye aittir. OTEM 31. sayıdan sonra kapanmıştır. Daha sonra Tarih ve Edebiyât Mecmuası ismiyle 5 sayı çıkmıştır.

İncelediğimiz sayılarda Ali Emîrî Efendi daha çok kendi yazılarını yayınlamıştır. Şi'rde nazîreleri çoğunluktadır. Nesir de ise çoğu yazı ve tenkit ona aittir. Öyleki

derginin her sayısında Ali Emîrî Efendi'nin üslubunun, sesinin, mücadelesinin ruhunu görebilirsiniz. Bunun iki sebebi olabilir: Birincisi belki o dönemde ona destek verecek, sahip çıkacak, lafını esirgemedi yazacak şair ve yazarların azınlıkta olması, ikincisi ise Ali Emîrî'nin bilgi ve birikimine güvenmesi, kendisinden daha donanımlı birisini/birilerini kabul etmemesidir. Ortaya koyduğu eserler, dergide gösterdiği mücadele ve gayret ikinci durumu ağır basmaktadır.

Çalışma sonunda Ali Emîrî Efendi'nin kitâp sevgisini ve kitaba olan merakını açık bir şekilde görmekteyiz. Ondaki kitâp sevgisi kitaba beslenen kuru sevgi değildir. Kitabın içindeki bilgi ve onun taşıdığı değeridir. Bu kitâplar da Türk-İslam kültürünü yansıtan esaslı eserlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

- Babinger, Franz (1982): *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Prof. Dr. Coşkun Üçok, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Beyatlı, Yahya Kemal (1974): *Eski Şi‘rin Rüzgarıyla*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları.
- Bilge, Rifat (1945): *Divanü Lugati‘t-Türk ve Ali Emîri Efendi*, Yeni Sabah, 30 Eylül 1945; 4, 7, 11, 18 Ekim 1945.
- Çelik, Kemal (2007): *Bir Kitâp Dostu Ali Emîri Efendi*, Mor Yayınları, Ankara.
- Çeltik, Seher Erdoğan (2007): *Ali Emîri‘nin Osmanlı Tarih ve Edebiyât Mecmuası Üzerine Bir İnceleme* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Devellioğlu Ferit (2004): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgât*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Eraslan, Kemal (1990): *Ali Emîri, Erdem*, C. 6, Sa. 16, s. 235-237.
- Gençboyacı, Melek (2008), *Ali Emîri Efendi ve Dîvânü Lugati‘t-Türk*, Uluslararası Türkiyât Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildirileri, TDK Yay., Ankara.
- Kadioğlu, İdris (2010): *Ali Emîri Efendi‘nin Cevâhirü‘l-Mülûk‘u ve Yavuz Sultan Selim‘in Şi‘rleri Üzerine Değerlendirmeler*, Adıyaman Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu, 15-16 Mayıs 2009, Adıyaman Üniversitesi yayınları, s. 373-382.
- Kadioğlu, İdris (2008): *Osmanlı Hânedânı Âşığı Ali Emîri Efendi*, Otobiyografi, Cevâhirü‘l-Mülûk Mukaddimesi, İnceleme-Metin-Dizin, Malatya.
- Levend, Agâh Sırrı (2008): *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yayınları, c.1, Ankara.
- Sami, Şemseddin (2004): *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Tayşi, M. Serhan (2009): *Ali Emîri‘nin İzinde*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tevfikoğlu, Muhtar (1989): *Ali Emîri Efendi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.